MARKOPOLO SEYAHATNAMESİ

BİRİNCİ CİLT

Tercüman 1001 TEMEL ESER

Tercüman gazetesinde hazırlanan
bu eser Kervan Kitapçılık A. Ş.
ofset tesislerinde basılmıştır

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren,ona yön veren konularda "**Gerçek eserler**" elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş -**Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış**- binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız "**1000 Temel Eser**" serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve "**Tercüman 1001 Temel Eser**" dizisini yayınlamaya karar verdik. "**1000 Temel Eser**" serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

Tercüman Gazetesi Sahibi

«Marko Polo'nun Gezileri» adlı eser, onüçüncü yüzyılın sonlarına doğru yayınlandığı zaman büyük ilgi gördü. Bunu sebeplerinden biri, Marko Polo'nun gezdiği yerlerde gördüklerini olduğu gibi yazması, söylentilerden çok müşahedelere önem vermesidir.

Denebilir ki, o yıllarda, hemen hiç bir seyyah, böylesine geniş bir ülkeler zincirini içine alacak geziye çıkmak cesaretini gösterememiştir. O yıllar için, dünyanın şaşılacak kadar büyük parçasını, gezip görmek; gördüklerini de yazmak çok önemli bir olay sayılır.

Kutup Denizi'nden Cava'ya, Himalayalar'dan Japonya'ya ve Hindistan'a kadar hayvan sırtında seyahat etmek, Vahşi hayvanlarla dolu ormanlardan geçmek, nice ırmaklar, dili, dini, töreleri apayrı ülkeler aşmak...

Arap seyyahları arasında Marko Polo'ya rakip olarak ancak ikiyüz yıl sonra İbni Batûta çıkmıştır. İşte, Marko Polo imkânsız denen olayı gerçekleştiren bir dâhîdir.

O yıllara kadar, Marko Polo'nun gezip gördüğü ülkeler Batı Hrıstiyan dünyası için tamamen yabancıydı. Hatta şunu da belirtmek yerinde olur ki, Marko Polo'nun geçtiği ünlü «Burma Yolu» yakın zamana kadar, II. Dünya Savaşı'na kadar batılılar tarafından geçilmemiştir.

Marko Polo'nun gezilerinin bir diğer özelliği de, yazarın, canlı üslubla gördüklerini, doğrudan hiçbir şey ilâve etmeden anlatmasıdır.

O çağlarda batı ile uzak doğu arasındaki ticaret bağları sık sık kesiliyordu. Gene de küçük İtalyan Cumhuriyetleri, mesela: Pisa, Cenova ve Venedik gibi, ülkelerin tacirleri her türlü tehlikeyi göze alarak karayoluyla uzak doğuya, Çin'e gidiyorlardı.

O yıllarda Doğu, ilmin merkeziydi adeta. Tıb, metafizik (felsefi) ilimler, kimya ve astronomi çok ilerlemişti. Bunun içindir ki, batılı yazar ve düşünürler, Arapça, Yahudice, İbrânice - Arâmice öğreniyorlardı.

Işte, böyle bir dönemde, Marko Polo biraderlerin yıllar süren Uzak Doğu gezisi, Marko Polo'nun görmüş oldukları ve işittiklerini doğrudan kaleme alması büyük önem taşır.

Doğu ile Batı, pek çok kişinin gözünde apayrı iki dünya idi sanki. Dili, dini, kültürü ayrı iki dünya.

Orta Asya'dan Uzak Doğu'ya doğru uzanan bölgede Türkler, ülkeleri istila etmişler, ülkelerde medeniyet yaratmışlardı. Bunların hemen yanında Moğollar vardı ki, onüçüncü yüzyılda henüz göçebe kavim halindeydiler ve yerleşik uygar toplumlara ayak uyduramadıkları için de yavaş yavaş geriliyorlardı.

Yıl, 1206 idi. Dördüncü Haçlı ordusu İstanbul'u ele geçirmişti. Bizans İmparatorluğu yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

İşte, aynı yıl, İstanbul'dan aşağı yukarı beşbin kilometre doğuda kutsal Karakurum düzlüğünde, gelenek ve törelerine göre toplanan Moğollar, kendilerine bir baş seçtiler.

Cengiz Han...

Bu büyük kaan, Moğolların başına geçer geçmez, üstün siyaset dehasını gösterdi ve oniki yıl gibi kısa bir süre içinde Çin'in kuzey bölgesini istilâ etti.

Cengiz Han'ın ele geçirdiği topraklardaki hakimiyeti kendisinden sonra gelen Büyük Hakan «Kubilay Han» zamanında büsbütün genişledi.

Marko Polo'un doğum tarihi kesin olarak bilinmez. Daha doğrusu eldeki kayıtlara göre, Marko Polo, babası 1269 yılında Venedik'e döndüğü zaman onbeş yaşında olduğunu belirtir. Bu bakımdan Marko Polo 1254 yılında doğdu kabul edilir.

Köklü bir aileden gelir Polo'lar. 11 inci yüzyılda Dalmaçya'dan Venedik'e göçetmişlerdir. 1094 yılında Domenico Polo Büyük Konsey'e bile seçilmiştir.

Bununla birlikte Polo kardeşlerin esas şeceresi 13 üncü yüzyılın başlarında belli olur.

Marko Polo'nun babası, Andrea Polo'dur. Marko, en büyük oğludur.

Marko Polo'nun ortanca kardeşi Nicolo, en küçük kardeşi de Maffeo' dur. Bütün Polo ailesi ticaretle uğraşırdı. Hatta Polo kardeşlerin bazısı, ticaret için dış ülkelere gider de uzun süre Venedik'ten uzaklaşırsa, diğer Pololar ticaret işiyle mükemmelen meşgul olurlardı.

İki kardeş, Nikolo ile Maffeo, , 1260 yılında Venedikten yola çıkar ve İstanbul'da yerleşip ticaretle meşgul olmaya başlar. Nicolo evlidir, karısını ve çocuklarını evde bırakmıştır. Maffeo ise bekardır.

Bir zaman İstanbul'da ticaretle uğraşırlar, bir ara Kırım'a bile geçip orada kalırlar. Hatta Marko Polo'nun kitabının ilk bölümünde belirttiği gibi, Volga ve Buhara'ya bile uzanır, oradan mal alıp İstanbul'da satarlar.

İki kardeş 1269 yılında Venedik'e döner. Nikolo Polo'nun oğlu Marko büyümüş, onbeşine gelmiştir. Buna sevinir ama, karısının öldüğüne de üzülür.

Uzak doğu o yıllarda birçok Venedikli'nin ilgisini çekiyordu. Uzak Doğuya gitmek oraları görmek isteyenler pek çoktu ama nedense kimse bu cesareti gösteremiyordu.

İki papaz, Friars Plano ile Williams Rubruquis 1246 ve 1253 yılında Uzak Doğuya gitmiş, yalnız Büyük Hakan ile görüşememişti. Batının bildiği sadece bu iki papazın anlattıklarıydı.

Polo kardeşler kafa kafaya verip Kırım, Volga ve Buharada gördüklerini uzun uzun konuşurlar, oralardan mal getirip satmanın kârlı olacağını düşünürlerdi.

Bunu üzerine dükkanlarını kapayıp uzun bir seyahate çıkmaya karar verdiler. Nikolo, oğlu Marko'yu da alacaktı. Böylece Polo kardeşler bir de onbeş yaşındaki Marko Polo, 1271 yılında Venedik'ten ayrıldılar.

Kesin olarak hangi ayda Venedik'ten ayrıldıkları bilinmez Polo kardeşlerin. Yalnız 1271 yılının aralık aralık ayında Sıvas'a geldiklerini Marko Polo kitabında yazar.

Polo kardeşler Sivas'ta fazla kalmadılar, oradan Mardin'e oradan da Musul'a geçtiler.

Nikolo Polo, Bağdat'a ve Hürmüz'e gidip oradan deniz yoluyla Hindistan'a gitmeyi düşünüyordu. Böylece bu yolu takip ederek Hürmüz'e vardılar.

Bakıp gördüler ki, Hürmüz'den gemiyle yola çıkmak imkânsız gibi; bir takım engeller vardı. Bunun üzerine karayolunu tercih ettiler.

Nikolo Polo şöyle düşünüyordu:

«Karayolu uzun ve tehlikelidir. Hele İran'dan geç-

mek. Yollarda çok haydut ve yağmacı var.»

Kardeşi is başka çare kalmadığını ifade ediyordu: Bir süre Hürmüz'de kaldılar, sonunda gene kuzeye doğru yola koyuldular.

Kirman ve Horasan'ı kazasız belâsız geçtiler. Çünkü Yollarda hayduta falan rastlamadılar. İran, Afganistan derken Badakşan, oradan da Pamir düzlüğüne ulaştılar.

Şurası gerçekten ilgi çekicidir:

Polo kardeşlerin daha onüçüncü yüzyılda aştığı bu yolu 1838 yılında Hindistan donanması subaylarından John Wood ancak katedebilmiştir.

Ve o zamana kadar da bu yolu aşan batılı çıkmamıştır. Pamir düzlüğünden sonra Kaşgar'a gelen Polo kardeşler uzun bir süre burada kaldılar.

Marko Polo zeki bir gençti, yolda geçtiği ve gördüğü kasaba ve şehirleri gözlüyor, bir kenara not ediyordu. Bunun yanı sıra da örf ve âdetleri, nasıl yaşadıklarını, şehirlerin maddi hayatını da incelemeden geri kalmıyordu.

Hatta Marko Polo çat-pat onların dillerini bile anlar olmuştu.

Büyük Hakan Kubilay Han, o vakte kadar batılılarla görüşmemiş, onları sarayına kabul etmemişti. Polo kardeşler Kubilay Han'ın sarayına kabul edilen ilk batılı idiler.

Polo kardeşler yirmi yıl kadar Doğu'da kaldılar.

Gezdiler, dolaştılar, Kubilay Han'ın yazlık sarayında av partilerine katıldılar.

Ne var ki, Polo kardeşlerin bu yirmi yılı nasıl geçirdikleri kesin olarak bilinmez.

Bir Çin kaynağına göre, Polo kardeşler, 1273 yı-

lında Sinag-yang-fu'nun muhasarası sırasında burada imişler. Hatta gene aynı kaynaklar bazı batılı mühendislerin bu muhasarada kullanıldığını kaydederler.

Başka bir kaynak da Marko Polo'nun, Kubilay Han'ın özel imtiyazına sahip bir elçi olarak bazı görevler yüklendiğini yazmaktadır.

Marko Polo'nun bu elçilik görevi ne mahiyettedir, kesinlikle bilinmez ama, şurası da, bir gerçektir ki, Marko Polo, kocaman Moğol İmparatorluğu topraklarında pek az kişiye verilen özel imtiyaza sahipti.

Polo kardeşler. Kubilay Han'ın hayatta gördüğü ilk Lâtin ırkından gelen kişilerdi. Marko Polo zekâsıyle Kubilay Han'ı cezbetmesini bildi, ve sarayda en önemli yerlerden birine geldi.

1292 yılı Polo kardeşlerin dönüş yılıdır.

Uzun deniz yoluyla Arghun Han'a bir de gelin götürdüler, Kitabında Marko Polo bu olayı uzun uzun ayrıntılarıyle anlatır.

Ve Polo kardeşler 1295 yılında Venedik'e dönerler.

Polo kardeşlerin yuvaya dönüşleri çok ilgi çekicidir. İlkin, ailesi artık Polo kardeşlerden ümit kesmiştir, ve onlara ölmüş yahut öldürülmüş nazariyle bakarlar.

Hatta karşılarına dikildikleri zaman tanımazlar bile, «Yok, siz Marko Polo değilsiniz» derler.

Komşular da şaşa kalırlar Pololar'ı görünce, inanmazlar.

«Sizler Tatarsınız, derler.» «Şu kılıkta hiç bir Venedikli görmedik.»

Polo kardeşler, Uzak doğudan getirdikleri nadide kıymetteki hediyeleri saçarlar eşe dosta, elmaslar, yakutlar, zümrütler, ipekli halılar serilir gözler önüne.

Sonra Polo kardeşler akıl almaz hikâyelerini anlatmaya başlarlar.

1298 yılında Marko Polo hapse atılır. Cenova'da

savaş sırasında esir düşer Marko Polo; o sıralarda Marko Polo, bir Venedik birliğine kumanda etmektedir.

1299 yılında yapılan bir barış anlaşmasıyle Marko Polo serbest bırakılır. Evine döner.

Ünlü gezilerin yazarı Marko Polo 1323 yılında vasiyetnâmesini hazırlar. Bazı kaynaklara göre de 1324 yılında ölür.

Milâddan sonra 1260 yılındaydı. Constantinopul'da son Latin İmparatoru II. Baldvin hüküm sürüyordu.

Nicolas Polo ile kardeşi Maffeo Polo, o günlerde, alış veriş yapmak için Constantinopul'a gelmişlerdi. Asîl, bilgili, halleri ve vakitleri yerinde iki Venedikli kardeşti Polo'lar; sık sık Doğu'ya gider, mal alıp satarlardı.

Constantinopul'da iken akıllarına bir fikir takıldı: Karadenizi geçerek Kırım'a gitmek istediler. Ticare yapacaklardı orada, mal alıp satacaklardı. Polo kardeşlere bu fikir parlak geldi. Altınlarını, mücevherlerini bir sandığa yerleştirdiler, bir gemiye binerek yola koyuldular.

Kırım'da bir zaman kaldılar, şehri gezip dolaştılar. Bir yandan da ne yapacaklarını tasarlıyorlardı. Sonunda Doğu'ya doğru gitmeye karar verdiler.

Soldaya'dan yola çıktılar, Kırım Denizi'nin kıyısından dolanarak bozkırı geçtiler, Volga nehrinin Aktuba kolu üzerindeki Saray şehrine geldiler.

Barka Han denen bir Türk hükümdar vardı burada, Kıpçak İmparatorluğu ile Cuci ulusunun başıydı. Venedikli Polo kardeşleri çok iyi karşıladı, hallerini hatırlarını sordu, elinden geldiğince onları ağırladı.

Barka Han açık fikirli, ileri görüşlü bir hükümdardı, eli açıktı, yabancıları hoşnut etmek için çalışıyordu. Venedikli Polo kardeşler, Barka Han'ın iyi niyetli davranışı ve kendilerini cömertce ağırlaması karşısında il-

kin ne yapacaklarını şaşırdılar, sonra hükümdara, yanlarındaki çok kıymetli mücevherleri hediye ettiler.

Barka Han çok beğendi mücevherleri, elmasların pırlantaların ışıl ışıl parlayışı karşısında bir an kendinden geçti. Polo kardeşlerin bu eli açıklığından çok hoşnut kaldı. Hazinesinden onlara çok değerli hediyeler verdi.

Barka Han'ın daha kuzeyde, gene Volga nehri üzerinde Bolgara şehrinde büyük bir malikhanesi vardı. Barka Han, bir süre de Polo kardeşleri Bolgara'daki malikhanesinde ağırladı, tam bir yıl kaldılar Barka Han'ın yanında.

Derken, Barka Han ile Türk-Moğol İmparatorluğu Hülâgû savaşa tutuştular; her iki taraf da büyük birer ordu toplamıştı, çok kanlı geçti savaş, oluk gibi kan aktı, her iki taraf da çok kayıp verdi. Sonunda Barka Han yenildi.

Kanlı savaş sekiz ay sürdü, bu sekiz ay içinde de Polo kardeşler ne yapacaklarını bir türlü kestiremediler. Seyahat etmek çok tehlikeliydi; aslında Doğu'ya doğru gitmek istiyorlardı ama tehlikeyi de pek göze alamıyorlardı. Düşünüp taşındılar; geri dönemezlerdi, bunca yol almış, buraya gelmişlerdi. Sonunda yollarına devam etmeye karar verdiler.

Bolgara'dan yola çıktılar, Volga nehrinin sağ yakasında kurulmuş Ukaka şehrine geldiler. Ukaka, bir sınır şehriydi, artık Barka Han'ın topraklarından çıkıyorlardı. Volga nehrini geçtiler, önlerinde uzanan uçsuz bucaksız çöle girdiler. On yedi gün yol aldılar da çölde tek tük kümelenmiş göçebe Türk ve Tatarlar'dan başka bir canlıya rastlamadılar. Göçebe Türk ve Tatarlar da çadırlarda yaşıyorlardı.

Polo kardeşler çölü geçip büyük bir şehre Buhara'ya vardılar, Burak Han'ın hükmettiği topraklar da, çoğunlukla asillerin yaşadığı bir şehirdi. Polo kardeş-

ler, bir zaman orada kaldılar, ama gördüler ki, ne daha doğu'ya, ne de geri dönmeye imkânları var? Bunu üzerine Buhara'da yaşamaya karar verdiler. Üç yıl kadar kaldılar burada.

Günlerden bir gün, büyük hükümdar Hülâgû'nun elçileri şehri ziyaret etti. Polo kardeşleri görünce epey şaştılar. Çünkü o zamana kadar hiç batılı yahut Lâtin ırkından bir insan görmemişlerdi. Hemen Polo kardeşlerle dost oldular ve onlara şöyle bir teklifte bulundular:

«Bizimle birlikte geliniz, biz büyük hükümdar'ın elçileriyiz, Onun sarayına gidiyoruz. Sizi çok iyi ağırlıyacaktır.»

Polo kardeşler ilkin şaşırdılar böyle bir teklife. Ne var ki, teklif de hoşlarına gitmedi değil, «Sizinle Büyük hükümdara gideceğiz» dediler.

Elçiler çok memnun oldu:

«Büyük hükümdarımız şimdiye kadar Latin ırkından bir insan görmemiştir. Böyle bir kimseyle de çok tanışmak istiyor. Sizinle tanışmasından çok memnun kalacak, siz de büyük hükümdarımızın eli açıklığından memnun kalacaksınız. Bizimle seyahat ederken hiç bir tehlikeden korkmayın. Kimse sizin kılınıza bile dokunamaz»

Polo kardeşler, bunun üzerine, yol hazırlıklarına koyuldular; elçilerin Buhara'da zaten işi bitmişti. Vakit kaybetmeden yola çıktılar. Bir yıl gittiler, ilkin kuzeye doğru, sonra da kuzey doğuya doğru yol aldılar. Nice olaylar geçti başlarından, birbirinden güzel nice yerler, ve şehirler gördüler. Sonunda Büyük hükümdarın yaşadığı kente vardılar.

Yeryüzünde Moğolların hükümdarı, dünyanın dörtte biri genişliğindeki toprakların hakimi Han Latin ırkından iki kişinin geldiğini, kendisini de görmek istedi-

ğini duyunca çok memnun oldu. Hemen haber saldı «Tez getirin şu yabancıları» dedi.

Kubilay Han, Polo kardeşleri sıcak bir ilgiyle karşılayıp buyur etti, elinden geldiğince ağırlamaya çalıştı. Bir yandan da durmadan soru soruyordu onlara:

«İmparatorunuz kimdir? ülkesinde otoriteyi ve adaleti nasıl sağlıyor? Nasıl savaşır, ordusu ne kadardır?»

Polo kardeşler, Türkçe'yi, az çok öğrenmişlerdi; Kubilay Han'a, uzun uzun anlattılar. askerlerinden, nasıl savaştıklarından ülkelerindeki idare tarzından bahsettiler.

Kubilay Han, daha sonra Papa'dan, kiliseden, Latinlerin an'anelerinden anlatmalarını istedi. Polo, kardeşler, büyük hükümdara istediklerini anlattı.

Kubilay Han büyük bir dikkatle Polo kardeşleri dinliyordu, hele Latinlerin gelenekleri çok ilgisini çekmişti, birden aklına bir fikir geldi:

«Polo kardeşler, sizi Papa'ya özel elçi olarak göndermek istiyorum, ne dersiniz?» dedi.

Polo kardeşler çok memnun oldular bu teklife, büyük bir zevk ve sevinçle bu görevi yerine getireceklerini söylediler.

Kubilay Han, bunun üzerine dedi ki:

«Yanınıza kumandanlarımdan birini vereceğim, size refakat edecek. Değerli bir kumandandır. Sağ salim gider ve gelirsiniz.»

Sonra kumandanlarından Kogatal'a hazırlanmasını emretti., Kogatal, Polo kardeşlerle birlikte Papa'ya gideceği için çok sevindi, hemen hazırlıklarını tamamladı. Sonra da Kubilay Han'a çıkıp «Hazırım Büyük Kaan,» dedi. «Elimden geldiği kadar bu görevi yapmaya çalışacağım.»

Kubilay Han, Papa'ya hitaben Türkçe bir mektup yazıp Polo kardeşlere verdi. Bir mektup da kumandan

Kogatal'a verdi. Mektupta aşağı yukarı şunlar yazılıydı:

«Dinine inanmış en az yüz kişiye ihtiyacım var; bu yüz kişi, zeki, bilgili, faziletli olmalı ve «Yedi sanat»ı iyi bilmeli. (1) Bunun yanı sıra karşısındaki budalayı ikna edebilmeli ve fikrî münakaşa sanatına iyice vakıf olmalı.»

Kubilay Han, Polo kardeşlere bir de altın plak verdi, altın plağın üstünde imzası ve sınırları içindeki herkesin bu üç elçiye yardım etmesi gerektiğini belirten emri yazılıydı.

Polo kardeşlerle Kogatal, büyük Kaana veda edip yola koyuldular. Bir zaman gittiler, ne var ki Kogatal ansızın hastalanıp yatağa düştü. Polo kardeşler birkaç gün, onun iyileşmesini beklediler ama Kogatal, çabuk iyileşecek durumda değildi, bunun üzerine yollarına devam etmeye karar verdiler.

Uzun bir yolculuktan sonra Layas'a geldiler. Üç yıl kadar sürdü bu seyahat. Layas'ta bir zaman dinlendiler sonra da Hayfa'ya geçtiler. Yıl 1269 idi. Hayfa''da, Papa'nın öldüğünü öğrenince bir zaman ne yapacaklarını bilemediler. Derken, Mısır ve havalesindeki en büyük dini lidere giderek durumu anlattılar. Kubilay Han'ın mektubunu okudular. Dini lider, henüz yeni bir Papa seçilmediğini söyledi, bir süre daha beklemelerini sağlık verdi.

«Polo kardeşler, bunun üzerine Venedik'e dönmeye karar verdiler. Ailelerinden kaç yıldır uzaktaydılar, yeni Papa seçilinceye kadar hiç olmazsa eş-dostlarını görürlerdi.

---

(1) Yedi Sanat: Orta Çağda, serbest öğrenimin bir diğer adıdır. Hitabet, mantık, gramer, aritmetik, astronomi; musiki ve geometridir. Seneca da beş sanattandan sözeder, bunlar gramer, musiki, astronomi, aritmetik ve geometridir.

Hayfa'dan, bir gemiye binerek yola çıktılar, Venedik'e geldiler. Üzücü bir haber Nicolas Polo'yu kedere boğdu, karısı ölmüştü, oğlu Marko Polo da 15 yaşında bir delikanlı olmuştu. Bir kaç yıl Venedik'te kaldılar, yeni Papa'nın seçilmesini beklediler.

Kubilay Han'dan ayrılıp yola çıkalı epey zaman geçmişti, yeni Papa hâlâ seçilmemişti, artık beklememeye, yola çıkıp Kubilay Han'a gitmeye ve durumu anlatmaya karar verdiler. Tam Hayfa'ya gelmişlerdi ki, Piacenza'lı Gregori'nin Papa seçildiğini öğrendiler Hemen yeni Papa Gregori'ye gidip, Kubilay Han'ın mektubunu verdiler. Papa X. Gregori, Büyük Kaan'ın mektubunu okudu, «Size ancak iki alim verebilirim,» dedi. «Biri Suriyeli William, diğeri de Vicenzalı Nicolaş. Her ikisi de alim, fâzıl kişilerdir.»

Polo kardeşler, bundan büyük memnunluk duyduklarını belirttiler, ve hemen yola çıkarak Büyük Kaan'a gideceklerini yeni Papa'ya söylediler.

İki din alimi, üç de Polo'lar Hayfa'dan yola koyulmuşlardı ki, kötü bir haber geldi. Hükümdar, Bunduktar, büyük bir orduyla Ermenistan'ı işgal etmişti, ve önüne gelen şehri yakıp yıkıp ilerliyordu. Polo kardeşler biran ne yapacaklarını şaşırdılar. İki din alimi, Bâbil hükümdarının zâlim hareketi karşısında korktular, Papa'nın Kubilay Han'a hitaben verdiği mektubu, Polo kardeşlere verdiler ve: «Kusura bakmayın, biz daha ileri gidemiyeceğiz» deyip geri döndüler.

Böylece Polo kardeşler ve küçük Marko Polo, çaresiz, Papa'nın emanetini alıp yollarına yalnız başına devam etmek zorunda kaldılar. yaz, kış geçti; sonunda Büyük Kaan'ın sarayına vardılar. Tam üç buçuk yıl sürdü bu seyahat, nice soğuk günler, nice kötü havalarla karşılaştılar. Büyük Kaan Polo kardeşlerin geleceğini işitmişti, hemen atlılar gönderdi onlara. Saraya, gelin-

ce de Polo kardeşleri bir hükümdarmış gibi karşıladı ağırladı.

Polo kardeşler ve küçük Marco, Büyük Kaan'ın huzuruna çıkınca yerlere kadar eğildiler, Papa'nın verdiği emanetleri takdim ettiler. Kubilay Han çok hoşnut kaldı bundan, çok memnun oldu. Bir ara gözü küçük Marco'ya takıldı.

«Kimdir bu delikanlı» diye sordu.

Nicolas Polo, yerlere kadar eğildi:

«Oğlumdur, efendim.» dedi. «Benim oğlum sizin de hizmetkarınız demektir.»

Kubilay Han güldü:

«Sarayıma hoş geldi.» dedi.

Marco Polo, zeki bir gençti, her şeyi çabuk öğreniyordu. Yabancı dil öğrenmeye de eğilimi vardı. Moğol geleneklerini de çabucak öğrendi, dillerini de öğrendi.

Kubilay Han, bu zeki genci çok seviyordu, hatta onun kabiliyetini görüyor, onun yetişmesi için gizliden gizliye yardım bile edioyrdu.

Bir gün Büyük Kaan onu çağırdı, ve «özel bir görevle uzak bir yere göndereceğim, ne dersin?» dedi.

Marco Polo hemen atıldı:

«Elbette giderim.»

Bunu üzerine Marco Polo yola çıktı, yolculuk altı ay sürdü, sonunda saraya dönüp durumu Büyük Kaan'a anlattı. Büyük Kaan Marco'nun görevi yerine getirmesinden. çok memnun kaldı Ona iltifat etti.

Büyük Kaan Kubilay Han, Marco Polo'yu çok seviyordu. «Bu kabiliyetli genç ileride büyük bir kişi olacak» diyordu.

Marco Polo, Büyük Kaan'ın yanında 17 yıl kaldı, özel görevlerle dış ülkelere seyahatler etti, elçi olarak birçok yerlere gitti, oraları yerinde görüp gezdi.

Büyük Kaan'ın, yabancıların gelenek ve hayatla-

rı üzerinde büyük ilgisi vardı. Marco Polo'yu elçi olarak bir diyara gönderdiği zaman daima çevreyi görüp tanımasını, sonra kendisine anlatmasını isterdi. Marco Polo dikkatli ve zeki bir insandı, gittiği yerleri, konuştuğu insanları aklında iyi tutar, keskin gözle onların yaşayışlarını incelerdi.

Bu yüzden de maiyeti içinde Kubilay Han, en çok Marco Polo'yu seviyor, ona değer veriyordu. En uzak yerlere o gidiyor, en güç işlere Büyük Kaan onu yolluyordu. Bu, saraydaki pek çok kişinin dikkatini çekiyordu. Onu kıskananlar, kimi zaman Büyük Kaan'a dedikodu ediyorlar, onu arkasından çekiştiriyorlardı.

Bunun üzerine Polo kardeşler ülkelerine dönmeye karar verdiler. Marco Polo, babasının ve amcasının bu kararına ilkin üzüldü ama sonunda uymak zorunda kaldı. Kararlarını Büyük Kaan'a açtılar, yurtlarına dönmek istediklerini söylediler.

Büyük Kaan Kubilay Han, oldukça yaşlanmıştı artık. Polo kardeşler, Büyük Kaan ölmeden yurtlarına dön mek istiyorlardı. İşte bu yüzden ,Kubilay Han'ın «Olmaz» demesine rağmen ısrar ettiler sonunda da Kubilay Han'ı razı ettiler.

Sonunda Büyük Kaan'a veda edip yola koyuldular Bir gemiye binerek Hind Denizini geçtiler, bu arada Cava adasına uğradılar. Orada çok kalmadılar, yollarına devam ettiler. 18 ay sürdü bu yolculuk. Yollarda çok sıkıntı çektiler, gemicilerin çoğu öldü.

Derken Pers topraklarına ayak bastılar. Oradan Kaikatu hükümdarının ülkesine geçtiler. Kaikatu onları iyi karşıladı, misafir etti. Polo kardeşler ve Marko Polo başlarından geçenleri ve Büyük Kaan'ı ona anlattılar. Kayikatu onları büyük bir ilgiyle dinledi, çok memnun kaldı.

Bir zaman hükümdarın Sarayında kaldılar. Sonra bir gün yola çıkmak istediklerini hükümdara söylediler.

Hükümdar onlara üzerinde emirleri yazılı 4 altın plak verdi. Altın plakların üstünde Polo kardeşlere yardım edilmesini emrediyordu.

Polo kardeşler hükümdara veda edip ayrıldılar. Yolculuk sırasında hükümdarın kendilerine verdiği üzerinde emirleri yazılı altın plakların çok yararını gördüler. Hükümdarın topraklarından ne istedilerse yerine getirildi; istedikleri zaman at verildi, istedikleri zaman yatacak yer sağlandı.

Günlerce yol aldılar, sonunda Trabzon'a vardılar. Trabzon'da kalmadılar. Constantinopul'a gittiler, oradan da bir gemiye binip Venedik'e vardılar. Yıllardan 1295 idi.

Şimdi Marco Polo'nun gezip gördüğü harikulade yerleri okuyacak, Polo kardeşlerin başından geçen olayları takip edeceksiniz.

BIRINCI BÖLÜM

MARCO POLO'NUN SEYAHATNAMESI ORTA DOĞU VE TÜRKMENLER

Seyahatnameye Orta Doğu ve Ermenistandan başlıyalım. İki Ermenistan var: Büyük ve Küçük Ermenistan.

Küçük Ermenistan'ın kralı sıkı bir düzen kurmuş, ülkesini gürültüsüz patırdısız idare ediyor. Fakat kendisi de Moğol İmparatorlarına bağlı. Toprakları oldukça geniş, ülkesinde irili ufaklı birçok köy ve kasaba var. Ekonomik bakımdan da oldukça zengin, türlü mahsül yetişiyor.

Ehlî ve yabani hayvanlar da bol diyebilirim; hele av meraklıları için bulunmaz bir ülke; yalnız iklimi sıhhate pek elverişli değil, insanı cansız-kansız hâle getiriyor. Eskiden bu ülkede yaşıyanlar, savaşçı ve hare-

ketli insanlarmış, şimdi ise tembel, korkak, içkiden başka bir şey düşünmeyen kişiler.

Deniz kıyısında Ayas denen kasaba var; önemli bir ticaret merkezi burası. Ülkenin diğer bölgelerinde imal edilen mallar, bu liman kasabasına getiriliyor. Ayas, dış ülkelere açılan büyük pazarlardan biri. Venedikli ve Cenovalı tacirler, mal almak için buraya geliyorlar. Hatta, ülkeyi ziyaret etmek isteyenler bile ilkin Ayas'a uğruyorlar, buradan ülkenin iç bölgelerine gidiyorlar. Bir kelimeyle Ayas, Küçük Ermenistan'ın en tipik bir kasabası.

Küçük Ermenistan güneyde, Suriye topraklarına kadar, kuzeyde de Karamanoğulları'nın ülkesine kadar uzanıyor. Türklerle kuzey doğu sınırında da komşu, Kayseri, Sivas gibi büyük şehirler bulunuyor sınırda. Batıya açılan tek liman ise dediğim gibi Ayas.

Şimdi de biraz Türkmenler'den bahsedeyim.

Üç grup insan yaşıyor Türkiye'de. Birincisi, Türkmenler. Müslüman ve çoğunluğu dağlık bölgelerde ve ovalarda yaşıyor. Zaten zengin yaylak ve mer'alar var Anadolu'da. Hayvancılık ve tarımla geçiniyorlar. Çok güzel at yetiştiriyorlar, sığırları da besili ve iyi evsafta.

Diğerleri ise Ermeniler ve Yunanlılar. Çoğunluğu kasaba ve şehirlerde yaşıyor; hemen hepsi de zanaatkar ve ticaretle uğraşıyor. Diyebilirim ki dünyanın en güzel halılarını bu insanlar dokuyorlar. Çok nefis ipekli ve müslin kumaşlar da dokuyorlar.

Anadolu'da pek çok büyük şehir var, başlıcaları Konya, Kayseri, Sivas, Anadolu'daki Türkmenler de Büyük Selçuklu hükümdarına bağlı.

Gelelim, Büyük Ermenistan'a.

Pek büyük bir ülke burası. Büyük Ermenistan'a girerken sınırda büyük geniş bir şehre varıyorsunuz: Erzincan. Dünyanın en iyi ve vasıflı kitap cildi burada ya-

pılıyor, halkı zanaatkar, çeşitli el işleriyle de uğraşıyorlar.

Halkın çoğunluğu Ermeni, aynı zamanda Büyük hükümdarına bağlı. Erzincan gibi pek çok büyük şehir var ülkede, Erzincanda da rûhânî liderleri yaşıyor. Diğer belli başlı şehirleri de Erzurum ve Erciyas. Trabzon'dan Tebriz'e giderken yol üstünde büyük bir kale var: Bayburt. Bu şehir de gümüş madenleriyle ünlü.

Yazları doğuda yaşayan göçebe Türk obaları buralara geliyor. Sebebi de şu: İklim yazları çok güzel, hayvanlar için de yemyeşil ovalar ve mer'alar var. Türkler, çoğunlukla yazı bu bölgede geçiriyorlar. Kışın ise iklim çok sert olduğu için Türkler güneye daha ılık bölgelere göç ediyorlar. Kışları çok karlı geçiyor, dondurucu soğuk oluyor. İşte bu yüzden Türkler kış başında hayvanlarını alıp, bol mer'alı ve yumuşak iklimli yerlere çekiliyorlar.

Büyük Ermenistan'ın hemen orta bölgesinde tam piramit biçiminde gökyüzüne dimdik yükselen büyük bir dağ var: Ağrı Dağı. Söylendiğine göre Nuh Peygamberin gemisi bu dağın tepesindeymiş. Bütün yıl, kar eksik olmuyor tepesinde, hep bembeyaz, bulutlu. Dağın etekleri ise yemyeşil, gür otlaklarla çevrili, Türklerin hayvanları otlatması için bulunmaz bir bölge.

Büyük Ermenistan'ın güney doğu sınırında Musul krallığı, kuzeyinde de Gürcistan var. İleride size bol-bol Gürcülerden bahsedeceğim. Gürcistan sınırı yakınında çok büyük bir kuyudan, bir taşımda 100 gemi dolduracak kadar koyu bir sıvı fışkırır. Bu sıvı yemede kullanılmaz yanar ve bol ısı verir.

Bir de, develerde görülen bir deri hastalığında kullanılıyor. Bu luzûci sıvıyı hayvanın kaşınan yarası üstüne sürüyorlar, hayvan rahatlıyor. Başka yerlerde bulunmadığı için çok uzak bölgelerden gelip develerle bu sıvıyı taşıyorlar.

Şimdi azıcık da Gürcistanı anlatayım. Krallıkla ıdare ediliyor, krallarına da daima Melik Davit diyorlar, Büyük Selçuklu Hükümdarına bağlı kralları onun teb'ası. Rivayet olunur ki, ilk zamanlarda, Gürcistan kralları hep, sağ omuzlarında bir kartal işaretiyle doğarlarmış.

Çalışkan, savaşçı cesur insanlar Gürcüler. Hristiyan ve Yunan kilisesine bağlı, Ortodoks, Çoğunluğu din adamlarının yaptığı biçimde saçlarını örüyor.

Gürcistan öyle bir bölge ki, Makedonyalı Büyük İskender bile geçememiştir buradan. Bir yanı deniz, diğer yanı dimdik dağlık çok dar ve tehlikeli bir geçitten geçmek gerekiyor. Büyük İskender bu dar tehlikeli geçitten geçemez, gene de herhangi bir saldırıdan korunmak için bir kale yaptırır. Bu kaleye Demir Kapı diyorlar. Bir avuç insan, koca orduları durdururmuş bu dar geçitte.

İskender'in yazdığına göre, Türkler'i işte bu iki dağ arasına sıkıştırmış. Aslında, İskender'in iki dağ arasına sıkıştırdığı Türkler değil, çünkü o devirde buralarda Türkler yoktu. Çeşitli ırklardan insanlar yaşıyordu.

Bölgede pek çok kasaba ve şehir var; ipekli kumaşları pek güzel ve ünlü. Bura halkı nefis ipekli kumaşlar dokuyor, ticaret ve el sanatları epey gelişmiş. Ülke çok dağlık, bu yüzden de savunması çok kolay oluyor, düşman kolay kolay istila edemiyor. Türkler bile Gürcistanı istedikleri gibi hakimiyetleri altına alamamışlar. Dağlar da sık ormanlarla kaplı, kolay geçit veren bir bölge değil hani.

Burada bir Saint Leonard manastırı var. Manastırın yakınında büyük bir göl var. Anlatırlar; ancak kutsal aylarda bu gölde balık yaşarmış, diğer zamanlar da esrarengiz şekilde balıklar kaybolurmuş. Efsanevî bir göl diyorlar.

Gürcistan iki deniz arasına sıkışmıştır, batısında Kara Deniz, doğusunda da Hazer Denizi var. Aslında göl, fakat denizden farkı yok, yüksek dağlarla çevrili, asıl denizle de hiç bir bağlantısı bulunmuyor. Bir kıyısından diğerine oniki günde gidiliyor. Birçok ada var Hazer Denizi'nde, hemen hepsi de meskûn; köyler, kasabalar, insanlar...

Bu irili ufaklı adalarda yaşıyanlar çoğunlukla doğudan kaçmış göçmenler, Moğolların zulmünden buraya sığınmışlar. Hazer Denizi, irili ufaklı balıkla dolu pek çok nehir de buraya akıyor; Fırat'ın bir kolu, Volga, gibi. Eskiden Cenevizli tacir ve gemiciler, Hazer Denizi kıyısında kurdukları tezgahlarda küçük tekneler inşa ediyor ve kıyıdan kıyıya mal taşıyorlardı.

Bu bölgenin belli başlı şehirlerinden biri de Tiflis. Civarında birçok küçük köy ve kasaba var. Bütün bunlar şehri çevrelemiş. Çoğunluğu Ermeni ve Gürcü, din bakımından da Hristiyan. Pek az da Yahudi yaşıyor. Tiflis, ipekli kumaşlarıyla ün kazanmış, bunun yanı sıra dokumaları da dış pazarlarda aranıyor. Halkı esnaf ve sanatkâr, küçük el imalathaneleri oldukça yaygın.

Ben, bu bölgedeki belli başlı şehirleri anlattım; aslında pek çok şehir var Gürcistan ve Ermenistan'da. Şehirlerde küçük el sanatları gelişmiş durumda; ileride bu şehirlerden de bahsedeceğim.

Şimdi Ermenistan'ın güney ve doğu bölgelerini görelim.

Ermenistan'ın güney ve doğu sınırında Musul krallığı var. Toprakları çok geniş, birbirinden farklı birçok topluluk yaşıyor bu topraklarda.

Çoğunluğu müslüman, Arap. Sonra Hristiyanlar yaşıyor fakat Roma Katolik Kilisesine bağlı değil bunlar, Jakobit yahut Nestoryanlar deniyor. Başlarında bir ruhani lider var, tıpkı Roma'daki gibi; doğudaki eyâ-

letlere, meselâ Hindistan'a, Bağdat'a rûhâni başkanlar gönderiyor.

Bu bölgenin dünyaca tanınmış kumaşı, olan muslin ipek ve altın ipliklerinden dokunuyor. Uzak bölgelerden gelen tacirler bu kumaşları çok beğeniyor ve gemiler dolusu satın alıp memleketlerine götürüyorlar. Bunun yanı sıra çeşitli malları da satın aldıkları oluyor.

Musul Krallığının dağlık bölgelerinde Kürtler yaşıyor. Kimi Müslüman kimileri de ortodoks. Dövüşken, atılgan insanlar; yalnız pek kanun nizam tanımayan takımdan. Sert karakterli, çoğu da kervanları soymayı iş edinmiş. Sizin anlayacağınız soygunculuk Kürtler'de bir meslek haline gelmiş.

Kısaca Muş ve Mardin'den de bahsedeyim sizlere. Musul Krallığının kuzeyinde olan bu iki şehir daha çok pamuklarıyla ünlü çok iyi kalite pamuk yetiştiriyorlar, dolayısıyle pamuklu dokumaları da birçok ülkede çok namlı. Halkın çoğunluğu tacir ve zanaankâr, el sanatları oldukça gelişmiş bu bölgede.

Şimdi Musul'u terkedelim de Bağdat'a kadar uzanalım.

Çok büyük bir şehir Bağdat, Müslümanlar'ın ruhani lideri burada yaşıyor; tıpkı Hristiyanlar'ın rûhâni lideri olan Papa'nın Roma'da yaşaması gibi.

Şehrin hemen ortasından büyük bir nehir geçiyor, çok geniş bir nehir bu, tâ Basra Körfezine kadar uzanıp orada denize dökülüyor. Bağdat'a mal almaya gelen tacirler çoğunlukla bu yoldan işliyorlar, Basra Körfezinden giriyor, Bağdat'a geliyorlar, yahut bunun tersi, Bağdat'tan aldıkları malı nehir yoluyla Basra Körfezine naklediyorlar, oradan da gemilerine yüklüyorlar.

Bağdat'tan yola çıktıktan tam onsekiz gün sonra Basra Körfezine varıyorsunuz. Oldukça uzun bir seyahat elbet, Gene de tacirler bu yolu tercih ediyorlar.

Körfezin hemen yakınında bir büyük şehir daha var: Basra. Şehrin çevresi orman, çok iyi cins ağaç yetişiyor burada.

Bağdat'ın bir özelliği de şu; şarktan gelen kıymetli taşlar, burada yontulup şekle sokuluyor. Uzak doğunun dünyaca maruf incileri, Bağdat'ta usta kuyumcular tarafından elden geçiriliyor, buradan da Avrupa'ya batı dünyasına götürülüyor. Diyebilirim ki dünyanın en usta ve meşhur sanatkârları buradadır; nefis ipekli kumaş dokuyorlar, altın ve simle işlenmiş nice harikulade elbise gördük, Venedikli ve Cenovalı tacirler, üzerleri şarkın göz alan incileriyle işli nefis elbiseleri kapışıyorlar adeta.

Bağdat, aynı zamanda büyük bir ilim merkezidir; İslâm dinini tedris eden pek çok ilim yuvası var burada; İslâm hukuku (fıkıh) öğretiliyor. Aynı zamanda müsbet ve tabîî ilimlere de önem veriliyor, astronomi, geometri, tıp ve tabiî ilimler çok ileri. Diyebilirim ki, bu diyarın en önemli, zengin ve büyük şehri, Bağdat'tır.

Bağdat'ta yaşayan halifelerin zenginliği dillere destan olmuştur. Hazinelerini anlata anlata bitiremezler. İşte size bir hikâye:

Olay, milâddan sonra 1258 yılında geçer. Kubilay Kaan'ın kardeşi Hulâgû, büyük bir ordu ile Bağdat üzerine yürür. Hulâgû, Büyük Kaan Kubilay'ın dört kardeşinden biriydi. Dört kardeş, zaptedeceği ülkeleri aralarında taksim etmişlerdi. Hulâgû Kaan'a da güney bölgesi düşmüştü. İşte Hulâgû, büyük bir ordu toplamış, güney illerini ele geçirmişti. Dünyanın en zengin şehirlerinden biri olan Bağdat'ı da zaptedmek istiyordu.

Böylece Bağdat önlerine gelen Hülâgû, kumandanlarını toplar ve şehri yakıp yıkarak değil de bir kurnazlıkla ele geçirmek istediğini söyler. Kumandanlar, beğenirler bu fikri derler ki; «Halife dünyanın en zen-

gin kişilerinden biridir. Yalnız çok hasistir, para harcamaya korkar. Hatta öğrendiğime göre, hazinesini büyük bir kulede saklarmış, askerlerine para bile vermezmiş. Asıl kuvvetimizi göstermiyelim, ormanda saklayalım, küçük bir orduyla şehri kuşatmaya gelmişiz hissini verelim, sonra da, kaçalım, bizim bozulup kaçtığımızı görünce Halife, hemen bizi yenmek için kovalayacaktır. Onu ormana cekelim, buradaki kuvvetlerimiz Halife'yi tuzağa düşürsünler.»

Hulâgû çok beğendi bu fikri, hemen tatbik edilmesini buyurdu.

Hulâgû'nun ordusunda 100 bin atlı vardı, atlıların büyük kısmı ormanda gizlendiler, piyadelerin de çoğu ormanda mevzilendiler. Sonra küçük bir kuvvetle Hulâgû, Bağdat'a saldırdı.

Halife, düşmanın geldiğini öğrenmiş gerekli hazırlığı yapmıştı. Baktı gördü ki Hulâgû'nun kuvvetleri sandığı kadar büyük değil, hiç önemsemedi bile; savaş fazla kanlı geçmedi, Hulâgû'nun askerleri isteksiz çarpışıyorlardı.

Halife, çok geçmeden Hulâgû'nun askerlerinin bozulup kaçtığını görünce, hiç durmadı askerlerinin başına geçip düşmana karşı taarruza geçti. Hulâgû zaten bunu bekliyordu, askerleri ormana doğru kaçtılar, halife kovaladı. Sonunda Hulâgû'nun tuzağına düştüler.

Halife neye uğradığını şaşırdı, kaçmak istedi ama tuzak iyi hazırlanmıştı, askerleri kılıçtan geçirildi, kendisi de yakalandı.

Hulâgû, istediği gibi Bağdat'a girdi, şehir yanıp yıkılmamış, savaştan zarar görmemişti. Halife'nin sarayına gelince gerçekten kumandanlarının dediği gibi halifenin bütün hazinesinin bu kulede saklı olduğunu gördü, pek de şaştı buna. Merak edip Halife'yi huzuruna getirtti.

«Ey Halife, söyle bakayım bana, niçin bunca kıymetli hazineni bu kulede sakladın? Sebebi ne ola ki? Benim, en büyük düşmanın olduğumu biliyorsun ki bütün ordumla, kuvvetimle seni ele geçirmek için Bağdat'a geliyorum. Niçin kendini ve ülkeni savunmak için kuvvetli bir ordu kurmadın, niçin dağ tepe hazineni bir kuleye yığdın da asker beslemedin ordunu genişletmedin?»

Halife, korkuyla önüne baktı, hiç bir karşılık vermedi.

Hulâgû, bunun üzerine.

«Anladım.» dedi. «Sen hazineni, hazinedeki elmasları, yakutları, incileri, ülkenden daha çok seviyorsun. O zaman sana bir ceza: Seni kuleye, hazinenin yanına hapsediyorum. Ama ne yiyecek ne içecek vereceğim. Çok sevdiğin elmaslarını, incilerini, ye.»

Halife'yi hazinelerinin bulunduğu kuleye hapsettiler. Ne yiyecek, ne içecek verdiler. Bir hafta sonra Halife aç susuz öldü.

Hikaye burada bitiyor. Eğer halife, incileri, elmasları, yakutları bu kadar çok sevmeseydi, hazinesini, asker beslemek için harcasaydı başına bu iş gelmezdi, hem hayatından olmaz hem de ülkesi istilaya uğramazdı.

Bağdat'tan sonra gideceğimiz yer, Tebriz. Ne var ki, Bağdat da zengin bir şehir, nakledilecek pek çok olay var. Onun için, izin verirseniz, kısa keseyim.

Size şimdi Tebriz'i anlatacağım.

Tebriz büyük bir şehir; Irak denen bölgede, civarında da pek çok şehir ve kasaba var.

Tebriz halkı ticaret ve el sanatlarıyla geçimini sağlıyor, nefis ipekli kumaşlar dokuyorlar burada; hem de bol miktarda kumaş dokunuyor. Tebriz, şark ile garbın ortasında şarktan gelip garba giden yolun üstünde; bü-

yük bir pazar burası. Hindistan'dan, Musul'dan. Bağdat'tan Hürmüz'den nice tacirler gelip mal alıyorlar.

Yalnız doğudan değil, Venedik ve Cenova'dan da pek çok tacir geliyor buraya; Tebriz, de yerli mamuller, bu bölgede imal edilmiş yapılmış mallar kadar dış ülkelerden ithal edilmiş nadide mallar da satılıyor, bulunuyor. Hele kıymetli taşlar bakımından doğunun en ileri gelen şehirlerinden biri, diyebilirim.

Tebriz, tacirler için bir cennet adeta, tatlı kârlar diyarı. Yalnız halkı oldukça karışık, her cins ve dinden insan yaşıyor burada. Birbirleriyle uyuşan da var uyuşmayan da var. Ermeniler, Ortodokslar, Hristiyanlar, Katolikler, Müslümanlar... Daha niceleri yaşıyor Tebriz'de.

Tebriz'de büyük bir manastır var: Saint Barsamo manastırı. Burada birçok din adamı, rahip papaz yaşıyor. Koyu dindar bu papazlar; boş zaman geçirmekten hoşlanmıyorlar.İşte bunun içindir ki, dua saatleri dışında kumaş dokuyorlar, yünlü kumaş dokuyup bu kumaşları ayin günleri satıyorlar.

Papazların dokuduğu bir cins yünlü kuşak da bu bölgede çok tutuluyor, romatizmaya iyi geliyormuş. Rahipler de ayin günlerinde kimi asillere bu kuşaklardan hediye ediyorlar, yahut kutsal günlerde kiliseye en çok iane veren kişiye birer yünlü kuşak veriyorlar. Yünlü kuşaklar, bele sarılıyor, birçok ağrıyı geçiriyormuş.

Şimdi İran'dan bahsedeyim.

İran'da güzel bir şehir var: Saba. Üç papaz burada yanyana büyük birer türbede gömülü, kubbeli damlı, çok güzel inşa edilmiş.

Üç papaz da henüz ölmüş de oraya uzatmışlar gibi; saçlı sakallı. Üçü de; birinin adı Baltasar, diğerinin Kaspar, üçüncüsünün de Melkiyor. Merakla bu papazların kim olduklarını öğrenmeye çalıştım fakat kimse

bilmiyordu, yalnız üçünün de bir vakitler kral olduğunu söylüyorlardı.

Sonunda hikayeyi öğrendim; anlatayım siz de öğrenin:

Bu hikayeyi öğrenmek için de üç günlük yola gitmek gerekti. Saba şehrinden çıktım yola, üç gün sonra Ateşperestiden kalesine vardık. Yani, sizin anlayacağınız, ateşe tapanların kasabasına.

Bura halkı niçin ateşe tapıyor, onu da nakledeyim. Vaktin zamanında üç kral varmış burada; günlerden bir gün, üç kral bir peygamberin doğduğunu ve mucizeler yarattığını duyar, ona tapmak için bir deneme yapmak ister. Bunun üzerine, bir altın bir tütsü bir de hastalıkta kullanılan macun alır, yola koyulurlar.

Altın, tütsü ve macun almalarının sebebi şu: Eğer çocuk altını alırsa, kral, tütsüyü alırsa, peygamber, macunu alırsa hekim olduğuna inanacaklar.

Çocuğun doğduğu yere varınca, içlerinden genci içeri girer. Bakar görür ki, çocuk kendi yaşında. ve kendisine çok benziyor. Çok şaşar buna, dışarı çıkar. Sonra ikinci kral girer; o da görür ki çocuk tıpkı kendisine benziyor ve aynı yaşta, o da şaşkın dışarı çıkar. Üçüncü kral ki, içlerinde en yaşlısı o imiş, girer bakar çocuğa Hayret, çocuk, kendisi kadar yaşlı ve öyle benziyorki, o da şaşar dışarı çıkar.

Sonra üçü de birbirlerine gördüklerini anlatır; İlkin gördüklerine inanmak istemezler, azıcık şaşırmış, düşünürler ve hep birlikte içeri girmeye karar verirler.

İçeri girip görürler ki çocuk henüz 13 günlük. Bunun üzerine çocuğa getirdikleri, altını, macunu ve tütsüyü verirler. Çocuk üçünü de alır, onlara sıkı sıkıya kapalı kutu verir. Üç kral kutuyu alır ülkelerine dönerler.

Yolda giderlerken akıllarına kutunun içine bakmak gelir. Merakla kutuyu açarlar. içinde bir taş görürler.

Bir düşüncedir alır üç kralı; çocuğun, neden bu

taşı bir kutuya koyup verdiğini bir türlü anlayamazlar. Biri der ki:

«Verdiğimiz üç şeyi de aldı, o halde bu çocuk, hem kral hem peygamber hem de hekim olacak.»

Aslında çocuk taşı şu sebeple verir onlara; İnançlarınızda ve imanınızda şu taş kadar sert ve katı olun.

Bunun üzerine taşı, az ilerideki bir kuyuya fırlatıp atarlar. Birden kuyudan iri uzun alevler gökyüzüne doğru uzanmaya başlar. Üç kral korkar bundan, bir an ne yapacaklarını şaşırırlar. Sonra çocuğun peygamber olduğuna kâni olarak ateşten bir parça alır ülkelerine dönerler.

Sonra da bu ateşi en büyük kiliselerinin bir köşesine koyarlar. Halk bu kutsal ateşe tapmaya başlar. Dini bayramlarda kutsal günlerde, yiyeceklerini bu ateşte pişirirler.

İşte Ateşperestiden Kalesi halkının hikayesi. Şimdi tekrar İran'a dönelim.

İran çok büyük bir ülke, işte bu yüzdendir ki, burada 8 krallık var. Sıradan isimlerini sayayım: Birincisi, sınırda, Kazvin; ikincisi güneye doğru uzanıyor Kürdistan; üçüncüsü, Luristan; dördüncü krallık Şuristan; beşincisi Isfahan; altıncısı Şiraz; yedincisi Şabankara, sekizincisi de İran:n en doğusunda bulunan Tun ve Kain.

İran'da çok güzel ve cins at yetişiyor. Gerek İran'da gerek dış ülkelerde iyi fiyatla satılıyor bu cins atlar. Sonra İran'da iyi cins merkep de bulunduğunu söylediler, bu merkepler az yer çok yol alır diğer merkeplerden daha fazla yüz taşırmış. Hatta bir İranlı, merkeplerin at ve katırlardan daha çok işe yaradığını söyledi.

Bir tacir şöyle anlattı bana:

«Eşekleri diğer hayvanlardan daha çok tercih ediyoruz, çünkü burada yollar iyi değildir, yol üzerinde konaklayacağınız hayvana su vereceğiniz yerler azdır

At hem fazla yük taşımaz hem su ister. Sonra bu sıcak çöl iklimine de pek dayanamaz. İşte bundan dolayı merkepleri mal taşımak için kullanırız.»

Hayvan pazarında merkep fiyatları at ve katır fiyatlarından daha yüksek. İran'da at ve katırın yanı sıra deve de kullanılıyor. Hem ucuz hem de dayanıklı bir hayvan deve; uzun yola susuz rahatça gidebiliyor.

Bununla birlikte İran'ın güney bölgesinde deniz kıyısına yakın yerlerinde, iyi cins atları yük taşımada kullanırken gördük. Bunun da sebebi, İran'ın güneyinde nemli bir iklim olması havanın boğucu sıcak olmaması.

İran'da yaşayan insanların çoğu vahşi; bizim anladığımız manada medeni, ve şehirli değil. Hiç yoktan birbirlerini vurup öldürüyorlar. Bir de gelip geçen tacirlere ve kervancılara düşman bura halkı; eğer bağlı oldukları derebeylerden ve büyük Moğol İmparatorundan korkmasalar yoldan geçen bütün kervanları yağmalayacaklar, bir tek kişi sağ bırakmayacaklar.

Hükümet çok sert ceza tatbik ediyor bu haydutlara. Hele yol kesip kervancıları öldürenleri, mallarını yağma edenleri hemen hiç müsamaha etmiyor, en şedid cezaları onlara veriyor. Sonra kesin emirleri var valilerin. Bir yolcu veya mal taşıyan tacir, bir yerden başka bir yere kervanıyle giderken, belli konaklama yerlerinde istedikleri at veya ihtiyacı olan şeyleri serbestçe olabilirlerdi.

Valilerin sert kanunlarına, şakilere tatbik ettikleri cezalara rağmen, şakiler İran'ın belirli bölgelerinde adeta cirit atıyorlar. Kervancılar bunun için özel muhafızlar tutuyor, «Pür silâh muhafızlar» tacirleri, yolcuları şakilere karşı korumaya çalışıyor.

İran'da şehir ve kasabalarda, çoğunlukla tacir ve zanaatkâr yaşıyor, el emeğine dayalı üretim yaygın. Çok nefis ipekli kumaş dokuyorlar, bu nefis ipekliler-

den üstü inci ve kıymetli taş işlemeli elbiseler yapıyorlar.

Pamuk da bu ülkede bol yetişen bir bitki; hem de iyi cins pamuk yetişiyor burada. Bundan başka, buğday, arpa, hububat, her tür mısır, şaraplık üzüm de bol miktarda yetiştiriliyor. Bazı kimseler, müslümanların şarap içmediklerini, dinlerinin bunu yasakladığını söylüyor; bu yüzden de iyi cins şarap imâl etmezlermiş.

İran'daki şehirler arasında en önemli olanlarından biri Yezid şehri; ticaret merkezi ve çok güzel bir şehir. Ticaret metaı içinde en önemli yeri tutan ipek ve ipekli kumaş; başlıca ihraç malları içinde de büyük bir yer tutuyor. Halkı Müslüman, sakin, nisbeten sessiz.

Yezid şehrinden çıkan biri, yedi günlük uzun bir yolculuktan sonra Kirman krallığına varır. Yolculuk epey zor geçer yol üstünde barınak bulabileceğiniz ancak üç kasaba vardır; bir de seyrek de olsa, kimi yerde küçük vahalara rastlarsınız.

Kirman, İran'ın doğu sınırındadır; eskiden saltanat babadan oğula geçerd iburada, Moğollar buralara hakim olduktan sonra bu usülden vazgeçirdiler; yalnız Moğollar dilediklerine bu bölgelerde dirlik ve timar veriyorlardı. Bu da böylece devam edip gitti.

Kirman, bilhassa, savaş silahları imalinde önde gelen bir şehir; oklar, yaylar, eğerler, kılıç, kalkan, mızrak, atlı askerler için türlü silâhlar imâl ediliyor burada; kadınları da ince iğne işlerinde çok usta doğrusu, iğne ile öyle güzel işler işliyorlar ki, insan hayranlıktan saatlerce kendisinden geçiyor.

Kirmanlı kadınlar ince el işlemelerinde usta, dedim; buranın asilleri için çamaşır ve elbise dikiyor, üstlerine de türlü güzellikte işler işliyorlar. Kirmanlı kadınlar, yalnız elbise üstlerine motifler değil, yastık ve yorgan kılıfları üzerlerine de birbirinden güzel desenler işliyorlar.

Kirman'dan yola çıktınız mı en az yedi günlük bir ovada gidersiniz. Hem de ne gidiş; ne bir köy ne bir kulübe; ova hafiften dağlıktır, çok seyrek de sulak bır iki yere rastlarsınız. Gene de atla yolculuk yapmak zevklidir burada. Bir zamanlar, insanlar yaşarmış bu bölgede, köyler çiftçiler varmış, sonradan çekilip gitmişler. O da soğuktan olacak, çünkü dondurucu zehir gibi yakıcı bir soğuk var.

İzin verirseniz size Kirman'da başımdan geçen bir olayı nakledeyim. Kirman halkı iyi yumuşak, azıcık tembel; daha çok barış içinde yaşamayı istiyorlar, fakat başkalarına da yardımdan pek hoşlanmıyorlar. Bunu gören kral günün birinde, alimleri din adamlarını toplar ve der ki:

«Beyler, Bir şey var ki, bir türlü sebebini anlıyamıyorum. Şu komşumuz İran'da insanlar nasıl birbirlerini boğazlayacak kadar vahşi oluyorlar da bizim halkımız birbirlerine yardım elini uzatmaktan bile çekiniyorlar?»

Alimler, din adamları bir zaman düşünürler sonra da:

«Bize kalırsa bunun sebebi, iki ülkedeki toprakların farklı oluşudur» derler.

Kral bunun üzerine, en güvendiği adamlarını İsfahan'a gönderir.

İsfahan, İran şehirleri içinde adam öldürmede, soygunda türlü kanunsuz işlerde ahlaksızlıkta başta gelen bir şehirdir. Adamlar İsfahan'dan, develer yükü toprak alır, Kirman'a taşırlar. Sonra da toprağı sarayının avlusuna, büyük kabul salonuna serptirir üzerine de kalın kalın acem halıları döşetir. Böylece misafirleri hem halının altında toprak olduğunu anlamazlar, hem de adi toprağa basmamış olurlar.

Derken, bir tören düzenler, misafirleri gelir, avludan geçip salona girerler; yenilir içilir, eğlenilir. Kral

merakla bekler, bakalım ne vakit kavga edecekler diye. Çok geçmez yiyip içen misafirleri sudan sebeblerle birbirlerine sataşmaya, kavgaya başlarlar. Hani kralın sarayında olmasalar birbirlerini öldürecekler nerdeyse. Kral bunun üzerine, alimlerin ve din adamlarının söylediğine inanır, kötülüklerin topraktan geldiğini kabul eder.

Kirman'dan çıkıp iki gün kadar giderseniz, büyücek bir şehire varırsınız: Kamadin. Bir vakitler bu şehir çok büyükmüş, güzelmiş. Fakat Moğol istilasına uğramış, Moğollar da yakıp yıkmışlar, güzelim şehri mahvetmişler. Yalnız buraları çok sıcak, pek yaşanır gibi değil.

Rudhbar'dan bahsetmek istiyorum.

Buğday, mısır hububat yetişiyor burada; elma ve diğer meyveler de lezzetli, bol. Sıcak iklimi olduğu için hemen her türlü sebze ve meyve var. Hele bizim soğuk iklimli memlekette yetişmeyen sıcak ülke bitkileri ve meyveleri bol bol yetişiyor.

Gittiğiniz hemen her yerde büyük koyun keçi sürülerine rastlıyorsunuz. Otlakları zengin, yemyeşil. Bura halkı kuş avlayıp yemiyor, bu yüzden kuşlar da çok, Rudhbar'da. Alaca renkli, tüyleri siyah beyaz kuşlar, hemen her tür kuş var.

Öküzleri biraz acaip. Bakınız anlatayım: Çok iri, ve süt beyazı. Boynuzları kalın, fakat sivri değil. Kılları düz, ve kısa. Omuzları arasında hafif bir hörgüç var, sonra uysal hayvanlar, sırtına bir şey yüklerken tıpkı develer gibi yere çöküyorlar çok da güçlü hayvanlar hani.

Bir de burada öyle iri koyunlar gördüm ki, şaştım. Kuyrukları kalın, büyük, yağ dolu. Bura halkının başlıca gıdası diyebilirim.

Rudhbar'da kasaba ve şehirler kalın surlarla çevrili, ilk bakışta sık sık düşman taarruzuna uğrayan şehir intibaını veriyor insana, sebebini sordum anlattılar:

«Efendim, civarımızda pek çok soyguncu, eşkiya, yaşar, sık sık şehirlerimize kasabalarımıza taarruz ederler. Onlardan korunmak için şehirlerimizi böyle kalın surlarla çevirdik. Sonra bunlar çok vahşi insanlar. Moğol ve Hindli karışımı, bu memleketi talan ediyorlar. Derileri koyu renk, öyle karanlıkta hiç görünmüyorlar. Burnunuzun dibine yaklaşsa ancak farkediyosunuz.»

Karaunas, yani az önce bahsettiğim haydutlar, işte bu bölgeyi haraca bağlamışlar.

Çok zalim oldukları için ellerine geçirdikleri şeyi yakıp yıkıyorlar, şehirleri yağmalıyorlar, zengin kişileri esir edip ya fidye istiyorlar, yahut esir olarak satıyorlar.

Krallarının adı, Nigudar. Sert zalim bir kişi. İşi, yağmalamak.

Onunla ilgili bir hikaye anlatayım.

Kral Nigudar, yanına 10 bin adam alır, Çağatay Kaan'ın sarayına gider. Çağatay Kaan onun amcasıdır. Bu yüzden, sarayında bir süre kalır.

Sonra kendisine bir plan hazırlar. Niyeti Hindistan'da verimli mümbit bir bölgeyi ele geçirmek, ve taht kurup hüküm sürmek. Bunu üzerine, adamlarıyla yola koyulur; Badakşan ve Paşay ülkelerinden geçer, Keşmir'e gelir.

Yolda pek çok asker ve hayvanını kaybeder; yol dar geçitler tehlikeli olduğu için zayiatı yüksek olur. Sonunda Hindistan'ın Dilivar «bugün Lahor» bölgesine varır . Şehri zapteder, Asidin Sultan adlı eski hükümdarı başka yere sürer çıkıp tahtına oturur.

Lahor güzel bir şehirdir, ancak zalim Nigudar şehrin altından girip üstünden çıkıyor, karşı koyanları öldürüyor. Sonra eski hükümdar Asidin Sultan zenginmiş onun da bütün servetini ele geçiriyor.

Nigudar'ın asıl işi de, zaman zaman askerlerini toplayıp sefere çıkmak, yani yağmaya çıkmak Hatta 30 veya 40 günlük seferlere bile çıkıyor. Bu arada en

çok tercih ettiği bölge, Rudhbar imiş. Sebebi de kışın iklimin mutedil geçmesi, ve Hürmüz'e gelen Avrupalı tacirler. Diğer bir sebebi de şu: Rudhbar'ın cennet misali çayırları ve otlakları var; tacirler hayvanlarını satmadan önce, bu bölgeye geliyor ve hayvanlarını semirtiyorlar. Yani Nigudar için bulunmaz bir nimet. İşte bu zamanı kollayan Nigudar, Rudhbar bölgesine geliyor, ne kadar sürü var alıp götürüyor.

Rudhbar'dan yola çıkıp güneye doğru giderseniz, denize ulaşırsınız. Burada güzel bir liman şehri vardır: Hürmüz.

Şimdi de azıcık buradan bahsedeyim.

Rudhbar oldukça dağlık bir bölgedir, deniz seviyesinden 1500 metre yüksekte, ovalar da var ama yüksekte, bunlar. Rudhbar'dan geçersiniz, sonra hafif bir dağlık böige gelir; dağlık bölgede yol pek kolay geçit vermez. Bir de tehlikelerle doludur.

Haydutlar, eşkiya takımı, soyguncular, eli silah tutan ne kadar kötü varsa, bu dar geçitte, pusu kurar beklerler. Zengin tacirleri, mal yüklü kervanları buldular mı, üzerlerine saldırırlar.

Bu tehlikeli geçitten de geçtiniz mi, hafif bir dağ aşarsınız sonra da Hürmüz ovasına varırsınız. İki gün kadar gidersiniz bu ovada, nehirler akar burada, kuşlar boldur, av hayvanları boldur. Cennet gibi yeşildir her yer.

Yolculuğunuz sonunda denize varırsınız, daha doğrusu Hint Okyanusuna.

Kıyıda büyük bir liman şehri vardır: Hürmüz. Pek çok tacir gelir Hindistan'dan buraya, gemiyle getirdikleri kıymetli taşlar, inciler, zümrüt ve yakuttan bilezikler, broşlar, ipekli kumaşlar, üstleri altın işlemeli elbiseler... Daha nicelerini bu limana boşaltırlar.

Hürmüz'de böyle kıymetli taş ve elbiseler için pazar kurulur, doğudan gelen tacirler mallarını burada sa-

tarlar. Bu malları satın alanlar da kervana yüklerler mallarını, buradan İran'a , Anadolu'ya götürürler.

Hürmüz, bir krallığın merkezidir, civarda irili ufaklı birçok kasaba, köy ve küçük şehir vardır. Büyük bir ticaret merkezidir. Hürmüz hükümdarının adı Ruemadan Ahmed'dir.

İklimi iyi değildir; sıcak ve sıkıcı bir havası var. Sıhhatli olmayan bir kişi Hürmüz'de kolay kolay yaşayamaz. Bir de garip bir adet var burada; bir tacir öldü mü, hükümdar, ölenin nesi var nesi yok müsadere ediyor.

Gemileri de oldukça acaip. Bizim memlekette tekneleri çiviyle yaparlar, burada öyle değil işte; tahtaları, sağlam sicimlerle birbirine bağlıyorlar. Bu sicimler Hindistan cevizi ağacından kopardıkları liflerle pekiştiriliyor. Yani, kendilerine has bir biçimde tekneleri dikiyorlar. Sonra da direkleri güvertesiz tekne bunlar.

Bununla birlikte bu tekneler tuzlu suda hiç bir şey olmuyor, yani tahtaları birbirine bağladıkları ipler tuzlu sudan mutazarrır olmuyor, tersine epey dayanıyor.

Tekneye mal yükledikten sonra üstünü bir deri ile örtüyorlar. Daha üstüne de atları çıkartıyorlar. Atlar da bura tacirlerinin Hindistan'a satmak için götürdükleri hayvanlar. Bu arada şunu söyleyeyim; ben bu teknelere pek güvenemedim. Konuştuğum kişiler teknelere fırtınalı havalarda bir şey olmadığını söyledi, fakat inanmadım ben. Bu teknelerle Hint Okyanusunda seyahat etmek oldukça tehlikeli gibi geliyor bana, hatta pek çoğunun Hint Okyanusunun o müthiş fırtınalı havalarında, sulara gömüldüğünü söyliyebilirim.

Hürmüz halkı, çok esmer, kapkara; hemen hepsi Müslüman. Yazları Hürmüz dayanılmaz derecede sıcak oluyor, bunun için de bura halkı yaz gelip koyu sıcaklar bastı mı, şehirden yüksek yerlere taşınıyorlar. Burala-

rı yeşillik, Hürmüz'ün az ilerisindeki tepeler, sulak da, şehre nisbetle epey serin oluyor.

Hürmüz şehrinin dışında, nehirler var, nehirlerın de kolları var. Halk yazın koyu sıcağından kurtulmak için, nehrin kıyısında çukurlar kazıyor, üstünü de yapraklarla örtüyor. Böylece korkunç sıcaktan az da olsa kurtulmaya çalışıyor bu çukurlara girerek.

Hele yazın belirli günlerinde çölden doğru esen bir yel var ki, şehrin üzerine çöktü mü nefes bile alamıyorsunuz. Bura halkı, yazın çölden doğru esen yel için «Ölüm rüzgarı» diyor. Hiç boş bulunmaya gelmiyormuş, insanı ansızın yakaladı mı, nefessiz bırakıyormuş.

Bu bölgede ve şehirde yaşayan insanlar, ölüm rüzgarının ne zaman eseceğini adeta biliyorlar. Yel, sıcak çölden doğru esmeye başladı mı hemen boğazlarına kadar suya dalıyorlar, yelin geçip gitmesini bekliyorlar.

Ölüm rüzgarının ne kadar sıcak olduğunu bir olayla anlatmaya çalıştılar:

Kirman hükümdarı, günün birinde Hürmüz hükümdarına kızar, sebebi de şu: Hürmüz hükümdarının her yıl ödemekle mükellef olduğu vecibesini yerine getirmemesi. Bunun üzerine kumandanlarını toplar, durumu anlatır.

Kumandanları, yazın sıcak sıcak «Ölüm rüzgarı» esti mi, şehirde hemen kimsenin kalmadığını, işte o zaman bir taarruzla Hürmüz'ü ele geçirebileceklerini anlatırlar. Kirman kralı, bu planı beğenir, sonra 1600 atlı ile 5000 piyadeyi, Hürmüz'e gönderir.

Kirman kuvvetleri, yolu şaşırırlar, geceleyin şehre varacakları yerde sabahın erken saatlerinde şehrin yakınındaki bir ormana ulaşırlar. Gün ışırken ormandan çıkarlar; ne yazık ki, «Ölüm rüzgarı» çölden doğru esmeye başlamıştır. Kızgın yel gelir, Kirman kuvvetleri-

nin üstüne çöker bütün ağırlığıyla; bir asker bile kurtulmaz «Ölüm rüzgarı»ndan, hepsi ölür.

Bir gün sonra durumu öğrenen Hürmüz halkı düşman cesetleri kokmasın diye, hemen gelir ve ölüleri gömer.

Hürmüz halkı, ekim ayı içinde buğdayı ve diğer ürünleri eker, mart ayının sonlarında da toplar. Bu, meyvelerde de böyledir, daha mart ayı gelmeden olurlar; burada konuştuğum kimseler, bunun sıcaktan ileri geldiğini söyledi.

Azıcık da kederli şeylerden sözedeyim.

Burada bir adam öldü mü, yakınları bir yas tutuyorlar ki, görülmeye değer hani. Kimi kadınlar, Ölen kocaları yahut erkek kardeşleri için en azından dört yıl yas tutuyorlar, ve günde bir defa ibadet ediyorlar. Bu da şöyle oluyor. Bütün aile bir yerde toplanıyor, amcalar, dayılar, teyzeler hep birlikte yüksek sesle ölen kimse için ağlayıp bağırıyorlar ,adeta kendilerini kahrediyorlar.

Bir şey daha dikkatimi çekti; memlekette ölüm oldukça yüksek, bu yüzden de hemen her gün birkaç ailenin evinde böyle yas ayinleri yapılıyor. Hatta ölü evinde bağırıp çağırmayı, kendisini kahretmeyi iş edinmiş kadınlar var; birinin evinde yas tutulacak mı, o kadınları para ile eve çağırıyorlar, kadınlar da sanki kendi ölüleriymiş gibi bir güzel bağırıp haykırıyor, kendilerini kederden kahrediyorlar.

Hürmüz şehrini oldukça uzun anlattım ya, ne ise. Şimdi memleketin kuzeyini anlatacağım; Hindistan'dan da ileride bol bol bahsedeceğim için burada sözünü etmiyorum.

Şimdi Kirman şehrine dönelim. Hürmüz ile Kirman şehri arasında bir yol var; Hürmüz'den hareket edersiniz, bu yolu geçer Kirman'a varırsınız. buradan da İran'ın kuzeyine çıkarsınız.

Hürmüz ile Kirman arasında bir düzlük uzanır gider; yeşilllikle dolu bir vadidir burası; çok da verimlidir hani, toprağı da bir hayli münbittir. Yer yer kaynaklar vardır yol üstünde; pınarlardan kaynaklardan tatlı su fışkırır; kimi kaynaktan da sıcak su akar.

Yol boyunca karşılaştığınız kasabalar ve köylerde de meyve ve sebze boldur; yalnız buğday unundan yapılmış ekmekleri azıcık acı buldum, sebebini sordum «Buranın suları oldukça acıdır, bu acı sulardan, burada yetişen buğdaylar da acı oluyor,» dediler.

İşte anlattığımız gibi, bu bölgede yetişen buğday, suların kireçli ve acı olmasından dolayı, kekremsi ve acı oluyormuş. Yalnız, Hürmüz ve Kirman'da gördüğü'n sıcak su banyolarından bahsetmek isterim, çünkü, yaşlılar ve hastalar için şifalı su akıyormuş buralarda. Hele deri ve cilt hastalıklarına çok iyi geliyormus.

Hürmüz'den Kirman'i geldik ya; artık İran'ın kuzeyine doğru çıkabiliriz. Kirman'dan hareket ettikten sonrr en az yedi gün geçit vermeyen ıssız ve vahşi bir yolda gidersiniz. Yolculuğunuzun nasıl geçeceğini, durun daha geniş anlatayım.

İlkin üç gün yol alırsınız da bir akar suya rastlayamazsınız; ara sıra su birikintisi görürsünüz, fakat içmek ne mümkün? Yemyeşil, pis bir rengi vardır, zehir gibi de acıdır hayvanlar bile içmez bu suyu. Hele bir yudum içmek cesaretini gösterin, on defa kusarsınız.

Kirmandan yola çıkanlar iste bu yüzden ihtiyatlıdırlar, yanlarında en azından üç günlük su bulundururlar. Hayvanları için de su alırlar yanlarına, yoksa hiç su kalmaz, hayvanlar da pis su birikintisinden birkaç yudum alırlarsa, hemen hastalanırlar.

Bu üç günlük yolculuk sırasında bir akar suya rastlamadığınız gibi bir Allah'ın kuluna da rastlıyamazsınız. Ipıssızdır her taraf, bir ölüm sessizliği çökmüştür. Vahşi hayvan falan da yaşamaz buralarda;

Derken gürül gürül derinden derine akan bir su sesi duyarsınız. İlkin sesin nereden geldiğini pek anlıyamazsınız, sonra yer altında bir suyun aktığını farkedersiniz. Az ilerlersiniz, bu defa karşınıza büyük çukurlar çıkar, çukurlarda pırıl pırıl tertemiz su vardır, yeraltından akan su yumuşak toprak bulunca burasını oymuş, çukurlaştırmıştır. Bu çukurlar da bir havuz haline gelmiştir.

Yol boyunca tertemiz su dolu çukurlara rastlanır, kimi büyük kimi küçüktür su dolu çukurların; gök mavisi serin su içinizi ferahlatır, aydınlatır, tertemiz sudan içince kanınıza bir canlılık dolar. Hayvanlarınızı da burada sularsınız, onlar da canlanır.

Ne yazık ki tertemiz suyun bulunduğu yer çabuk sona erer, ve gene ıssız, ara sıra rastladığınız pis yosun renkli su birikintisiyle dolu araziye dalarsınız. Gene, sessizlik, uzanır gider. Bir canlı yoktur, hayvan falan da yoktur etrafta, yalnız tek tük yabani bir merkep uzaklardan ansızın belirir, sonra hayal gibi kaybolur. Üç dört gün sürer bu yolculuk, sonunda Kuh banan şehrine varırsınız. Bu şehir Kirman hükümdarına bağlı değildir.

Kuh banan büyük bir şehirdir, halkı Müslümandır. El sanatları oldukça ilerlemiştir.Hele madenî eşya yapımında bir hayli ileridir. Civarda bol miktarda demir ve diğer madenler vardır. Halk bunu iyi değerlendirir. Hele iyi kalite çelik eşyaya bayılırsınız. Bir de ayna yapımında yekta doğrusu, çok iyi cins ayna gördüm buranın pazarlarında.

Kuh banan şehrinden kuzeye doğru giderseniz, gene ıssız bir çöle dalarsınız. Ne ağaç, ne at, ne su... Canlı bile yoktur burada. Sekiz gün kadar sürer bu yolculuğunuz. Ara sıra yemyeşil yosunlu su birikintisine rastlarsınız, fakat içilmez bu su birikintisi, zehir gibi acıdır, insanın midesini kavurur.

İşte bu yüzden yola çıkanlar yanlarında bir hafta

yetecek kadar su alırlar. Hatta hayvanları için bile su alırlar, çünkü mecbur kalmadıkça hayvanlar da bu pis sudan içmezler, içen hayvan da hastalanır.

Sekiz günlük yolculuktan sonra Tunakayin ülkesine verırsınız. Nüfusu kalabalıktır buranın, pek çok da şehir ve kasaba vardır. İran'ın kuzey bölgesinde ve sınırındadır.

Bu bölgenin bir hususiyetinden bahsedeceğim: Tunakayin, gözün alabildiğine uzanan bir memleket, dümdüz, dağlık ve inişli yokuşlu değil, İşte bu dümdüz ülkede, biz Hristiyanların Güneşin ağacı, yahut «Kuru Değnek» diye bellediğimiz bir ağaç var. Şimdi size azıcık bunu anlatayım.

Çok büyük, kocaman gövdeli bir ağaçtır bu. Yapraklarının bir yüzü yeşil, bir yüzü beyazdır. Kestaneye benzer bir meyvası vardır, fakat içi boştur. Etrafında hiç bir ağaç göremezsiniz. En azından 150 kilometre ötesinde ancak bir ağaca rastlayabilirsiniz. Bura halkı, bu ağacın bulunduğu yerde Büyük İskender ile Darius'-un savaştığını söylediler.

İklim yumuşaktır, ne çok sıcak ne soğuk. Bu bakımdan mahsul de iyi yetişir. Halkı Müslüman. Tip itibariyle de temiz yüzlü insanlar, bilhassa kadınları çok güzel.

Şimdi buradan daha ilerlere gidelim. Size Mulehet diye anılan bir memleketi anlatacağım.

Mulehet, büyük bir memleket. Çok eski devirlerde *dağların şeyhi burada yaşarmış. Bakın, size hikayesini* anlatayım.

Dağların şeyhi dedim ya, kendi dilinde adı, Alaaddin. Yaşadığı iki dağ arasında, diyebilirim ki, dünyanın en büyük ve en güzel bahçesini yaptırmış. Binbir çiçek varmış bahçesinde, türlü güzellikte ağaçlar da varmış. Bahçesinde bir de saray varmış ki, gören kendisini cennette sanırmış.

Altınla bezenmiş bu sarayda yok, yokmuş; insanı büyüleyen bütün güzellikler sarayda ve bahçesinde toplanmış sanki. Sarayda altından dört çeşme varmış ki, birinden şarap, birinden bal, birinden süt, birinden de billur gibi su akarmış.

Birbirinden güzel huriler misafirleri karşılar, gönüllerini hoş ederlermiş, raksedip şarkı söylermiş.

Dağların şeyhi, sarayıyla bahçesinin «Cennet» olduğuna inandırmış adamlarını; Hazret-i Muhammed, ölüp de cennete gidenlerin hurilerle yaşayacağını, musluklardan bal, şarap, süt ve billur gibi su akacağını söylemiş ya; işte, dağların şeyhi, saray ve bahçesini Hazret-i Muhammed'in tasvir ettiği gibi «Cennet misali» yapmış, buraya gelen de kendisini cennette hissetmeye başlamış.

Dağların şeyhinin bir başka düşüncesi daha varmış; hususi olarak yetiştirmek istediği kişileri bu bahçeye kabul edermiş, o da bu bahçeyi görünce cennete geldim sanırmış. Şeyhin asıl maksadı, özel olarak bir kişinin aklını fikrini bozmak istedi mi, hemen bahçeye davet edermiş, bir zaman orada eğlendirirmiş.

Buraya kadar iyi de hikayenin bundan sonrası pek kötü: ihtiyar şeyh, birini öldürtmek istedi mi, hemen maiyetinden güvendiği bir kişiyi sarayına çağırırmış; davet edilen de güzel huriler arasında günlerini geçirirken, cennete geldim sanırmış.

Bu adamları da şöyle seçermiş: Ülkesinde yaşayan 12 ile 20 yaş arasındaki gençleri toplamış, ve sarayında, şatosunda onları kendi akidelerine göre yetiştirmeye çalışmış. Telkinle şatodaki hayatın cennet olduğunu ve Hazret-i Muhammed'in tasvir ettiği gibi, cennette yaşamak isteyenlerin buraya geleceklerini onların kafalarına sokmuş. Birine bir iş yaptırmak istediği zaman da onu, bu bahçeye getirtirmiş. Bahçeyi gören hurilere vurulur oradan ayrılmak istemezmiş hiç.

Şeyh üçer beşer gençleri sarayında toplar, onları kötü emellerine göre yetiştirir, ilkin yeni gelenlere afyon verir, afyonu yutan, bir güzel kendisinden geçer, sızar uyur. Uyuyanı efsanevî bahçesine koyar, orada hurileri gören, türlü içkiyi içen, cennete geldim sanır. Böylece gençleri kendisine «Bende kılan» şeyh dilediğinde onları kirli işlere gönderir.

Şeyh birini, kendisine hasım bir hükümdarı yahut bir *valiyi ortadan kaldırmak istedi mi, yetiştirdiği genç*lere gizli talimat verir, sonra da onları salar. Talimatı alan gider, *ne yapıp edip* kurbanını öldürür. Bundan kurtulan olmamıştır şimdiye dek.

Bu inanç öylesine yayılmış ki, korkudan, dağların şeyhine yıldan yıla para öder olmuşlar komşu hükümdarlar ve valiler. Böylece şeyh dilediğince yaşamasını sürdürmüş.

Dağların bu korkunç şeyhini ortadan kaldıranı öğrenmek isterseniz elbette, onu da anlatayım.

1262 yılında Hülagû Kaan, günlerden bir gün, korkunç şeyhin yaptıklarını duyar. İrkilir önce, haberi kendisine söyleyenlere inanmak istemez pek; birkaç kere üstü üstüne anlattırır. Adamları, bir bir, şeyhin yaptıklarını sarayı ve bahçesini Hülagû Han'a naklederler. Büyük bir ilgiyle dinler.

Sonunda emir verir: «Yerle bir edilecek bu saray»

Büyük bir ordu kurulur, ordu şeyhin sarayına doğru yola çıkar, şatoya varınca muhasaraya alır.

Üç uzun yıl, muhasaraya aldıkları kaleden ses çıkmaz; şeyh direndikçe direnir, bir türlü de teslim olmaz. Hülagû Han'ın ordusu da üç uzun yıl kaleyi almadan çekilip gitmez. Sonunda kalede yiyecek içecek tükenir, teslim olmak zorunda kalırlar.

Şeyh ve adamları kılıçtan geçirilir, kalede taş üstüne taş bırakmazlar. Böylece şeyh ile kiralık katillerinin hikayesi de sona ermiş olur. (*)

(*) Müellifus «Dağların Şeyhi» diye bahsettiği şahıs Hasan Sabbâh'dır. Fâtımî hanedanı ile arası bozulan bu zat, daha sonra, kazvi'nin kuzey batısındaki Alamut (Kartal Yuvası) kalesini zaptedmiş ve dillere destan olan yalancı Cennetini burada kurmuştur. «Haşşâsiyyûn» adlı tarikatın kurucusudur. Bütün melanet ve kötülüklerini, bu tarikatın gölgesinde işlemiş olup Hulâgû emrindeki Uragol ordusu tarafından (1124) yılında öldürülmüştür. Faâliyetleri tamamen İslâm'ın dışında sapık ve çarpık bir istikâmette cereyan etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

UZAK DOĞU YOLLARINDA

Şeyhin ve kiralık katillerinin yaşadığı korkunç kaleden doğuya doğru yola koyulursanız, dümdüz yemyeşil bir ovaya ulaşırsınız; yemyeşil ova gözün alabildiğine uzanır gider, ara sıra küçük basık tepeler çıkar karşınıza. Tepelerin eteklerinde zengin otlaklar diz boyu yeşil otlar, bol meyve ağaçları vardır.

Savaşa giden askerlerin en sevdiği yerlerden biridir burası; her şey öylesine boldur ki, askerler renk renk yeşil otlar ve ağaçlar arasında kendilerini cennette sanırlar; iyice de dinlenirler.

En azından bir haftada alabilirsiniz bu yemyeşil, ağaçlı ovayı. Çok sayıda köy ve kasaba karşınıza çıkar. Halkın hemen hepsi müslümandır: yalnız kaleden yola koyulup yemyeşil ovada giderken birden ağaçların seyrekleştiğini, otların cılızlaştığını farkedersiniz, sonra da kendinizi çölde bulursunuz.

Yemyeşil ovadan sonra karşılaştığınız çöl sizi azıcık şaşırtır: çölde bir dikili ağaç bile bulamazsınız, su da yoktur. Bu yüzdendir ki, yiyecek ve içeceklerinizi hesaplı olarak yanınıza almak zorundasınız. Hayvanlar da epeyce güçlük çekerler; neyse çöl o kadar büyük de-

ğildir, sonunda küçük vahalar çıkar karşınıza, siz de hayvanlarınız da içecek su bulursunuz.

Korkunç kaleden yola çıktıktan tam bir hafta sonra Şibargan şehrine varırsınız. Bölgenin en büyük şehirlerinden biridir. Ne isterseniz bulursunuz bu şehirde; her şey öylesine boldur. Bir de diyebilirim ki, dünyanın en lezzetli kavunu burada yetişir. Halk, bunu bildiği için yetiştirdiği kavunu ülkenin dört köşesine satar; yalnız hemen hiç bir yerde kavunu kuruttuklarını görmedim, bir şehirde kavunu dilim dilim kesiyorlar, sonra da güneşte bir güzel kurutuyorlar, baldan daha tatlı oluyor hani; kavun kurusunu bir burada yedim.

Şehrin girdisini çıktısını sonra anlatacağım. Burada kısaca, bura halkının hayvan yarışlarına bayıldığını ve kuş avına çok düşkün olduğunu söyliyeyim.

Şimdi sizlere ,Balkh (Belh) şehrinden sözedeyim.

Çok büyük ve güzel bir şehir Balkh; söylediklerine bakılırsa eskiden daha büyük ve güzelmiş; nefis bahçeleri, güzel konak ve evleri varmış. Tatar ve diğer istilâcılar şehri ele geçirince yakıp yıkmışlar önlerine gelen yerleri, ne bulmuşlarsa alıp götürmüşler.

Şehri gezerken koca koca konak ve saray yıkıntıları çıkıyor karşınıza, çoğu nefis mermer yıkıntıları, anlıyorsunuz ki, çok eskiden Tatarlar buraya gelmeden önce, mermer yıkıntılarının yerinde muhteşem bir saray yükseliyordu, istilâcılar şehri ele geçirince sarayları, konakları yerle bir ettiler, kıymetli hazineleri ülkelerine taşıdılar.

Şehir halkı Müslüman; bir söylentiye göre, Büyük İskender ordusuyla tâ buralara kadar gelmiş ve III. Darius'un kızıyla burada evlenmiş. Bir de halk şunu belirtiyor; Balkh şehri, İran'ın doğu sınırında imiş ve buradan sonra bütün topraklar Kubilay Han'ınmış.

Bu şehirden çıktıktan sonra tam on iki gün yol alırsınız; yol boyunca bir canlı varlık çıkmaz karşınıza,

ıpıssızdır ortalık, derin bir sessizlik her yanı kaplamıştır. Kuzey doğuya doğru giderseniz, sonunda Talikhan şehrine varırsınız.

Yol boyunca bir Allah'ın kuluna bile rastlayamayışımızın sebebini rehberim genç çocuğa sordum. O da:

— «Bir zamanlar bu bölgeyi haydutlar, soyguncular istilâ etmişti. Baktılar ki, başa çıkamıyacaklar, bunun üzerine, bütün köy halkı selameti dağa çıkmakta buldu. Halk yalnız soyguncular ve haydutlardan bıkmamış, zaman zaman ülkeyi istilâ eden komşu düşmanlardan da yaka silker olmustur.

«Peki, düşmanların sık sık ülkeye saldırmasının sebebi nedir?»

Genç rehberim kaygısızca omuz silkti:

«Ülkemiz aslında zengindir; suyu boldur, zengin pınarlarımız vardır. Sonra av hayvanları bakımından da zengin bir ülke sayılırız.»

«Ya halkın dağa çıkması?.

«Bunu sebebi, dediğim gibi ülkemiz zengindir, fakat halkımız kötü ruhlu insanlardan korkmuştur bir kez; her gün haydutların korkusu ile yaşamaktansa dağda ıpıssız yerlerde yaşamayı tercih etmiştir.»

Balkh şehrinden yola çıkıp da on iki gün seyahat edersiniz ya; bir şeyi daha unutmamanız lâzımdır. Bu on iki günlük seyahatte bir Allah'ın kuluna rastlamadığınız gibi, yiyecek bir şey de bulamazsınız. İşte bu yüzdendir ki, Balkh şehrinden yola çıkan bir kişi yanına yedek yiyecek ve su almalıdır.»

On iki günlük seyahatten sonra bir şehre varırsınız: Talikhan. Burası büyük bir pazardır, daha çok tarımsal ürünlerin alınıp satıldığı bir pazar:

Bu bölgenin hususiyetlerini söylemeden geçmiyeceğim: Bölgenin güneyinde çok zengin tuz yatakları vardır. Hatta diyebilirim ki, ülkenin dört köşesinden bu

zengin tuz yataklarından yararlanmak isteyen tüccar gelir buraya.

Bembeyaz kaya gibi uzanıp gider tuz yatakları: bilek kalınlığında demir çubuklar kullanırlar tuz çıkarmak için, dediklerine bakılırsa dünyanın en nefis tuzu çıkarmış burada. Zaten bunun için ülkenin dört köşesinden buraya akın ederlermiş. Tuz yataklarını geziyoruz, rehberim merakla bembeyaz kaya gibi uzanıp giden tuz yataklarına bakmaya başladı:

«Bana kalırsa, bütün dünyanın insanları biraraya gelse bu kadar tuzu yiyip bitiremez.» dedi.

Talikhan'dan yola çıkıp doğuya doğru üç gün giderseniz meyve ve üzüm bağlarıyle ünlü bir ülkeye varırsınız. Burası ürünü bol bir tarım ülkesidir. Nüfusu da bir hayli yoğundur hani; şehir ve köyleri epey kalabalıktır. Halkı müslümandır.

Yalnız şunu da ifade edeyim ki, bura insanları hem sert hem de sinirli. Sıcak kanlı oldukları için de çabuk adam öldürüyorlar. Bir garip yanları da şu: Başlarına türbân gibi bir şey sarıyorlar; adeta bir sarık. Aslında çok iyi avcı hepsi de, zaten geçimleri de avcılıkla falan. Yalnız oldukça ilkel bir yaşantıları var. Avladıkları hayvanların postlarını giyiyorlar. Bu işte de oldukça ustalar, en sert deriyi bile yumuşatmasını biliyorlar. Dericilik üstüne bir tek diyebilirim.

Buradan üç günlük yoldan ötede büyük bir şehir vardır: İşkaşam. Şehrin hükümdarı, öyle başına buyruk bir kişi, İşkaşam'ın civarındaki dağlarda daha nice köy ve kasabaya sahipmiş.

Şehir oldukça büyük dedim. Tam ortasında büyük bir nehir geçiyor. Şehir halkı avcılığa çok düşkün, bunun için de akla gelen yolları deniyorlar.

Halkın çoğunluğu ırgat ve hayvan güdücüsü, şehrin civarındaki dağlarda yaşıyorlar. Dağlarda da mağa-

ralarda yaşıyorlar, in gibi oymuşlar toprağın içine girmişler.

İşkaşam şehrini de kısaca geçtim, ileride geniş olarak anlatacağım. Şimdi size Badakşan veya Balaşan kentinden söz edeyim.

Bu şehir halkının kendisine has bir lehçesi (dialektiği) var. Diğer illerde konuşulan dile pek benzemiyor. Halk Müslüman. Ülke bir hayli büyük. Dediler ki, hükümdarları, Büyük Pers kralı Darius'un kızıyla, Makedonyalı Büyük İskender'in sülalesinden imiş. Böyle söylediler.

Ülkede, çok değerli ve güzel bir taş çıkarıyorlar: Yakut.

Şehire yakın kayalık bir dağ var; kayalık dağda derin bir tünel kazıyorlar, tıpkı gümüş madenini çıkaran madenciler gibi. Bu dağın adı Sighinan imiş. Değerli taş da sadece bu dağda bulunuyormuş. Yalnız, hükümdarın özel izni olmadan kimse bu dağdan kıymetli taş çıkaramazmış. Hatta bu dağın yakınına bile sokulamazmış. Yoksa cezası ölümmüş. Hükümdar gerek gördüğü zaman kendi adamlarını ve işcilerini bu dağa yollar, onlar da emir gereğince ne kadar kıymetli taş çıkarmak icabederse o kadar yakut çıkarırlarmış.

Hükümdar hazinesi veya dost ve komşu hükümdarlara hediye göndermek için değerli taşlara ihtiyaç duyarsa, hemen emir verir, adamlarını Sighinan dağına yollarmış. Hükümdar, çok büyük titizlikle gümüş ve değerli taşların çıkarılmasını bir de şu sebeble yasaklamış: Eğer herkes kazmayı küreği kapıp Sighinan dağına gider ve kıymetli taş ve maden çıkarmaya kalkışsa, yakutun da gümüşün de değeri düşer.

Bunu, hükümdara kendisine yakın müşavirlerinden biri söylemiş ve «Böylece bir mal nadirse kıymeti yükselir» diye bu kararı almasını tavsiye etmiş. Müşavirin söylediği de şu:

«Hükümdarım, memleketimizde Tanrı büyük bir lütufla böyle kıymetli madenleri barındıran bir dağ ihsan etti bizlere. Yalnız bu dağdaki kıymetli taş ve madenleri her önüne gelen çıkarırsa nice olur halimiz. Yakutları, gümüşü, ve diğer kıymetli taşları çıkarır sonra da bunları pazarlara, komşu ülke pazarlarına götürüp satarlar.»

Hükümdar dikkatle dinler:

«Peki buna ne yapalım?»

«Yapılacak tek şey, çok sıkı kayıt koymaktır ve herkesin o dağa gidip kıymetli taş ve gümüş çıkarmasını yasaklamaktır. Ağır cezalar verelim, böylece yakut ve gümüş çıkarmak sadece sizin inhisarınızda olsun.»

Hükümdar bunun üzerine, Sighinan dağına gidip yakut veya gümüş çıkarmayı yasaklar ve izinsiz o dağdan kıymetli taş cıkaranlara ağır cezalar verir.

Size Sighinan dağındaki zengin yakut ve gümüş yataklarından bahsettim. Azıcık da ülkedeki zengin maden yataklarını anlatayım. Bu ülke aslında maden bakımından epey zengin. Sadece yakut ve gümüşü bol bir memleket değil, safir denen kıymetli bir taş var, o da oldukça bol. Hatta sighinan dağına yakın bir sıra dağ varmış, burada bakır ve kurşun gibi kıymetli madenler bol olarak bulunuyormus.

Yerlileri ülkenin çok soğuk olduğunu söylediler. Kışın durmadan haftalarca kar yağarmış, birçok bölge de aylarca kar altında kalırmış. Çok iyi cins at yetişiyor burada, öyle hızlı koşuyorlar ki, pek az ülkede böyle süratli atlar gördüm. Yalnız bura halkı atlarını nallamıyor, hem de çok dağlık bir ülkede yaşamalarına ve dağlık-taşlık bir arazide atlarını kullanmalarına rağmen atlarını nallayana pek rastlamadım.

Ülkenin bir hayli dağlık olduğunu söyledim ya; bu bakımdan iyi cins av hayvanı bulmak mümkün burada.

Kartal, çaylak atmaca cinsinden kuşlar bol, avlanmak isteyenler zaman zaman dağa çıkıyorlar.

Topraklar da oldukça verimli imiş, öyle dediler. İyi cins buğday yetişiyormuş. Arpa ve yulaf da bol ekiliyormuş. Yalnız zeytin yetişmiyor burada, tabii zeytinyağı da yok. Halk susam ve ceviz yağı kullanıyor.

Ülkenin dağlık olduğunu söyledim, yalnız korkunç yüksek ve dik dağlar var. Dağlar da pek geçit vermeyen cinsten hani; öylesine dar geçitler varmış ki, iki kişi ancak geçebilirmiş. İşte bu yüzdendir ki, bura halkı düşman istilâsından pek korkmuyor. Çoğu, bu dar geçitlerden ve dağlardan düşmanın aşıp ülkeyi istila edemiyeceği düşüncesinde. Şehir ve kasabalar çoğunlukla yüksek yerlerde kurulmuş, ya dağın tepesine yakın, ya da dik bir tepenin hemen eteğinde.

Yüksek dağların tepelerine yakın kısımlarda düzlükler, yaylalar var. Bu yaylalarda halk koyun otlatıyor. Öyle büyük sürülere rastladık ki, şaştık kaldık; bir sürüde en azından beş, yahut altı yüz koyun saydım.

Yaylalarda ve dağların eteğindeki düzlüklerde yemyeşil otlaklar uzanıyor. Çok sulak yer bu ülke; vadilerde, yaylalarda ırmaklar, çaylar akıyor. Irmaklarda tatlı su balıkları var, bir de kimi pınarlardan kükürtlü su akıyor, zaten dağların tepesine çıktıkça öyle saf ve temiz hava teneffüs ediyorsunuz ki, dipdiri oluyorsunuz hemen. Rehberlerimizden biri dağın tepesindeki havanın birçok hastalığı geçirdiğini, şehirde sıtma gibi hastalığa yakalananların hemen buralara koştuğunu söyledi.

Bura halkı çok iyi avcı ve atıcı; yaylarını çok ustalıkla kullanıyorlar. Keskin avcılar doğrusu. Çoğunlukla avladıkları hayvanların derilerinden yaptıkları elbiseyi giyiyorlar. Elbiseleri de oldukça kısa. Kadınların bir kısmı ise pamuklu kumaştan yapılmış pantolon giyiyor. Bilhassa asil kadınlar pantolon giymeyi tercih ediyor-

lar. Üstlerine de bol kısa elbise (tünik) giyiyorlar, bol elbise (tünik) kadınları şişman gösterirmiş, rehberim şöyle dedi:

«Erkeklerimiz, şişman kadınlardan hoşlanır. Bunun için de kadınlarımız bol elbise giymeyi tercih ediyorlar. Bir de bel kısımları bol elbise dikinir asil kadınlar, böylece zayıf kadınlar da şişman görünmüş oluyorlarmış.»

Badakşan'a iki günlük mesafede bir bölge var, adı Paşayi. Halkı, çok esmer, adeta kahverengi. Garip de lisanları var. Puta tapıyorlar. Büyücülükte epey usta kimseler doğrusu. Erkekleri altın küpe ve kolye takıyor; küpe ve kolyelerinde değerli taşlar var: inci, yakut falan.

Gördüğüm kişiler arasında gerçekten iyi zanaatkarlar var. El sanatlarında iyice ilerlemişler, çok güzel el yapması vazolar, bakır tepsiler, ev eşyası gördüm. Yalnız iklimi pek yaşanır gibi değil buranın; bir hayli sıcak, hem de rutubetli, boğucu bir sıcak var. Halk av hayvanı, et ve pirinç yiyor çoğunlukla.

Paşayi'yi bu kadar anlatmak yeter, şimdi buradan yedi günlük mesafede büyük bir ülke var; Paşayi'nin güney doğusunda, adı Keşmir.

Keşmir halkı da ne Müslüman ne Hristiyan; idol'a (Ecdât heykeline) tapıyorlar. Kendilerine has bir dilleri var; bir de gerçekten büyücülükte usta bura halkı. Aklın almayacağı şeyleri yapıyorlar adeta. Bir takım büyülerle yağmur yağdırıyor, gökyüzünde kara kara bulutlar topluyorlar.

Keşmirliler kahverenkli derili insanlar; çok da zayıflar. Kadınları çok güzel, renklerinin kahverengiye çalışı onlara ayrı bir câzibe ve güzellik veriyor. Bura halkı, Paşayi halkı gibi et ve pirinç yiyor. İklim çok mutedil, ne çok soğuk ne çok sıcak. Bölgede sık, balta girmemiş ormanlar var, çöller de var. Bir düşmanı, ko-

lay kolay ülkeyi tanımazsa buraları istilâ edemez.

Keşmir'de çok sayıda rahip var. Yalnız rahip derken şunu ifade etmek istedim. Buradaki rahipler bizim ülkemizdekilere hiç de benzemiyorlar.Dağ başındaki bir manastırda kapanıyorlar, aylarca dışarı çıkmıyorlar adeta inzivaya çekiliyorlar. Zaten bu gibi kimselere münzevi diyor halk. Münzevilerin kendilerine has hayatları var; yemeleri - içmeleri bambaşka.

Münzevilerin kendilerine has hayatlarından başka bir de tâbi oldukları kanunlar, yasalar var. Yasalar da çok sert ve katı. Biri emirlere uymazsa çok sert ceza veriyorlar. Kendileri de öylesine sıkıntıya katlanıyorlar ki, uzun zaman nasıl dayandıklarına şaşdım doğrusu. Yalnız münzeviler ekarşı halk çok saygılı davranıyor. Hatta münzeviler halk nezdinde kutsal kişiler sayılıyor.

Keşmir ve civarında pek çok manastır ve tapınak gördük. Tapınak ve manastırda din adamları yaşıyor. Hepsi de dinlerinin koyu taassubu içine gömülmüşler. Tıpkı bizdeki Dominikan rahipler gibi.

Bura halkı et yemiyor, hayvan da öldürmüyor. Aralarında bazıları var elbet, onlar et de yiyor, hayvan da öldürüyor ama bunlar az doğrusu.

Keşmir'den yola çıkarsanız Hindistan'a girersiniz. Şimdi Keşmir'i anlatmayı keseceğim, çünkü dönüş yolu üzerinde Keşmir'e uğradığımız için daha uzun anlatacağım o vakit.

Şimdi gene Badakşan'a dönelim. Badakşan'dan kuzey doğuya doğru yola çıkar da on iki gün giderseniz, büyük bir vadiye varırsınız. Vadide çok geniş bir nehir akar, burası Badakşan hükümdarının kardeşine aittir. Vadide köyler ve kasabalar vardır, halkı Müslümandır

Bu vadiyi geçer, üç gün daha yol alırsanız Vakhan denen bir ülkeye varırsınız. Küçük bir ülkedir Vakhan, halkı Müslümandır, kendilerine has bir lisanla konuşur-

lar, çok da savaşçıdırlar. Vakhanlılar'ın bir beyi var ama bu bey de Badakşan hükümdarına tâbi. Ülkede bol av hayvanı bulunuyormuş, halkı da iyi avcı.

Vakhan'dan da doğuya doğru yola çıkarsanız tepeleri ta gökyüzüne dek uzanan dağların geçit vermediği bir yere ulaşırsınız. Dağlar kimi yerde bulutları da aşmıştır adeta; diyebilirim ki, dünyanın en yüksek dağlarıdır bunlar. Dizi dizi uzanırlar.

Dünyanın bu en yüksek yerinde iki dağın arasında büyük bir göl, zümrüt yeşili kocaman bir ova vardır. Ovayı görmeyin, diyebilirim ki, dünyanın en mükemmel otlağı buradadır. Hani zayıf hayvanları buraya salsalar bir haftada alimallah öylesine beslenip yağlanırlar ki, nasıl olduğunu siz de anlıyamaz ve tanıyamazsınız adeta. Bir de, bu ovada büyük bir göl var; büyük bir nehir de yemyeşil ovanın ortasından kıvrıla kıvrıla akıyor. Pek çok yabanî hayvana rastladık burada; hele bizim bildiğimiz koyunlarının en az iki misli irilikte yabanî koyunları görünce azıcık şaştık. Yabanî koyunların tam tepelerinde kocaman bir boynuz var.

Çobanlar bu iri boynuzların içlerini iyice oyup temizliyorlar, içecek ve yiyecek koyup bir çeşit kap olarak kullanıyorlar.

Başları gökyüzüne doğru uzanan bu yüksek dağların arasındaki düzlüğün adı Pamir yaylası. Bir ucundan ötekisine en az on iki günde varabilirsiniz. Öylesine uçsuz bucaksız bir yayla. İklimi çok sert, hava da adeta dondurucu, çok soğuk. Pamir yaylasında ne bir Allahın kulu yaşıyor, ne de bir barınağa rastladık. Çok yüksek olduğu için de kuş bile yaşamıyor burada. Bir uçan kuş bile görmedim. Bir de şu dikkatimi çekti: yayla çok yüksek olduğundan ateş parlak ve canlı kızıl renkte alevlerle yanmıyor, hafiften soluk. Sonra pişirdiğiniz yiyeceklerde garip bir tat oluyor.

Pamir yaylasını geçtikten sonra yolun iyileşip dü-

zeldiğini sanmayın. Bunun gibi bağları bulutları aşan nice dağlar aşar, nice büyük nehirler geçersiniz. Önünüze yeşil yaylalar çıkar, yaylaların kimi büyük kimi küçüktür, bazısında ırmaklar akar. Yolunuza kuzey doğu istikametinde devam edersiniz.

Bu yolculuk bir buçuk ay kadar sürer. Çok seyrek olarak köy, ya da kasabaya rastlarsınız. Bu ülke Belor,-dur. Halk çoğunlukla bir idol'a (Ecdât heykeline) tapar, çok da vahşi ve yabanî. Avcılıkla geçiniyorlar, bir kelimeyle şeytan ruhlu kişiler.

Belor'dan sonra size kısaca Kaşgar'ı anlatacağım.

Kaşgar bir zamanlar bağımsız bir hükümdarlıkmış. Şimdi Kubilay Han'a bağlı. Kuzey doğu ile kuzey arasında uzanan güzel bir bölge, çok sayıda kasaba ve köye rastlarsınız yol boyu; şüphesiz içlerinde en büyüğü Kaşgar'dır.

Kaşgar halkı ticaret ve küçük el sanatları ile geçiniyor. Eski bir medeniyet olduğu için tarım da ilerlemiş; şehrin cıvarında çok büyük bağlar ve bahçeler var. Meyve, sebze yetiştiriliyor buralarda. Ziraî ürünler arasında pamuk başta geliyor, toprakları da çok münbit, yılda iyi mahsül veriyormuş.

Kaşgar, bu bölgenin en büyük pazarı. Civardaki ülkelerden pek çok tüccar mallarını satmak için buraya geliyor, yahut buradan aldıkları malları diğer ülkelere götürüp satıyorlar. Halkı çok fakir, yeyip içtiklerini gördüm de doğrusu içim burkuldu; Ayrı bir dille konuşuyorlar, dinleri de apayrı, kendilerine has. Ülkeyi ancak beş günlük bir yolculukla katedebilirsiniz.

Şimdi Yerkant'a dönelim.

Yerkant, Semerkant'a oldukça yakın, beş günlük mesafede. Halkının çoğunluğu Müslüman, fakat içlerinde Hristiyanlar da var. Kubilay Han'ın yeğenine tabi. Bir tek ziraî mahsül arasında pamuk var.

Yerkant öyle orta büyüklükte bir şehir; bunun için fazla söz etmeden size Kotan'ı anlatayım.

Yerkant'tan çıkar da sekiz gün yol alırsanız Kotan'a varırsınız. Bu şehir de Kubilay Han'ın yönetiminde. Halkı Müslüman. Kotan aslında büyücek bir eyalet, irili ufaklı köy ve kasabalar içinde. En güzel ve mamur olanı başşehir Kotan şüphesiz. Çoğunluğu tarımla uğraşıyor. Bol miktarda pamuk üretiyorlar. Bağ, meyva bahçeleri de oldukça büyük yer işgal ediyor. Kotanlılar daha ziyade ticaret ve el sanatlarıyle geçiniyorlar. Pek savaşkan insan intibaı bırakmadılar bende.

Kotan'dan da yola çıkar beş gün yol alırsanız, Pam eyaletine ulaşırsınız. Buranın da halkı Müslümandır. Eyalette Kotan gibi oldukça gelişmiş ve büyük kasaba ve köyler var. Başşehir Pem içlerinde en gelişmiş olanı. Halk tıpkı Kotan'da olduğu gibi ticaret ve el sanatlarıyle geçiniyor. Pem eyaletinin bellibaşlı ürünü pamuk.

Size şimdi oldukça garip görünecek bir âdetten sözedeyim.

Evli bir erkek, seyahate gider de evinden yirmi günden fazla ayrı kalırsa, karısı başka bir erkekle evleniyor. Adam da seyahatteyken dilerse karısından başka bir kadın alıyor. Bu âdet, Pem eyâletinde çok yaygın.

Sizlere daha önce anlattığım Kaşgar'dan Pem'e kadar olan bölge, Türkistan'ın eyaletleridir.

Bundan sonra Türkistan'ın diğer eyaletlerini sizlere nakletmeğe çalışacağım.

Çarçan, Türkistan'ın kuzey doğusunda bir eyalet; Başşehrin adı da Çarçan, halkı Müslüman; bu bölgenin en zengin eyaletlerinden biri sayılıyor.

Pek çok köy ve kasabaya rastladık, hepsi de kendi ölçülerinde zengin yerlerdir. Bağlık, bahçelik ço-

ğunluğu; ne var ki, Tatarlar zaman zaman buraları istilâ etmiş ve ne var, ne yok alıp götürmüşler.

Eyâletin düz kısımlarında büyük nehirler gürül gürül akıyor, nehrin yataklarında bol miktarda kıymetli taş bulunyormuş, halk bunları toplayıp satıyor.

Pem'in hususiyeti de ova ve nehirlerine rağmen büyük çölleri oluşu. Çölde küçük vahalar var, ancak Pem'liler buraların nerelerde olduğunu biliyor. Bir düşman oldusu ülkeyi istilâya başladı mı, halk nesi var nesi yok doğru çöle kaçıyormuş; rüzgârın kumların üzerindeki izleri yok etmesinden dolayı da düşman halkın hangi istikamette gittiğini bir türlü anlayamıyormuş.

Rehberim dedi ki : «Eğer ülkemizden geçen ordu düşmanımız değil de dostumuzsa gene hayvanlarımızı alıp çöle kaçırırız. Çünkü askerler aldıkları şeyin karşılığını vermiyorlar.»

Halk, mahsulu topladı mı bunu çöle yakın yerlerdeki mağaralara, kovuklara saklıyormuş. Düşman gelip de ellerinden mahsullerini almasın diye.

Carçan'dan yola çıktıktan sonra beş gün kadar gidiyorsunuz. Kâh kumluk çakıllık, kâh çorak topraklardan geçiyorsunuz. Ara sıra küçük bir pınar çıkıyor karşınıza, suyu acı, tatsız. İşte böylece beş gün yol alıyorsunuz.

Derken, Büyük Çöl'ün başlangıcında bir şehire varıyorsunuz. Yiyeceğini ve diğer gerekli ihtiyaç maddelerini buradan alıyor yolcular. Bu büyük şehrin adı Lop; zaten çöle Lop Çölü diyorlar. Lop halkı Müslüman, Kubilay Han'a bağlı. Yolcular Büyük Çöl'ü geçmeye niyet ettiklerinde bu şehirde bir hafta kadar kalıp dinleniyorlarmış.

Bana, Büyük Çöl'ü baştan başa dolaşmak istediğimde en az bir yıl bunun süreceğini söylediler.

«Peki, en dar yerinin yakası ne kadar uzak birbirinden?» diye sordum.

«Şöyle böyle bir ay» dediler.

Kum, çöl kayalık dağlar. Yiyecek, içecek hiç bir şey yok. Dikili bir ağaca bile rastlamıyorsunuz. Yalnız kimi zamanlar, dağların eteğinde ipince akan bir pınar görüyorsunuz. Lop şehrinden yola çıktıktan hemen iki gün sonra böyle bir pınar çıktı karşımıza. Şöyle böyle 30 - 40 kişilik bir grubun su ihtiyacını karşılıyordu.

Zaten bu bir aylık yolculuk sırasında, çok zaman ipince ve acımtırak su akan pınarlara rastladık. Fakat birkaç kere de nisbeten tatlı su akan çeşmemsi yerler çıktı karşımıza. Yiyecek bir şey bulunmadığı için, kuş falan hiç bulunmuyordu buralarda.

Bu çölde garip şeyler de oluyor aynı zamanda. Bakın anlatayım da siz hak verin.

Çölden geceleyin geçen bir yolcu çok dikkat etmeli ve kafiledeki yolcularından uzaklaşmalı. Neden mi?

Yolculuk sırasında biri arkadaşlarını kaybederse, ne bileyim uyur kalır, yahut başka bir sebebten kafileden uzak düşerse, hiç heyecanlanmamalı imiş. Ertesi gün çölde yapayalnız kaldığını, kafilenin epey uzaklarda olduğunu görüp farkedince sağa sola koşar, arkadaşlarının hangi yönden gittiklerini bulmaya çalışır.

İşte tam bu sırada derinden derine sesler duyar. Birileri sanki onu adıyle çağırır; arkadaşlarını bulurum umuduyla şaşkın, sesin geldiği yöne doğru koşar. Koşar ama kimseyi bulamaz. Büsbütün şaşkın ve ümitsiz, ne yapacağını bilmeden oraya buraya giderek akşamı eder, gün kararıp gece çökünce sesler gene duyulur, hem de epey yakından.

Yolunu bir kere kaybetmiş insan artık her sesin ardından gider. Güneş doğup ortalık ışıyınca bir de ne görsün uzaklarda garip kılıklı kişiler, atları tozu duma-

na katarak geliyor İşte o zaman; «Ya, haydut ve eşkiya ise?» diye bir şüphe takılır kafasına. Başlar kaçmaya.

Hep öyle olurmuş, Büyük Çöl'de yolunu kaybeden kişilerin sonu. Tabii, yolunu bulup da selâmete kavuşan hemen hiç yokmuş. Yol boyunca hep bunları anlattılar, bizler de dikkatle dinledik. Sonra da dediler ki:

«İşte bunu içindir ki, kafileden kimse uzaklaşmaz, kafileyi gözden kaybetmemeye çalışırlar. Hayvanların boyunlarına küçük çan bağlarlar.»

İşte böyle büyük eziyet ve sıkıntı içinde 30 günde bu çölü aşarsınız.Sonunda Saçau şehrine ulaşırsınız. Saçau, Tangu eyaletinin bir bölgesidir. Halkın çoğunluğu Budisttir. Kendilerine has bir dil konuşurlar. Ticaretle pek uğraşmıyorlar. Tahıl ve pirinç ekiyorlar, ziraî mahsülü komşu şehirlere satıp geçimlerini sağlıyorlar.

Şehirde ve civarda çok sayıda manastır var. Hemen hepsi de çok güzel yapılar, kimi eski, kimi yeni yapılmış.

Dinî ve sosyal âdetleri biraz âdetlerimize pek uymuyor. Burada, çocuğu olan herkes, Budha için bir koyun besliyor. Yeni sene girerken, yahut dinî bayramlarda bu koyunu kesip pişiriyorlar, bunu da Budha'ya sunuyorlar. Ertesi gün, manastıra gelip Budha'ya sundukları eti alıyorlar ve eve götürüp yiyorlar. İnançlarına göre Budha, etin özünü yiyormuş.

Bir gün önce pişirip Budha'ya sundukları eti, gene dinî törenlerle eve getirip, yiyorlar dedim. Evde sofrada büyük bir dinî tören düzenliyorlar ve eti yiyorlar, sonra da kemiklerini büyük bir tahta sandıkta saklıyorlar

Bir garip âdet de şu: Bir Budist ölünce cesedi yakılıyor.

Cesedini önce evden törenlerle alıp yakılacağı yere taşıyorlar. Cesedi buraya yerleştirdikten sonra öle-

nin yakınları cesedin etrafına içkiler, şaraplar ve yiyecekler koyuyor. Bunu da şu sebeble yapıyorlarmış: Ölenin ruhu öbür dünyaya göçerken daha büyük iltifat ve hürmet görürmüş böylece.

Cesedin yakılacağı yer de şöyle: tahtadan bir ev yapıyorlar, evin hemen her yanını ipekli, altın ve sim işlemeli kumaşlarla örtüyorlar. Cesetle birlikte bunlar da yanıp kül oluyor.

Bir Budist ölünce cesedinin yakılması bize garip geldi; size törenleri anlattım. Bir de cesedin yakılışı sırasında müzik çalıyorlar ki, bunu hiç anlayamadım.

Bir şey daha anlayamadım; bir budist öldüğü zaman yakınları hemen bir falcıya gidiyor ve ölenin yıldız falına baktırıyor. Falcı da ölen Budist'in ne zaman yakılacağını, daha doğrusu yakılması icap ettiğini bildiriyor. Bunun üzerine ölenin ailesi cesedi kendilerine has bir usülle kefenliyorlar, bir nevi mumyalıyorlar.

Bu ne kadar duruyor? İşte onu falcı söylüyor. Diyor ki falcı, «Bu Budist üç ay sonra yakılmalıdır, çünkü yıldızı öyle buyuruyor.» Ölenin yakınları da üç ay mumya halinde Budisti muhafaza ediyorlar, cesedini yakmıyorlar.

Bazen bir, bazen altı ay Budist'in cesedi mumya halinde evin en güzide köşesinde duruyor. Hatta yakınları, her gün bir sofra kuruyor, üzerini bir güzel donatıyorlar. Sofrayı da cesedin hemen yanı başında kuruyorlar. Bir inanışa göre ölenin ruhu o yemekleri yiyormuş.

Bütün bunlar ölenin ruhunu kızdırmamak içinmiş. Öyle anlattılar bana.

Şimdi size başka şehirleri ve yerleri anlatayım.

Kamul'dan söz edeceğim. Burası küçük bir krallık. Baş şehrinin de adı Kamul, civarında köy ve kasabalar var. Kamul eyaleti iki çöl arasında uzanıyor. Büyük Çöl'ü geçtikten sonra Kamul'a varıyorsunuz. Kamul'-

dan sonra da küçük bir çöl var, üç günlük bir yolculukla geçebileceğiniz bir çöl.

Kamul halkı Budist, kendilerine has dil konuşuyor. Geçimlerini tarımla sağlıyorlar. Toprakları da ekip biçmeye elverişli, çok da verimli hani. Ürünlerini yolculara, civar eyaletlerden gelenlere satıyorlar.

Kamullular çok neşeli insanlar doğrusu. Gülüp oynamasını çok seviyorlar. Öyle derin düşünceye dalan kişiler değil, başlıca meşgaleleri müzik. Zaten varsa müzik, yoksa müzik. Çalsınlar, dans etsinler. eğlensinler.

Bir garip âdet de Kamul'da şu; Bakın anlatayım.

Kamullular misafirlerini ağırlamak için ellerinden geleni yapıyorlar. O kadar ki, eğer misafir erkekse evin sahibi, karısını bile ona teslim ediyor ve birkaç gün gidip başka yerde kalıyor. Kamullular bundan hiç de utanmıyorlar, bunu ahlaksızlık kabul etmiyorlar.

Bana eskiden geçmiş bir olay anlattılar. Size nakledeyim.

Tatar hükümdarı Mongu Han, Kamullular'ın bu garip âdetlerine çok kızıyor ve bir daha böyle hareket etmemelerini emrediyor. Hatta bu şekilde davranan Kamullular'a da çok ağır cezalar vereceğini söylüyor.

Kamullular Mongu Han'ın bu emrine istemiye istemiye uyuyorlar ama üç yıl sonra yaşlılar toplanıp Mongu Han'a gitmeye ve yalvar yakar ederek emrini geri almasını istemeye karar veriyorlar.

Bunu üzerine çok kıymetli hediyeleri bir kervana yüklüyorlar. Mongu Han'ın sarayına varıyorlar. Mongu Han onları dinliyor. Diyorlar ki yaşlı Kamullular:

«Bu âdet bize atalarımızdan intikal etti. Biz misafirlerimize ikram etmek isteriz. Böylece bizim Tanrımız bize bolluk ihsan eder. Tanrımız böyle istiyor.»

Mongu Han şöyle bir düşünüyor sonra kaşlarını çatıp bağırıyor:

«Madem ki siz bu ahlaksızlığı sürdürmek istiyorsunuz, kenedi kendinizden utanın. Alnınızdaki leke size aittir.»

Kamullular Mongu Han'ın bu sözlerini sevinçle karşılıyorlar ve ülkelerine dönüp müjdeyi veriyorlar.

Kubilay Han'a bağlı bir diğer eyalet de Uyguristan'dır.

Uyguristan çok büyük bir eyâlet; nice köy, kasaba ve şehir var ülkede. Başşehri Kara Hoca, çevresinde birçok köy gördük.

Halkın çoğunluğu Budist, az sayıda Hristiyan da var. Hristiyanların çoğu buradaki Budistler ile evlenmiş. Nefis üzüm yetiştiriyorlar, şarapları da çok lezzetli, ayrıca halk tarımla uğraşıyor, toprakları da verimli. Yalnız kışın çok soğuk oluyor. Diyebilirim ki, gezdiğim yerlerde böylesine soğuk görmedim.

Küçük çöl'ün kuzey sınırında bir ülke daha var: Çengiztalas.

Halkın bir kısmı Müslüman, bir kısmı Budist, az sayıda da Hristiyan varmış. Oldukça büyük kasabalar gördüm ülkede.

Çengiztalas'ın kuzey sınırında büyük bir dağ var, dağda çok zengin maden damarları bulunuyormuş. Zülfikar adında bir Türk dostum vardı bana anlattı:

«Kubilay Han bu maden cevherine çok önem verir, dağdan çıkarılan demir ve diğer cevherlerden çelik yaparlar. Kubilay Han bu bölgedeki madenleri işletmek için hususi olarak adam gönderir. Bundan başka yalnız bu bölgede çıkan bir bitki vardır ki, liflerinden kumaş yaparlar. Çok kıymetlidir bu kumaşlar, Kubilay Han değer verdiği kişilere bu kumaşlardan hediye yollar.»

Şimdi size Çengiztalas'ın kuzey doğusuna düşen bir eyaleti anlatayım.

Eyaletin adı Su-çau; başşehirinin de adı Su-çau. Halkı Budist ve Hristiyan. Ülke bir hayli dağlık, yalnız

kasaba ve köyleri epey büyük ve kalabalık. Yolcular bu dağlık bölgede çok zehirli bir bitki yetiştiğini, bunun için de ancak bu cins bitkiyi tanıyabilecek hayvanlarla buradan geçmemizi söylemişlerdi. Burada doğup büyüyen hayvanlar bu zehirli bitkiyi ayırdedebiliyorlarmış.

Buna rağmen iklimi çok güzel ülkenin; halkı kahve renkli derili. Tarımla uğraşıyorlar ve mahsüllerini komşu kasaba ve köylere satıyorlar. El sanatları pek gelişmemiş. Aslında Su-çau büyük Tangut memleketinin bir parçası.

Gene Tangut eyaletinin en güzel şehirlerinden biri de Kan-çau. Çok büyük bir şehir burası. Halkı Budist pek az da Müslüman var. Budistlere ait muhteşem manastırlar gördük. Manastırlarındaki Tanrı heykellerinin kimi tahtadan, kimi som altından. Hepsi de çok mükemmel bir sanat eseri doğrusu.

Sizlere Budistlerin örf ve âdetlerini anlatayım azıcık.

Bence Budistler çok faziletli ve ahlaklı oluyorlar. Yılda beş gün ne et, ne av hayvanı yiyorlar, yalnız kimi din adamları da hayatta hiç et yemiyor. Bu beş gün onlar için bir nevi oruç sayılıyor.

Bir Budist rahipse, hem de derecesi yüksek bir din adamıyse, 30'a yakın kadın alabiliyor. Her evlenişinde de karısına para, mücevher, sığır veya koyun sürüsü gibi kıymetli şeyler veriyor. Bununla birlikte ilk karısı, sonradan aldığı kadınlardan üstün bir hukukî duruma sahip oluyor.

Erkekler burada yeğenleriyle de evlenebiliyorlar, hatta üvey anneleriyle de evlenenler var. Yani mesele şu ki, burada kimsenin ahlaksızlık olarak tavsif etmediği hareketlerin pek çoğu bizim memlekette yasakdır, ahlâksızlık olarak kabul edilir.

Kan-çau şehrinden çıkar da 12 gün kadar yol alırsanız Etzina şehrine varırsınız. Etzina şehri de Tangut'-

un bir bölgesidir. Halkı Budisttir; çoğunluğu hayvancılıkla geçinir, deve ve sığır beslerler. Bunun yanı sıra, ekip biçenler de vardır, daha çok tahıl cinsinden şeyler yetiştirirler.

Kan-çau şehrinin bir hususiyeti de şu: Çölü geçecek olan seyyahlar burada kumanyalarını temin ediyorlar, eksiklerini tamamlıyorlar. Çünkü önlerinde en azından 40 günlük yolculuk vardır. Bir de bu 40 günlük yolculuk sırasında bir Allahın kulu çıkmaz insanın karşısına; yalnız dağlık bölgelerde mevsimin bazı zaman ları insanlar göç edermiş.

Bu dağlık ve vahşi bölgede hayvanlar da pek yaşamıyormuş yalnız yabani eşek cinsinden hayvan bulunuyor. Arazi de ormanlık.

Şimdi sizlere Karakurum şehrini anlatayım.

Pek kayalık olmayan bir tepede kurulmuş büyük bir şehirdir. Burası Tatarlar'ın merkezi imiş ve Tatarlar buradan hemen dünyaya hakim olmuşlar.

Size azıcık da Tatarlar'dan, onların nasıl dünyaya hakim olduğundan sözedeyim.

Aslında Tatarlar daha kuzeyde yaşarlarmış. Yani Mançurya bölgesinde. Burası büyük bir düzlükmüş, bizim anladığımız manada köy ve kasabalar yokmuş, insanlar göçebe imiş; zengin otlakları, zümrüt yeşili çayırları varmış. Bir de gürül gürül akan nehirler varmış burada.

Tatarlar, kabileler halinde yaşadıkları için içlerinde en büyük anlamına gelen,- tabii kendi dillerinde- Ung Han'a tâbi imişler.

Şimdi gelelim 1187 yılına.

Tatarlar, işte bu yıl kendilerine bir hükümdar seçerler. Adı Çengiz Han.

Çengiz Han iyi bir asker, cesur bir komutan, üstün bir hatipmiş. Çengiz Han'ın hükümdar seçilmesinden sonra hemen hemen bütün Tatarlar ona bağlılıklarını

bildirirler; hatta yüzlercesi binlercesi nice uzak yerlerden kalkıp gelir. Çengiz Han'ın meclisine çıkıp bağlılıklarını arzederler.

Çengiz Han, tümen tümen Tatarlar'ın kendisine bağlılık duygularını bildirdiğini görünce; «Neden bu kadar büyük gücü kullanmıyayım?» der kendi kendisine. Sonra karar verir.

Gelen Tatarlar'ı silahlandırır, onlar dünyayı fethetmenin zamanı geldiğine inandırır. Böylece Tatarlar içten içe hazırlanırlar. Sonunda da en az sekiz büyük eyaleti bir solukta ele geçirirler. İstilâ ettiği ülkelerdeki taraftarlarını da savaş için kullanır Cengiz Han; zaten bu konuda epey ustadır.

Önce istilâ ettiği ülkede pek kimseye kötü davranmaz. Onlara imkân nisbetinde âdil ve eşit hareket etmeye çalışır. Bunun üzerine Cengiz Han'ın istilâ ettiği ülke halkına iyi davrandığını görenler, onun tarafında savaşa katılırlar. Böylece Cengiz Han büyük bir ordu ile önüne gelen yeri istilâ eder.

Size kısaca Cengiz Han'ı anlattım. Şimdi de onların gelenek ve görenekleri ile hayatlarını nakledeyim.

Cengiz Han'dan sonra Kuyuk Han, ondan sonra Batu Han, ondan da sonra Altu Han tahta geçti, imparatorluğu idare etti. Altu Han'dan sonra Mongu Han, ondan sonra Kubilay Han hükümdar oldu. Bu hükümdarların içinde en büyük olan kimdir, bilir misiniz?

Kubilay Han. Çünkü ondan önce tahta çıkıp hüküm süren beş Han'ın, sahip olduğu iktidardan daha fazla iktidara sahip olmuştur Kubilay Han.

Size şunu söyliyeyim ki, yeryüzünün en güçlü hükümdarları biraraya gelse, en muktedir kralları güçlerini tek elde toplayacağız deseler, sahip oldukları iktidar, Kubilay Han'ın elinde bulunan iktidardan çok küçük kalır.

Eski bir geleneğe göre, Cengiz Han'dan buyana, sa-

rayın en ileri gelen kişileri, Cengiz Han'a en yakın olanlar, öldükleri zaman, Altay dağına gömülürler.

Ne kadar uzakta ölürlerse ölsünler, isterse 100 gün lük mesafede olsunlar, büyük bir törenle Altay dağına cenazeleri götürülür ve burada gömülür.

Burada oldukça garip görünen bir inanışı nakletmek isterim: Bir Han ölürse, cenazesi törenle gömülmek için Altay dağına götürülürken yolda karşılarına çıkan kim olursa onu hemen kılıçtan geçiriyorlar.

İnanışlarının esası da şu: Öteki dünyada Han'larına hizmet edecekler. Hatta, Han ölünce onun en iyi cins atlarını da öldürüyorlar. Atları da Han'a öteki dünyada hizmet edermiş.

Bir söylentiye göre, Mongu Han ölmüş, cenazesi Altay dağına naklediliyormuş, yolda karşılarına çıkanları hemen kılıçtan geçirmişler. Mongu Han'ın cenazesi Altay dağına varıncaya kadar 20 bin kişinin kafasının uçurulduğunu tahmin etmişler.

Madem Tatarlar'dan söz açıldı, devam edeyim bari.

Tatarlar kışın soğuk havalarda, steplere gidiyorlar, yahut iklimi daha mutedil yerlere göçüyorlar. Bir de kışları hayvanları için bol otlu çayırlar, sulak yerler ve otlakları tercih ediyorlar.

Yazları ise serin dağlık bölgelere çıkıyorlar, yahut yaylaları tercih ediyorlar. Bu bölgelerin havası hayvanları için çok elverişli oluyormuş. Yalnız bir bölgede öyle uzun zaman kalmıyorlarmış. Sebebini de şöyle anlattılar:

«Soğuk bölgeye göçersek burada en çok 2 yahut üç ay kalıyoruz. Üç ay sonra da gene öyle bir yaylaya göçüyoruz. Aynı yaylada uzun zaman kalmak otlakların tahrip olması bakımından mahzurlu oluyor. Bir dahaki yıl hayvanlarımız için çayır ve otlak bulabilmek için uzun zaman aynı yerde kalmıyoruz.»

Evleri daire şeklinde. Önce tahtadan daire şeklinde bir çatı yapıyorlar ve üstünü keçe ile örtüyorlar. Bu evlerin bir hususiyeti de arabalarla taşınabilmesi; gerekirse evlerini tekerlekli vagonlara yüklüyorlar ve hayvanlarla başka yerlere naklediyorlar.

İlk bakışta kocaman bir evin yahut bizim anladığımız manada daire biçimindeki çadırın tekerlekli vagonlarla taşınması güç bir işmiş gibi görünmektedir. Ama işin aslı öyle değil.

Bir defa evleri öyle ustalıkla kurup yapıyorlar ki, taşınması çok kolay oluyor ve hafif oluyor aynı zamanda. Bir hususiyet de şu: evlerini arabaya yükleyip taşırlarken kapının daima güneye doğru dönük oluşuna dikkat ediyorlar.

Bu evlerin yanı sıra iki tekerlekli taşınabilir küçük çadırları da var; çadırları da evleri gibi keçe kaplı, ve yağmurdan içleri ıslanmıyor. Evlerini taşırken deve ve öküz kullanıyorlar. Küçük iki tekerlekli çadırlarda ise karılarıyle çocuklarını ve mutfak için gerekli eşyalarını taşıyorlar.

Bütün ev işlerini, öte beri almak ve satmak gibi işleri kadınlar görüyor. Erkekler bu tür işlerle hiç de uğraşmıyorlar. Sadece ava çıkıyorlar ve savaş hazırlığı ile meşgul oluyorlar.

Yiyecekleri de çok yalın, et ve süt yiyorlar. Bir de av hayvanlarını tercih ediyorlar. Etin her cinsini de serbestçe yiyorlar. At eti, köpek eti gibi.

Kadınları kocalarına sadık, iyi eş ve evkadını oluyor. Bir evin içinde on yahut onbeş kadın birarada yaşıyor da aarlarından su bile sızmıyor, en küçük bir münakaşa bile geçmiyor. Bunca kalabalık, sulh-sükun, adeta kardeşlik havası içinde yaşıyor.

Her bir kadının evde ayrı bir işi var. Kimi çocuk bakıyor büyütüyor, kimi yemek pişiriyor, bulaşık yıkıyor, kimi de ev işi görüyor.

Erkekler birden çok kadın alabiliyorlar, dileyen yüze yakın kadınla bile evleniyor, yeter ki, onlara bakabilsin, onları geçindirebilsin. Zenginler ve Han'lar arasında yüzden çok kadın alanlar bile var.

Erkek evlenirken eşinin annesine bir hediye veriyor. Ama kadınlar kocalarına evlenince herhangi bir şey vermiyorlar. Evin içinde en itibarlı yeri ilk karı alıyor. En çok o sayılıyor, onun sözü dinleniyor. Diğer kadınların itibarı ve sözü ise ondan sonra geliyor.

Bir adet de şu: Yeğenleriyle evlenmek serbest burada. Birinin babası ölürse onun karısıyle de en büyük erkek çocuk evleniyor. Tabii kadının üvey olması şartıyle. Bir de erkek kardeşi ölürse, yengesiyle de evlenmek caiz burada. Çok da debdebeli bir düğün yapıyorlar.

Şimdi de azıcık dinlerinden sözedeyim.

Bir tek Ulu Tanrı olduğunu kabul ediyorlar. Gökyüzünde olduğuna inanıyorlar ve hergün duâ ediyorlar.

Bunun yanı sıra Natigay dedikleri herkesin evinde ayrı bir yer işgâl eden bir Tanrı var. Onlara göre, bu, dünyevî bir Tanrı; evdekilerin çocuklarına, hayvanlara ve mahsüle göz kulak oluyor. Ev halkı da O'na ayrı bir itina gösteriyor, saygıda kusur etmemeye çalışıyor.

Neler mi yapıyorlar? Bakın anlatayım.

Her gün, evdeki Tanrı'ya saygı duruşunda bulunuyorlar. Yemek yemeden önce sofradaki yemekten bir parça alıp, Tanrının ağzına sürüyorlar. Sonra bir bardak et suyu alıp kapının önüne döküyorlar. İnanışlarına göre Tanrı onların yiyeceklerinden payı alıyormuş.

İşte bundan sonradır ki, sofraya oturup yemek yiyorlar. Bizim memleketlerde hiç rastlamadığım acayıp bir içki içiyorlar burada; adına kımız diyorlar. Sütten yapılıyormuş, beyaz şaraba benziyor, ama içimi çok hoş doğrusu.

Giyimlerine gelindikte: varlıklılar iyi cins kumaş-

tan elbise giyiyor, hatta sim ve zer (altın iplik) işlemeli kumaşları tercih ediyorlar. Pahalı kürk takıyorlar yakalarına. Elbiselerin yaka ve kollarına taktıkları süsler de çok pahalı.

Silâhları ok, yay ve kılıç. Hele yaylarına çok güveniyorlar, çünkü herbiri çok usta ok atıcısı. Zaten kendileri de çok cesur ve dövüşçü. Gözü pek hepsinin, korkmadan ileri atılıyorlar. Bir de dayanıklı insanlar doğrusu. Az içecek ve yiyecekle bu kadar dayanabilen insana rastlamadım.

Hayvanları atları da dayanıklı. Onlar da az ot saman yiyerek uzun zaman yol alabiliyorlar. Zaten bunun içindir ki, birçok ülkeyi ele geçirmiş, birçok memleketi istilâ etmişler.

Askeri birlikleri yüz esasına göre kurulmuş. Meselâ bir kumandan yüzbin kişilik atlı ile savaşa gidiyorsa, ordusunu şöyle düzene koyuyor:

Her on askere bir baş; her yüz askere bir baş; her bin ve her onbin askere bir baş seçiyor. Böylece emir verirken başları çağırıp onlara emrediyor.

Büyük kumandan önce onbin kişinin başını çağırıp ona bir işi yapılmasını buyuruyor, o da kendi maiyetindeki askerlere göre, bin yahut yüz kişinin başlarına büyük kumandanın emrini iletiyor. Yüzbin kişiye tuk, onbine de tümen diyorlar.

Savaş sırasında gerekli güvenlik tedbirlerini de iyi alıyorlar doğrusu. Dağlık yahut ovalık bir yerde savaşırken, önce iki yüz kadar atlıyı enaz iki günlük mesafeye gönderiyor kumandan. Meselâ ikiyüz atlıyı doğuya ikiyüz atlıyı güneye gibi. Böylece büyük orduya iki gün mesafede düşmanın hareketini izliyebiliyorlar.

Ordu uzun bir sefere çıkarken fazla ağırlık almıyorlar. Meselâ yanlarına fazla öte beri almıyorlar. Iki deri kese taşıyorlar yanlarında, birinde kımız diğerinde et bulunuyor.

Bir de küçük bir tente alıyorlar yanlarına, yağmur yağarsa bu tenteyle portatif bir çadır kuruyorlar. Sizlere çok dayanıklı olduklarından söz ettim ya; on gün, attan inmemecesine, bir yerde uzun boylu konaklamamacasına gidiyorlar. Bazan atla yol alırken bile kurutulmuş süt gibi gıdalarını alıyorlar. Kurutulmuş süt de pastaya benziyor.

Savaşları da oldukça garip, tabii bizim ölçülerimize göre. Değişik harp oyunları deniyorlar, maksat tek, düşmanı yok etmek. Savaşırken işlerine gelirse ricat bile ediyorlar. Hatta düşmanı kandırmak amacıyle kaçarmış gibi hareket ediyorlar. Atlarını da çok iyi eğitmişler doğrusu, harp meydanlarında öyle usta kişiler ki, bir sağa bir sola ok gibi uçuyorlar adeta.

Düşmandan uzakken bile iyi dövüşüyorlar. Oklarını iyi atıyorlar, hepsi de keskin nişancı. Sanki bozguna uğramış gibi hızla kaçmaya başlıyorlar, sonra birden dönüp uzaktan oklarını savuruyorlar. Ya düşmanı, yahut atlarını mıhlıyorlar hemen.

Sonra yeteri kadar düşman öldürdüklerini görünce düşmanın etrafını bir çember gibi sarıyorlar ve imha ediyorlar. Bu harp oyunlarıyle pek çok zafer kazanmışlar, pek çok büyük ordu yenmişler.

Bütün bu anlattıklarım Tatarların sağlam gelenekleri. Bundan eski yıllarda daha keskinmiş adetleri, onlara daha çok bağlıymışlar ama, bugün eskisi kadar bağları sıkı değil. Bir kısmı şehirlerde yaşayan Budistlerin örf ve adetlerini benimsemiş, onları taklide başlamış.

Sizlere azıcık da adalet mekanizmalarından sözedeyim.

Eğer bir kimse öyle ağır bir suç işlemezse yani yasalarına göre bir cürüm işlemezse suçun ağırlığına göre suçluyu dayak cezasına çekiyorlar. Suç ağırlaştıkça dayak atma da artıyor.

Görünen şu imiş ki, suçluların pek çoğu bu dayak cezasına dayanamazmış da ölürmüş. Eğer bir kimse başkasının atını çalarsa yahut buna benzer ağır bir cürüm işlerse hemen kafasını uçuruyorlar.

Bizim memleket için oldukça garip bir âdet de şu: ne cins hayvan olursa olsun herkes kendi markasını veya bir işareti hayvana vuruyor. Sığır, at, deve sürüleri mer'ada otlarken öyle ortalıkta çoban falan görülmüyor bile. Hatta kimsecikler hayvanlara bakmıyor. Eğer hayvanlar otlarken başkasının sürüsüne karışırsa sonradan sahipleri işi düzeltiyorlar.

Buradaki sığırlar bizim memlekettekilerden epey besili, iri ve yağlı. Koyunlar da öyle ya; iri ve besili. Hemen her bakımdan bizim hayvanlardan üstün vasıflı.

Bütün bunlar Tatarların yalınkat âdetleri, gelenekleri. Sizlere görebildiğim kadarını anlattım. Kubilay Han'ın ülkesinde ise nice muhteşem âdetlerle karşılaştım, şaştım da kaldım doğrusu. Gerçekten çok harikûlade âdetleri var Tatarların, hele Kubilay Han'ın ülkesinde.

İleride zamanı ve yeri gelince sizlere nakledeceğim.

Karakurum ve Altay dağını geçtikten sonra bir düz yaylaya varırsınız, buranın adı Bargu'dur.

Bargu eyaletini bir baştan ötekine aşma için 40 gün ister. Halkı oldukça vahşidir, geçimleri hayvan avlamakla sağlanır.

Örf ve âdetleri Tatarlarınkine çok benzer. Yalnız memleketleri çok verimli topraklara sahip olmadığı için, öyle ziraatla falan uğraşmazlar. Topraklarında ne bağ bahçe, ne de tahıl yetişir. Yazın, bol bol ava çıkarlar, kuş ve yabani hayvan avlarlar. Kışın ülkede hava çok sert ve soğuk olduğu için ava çıkılmaz, ne kuş ne

de yabani hayvan bulunabilir. Bura halkı da kışın daha ziyade balık avlar.

Bundan sonra sizlere Kubilay Han'a giderken yol üstündeki bölgeleri ve eyaletleri anlatacağım.

Size Kan-çau'dan söz etmiştim. Buradan çıkarsınız, garip topraklardan geçersiniz; hem de beş gün falan. Gariptir dedim, çünkü karanlıkta yalnızken garip sesler duyarsınız.

Beş gün kadar sürer bu yolculuk sonunda Erguyul adlı bir krallığa ulaşılır. Burası aslında Tangut'un büyük bir bölgesidir. Bu bölgede irili ufaklı hükümdarlıklar vardır. Halkın bir kısmı Müslüman, bir kısmı Budist, bir kısmı da Hristiyan'dır.

Burada pek çok kasaba köy ve büyük şehre rastlarsınız. Buradan da güney doğuya doğru yolunuza devam ederseniz, Katay ülkesine ulaşırsınız.

Yol üzerinde Sincu şehri çıkar karşınıza, aynı zamanda Sincu bu bölgenin de adıdır. Bura halkı Kubilay Han'ın tebasıdır ve bölgede pek çok kasaba vardır.

Sincu şehri halkının çoğunluğu Budisttir, diğer kısmı da Müslüman ve Hristiyandır. Halkı avcı ve hayvancılıkla geçinir. Yalnız hayvanlarını görseniz şaşarsınız; öyle iri yabani hayvanlar yaşar ki, burada adeta fil kadar iridir. Hayvanların tüyleri uzun uzundur; hele sığırların sırtı sık kıllarla kaplıdır.

Bu çeşit yabani öküz ve inek gördük bu bölgede. Hem de çok miktarda. Bunların bir kısmı ehlileştirilmişti, biçimleri hemen hiç değişmemişti bu hayvanların ama bura halkı bu ehlileşmiş hayvanları ziraatte çift sürmekte ve şunu bunu taşımakta kullanıyorlardı.

Bu ülkede pek bizim memlekette olmayan bir şey dikkatimi çekti: Hayvanlardan çıkarılan bir esans.

Anlatayım da siz de öğrenin. Sık kıllı geyik cinsinden bir hayvanın beline doğru derisiyle eti arasında bir kese varmış. Bu keseyi çıkarıyorlar, içi kanlı

olan bu keseden öylesine misk kokulu bir parfüm yapıyorlar.

Bura halkı daha çok ticaretle geçimlerini sağlıyor. Pek tahıl falan yetişmiyor buralarda. Toprakları pek verimli sayılmıyor. Zaten bütün ülkeyi topu topu 25 günde gezebilirsiniz.

Halkı Budist. Koyu siyah saçları, küçük burunları var, çok da şişman yağlı insanlar. Çenelerinde kalın simsiyah bir iki tel sakal var, hepsi de bu İşte. Kadınları güzel vücutlu, siyah saçlı. Bura erkekleri birden çok kadınla evlenebiliyor.

Bu bölgede daha fazla kalmanın bizim için pek faydalı olmadığı kanaatindeyim. Artık doğuya doğru yolumuza devam edebiliriz.

Buradan yola çıkar da sekiz gün kadar giderseniz, Egrigaya şehrine ulaşırsınız. Burası da büyük Tangut devletinin bir eyaletidir. Bir hayli kalabalık kasaba ve köyleri vardır. Eyaletin başşehri Kalaçan'dır, halkının hemen tümü Budisttir. Fakat bir iki Hristiyan kilisesi de bulunmaktadır.

Bu şehrin bir özelliği vardır; özellikle deve tüyünden yapılmış elbiseler civar eyaletlerde tüccar tarafından yakın pazarlara da götürülüp satılıyormuş.

Bu şehirden de doğuya doğru yola çıkarsanız bir hafta kadar gidersiniz yol boyunca irili ufaklı kasaba ve köy çıkar karşınıza, bu kasaba ve köy halkının çoğunluğu Budisttir bir kısmı da Müslümandır. Halkın çoğunluğu zanaatkardır, el tezgâhlarında nadide kumaş dokur.

Bu bölgeyi pek önemli bulmadığım için sizlere fazlasıyle nakletmiyeceğim. Ancak size önemli bir şehirden söz etmek isterim.

Çagan-nor, işte bu önemli şehrin adıdır. Burada Kubilay Han'ın muhteşem bir sarayı var. Kubilay Han ara sıra buraya gelir kalırmış, sebebi de şu: Civarda

nefis havuz ve göller var. Aynı zamanda avlanmak için kuş da bolmuş,, işte bu sebebten Kubilay Han burayı severmiş.

Bundan sonra karşınıza büyük bir vadi çıkar. Vadi Kubilay Han'ın en sevdiği bölgelerden biridir. Yazları sık sık buraya gelirmiş. Bunun için de vadide çok sayıda seyyar ev yaptırmış. Çoğunlukla avlanmak için buraya gelen Kubilay Han, bu küçük evlerde kalır, gecelermiş.

Şimdi sizlere Kubilay Han'ın oturduğu ve hüküm sürdüğü şehirden söz edeyim: Şang-tu.

Şang-tu şehrinde Kubilay Han büyük bir saray inşa ettirmiş, muhteşem bir saray doğrusu şahane mermerler ve nefis süs ve tezyinatla insanın adeta gözünü alıyor. Çok büyük salonu ve holü altın yaldızla kaplı; sarayın öyle büyük bir bahçesi var ki, içinde her köşesini görmek isteseniz aylarca dolaşırsınız.

Sarayın çevresinde yüksek kalın bir duvar var; kalın mı kalın bir duvar, adeta bir eyalet büyüklüğündeki toprak parçasını çerçeveliyor. Muhteşem bahçesinde havuzlar, ırmaklar çaylar var, çayların üstünde nefis yapıda köprüler var. Kimi köşede nefis suların fışkırdığı pınarlar var. İnsan bu bahçeye girdi mi, kendisini cennette sanıyor adeta.

Bu bahçeyi parka benzetmek yerinde olur sanırım. Kubilay Han da bu parkı çok seviyor. Hatta parkta özel olarak av hayvanı besletiyor. Adamları zaman zaman av hayvanlarının ölüp ölmediğini kontrol ediyorlar.

Kubilay Han haftada bir defa bu parka geliyor ve öte berisini gözden geçiriyormuş. Şimdi sizlere Kubilay Han tarafından yaptırılmış nefis bir yerden sözedeyim.

Kubilay Han, hemen herkese kapalı ve girilmesi yasak olan parkın içerisinde orta büyüklükte bir saray

daha yaptırmış. Saray özel olarak hazırlanmış kamıştan imiş.

Bu kamıştan sarayın içini bir göreceksiniz: Hayvanlar, kuşlar, daha niceleri var. Bu sarayın iç kısımları da türlü süslerle bezenmiş yaldızla boyanmış. Sarayın damı da ahşap; kimi yerleri de üstü vernikli kamışla kaplı. Öyle ustalıkla kamışları birbirlerine bağlamışlar ki, aralarından yağmur sızmıyor.

Sarayın bazı kısımları da bu tür kamışlardan yapılmış; yalnız şiddetli rüzgârda bozulmasın diye özel çivilerle raptedilmiş. Kubilay Han bu sarayı öyle yaptırmış ki, istediği zaman bulunduğu yerden kaldırılıyor ve parkın başka bir köşesine taşınabiliyor.

Kubilay Han, Şang-tu şehrinde yılın üç ayı kalıyormuş; haziran temmuz ve ağustos aylarında.

Bu aylarda sıcak diğer bölgelerde ;ekilmez derecede olduğundan, iklim ve havası mutedil olan Şang-tu şehrine geliyormuş. İşte burada kaldığı üç ay içinde bu kamış sarayında kalırmış Kubilay Han gelmeden önce adamları bu kamıştan sarayı kurarlar, o gittikten sonra da söküp sıkı bir yerde muhafaza ederlermiş.

Kubilay Han ağustos'un 28'i gelince toplanır Şang-tu'dan gidermiş. Hiç şaşmazmış Şang-tu'dan ayrıldığı tarih, daima ağustos ayının 28'inde hareket edermiş. Merak edip sordum:

«Niye Kubilay Han her yıl hep ağustos ayının 28'inde bu şehirden gidiyor?»

Anlattılar:

«Kubilay Han'ın süt beyazı on bir atı vardır. Atlarına ve kısraklarına çok düşkündür Kubilay Han, hele bu süt beyazı kısrak sütünden yapılan kımızı da, kutsal olduğu için içer. Bu süt beyaz kısrak sütünden yapılmış kımızı yalnız Kubilay Han'ın akrabası ve ailesi içebilir, başka kimse içemez. Bu büyük bir emirdir ve Cengiz Han'dan beri bu böyledir. Bu süt beyazı atlara

kısraklara herkes saygı göstermek zorundadır. Falcılarımız günün birinde Kubilay Han'a şöyle dedi: her yıl ağustos ayının 28'inde bu kımızı içeceksin ve yere serpeceksin. Bu bizim ülkemizdeki bolluk ve bereketi sağlayacak, çoluğumuzu çocuğumuzu koruyacak, hayvanlarımızı şerden kurtaracak. İşte her yıl o gün Kubilay Han, törenle, kımızı içer ve Şang-tu şehrinden gider.»

Şimdi size, unutmadan söyliyeyim. Kubilay Han, henüz Şang-tu şehrinden gitmeden önce, yani haziran temmuz aylarında hava bozar ve yağmur yağarsa, hemen falcı ve budistlerini çağırtır onlardan bu yağmur bulutlarını dağıtmalarını ister.

Sarayında Tibetli ve Keşmirli üstün güçte kişiler, budist rahipler var, bunlar da şeytanî usüllerle yağmur bulutlarını dağıtırlarmış, hatta gene biri anlattı, civarda yağmur yağar, bulutlar oraya doğru kayarmış da Kubilay Han'ın sarayının bulunduğu yer güneşli olurmuş.

Bu üstün güçteki rahipler onun için diledikleri gibi yaşıyorlar şehirde. Üstleri başları pislik ve kir içinde dolaşıyorlar. Yüzlerini ellerini yıkadıkları yok; kimse de onların da haline bir şey diyemiyor.

Bu insanlara burada Bakşi diyorlar. Büyücü gibi kimseler bunlar; insan aklının pek almıyacağı işler yapıyorlar. Meselâ Kubilay Han, yemek yerken muhteşem holde oturuyor, Kubilay Han'ın sofrası da epey büyük; bu Bakşiler on onbeş adım sofranın berisinde duruyorlar. Neler yapmıyor bu Bakşiler o sırada; kimi sofradaki tabakları oynatıyor, yani kimsenin eli değmeden tabaklar sofranın üstünde şuraya buraya kayıyor. Kimi Bakşi de hiç el sürmeden boş bakraçları ve sürahileri dolduruyor. Pek olacak şey değil gibi geliyor insana görmeden kimse inanmaz.

Bakşiler bütün bu insan aklının alamıyacağı hünerleri öyle yalnız falan değil, belki de binlerce kişinin

huzurunda yapıyorlar. Dedim ya inanmak için ancak görmek lâzım.

Sırası gelmişken size Bakşiler'e ait bir şey söyliyeyim.

Taptıkları Tanrıları'nın bayramı yaklaşırken Kubilay Han'a çıkıyor ve diyorlar ki:

«Büyük bayramımız yaklaşıyor. İnançlarımıza göre Tanrıya bazı şeyler adamalıyız. O bizden bazı şeyler ister, onların isteklerini yerine getirmeliyiz. Tanrı, yağmur istiyor, kötü hava istiyor, fırtına patlasın istiyor. Bir de şunları şunları istiyor Tanrımız. Yüzü kara koyun odun, sığır, istiyor. Bize bunları vermelisiniz.»

Bakşiler bu sözleri Kubilay Han'ın huzurunda söylüyorlar, Kubilay Han'ın huzurunda da sarayın ileri gelenleri bulunuyor.

Bunun üzerine Kubilay Han, yanındaki ileri gelenlerle konuşuyor ve Bakşiler'e istedikleri şeylerin verilmesini buyuruyor.

Bundan sonra Bakşiler dinî ayin ve törenler yapıyorlar; şarkı söylüyor, dans ediyorlar. Kubilay Han'ın verdiği hayvanları kesip pişiriyorlar, bir parçasını Tanrıları'na veriyor, gerisini yiyorlar.

Bizdeki mukaddes kişilerinki gibi burada Tanrılar'ın ayrı bayram günleri var. Buradaki gibi muhteşem mabetleri hemen hiç bir yerde görmedim. Adeta küçük bir kasaba kadar büyük. Kiminin içinde iki bine yakın rahip yaşıyor. Buradaki Budistler kendi âdetlerine göre giyiniyorlar, kumaşların renkleri de değişik.

Yalnız buradaki Budistler çok pahalı kumaştan elbise giyiyor; sakallarını ve saçlarını iyice kazıtıyorlar. Dinî törenleri de çok muhteşem oluyor.

Bakşiler için bir şey daha söliyeyim: Evlenmede oldukça imtiyazları var, diledikleri kadar kadınla evlenebiliyorlar. Bu sebepten de hepsinin çok sayıda çocuğu oluyor.

Söz Bakşiler'e gelmişken bir hususu daha ilâve edeyim.

Bakşiler arasında bir grup var ki, hiç de diğerlerine benzemiyor. Bunlara Sien-seng diyorlar. Hayatları çok sert kaideler içinde geçiyor. Öylesine yasaklarla dolu ki günlük hayatları; pek çok şey yemiyorlar, içmiyorlar, inzivaya çekilmiş gibi yaşıyorlar.

Yılda sık sık da bayramları var; hele bu bayramlarında sadece buğday kabuğundan yapılmış bir bulamaç yiyorlar, başka bir şey yemiyorlar. İbadet ettikleri Tanrıların heykelleri muazzam doğrusu. Kimi zaman da ateşe tapıyorlar.

Dinlerine göre çok sıkı kayıt ve şart içinde yaşamaları gerekirmiş. Sien-sengler de başlarını iyice kazıtıyorlar, sakal bırakmıyorlar.

Elbiseleri siyah ve mavi renkte; ara sıra da ipekli kumaştan elbise giyiyorlar. Yani bir kelimeyle şunu belirteyim ki, hayatları zor, sıkı kayıt içinde geçiyor.

Tanrılarına çoğunlukla kadın isimleri vermişler. Sebebini sordum, pek kimse anlatamadı.

Sizlere buraları, yol üstünde uğradığımız yer ve şehirleri anlatmaya çalıştım. Artık size Hanların Han'ı, hepsinin en ulusu olan Kubilay Han'ı anlatayım.

ÜÇÜNCÜ KISIM

KUBİLAY HAN

Hanların en büyüğüdür Kubilay Han. Şimdi sizlere onun yaptıklarını ve başarılarını anlatacağım.

Han, dilimizde hükümdarların hükümdarı demektir. Yetkilerin en büyüğüne o sahiptir. Herkes bilir ki, Kubilay Han en kudretli kişidir; her bakımdan en kudretlidir, hazinesi en güçlü hükümdar O'dur, teb'asının sonsuz saygısı vardır 'O'na. gelmiş geçmiş tâ Adem'den bu yana en güçlü hükümdardır Kubilay Han.

Belki mubalağa ediyorum sanırsınız ama hiç de değil. Size en yalın gerçeği anlatıyorum. Herkes şuna inansın ki, Kubilay Han, dünyanın bildiği ve tanıdığı en büyük hükümdardır.

Önce şunu bilesiniz ki Kubilay Han, doğrudan doğruya Cengiz Han'ın sulbünden ve sadrından gelir. Cengiz Han da Tatarların en büyük hükümdarıdır. Cengiz Han'dan sonra tahta çıkan altıncı hükümdardır.

Kubilay Han İsa'nın doğumundan 1256 yıl sonra tahta çıktı. Emin olun, Kubilay Hankendi kabiliyeti, zekâsı, bilgisi ile tahta geçmiştir. Kardeşleri çok uğraştılar onun tahta çıkmaması için, ellerinden geleni

yaptılar. Fakat Kubilay Han, hepsinin büyük engelleri aşmasını bildi, hükümdar oldu.

Bugün yıllardan 1298'dir. Yani Kubilay Han tahta çıkalı 42 yıl geçmiş. Artık yaşlanmış bir hükümdar Kubilay Han, seksen beş yaşlarında olması lâzım. Dinç'yaşına göre ama eskisi gibi savaşa katılamıyor. Oysa gençken, yeni hükümdar olmuşken hiç bir savaşı kaçırmazmış bütün savaşlarda en önde gidermiş.

Yakınları onun çok iyi bir komutan ve asker olduğunu söylediler. Hatta kimine göer gelmiş geçmiş Tatar hükümdarları arasında en büyük kumandan sayılırmış.

En son olarak 1286 yılında bir savaşa katılmış, ondan sonra hiç bir savaşa katılmamış. Şimdi size bunu kısaca anlatayım.

Olay şu: Yıllar önce Kubilay Han'ın amcası, Nayan tahtı ele geçirmeyi heves eder. O vakitler de Kubilay Han bir hayli genç. Amcası da bir bölgenin kumandanı, emrinde 400 bin kişilik bir atlı ordu var.

Bakar görür ki, Kubilay Han' kadar kendisi de güçlü kabiliyetli. «Neden böyle bir ordum varken Kubilay Han'a tabi olayım» der.

Bunun üzerine bir plan tasarlar ve Kubilay Han'ın yeğeni olan Kaydu'ya bir haberci salar. Niyeti de şu: Kaydu, zaten Kubilay Han'ın düşmanıdır. Ve bir zaman önce O'na baş kaldırmıştır. Der ki, «Sen Kubilay Han'a bir taraftan saldır, ben de tam karşı istikâmetten taarruz edeyim. Böylece Kubilay Han'ın kuvvetlerini ikiye bölelim.»

Kubilay Han'ın yeğeni Kaydu, bu teklifi hoş karşılar. Hemen cevap verir. «Sana söz veriyorum, önceden tesbit edeceğimiz bir tarihte bütün kuvvetlerimle Han'a taarruz edeceğim.»

Kaydu, en azından 100 bin kişilik bir orduya kumanda eder, Nayan'ın da ondan büyük bir atlı ordusu

var. Böylece Kaydu ve Nayan, Kubilay Han'ı alt etmek için iyice hazırlanırlar.

Kubilay Han, kendi aleyhinde hazırlanmış bu alçakça planı duyunca hiç de sinirlenip kızmaz. Akıllı insanlar gibi soğukkanlılıkla durumu düşünür. Hemen kumandanlarını ve savaş meclisini toplar ve der ki:

«Bu iki alçak insana ders vermezsek ben tahtımı da tacımı da bırakırım. Bu iki alçak lâyık olduğu dersi almalıdır.»

Bunun üzerine kumandanlar askerleri hazırlarlar. Yalnız durumu sadece kumandanları bilmektedir. Böylece 260 bin kişilik bir ordu toplanır. Hem de 22 gün gibi kısa bir zamanda. Bu 260 bin atlıya ilâve olarak da 100 bin kişilik piyade hazırlanır.

Belki, neden bu kadar az sayıda asker topladı diye kendi kendinize sorabilirsiniz. Onu da anlatayım. Kubilay Han kısa zamanda ancak komşularından, yakındaki kendisine bağlı eyaletlerden bu kadar sayıda ordu toplayabilmiştir. Asıl büyük ordusu uzak bölgelerde savaşmaktadır da ondan.

Kubilay Han ise şunu düşünür: Eğer zaman olsa diğer eyaletlerden daha büyük ordu toplamak mümkündür. Ancak hem zaman yok, hem de zaman uzadıkça Nayan'ın veya Kaydu'nun hazırlığı duyması ve öğrenmesi ihtimali vardır. Oysa en iyisi Nayan'ı ansızın yakalamaktır. Çünkü Nayan'ı tek başına yenmek, müttefiki olan Kaydu ile birleşmesi halinden daha kolaydır.

İşte böyle düşünür Kubilay Han.

Şimdi sizlere azıcı da Kubilay Han'ın ordusunu anlatayım.

Kubilay Han'ın hükümranlığına bağlı birçok eyalette şüphesiz onu sevmeyen, fırsat buldu mu başkaldırmak isteyen düşmanları vardır. Bunun için, Kubilay Han ordusunu çeşitli eyaletlerde tutar. O eyaletin en

büyük şehrine ve en kalabalık bölgesine yakın bir yerde belirli bir kuvvet bulundurur.

Bu birlikler kendi ihtiyaçlarını kendileri görür. Hayvan sürüleri vardır, onlara bakarlar beslerler. Eğer o bölgede herhangi bir şehir veya kasaba ayaklanmak isterse Kubilay Han hemen askerlerini oraya sevkeder.

Böylece o bölge halkı Kubilay Han'ın ordusu yakında diye düşünür, hem vergilerini muntazaman verir, hem de pek baş kaldırmayı düşünmez.

Kubilay Han askerlerini göndermeden önce rahipleri ve falcıları toplar ve onlardan en elverişli zamanın ne olduğunu öğrenir.

Falcılar ve rahipler derler ki: «Ne zaman isterseniz hareket edin; çünkü alçak düşmanlarınızı yeneceksiniz.»

Bunun üzerine Kubilay Han'ın ordusu hemen hareket eder. ve Nayan'ın ordusuyla konakladığı yere varır. Nayan'ın 400 bin atlısı düzlüğe yayılmıştır. Pek Kubilay Han'ın büyük bir kuvvetle üzerlerine geleceğini tahmin etmedikleri için sere serpe hazırlıksızdırlar.

Sabahın er saatinde Kubilay Han Nayan'ın ordusunu ansızın bastırır. Kubilay Han bütün yolları tutar, civardan adeta kuş uçurtmaz. Nahyan bile onun geldiğinden o kadar habersizdir ki, daha kalkmamıştır.

Kubilay Han hemen askerlerini savaş nizamına sokar. Kendisi de yüksek bir tepenin üstüne çıkar; tahta bir kulenin üstünde dimdik durur. Yanında okçuları, kumandanları ve falcıları vardır. Kubilay Han da, üzeri sim ve altın işlemeli deri bir savaş elbisesi giymiştir.

Tam tahta kulenin yanı başında Kubilay Han'ın bayrağı dalgalanır. Bayrağı güneş ve ayı temsil eder. Askerleri ve silâhları hazır savaş nizamında O'nun emrini beklerler.

Nayan'ın askerleri, gün hafif ışıyıp Kubilay Han'ı

tepede görünce bir an şaşkına dönerler, sonra hemen silâhlarına sarılırlar. Nayan da bu kadar tedbirsiz yakalandığı için bir hayli şaşkın sağa sola bağırır.

Bir süre geçer. Nayan ve askerleri kendilerini toparlamaya çalışırlar. Güç belâ savaş nizamına girerler. Derken ananevi savaş davulları duyulur. Tatarlar'ın geleneksel savaş usullerinden biridir bu. Önca davul çalınır, askerler savaş şarkıları söylerler, birden coşarlar. sonra da savaş başlar.

Bu Tatarlarda eski bir âdet herhalde; önce savaş davulları çalıyor, askerler savaş nizamında davulları dinliyor ve savaş şarkıları söylüyorlar. Eğer karşılarındaki düşman da Tatar ise, onlar da aynı şekilde davulla şarkı okurlar. Böylece savaş alanında bir gümbürtüdür gidiyor.

Kubilay Han bakar görür ki, artık her şey hazırdır; emir verir, ve taarruz davulları çalınır. Artık Kubilav Han'ın ordusu için vakit gelmiştir. Her iki taraf da kılıç, ok, kalkan mızrak birbirlerine girer.

Durumu biliyorsunuz, her iki ordunun içinde bulunduğu şartları biliyorsunuz? Daha ne anlatayım.

Çok kanlı bir savaş olur, her iki taraf da kıyasıya birbirlerini öldürür. Savaş alanında öylesine bir gümbürtü yükselir ki, gökyüzünde cennetin sesi bile duyulmaz olur. Oklar savrulur, piyadeler kılıç kalkan birbirlerine girerler.

Daha ne anlatayım ki? Oklar yağmur gibi yağar. Atlılar öylesine saldırırlar ki yere düşen, yaralanan ve ölenlerin üstünden geçerler, kendilerinden yahut düşmandan olduğunu fark etmeden çiğneyip aşarlar yerdeki insanları.

Diyebilirim ki şimdiye kadar bundan daha kanlı bir savaş olmamıştır. Zamanımızda bu kadar kalabalık iki ordu bu derece kanlı bir savaşa tutuşmamıştır. Hele

bu kadar büyük bir atlı savaş görmemiştir. Kanlar oluk gibi akar bu savaşta.

Öğleye kadar sürer bu kanlı çarpışma. Ne bir taraf ne de öteki taraf kesin olarak «Savaşı ben kazanıyorum» diyebilir.? Sebebi de şu: Nayan'ın askerleri kumandanlarına çok bağlıdır. Ölesiye savaşırlar. Nayan da iyi bir kumandan olduğu için askerlerini iyi yönetir doğrusu.

Öğleden sonra birden talih Kubilay Han'ın yüzüne güler. Nayan ve adamları bakarlar ki daha fazla dayanma imkânları kalmadı, kaçmaya başlarlar.

Nayan ve yakınlarının kaçtığını göre askerleri birden bozulur; bunun üzerine de Kubilay Han'ın askerleri tam bir saldırıya geçerler. Nayan ve adamlarının kaçması bir işe yaramaz, sonunda yakalanırlar. Nayan'ın yakalandığını da gösteren askerleri Kubilay Han'ın askerlerine teslim olurlar.

Kubilay Han, Nayan'ın esir edildiğini öğrenince önce sevinir, sonra da hemen başının vurulması için emir verir. Bunun üzerine Nayan'ı bir halıya iyice sararlar, adeta bir paket haline getirirler onu. Sonra bir grup asker ellerindeki kılıçlarla onu delik deşik ederler.

İnanışlarına göre Cengiz Han'ın ahfadından gelen her hangi bir kimsenin kanı yere akmamalı, güneş onun üstüne doğmamalı.

Bu savaştan sonra Nayan'ın ileri gelen adamları Kubilay Han'dan af dilerler ve ona bağlılık andı içerler.

Kubilay Han bu zaferden sonra çok memnun olur. Nayan'ın mağlubiyetini, onun Hristiyan olmasına bağlar ve: «Gördünüz ya, Nayan nasıl da yenildi. Çünkü Hristiyan idi.» derler.

Kendisine baş kaldırmak cesaretini gösteren Nayan'a gereken dersi verdikten sonra Kubilay Han, Hanbalık'a döner.

Gelelim yeğeni Kaydu'ya. Kaydu, Kubilay Han'ın amcası Nayan'ı nasıl alt ettiğini öğrenir öğrenmez adeta sinir krizleri geçirir, sonra korkudan aynı şekilde yenileceğini düşünerek bu sevdadan vazgeçer.

Kubilay Han'ın ordusunu nasıl yönettiğini öğrendiniz. Kısaca şunu anlatayım: Önemsiz savaşlarda Kubilay Han, oğullarını ve kumandanlarını gönderiyor. Onun dışında mesela bir teb'asının ayaklanmasını bastırmak için ise mutlaka kendisi ordunun başına geçiyor.

Size Kubilay Han'ın yaşını anlattım. Şimdi kumandanlarla olan münasebetini anlatayım.

Ordusu 100 ve bin esasına göre kurulmuş. Yüz kişinin, bin kişinin ve on bin kişinin bir kumandanı var. Her kumandana Kubilay Han yetkisini gösterir bir gümüş veya altın madalya (tablet) veriyor. Yani şöyle: her yüz kişinin kumandanı gümüş bir tablet ve tabak taşıyor. Bin kişinin kumandanı altın bir tablet alıyor, Kubilay Han'ın yetki ve otoritesi o altın tabletin üstünde yazılı; yüzbin kişinin ki tümen diyorlar buna, kumandanı altın bir tablet alıyor, fakat tabletin üstünde bir aslan kafasının resmi işlenmiş.

Bütün bu tabletlerin üstünde şunlar yazılı:

«Kubilay Han adına, Büyük Allah'ın hükümdarımıza verdiği lütuf ile; O'na itaat etmeyenlere ölüm.»

Bir de şu var: Tableti taşıyanlar, adeta hükümdarın yetkisini kullanabiliyorlar. Karşı gelenlere ceza veriyorlar.

Bir de tümen kumandanları ile ordu baş kumandanı var. Bunlara çok ağır altın tablet veriyor. Fakat bunların bir özelliği de kumandanlara en geniş yetki verildiğini tevsik etmek. Böylece Kubilay Han'ın bütün yetkileriyle techiz edilmiş oluyor.

Şimdi de sizlere Kubilay Han'ın şahsiyeti ve karakteri hakkında bilgi vereyim.

Kubilay Han orta boylu, ne uzun ne kısa sayılır

Adaleleri iyi gelişmiş, vücut ölçüleri normal. Gözleri siyah, sivri bir burnu ve köşeli bir çenesi var.

Kanunlarına göre evli hem de dört karısı var. Bu dört karısından dünyaya gelmiş en büyük oğulları, kanunlarına göre, Kubilay Han'ın varisleri oluyor. Karılarına imparatoriçe deniyor. Her bir karısının kendisine has hizmetkârı bulunuyor sarayında.

Hatta şöyle; Kubilay Han'ın karılarından her birinin en az on bin kişilik bir hizmetkâr ordusu olduğunu söylediler.

Kubilay Han'ın pek çok da odalığı var sarayında. Han odalıklarını da şu şekilde sağlıyormuş.

Kungurat adında bir bölge varmış ki, kızlarının güzelliği ile ün salmışmış. Her iki yılda bir Kubilay Han'ın adamları bu şehre gelir. 'O'nun için güzel kız seçerlermiş. Şehirdeki bütün güzel kızları inceler ve kendilerine göre de puvan verirlermiş.

Sonra, puvanı yüksek kızları saraya getirirler, bir de burada Kubilay Han'ın adamları kızları gözden geçirirmiş. Daha sonra binbir itina ile seçilmiş kızlar Han'ın haremine dahil olurmuş.

Bir inanışa göre, kızlarını neden Kubilay Han'a odalık olarak veriyorlar, biliyor musunuz? Anlatayım.

Kungurat bölgesinde şöyle düşünürlermiş aile babaları:

«Eğer benim kızım şanlı olarak dünyaya gelmişse, yıldızı iyi ise, demek Han sülalesinden birinin ilgisini çekecek ve böylece hayatı parlak geçecek. Ben kızıma bir Han kadar muhteşem bir hayat temin edemem. Belki de Han, kızımı asil bir kimseyle evlendirir, bu bakımdan kızımın Han'a odalık olmasında fayda görürüm.»

Kubilay Han'ın dört karısı olduğunu söyledim. Bu dört karısından 22 erkek evladı olmuş. En büyük oğlunun adı Cengiz. Cengiz Han'ın adını vermişler ona. Böylece O'na hürmet göstermek istemişler.

Kubilay Han'ın en büyük oğlu Cengiz, babası ölünce en büyük Han olarak tahta geçecek, ve böylece imparatorluğa Cengiz Han hükmedecek.

Ne yazık ki bu istek gerçekleşmemiş, çünkü Cengiz, garip bir tesadüf ölmüş; Bunun üzerine yerine oğlu Timur geçmiş. Yani Kubilay Han'ın tahtının tek varisi en büyük oğlunun oğlu olan Timur Han.

Anlattılar. Kubilay Han'ın en büyük oğlunun oğlu olan Timur, çok cengâver bir askermiş. Bir kere cesur ve savaşçı olduğunu ispatlamış. Geçen savaşlarda epey yararlık göstermiş.

Kubilay Han'ın birçok odalığı var, dedim ya; işte bu odalıklarından en az 25 erkek çocuğu olmuş. Her biri cesur ve kahraman savaşçı imiş. Hepsi de imparatorluğun bir bölgesinde iyi görevde imiş.

Oğullarından yedisi imparatorluğun çeşitli bölgelerinde ve büyük eyaletlerde hükümdar imiş. Her biri iyi yetişmiş bir asker olduğu için, Kubilay Han'ın yetkisini ve otoritesini iyi uyguluyorlarmış. Kubilay Han her bakımdan oğullarından memnun.

Kubilay Han, aralık, ocak ve şubat aylarını Hanbalıkda geçiriyor. Han-balık Katay'ın başkenti. Kubilay Han'ın bu kentte de büyük bir sarayı var.

Azıcık da size bu sarayı anlatayım.

Saray tamamiyle kare biçimde bir duvarla çevrili. Duvarların kalınlığı bir hayli, yüksekliği de en azından 3,5 metreyi buluyor. Duvar bembeyaz renkte; Sarayın dört köşesinde birer küçük saray var. Bu sarayda, askeri birlikler yerleşmiş. Büyük sarayın muhafızlığını yapıyor bu birlikler.

Bu büyük duvarın güney cephesinde beş büyük kapı var. Biri tam ortada; Bu orta yerdeki büyük kapı sadece Kubilay Han sarayda ngirip çıkarken açılıyor. Bu büyük kapının her iki yanında iki küçük kapı var ki buradan herkes girip çıkıyor.

Kubilay Han'ın oturduğu bu sarayın biçimi ve yeri oldukça garip. Duvar duvar içinde; her köşede bir büyük saray.

Tavanları çok yüksek sarayın, içindeki oda ve holün duvarları tamamiyle altın kaplı, bazı yerler de gümüş kaplı. Duvarlarda büyük canavar resimleri ve tasvirleri yer almış. Bu arada resimler arasında savaş sahneleri, atlılar, kuşlar, vahşi hayvanlar yer alıyor.

Sarayın tavanları da aynı biçimde süslenmiş, tezyin edilmiş. Altın ve gümüşle kaplı sarayın tavanları. Sarayda bir hol var ki bu hol de öyle büyük ki bir anda 6 bin kişilik bir ziyafet verilebilir burada.

Buna rağmen saraydaki odalar o kadar büyük sayılmaz. Bunlarla birlikte, saray öyle büyük ve muazzam ki, kimse onun ihtişamını tasavvur bile edemez. Sonra aklına getiremez bile.

Sarayın damı bile bambaşka renklerle tezyin edilmiştir. Çok da sağlam inşa edilmiştir sarayın damı. Bir hesaba göre asırlar boyu dayanabilirmiş.

Sarayın geri tarafında lüks daireler var. Her birinride büyük hol ve oda var. Buraya herkesin girmesi yasak edilmiş. Büyük Han Kubilay Han'ın hususi dairesi burası. Kubilay Han hazinesini burada saklıyor. Altın, gümüş, kıymetli taşlar, elmas, yakut, nadide zümrütler falan...

Bu özel dairesinde aynı zamanda odalıkları yaşar. Başka bir deyimle, burası Kubilay Han'ın rahat etmesi ve dinlenmesi için hazırlanmış bir dairedir. Zaten ne yapılmışsa bunun için yapılmış.

Dış duvar ile iç kısımlar arasında büyük geniş bahçeler var. Buralar hep çimen; yemyeşil ortalık. Ara yerlerde yollar var yalnız yollar en azından iki karış yükseklikte yapılmış taş döşeli. Neden iki karış yükseklikte, diye sordum.

Dediler ki:

«Büyük hükümdarımız bu bahçede gezinirken ayakkabısı çamurlanmasın diye, yolu iki karış yüksek yaptık.»

Bu büyük bahçenin bir özelliği var. Çeşitli av hayvanları bulunuyor bahçede. Zaten bahçe değil park demek daha doğru bence.

Şimdi size bahçede daha doğrusu parkta olan bizler için çok garip bir şeyden söz edeyim.

Büyük parkın kuzey batısında oldukça büyük bir havuz var. Havuzun derinliği de bir hayli hani. Havuzun bir özelliği, şu: Bir tarafından küçük bir çay akıyor ve havuza su dolduruyor. Diğer taraftan da, yani havuza suyu dolduran çayın tam tersi istikametinden de bir başka çay akıyor, ama bu arazi meyilli olduğu için havuzdan dışarı akıyor.

Her iki havuzda da cins cins balıklar yüzüyor. Kubilay Han'ın bazan canı çekermiş, bu yüzden de havuzda balıkların bulunmasına çok dikkat ediyorlar yaverleri. Kubilay Han bazan balık tutmak istermiş. Bunun için sarayın ileri gelen hizmetkarları balıkların yaşamasına büyük itina gösteriyorlar.

Kubilay Hanın bir merakı daha var: Sarayının kuzey tarafına düşen kısımda şöyle bir ok atımlık yerde, büyük bir alanda çam ağacı diktirmiş. Adeta küçük bir çam ormanına benziyor burası. Toprak azıcık da tümsek, yani hafif tepemsi. Uzaktan yemyeşil bir sırt gibi görünüyor.

Kubilay Han kendisinden sonra tahta çıkacak olan büyük oğlu Cengiz'in oğlu Timur için de tıpkı kendisininki gibi muhteşem bir saray yaptırmış. Aslında Kubilay Han'ın tüm yetkisi ve mührü Timur'un ama, henüz Kubilay Han hayatta olduğu için bu yetkiyi kullanamıyor.

Şimdi de sizlere yeni Taydu şehrini anlatayım.

Katay bölgesinde büyük bir nehrin kıyısında eski

ama çok büyük bir şehir vardı: Han-balık. Yani Hanların şehri. Günlerden bir gün, Kubilay Hana, falcı ve kâhinler, Han-balık'ta imparatorluğuna karşı bir ayaklanma olacağını söylerler.

Kubilay Han bunun üzerine şöyle bir düşünür ve nehrin öte kıyısında yeni bir şehir kurulmasını emreder. Binbir emekle şehir kurulur ve halk buraya taşınır. Yalnız Kubilay Han, eski şehirde kendisine çok güvendiği ve ayaklanmaları ihtimali olmayan insanları bırakır.

Böylece Taydu denen şehir doğmuş olur. Taydu, tam kare biçiminde kurulmuş, eni boyu bir; şehrin bir özelliği de çevresinde boydan boya altı metre yükseklikte ve üç metre eninde bir duvarın bulunması.

Duvarı kil kadar sert topraktan yapmışlar, üstünü de bir güzel beyaza boyamışlar. Topraktan duvarın üst tarafı azıcık temel kısmından dar. On iki kapısı var şehrin; kare biçiminde olan bu şehrin her köşesinde de büyük bir saray bulunuyor.

Şehrin sokakları da geniş ve çok muntazam. Dümdüz uzanıp gidiyor. Altı metre yükseklikteki duvarın üstüne çıkıp şöyle bir baksanız, sokağın tâ öteki kapıya kadar dümdüz uzandığını, bir metre sağa veya sola bile kıvrılmadığını görürsünüz.

Şehirde evler yeni, büyük hanlar, blok binalar var. Hemen her köşe başında büyük bir dükkan görüyorsunuz. Halk bu dükkânlarda alış veriş yapıyor, ne ararsanız da var bu dükkânlarda. Blok binalar adeta ailelere ayrılmış gibi; hangi ailenin hangi blokta oturduğunu herkes biliyor. Ailelerin oturduğu büyük evlerin yanında küçük binalar var, buralarda da hizmetkarlar kalıyor.

Şehirde de büyük bir halk topluluğu yaşıyor. Ne kadar olduğunu bilmem ama epey kalabalık geldi. Şehir dışındaki kır bölgelerde de epey insan yaşıyor, kü-

çük köylerde falan. Tabii Şehrin dışındaki köylerde yaşayan halk, şehir içinde yaşayanlardan daha çok.

Şehrin büyük kapısından çıktınız mı bir düzlük geliyor karşınıza; aşağı yukarı birbuçuk kilometre kadar uzanıyor bu düzlük. Sonra küme küme evler görüyorsunuz. İşte şehrin civarındaki köyler bu biçimde kümelenmişler. Yalnız bu birbuçuk kilometrelik düzlükte ara sıra hanlar çıkıyor karşınıza; hanların altında birer hol ve lokanta var. Temiz ve iyi lokantalar ama.

Şehrin civarındaki köy, daha doğrusu banliyölerde çeşitli milletlerin tüccarı için ayrı ayrı hazırlanmış hanlar gördüm. Mesela, bir Alman tüccar için, yahut bir Lombardiyalı tacir için ayrı ayrı han var. Böylece hangi ülkeden bir tacir geliyorsa, o handa kalıyor. Böylece her milletleri bir yerde topluyorlar hem de yabancıların birbirlerine yardımcı olmalarını sağlıyorlar.

Kubilay Han, güzel mallara ve iyi şeylere meraklı. Bunun için dış ülkelerden gelen tacirlere her türlü kolaylığın temin edilmesini buyurmuş. Bu hanlar bir nevi pazar oluyor. Herkes malını buralara indiriyor, buralarda şehirden gelen Tüccar yabancıların malını bakıp alıyor.

Han-balık'ta, yahut civarda yaşayan bir budist ölürse katiyen buralarda gömülmüyor. Merasimle cenazeyi şehrin, hatta banliyönün çok ötesine getiriyorlar, budistin cenazesi nerede yakılacaksa oraya taşıyorlar. Yalnız cenazenin yakıldığı yer epey uzakta.

Bir de şunu anlattılar bana. Her hangi bir kimseye ceza verilecekse ve cezası da idam ise katiyen bunu şehrin içinde uygulamıyorlar. Çok uzaklarda cezayı infaz ediyorlar. Ne kadar suçlu var, hangi suçlardan ne cezalar veriyorlar, pek anlatmadılar.

Şehirin içinde hiç fahişe yok. Mihmandarımız dedi ki:

«Han-balık'ta hiç fahişe yaşamaz. Yani kesin e-

mir vardır.» Vücutlarını parayla satan kadınların şehrin içinde yaşamaları oturmaları yasak edilmiş.

Şimdi de azıcık ticaret hayatından bahsedeyim.

Diyebilirim ki dünyanın hiç bir şehrine Han-balıka geldiği kadar kıymetli mal ve eşya gelmez. Size bir iki misal vereyim.

Hindistan'dan çok değerli taşlar, inciler, yakutlar zümrütler ve akikler gelir. Birer hazine değerindedir bunlar. Bir de Katay'da imal edilen değerli eşya ve mal da gene Han-balık'a getirilir.

Bir defa, hükümdar burada yaşadığı için, eşyanın en iyisi, malın en değerlisi buraya gelir. Sonra yakınları zengin kumandanlar, eşleri de hep Han-balık'ta yaşarlar, onlar için de pahalı ve kıymetli mal getirir tüccar.

Bunlardan başka Han-balık hükümdarın yaşadığı bir şehir olduğu için geleni gideni çoktur, yabancı misafirler gelir, elçiler gelir, büyük tüccar gelir. Bu yüzden de bol ve kıymetli mal bulunur bütün dükkanlarda hanlarda.

Söylendiğine göre, günde bin kağnı girermiş, hem de ipek yüklü bin kağnı. Han-balık da ipekli kumaşı en iyi dokuyan şehirlerden biri. Bunun yanı sıra civardaki 200 den fazla irili ufaklı şehirden de yüzlerce tacir gelir hergün. ve Han-balıkta alış veriş eder.

Yani size şunu söyliyeyim, Han-balık ticaret hayatının merkezidir.

Şehrin tam göbeğinde, büyük bir bina vardır, adeta saray hanı. Burada kocaman bir çan bulunur. Akşam üstü olunca bu büyük çan üç defa çalınır. Bunun anlamı şudur: Çan çaldıktan sonra Han-balık'tan çıkmak yasaktır. Hiç kimse şehirden çıkıp civardaki kasabaya, köye falan gidemez.

Ancak çıkma izni olanlar akşam üstü çan çaldıktan sonra şehirden çıkabilirler. Şehrin etrafında mu-

hafızlar devriye geçer, o saatten sonr çıkan var mı onları kontrol ederler. Atlılar sabaha kadar devriye gezerler şehrin çevresinde, eğer izinsiz birini şehirden çıkarken yakalarlarsa hemen tevkif ederler, ertesi gün de bir subayın karşısına çıkarırlar, subay onu dinler, eğer haklı bulursa serbest bırakır, yoksa kırbaçlanır.

Şehrin büyük kapılarını en azından bine yakın asker koruyor. Bütün giren çıkanlar sıkı bir kontroldan ge çiriliyor. Bu bir bakıma Kubilay Han'a giren ve çıkanların saygı göstermesi anlamına geliyormuş, bir bakıma da kötü veya şüpheli kişilerin şehre giriş ve çıkışını gözlüyorlar askerler. Aslında, kâhinler Kubilay Han'a demişler ki; «Aman Katay halkını sıkı bir göz altında bulundur. Ne olur ne olmaz, baş kaldırmayı seven sert tabiatlı insanlardır, sıkı tedbir almayı ihmal etme.»

Bunun neden böyle olduğunu da merak etmişseniz anlatayım.

Katayanlılar ayaklanma planı hazırlamışlar. Bunu neden yapmışlar biliyor musunuz?

Kubilay Han belirli bölgelerde yetkili kişileri tayin eder. Bu yetkililer hükümdarın kendilerine verdiği otoriteye dayanarak bazı hareketlerde bulunurlar, yani bölgeyi idare ederler.

Bu yetkililerin içinde biri varmış ki, çok zalimmiş. Adı Ahmed, Müslüman ama çok zalim bir kumandan. Birçok vesilelerle Kubilay Han'a yaklaşmayı ve onun gözüne girmeyi başarmış. Galiba da geleceğe dair bir iki haber vermiş ve haberler de çıkmış. Artık Kubilay Han onun bir sözünü iki etmiyormuş.

Ahmed çok zalim biri; bölgeyi işine geldiği gibi baslar idare etmeye. Asar, keser, göz dağı vermek için adamları kırbaçlatır. Hatta birini sevmiyor mu hemen hükümdara gider ve der ki:

«Bu adam işittiğime göre size bazı şeyler hazırlı-

yor. Birkaç kişiyle konuşmuş, ayaklandırmak için adam topluyor.»

Kubilay Han bir defa onun sözüne inanmış ya:

«Sen nasıl münasip görürsen öyle yap» der.

Zalim Ahmed de zaten böyle bir cevap bekliyor, sevmediği adamın hemen kafasını uçurtur.

Bu davranışları o kadar yaygınlaşır ki, artık hiç kimse Ahmed'i sevmediği gibi, hem korkar ondan hem de nefret eder. Bir zaman gelir Kubilay Han'dan sonra en korkulan kişi olur. Tabii yetkisi de en geniş idareci olur aynı zamanda.

Halk arasında nice masumun kanına girer bu Ahmed denen zalim kumandan. Hatta kendi menfaatlerine dokunan biri varsa ona bir suç isnat eder ve bir yolunu bulup onu öldürtür.

Ahmed bunlarla kalmaz, duyar ki birinin güzel bir kızı var, hemen adamlarını oraya yollar. Adamları derler ki:

«Dile, bizim hükümdardan -Yani Ahmed'den- ne istersen dile. O çok güçlüdür. Hem sen kızını hükümdarımıza verirsen o kızını mesut eder, seni de iyi bir yere tayin ettirir.»

Adam bir yandan korktuğu için, bir yandan da kendisine bir şeyler vaad edildiği için kızını verir. Ahmed de bir yolunu bulup o adamı iyi bir vazifeye tayin ettirir.

Bundan başka tehdit veya para ile evli kadınları bile o haremine dahil eder, karşı duranı hemen suçlayarak kafasını uçurtur.

Söylendiğine göre, 25 kadar oğlu varmış. Oğulları da hep babaları için gizli ve karanlık işler çevirirmiş. Bu bakımdan Ahmed'in muazzam bir hazinesi varmış. Çünkü birini bir yere tayin etti mi, mutlaka o adam Ahmed'e iyi bir hediye vermek zorunda imiş.

Böylece Ahmed tam yirmi iki yıl bölgeyi idare et-

miş. Kataylılar bakmışlar ki bu adamın zulmüne dayanılır gibi değil, ne yapıp edip bu adamdan kurtulmayı düşünmeye başlamışlar.

İçlerinden biri çıkıp der ki:

«Bu adamı öldürelim, yoksa karılarımız, kızlarımız ve servetimiz mahvolacak.»

Derken birinin aklına şu fikir gelir:

«Burada bir kumandan var, bin kişilik de kuvveti var onun, Cençu. Ahmed, Cençu'nun karısını kızını elinden aldı. Onun için Cençu ondan nefret eder. Gidip derdimizi ona söyleyelim.»

Cençu'ya gidip durumu gizlice anlatırlar. Cençu'nun aklına bir kumandan gelir.

«Bir kumandan daha var, Katayanlı o da, adı Vançu. Hem onun kuvveti benimkinden daha çok, en az on bin kişilik bir ordusu var. Onunla bu işi yapabiliriz.»

Cençu ile Vançu aralarında gizli bir komplo hazırlarlar. Kubilay Han'ın üç ay Şang'tu'da kaldığı bir zamanı seçerler. Kubilay Han zaten Şang-tu'ya gittiği zaman Han-Balık'a Ahmed kumanda ediyor.

Katayan'ın ileri gelenleriyle gizli bir toplantı yapar Cençu ile Vançu. Planları da şöyle:

Bölgedeki köy ve kasabalarda oturan kişiler, önceden tesbit edilmiş zaman gelince, sakalı olanları hemen öldüreçekler. Belki şaşırırsınız, neden sakalı olanlar diye? Çünkü Katayanlı erkekler hiç sakal uzatmazlarmış, sakallı olan ise Katayanlı değillermiş. Mesela Tatarlar, Müslümanlar veya Hristiyanlar sakal uzatırmış. İşte sakallıları hemen öldürmelerinin sebebi bu.

Köyden köye, kasabadan kasabaya da gizli bir işaretle sakallı adamları öldürdüklerini belirtecekler.

Bütün Katayanlılar, Kubilay Han'ın idaresinden zaten nefret ediyormuş. Çünkü Kubilay Han bütün idare

mekanizmasının başına kendi adamlarını, Tatarları fa-lan getirmiş.

Plan gereğince Cençu ile Vançu önceden kararlaştırılan gece saraya girerler. Vançu hemen gider, Kubılay'ın oğlunun tahtına oturur. Ve hemen Ahmed'e haber salar:

«Gidin söyleyin Cengiz geldi ve hemen kendisini görmek istiyor» deyin.

Haberi Ahmed'e götürürler. Ahmed'in sarayı, eski şehirde; önce pek bir şey anlamaz ama herhalde acele bir şey var da beni çağırıyor, diye düşünür.

Katayanlılar, Ahmed'i öldürürsek, bu işi temizleriz diye planlamışlar aslında; yani onlara göre bütün iş, Ahmed'in kafasını uçurmak.

Ahmed sarayından çıkar, tam Cengiz'in sarayına girecek Kogatay adında bir kumandana rastlar: Kogatay merakla sorar:

«Gecenin bu saatinde nereye gidiyorsun, ey Ahmed?»

Ahmed de cevap verir:

«Cengiz beni çağırtmış, bilmem ne istiyormuş.»

Kogatay şaşkın sorar:

«İyi ama Cengiz burada değil ki, seni çağırtsın.»

«Az önce haber saldı, gelmiş hemen beni görmek istiyormuş»

Kogatay şöyle bir düşünür, kafasını sallar:

«Bunda bir iş olacak ama ne? Çünkü burada idim ve hiç bir kapıdan kimsenin girdiğini görmedim.»

Ahmed Saraya doğru yollanır, ama Kogatay şüphelenmiş bir defa, adamlarını toplar o da Ahmed'in ardından saraya gider.

Ahmed saraya girince önce bir şaşırır. Vançu, ışıkları yaktırmıştır, apaydınlıktır her yer. Şöyle bir bakar, sonra taht salonuna gider.

Ya benzettiğinden, ya pek ayırtedemediğinden.

hemen tahta yaklaşır ve Kubilay Han'ın oğlu zannı ile Vançu'nun önünde diz çöker. Cençu da zaten bu anı bekliyor, hemen koca kılıcını kaldırır ve Ahmed'in kafasını gövdesinden ayırır.

İşte tam o sırada Kogatay ve adamları salona girerler. Ahmed'in kanlı kafasının gövdesinden ayrılmış yerde yuvarlandığını görünce hemen durumu anlar; adamları iki okla tahtta oturmuş Vançu'yu öldürür ve Cençu'yu da yakalarlar.

Bunun üzerine hemen şehire ilan ettirir, der ki:

«Sokağa kim çıkarsa hemen oracıkta öldürülecektir.»

Katayanlılar durumu bildikleri için hiç evlerinden çıkmazlar ama, liderlerinin de öldüğünü öğrenince hiç işe karışmamayı tercih ederler.

Kogatay, evleri arar, Ahmed'e karşı böyle plan hazırlıyanların kimler olduğunu tesbit eder. Onları yakalar.

Kogatay durumu hemen Kubilay Han'a da bildirmeyi ihmal etmez. Kubilay Han emir verir:

«Hemen durumu tahkik et ve suçluları şiddetle cezalandır.»

Ertesi gün Kogatay, sıkı bir tahkikata girişir, yalnız Han-balık'ta değil, civardaki kasaba ve şehirlerde de aynı işi yapar, bu işle ilgili kim varsa toplar cezalandırır.

Kubilay Han, Han-balık'a dönünce, neden Ahmed'i öldürmek istediklerini merak eder, adamlarını çağırır, işin iç yüzünü öğrenmelerini emreder.

Kubilay Han'ın adamları araştırırlar ve öğrenirler ki Ahmed, zalim bir idarecidir ve halka adeta kan kusturmuştur. Bunun üzerine, Ahmed'in nesi var nesi yok, hazinesinde hemen kendi sarayına taşınmasını buyurur. Bu arada Ahmed'in zâlim oğullarını da yakalatır.

Daha sonra ibret olsun diye Ahmed'in cesedini

mezarından çıkartır ve sokaklarda yarı kokmuş cesedi hayvanlara parçalatır. Oğullarına da ağır cezalar verir.

Size şimdi de kısa olarak Kubilay Han'ın nasıl muhafaza edildiğini, sarayının nasıl korunduğunu anlatayım.

Kubilay Han'ın özel muhafızı var, 12 bin kişilik bir ordu adeta. Bu 12 bin kişilik orduya 4 kumandan komuta ediyor. Çok sıkı bir disiplin uyguluyorlar bunlara, izinsiz hiç bir asker bir yere ayrılamıyor; üç bin kişi Sarayda kalırken diğer dokuz bin kişi de yedek olarak dışarıdaki yerlerinde kalıyor. Sonra nöbet değiştiriyorlar.

Kubilay Han'ın sofrası da çok ilgi çekicidir. Anlatayım.

Kubilay Han, muazzam salonun kuzey tarafındaki yüksek masaya oturur; O'nun masası diğer bütün masalardan daha yüksektir. Yüzünü güneye doğru çevirir.

İlk karısı solunda oturur; sağ tarafında azıcık alçak bir masada oğulları yer alır, yalnız oğulları yaş sırasına göre otururlar masaya.

Oğullarının eşleri yahut saraya mensup asil kişilerin karıları da Kubilay Han'ın sol tarafında otururlar, yalnız onların masası yüksek değildir. Zaten hemen herkes bu esasa göre oturur masaya, ve artık bütün saray mensupları tarafından kimin nerede oturacağı bellenmiş.

Sofra öyle hazırlanır ki, Kubilay Han oturduğu yerden hemen herkesin yüzünü görebilir. Şunu da ekliyeyim. Bu olağan zamanlarda kurulan sofradır. Herhangi bir nişan veya düğünde, veya verilen önemli bir davette bu sofra muazzam olur.

Mesela düğünde büyük hole de sofralar kurulur, ama o zaman yere halılar döşenir ve misafirler burada otururlar. Bir söylentiye göre çok önemli bir düğün-

de bu holde 40 bin kişiye yakın misafire hizmet edilmiş.

Bir de düğün veya nişan töreni olmadığı zamanlarda böyle büyük sofralar kuruluyor. Yine Kubilay Han herkesten, herkesin oturduğu yerden daha yüksek bir yerde masasının başına geçiyor, birinci karısı solunda yer alıyor, oğulları da sağ tarafında oturuyorlar. Zaman zaman böyle sofralara rastladım.

Şimdi size Kubilay Han'ın oturduğu koltuğu ve masasını anlatayım:

Kestane ağacından yapılmış nefis bir masa. Çok büyük ve kare biçiminde. Kenarları ve ayakları oymalı, adeta bir sanat eseri diyebilirim. Şöyle böyle kenarları on metre falan.

Masanın kenarlarında işlemeler var, dedim. Daha çok hayvan başları şekilleri oyulmuş, bazı oymalar da altından, som altını hayvan başı şeklinde oymuşlar, ve masanın kenarlarına ve ayaklarına raptetmişler.

Bu hayvan şekillerine pek çok masada rastlıyorsunuz. Kubilay Han'ın masasının yanındaki masalarda oğullarının oturduğu sofrada da böyle hayvan biçimleri var.

Bu muazzam kare biçimdeki masanın tam ortasında büyük bir kap var ama kap masanın içine gömülü ve altından yapılmış. Masanın ortasında gömülü bu büyük altın kaba şarap koyuyorlar.

Kubilay Han'ın kenarları onar metre genişlikte olan masasının dört köşesinde de birer kap duruyor. Bu kaplarda çeşitli hayvan sütleri var, mesela birinde kımız, birinde deve sütü, birinde başka bir içki gibi. Masaların üstünde irili ufaklı içki kapları duruyor. Hemen hepsi altından yapılmış bu içki kaplarının her biri de bir hayli içki alır hani; bir de bunlardan daha

ufak olanları var ki, bunlar gümüşten yapılmış.

İçki bu altın veya gümüş kaba boşalınca hizmet-

kârlar hemen dolduruyor. Bir de her iki adamın arasında büyük bir altın kap koyuyorlar; bunların içinde de şarap oluyor.

Kadınların kullandığı içki kapları ötekilerine nisbetle daha ufak; hizmetkarlar sık sık dolaşıyor masanın etrafında ve içkisi biten misafirin içki kabına ne isterse dolduruyorlar.

Yalnız şuna oldukça şaşdım diyebilirim. Bu kadar yer gezdim dolaştım, bu kadar davetlerde bulundum. Kubilay Han'ın sofrasındaki kadar çok ve büyük altın kap görmedim, diyebilirim.

Bir şey daha dikkatimi çekti. Kubilay Han'a sofrada hizmet eden uşaklar, ağız kısımlarını ince tülbentle örtüyorlar. Tülbent de çok ince simden dokunmuş. Sebebini sordum, şöyle dediler:

«Efendim, hükümdarımız yemek yerken veya O'na hizmet ederken uşaklar aksırabilir veya nefesi O'nu rahatsız edebilir. Bu yüzden uşaklar ağız kısımlarını ince bir tülbentle örterler.»

Davet sırasında Saraya mensup kişiler gelen gidene bakıyorlar. Yol iz bilmeyen varsa onlara anlatıyorlar, yahut kılık kıyafetleri bakımından davete gelmeleri uygun değilse geri çeviriyorlar. Yani sizin anlayacağınız bir nevi mihmandarlık yapıyorlar. Yahut teşrifatçılık.

Kubilay Han bilhassa, kılık kıyafet ile etikete çok meraklı imiş, bu yüzden pek çok kişiyi ve misafiri geri çevirmiş. Sofrada tatsız bir durum olmaması için bu teşrifatçılar bütün davet boyunca kapıda ve salonda dolaşıp duruyorlar.

Bu teşrifatçıların bir başka vazifesi de misafirlere hizmet eden uşaklara hatırlatmak, «Bak falan misafirin içkisi bitti, falanın önündeki tabağı kaldır» gibisine. Yahut misafirlere yaklaşıp «Efendim başka bir arzunuz var mı?» diye soruyorlar.

Bu arada bir garip adete daha rastladım bu davetlerde.

Salonun bütün giriş çıkış kapılarında iri yarı adam duruyor. Bu iki adamın ellerinde birer kalın urgan (kırbaç) bulunuyor. Görevleri de şu:

Kubilay Hanın bulunduğu salonun eşiğine kimsenin ayak basmaması şart. İşte salona girerken bu kaideyi bilmeyenlere yabancılara bunu hatırlatıyorlar. Bir de dikkat etmeyip eşiğe basan olursa ceza diye üstündeki elbiseyi çıkartıyorlar. O kişi de ceza olarak bir miktar para veriyor. Yahut elbisesini çıkartmıyorlar da ellerindeki kalın urganlarla birkaç defa vuruyorlar.

Yalnız bu davete girerken oluyor. Davet bittikten sonra hemen herkes sarhoş vaziyette olduğu için pek kimse bu kurala uymuyor. Yahut aldıran olmuyor. Bunun sebebini sordum, şöyle anlattılar:

«Eşiğe basmak iyi sayılmaz. Hele Kubilay Han'ın bulunduğu bir yerde bir kimsenin kapının eşiğine basması uğursuz telakki edilir. Bu bakımdan, bu hizmetkarlar bir kimsenin eşiğe basmamasına dikkat ederler» Yemek sırasında da şöyle adetleri var:

Holde çeşit çeşit müzik aleti var. daha doğrusu müzikle pek ilgili olmayan aletler de var. Kubilay Han içkisini içmek üzere iken adamlar bu aletleri birbirine vuruyorlar, ortalığı da garip bir ses kakafonisi (gürültüsü) kaplıyor. Bir gürültüdür gidiyor. Bu sırada bir uşak hürmetle Kubilay Han'a yaklaşıyor, ve bardağını uzatıyor.

Kubilay Han bardağı alıp bir iki yudum içiyor içkisini. O içkisini yudumlarken herkes diz çöküyor uşak da üç adım geri çekilip diz çöküyor. İşte bütün gürültü de o sırada oluyor.

Bu öyle garip bir adet ki. Kubilay Han ne zaman içkisini yudumlamak isterse hep böyle oluyor gürül-

tüdür kıyamettir kopuyor, herkes diz çöküp O'nun içkisini içmesini bekliyor.

Bakın, yemek yerken mesela et yahut başka bir yemek yenirken, bu adete uymuyorlar, sadece Kubilay Han içkisini içerken böyle hürmetle onu bekliyorlar.

Yemekten sonra da oldukça ilgi çekici adetleri var, onları da anlatayım sizlere:

Yemek bittikten ve sofralar kaldırıldıktan sonra hole hokkabazlar, akrobatlar, türlü hünerbâzlar geliyor. Yemekler yenmiş, içkiler içilmiştir, keyif zamanıdır artık. Eğlence zamanıdır.

Misafirler, Saray ileri gelenleri, tabii başta Kubilay Han, eğlenecektir.

Akrobatlar, hünerbâzlar çeşit çeşit hünerlerini göstermeye başlarlar. Hele yabancı misafirler ve elçiler oldu mu büyük itina ile seçilir bu kişler, içlerinde en usta olanları saraya çağırılır.

Derken, eğlence baslar. Usta akrobatlar akıllara durgunluk veren hünerlerini gösterirler. Onların ardından, hokkabazlar çıkar, onlar da bizde birçok kişinin aklının alamıyacağı oyunlarını gösterir. Sonra da hünerbazlar çıkar hole. Küme küme gelirler, hükümdarlarını, misafirleri eğlendirmeye çalışırlar.

Gecenin geç saatlerine kadar süren bu eğlenceler. Sonra herkes dağılır, evlerine gider.

Söz eğlenceden açılmışken şunu da ekliyeyim.

Bütün Tatarlar doğum günlerini büyük bayramlarla kutlamayı seviyorlar. Önce Kubilay - Han'dan başlıyayım.

Kubilay Han, eylül ayının yirmi sekizinci günü dünyaya gelmiş. İşte o gün, en büyük bayramdır Tatarlar için. Bir de dinî en büyük bayramları vardır, bu iki gün onlar için çok önemlidir, büyük şenliklerle kutlar bu iki olayı.

O gün, eylülün yirmi sekizinde Kubilay Han döğme altından yapılmış bir libas giyer; pırıl pırıl parlar libası, uzaktan tıpkı güneşe benzer.

O gün, saraya mensup oniki bin asil de tıpkı onun gibi giyinir. Yalnız Kubilay Han'ın libası kadar pahalı değildir hiçbirininki; kimininki ipekliden, kimininki yarısı altından yarısı ipeklidendir, ama renk ve biçimleri aynıdır, bellerinde de birer altın kemer takarlar.

Söylendiğine göre, bu libasları asillere, hükümdar bizzat verirmiş ve her birinin değeri epey para tutarmış. Kiminin üstü kıymetli taşlarla, yakut inci, zümrütlerle işlenirmiş bunların değeri onbin altın imiş. Öyle dediler.

Bu libasların bir özelliği de şu:

Uzun etekli, belleri dar, kolları ve yenleri de bir hayli bol. Ama en ilgi çekici tarafları renkleri; düşünün bir kerre, oniki bin asil, hepsi bir örnek ve renkte, tıpkı güneş renginde pırıl pırıl libaslarını giymiş, salonda holde hükümdarlarını bekliyor.

Sonra şu da var; dünyada böyle bir hükümdar varmıdır bilmem. Yanındaki saraya mensup oniki bin asile her yıl altından yahut altın ve ipekliden üzerleri kıymetli taşlarla işlenmiş libas verecek bir hükümdar ben pek düşünemiyorum. Bu kadar büyük bir işin ve külfetin altına girmek bile mesele.

İçlerinde bazan bir libasın onbin altına çıktığını söylemiştim. Artık siz şöyle bir hesap edin, her yıl Kubilay Han, doğum gününü kutlamak için nasıl masrafa giriyor.'

Kubilay Han'ın doğum günü olan eylül ayının yirmisekizinde yalnız Han-balık'ta yaşayan Tatarlar bayram etmezler. Diyebilirim ki, hemen bütün eyaletlerde, bölgelerde yaşayan Tatarlar aynı şekilde bayramlarla kutlarlar o günü.

Kubilay Han'ın hakimiyetine tâbi bölgelerde eya-

letlerde hemen herkes O'na kıymetli hediyeler sunar. Eyaletlerdeki idareciler, bölgedeki ileri gelen kişiler, kendi güçlerine göre, imkânları nisbetinde, Büyük hükümdara birşeyler vermeye çalışırlar.

Bunların yanı sıra, Han-balık'taki sarayın ileri gelen asilleri de Kubilay Han'a çok kıymetli hediyeler verirler. Hele, Saraya mensup oniki kişi yani en üst rütbedeki kumandanlar ise Kubilay Han'a hemen hepsinden daha fazla değerli hediye takdim ederler.

Eylül ayının yirmisekizinde, Hristiyanlar, Müslümanlar Budistler kendi dinlerine göre dua ederler. Kendi Tanrılarına kurban keserler.

O gün, ülkede en büyük bayramdır dedim. Mabedlerde rahipler papazlar, bu kutsal ot yakarlar buhurdandan çıkan dumanlar Tanrılarına en kıymetli armağan sayılır.

O gün ve gece şehirde ışıklar yakılır, geceleyin bile apaydınlık olur Han-balık. Bütün bunlar Kubilay Han'ın uzun ömürlü olması, uzun yıllar yaşaması için temenni sayılır.

Sanıyorum ki Kubilay Han'ın doğum günü olan eylül ayının yirmisekizinci günü bütün ülkede eyaletlerde kutlanan Kubilay Han'ın doğum yıldönümünü anlattım. Şimdi de en büyük bayramlarını anlatmaya çalışayım:

Bu en büyük bayram onlar için yeni yıl'dır ve «Beyaz Bayram» derler.

Yeni yıl şubat ayında başlar. Diyebilirim ki, en büyük ve mukaddes bayram yeni yıl bayramıdır. Daha doğrusu yeni yılın girdiği gün yapılan bayramdır.

O gün, başta Kubilay Han ve sarayın en önde gelen kişileri, beyaz libaslarını giyerler. Kim olursa olsun o gün beyaz elbise giyer, bayram töreninde.

Kadınlar da erkekler de bembeyaz yeni elbiselerini giyerler. Bu elbiseleri, Kubilay Han'ın yaş günü olan

eylül ayının yirmisekizinde giyilen altın sarısı elbiseden oldukça değişiktir.

Beyaz renkte elbise giymelerinin sebebi de şu: İnanışa göre, beyaz renk bolluk bereket ve nezaket demektir. Beyaz elbise de bolluk ve bereket taşımak anlamına gelir. Böylece yeni yıl bayramında beyaz elbise giyerek o yılın bolluk ve bereket içinde geçeceğini temenni ederler.

Yeni yılın girdiği gün de Kubilay Han'a ülkenin hemen her yerinden kıymetli hediyeler gelir. Ülkedeki eyalet ve bölge hakimleri, idarecileri, hükümdarlarına çok kıymetli hediyeler getirirler. Hediyelerin hemen hepsi altın ve gümüştendir. Bu arada inci ve yakut işlemeli elbiseler de hediye olarak sunulur.

Bir de bütün bunların yanında beyaz ipekli kumaştan yapılmış elbiseler de sunulur Kubilay Han'a. Böylece hükümdarın o yıl boyunca mesut yaşaması, temenni edilir. Kubilay Han'ın hazinesi hep dolu olsun istenir, beyaz elbisenin anlamı budur.

Yeni yılın girdiği gün ülkedeki idareci ve sarayın ileri gelen asilleri sadece Kubilay Han'a kıymetli hediyeler vermezler, birbirlerine de imkânları nisbetinde armağan sunarlar. Bunlar arasında özellikle beyaz şeyleri vermek esastır.

Dediğim gibi beyaz buradaki halkın inançlarına göre, bolluk ve bereket demektir. Bunun için yeni yıl girerken özellikle beyaz hediye verilir.

Bir de birbirlerini şöyle selâmlıyorlar o gün:

«Yeni yıl bolluk ve bereket içinde geçsin, neşeli geçsin, hepinize, size ve ailenize iyilik getirsin.»

Ne kadar gerçektir bilmem, bana şöyle anlattılar:

Yeni yıla girerken Kubilay Han'a en çok beyaz at hediye olarak verilirmiş. En azından yüzbin beyaz at verilir, dediler. Hem de olur olmaz cinsten beyaz at değil, hepsi kıymetli atlarmış.

Kubilay Han'a hediyeler şöyle veriliyor. O gün dini törenden sonra Kubilay Han'ın, önünden fil yüklü kervanlar geçit yapıyor. Her filin sırtında ikişer büyük sanduka bulunuyor, sandukaların içinde de hediyeler.

Öyle sanduka yüklü fillerin geçişini küçümsemeyin. Şöyle böyle beş bin kadar fil geçiyor, hepsi de kıymetli hediye yüklü hani.

Bundan sonra da deve yüklü kervanlar geçiyor hükümdarın önünden. İpekliler, sim ve zer işlemeli kumaşlar, inciler, ipek halılar, yakut-zümrüt gibi kıymetli taşlar, daha niceleri hükümdara hediye ediliyor.

Hepsi Kubilay Han'ın önünden adeta törendeki askerler gibi geçiyorlar. Bu geçit töreni de şimdiye kadar gördüklerimin içinde en muhteşemidir diyebilirim.

Bayram sabahı, yani yeni yılın girdiği günün sabahı, sarayın ileri gelenleri, asiller, büyük kumandanlar, kâhinler, dinî liderler, karıları, beyler, rütbe sırasına göre, ziyafetten önce sarayda toplanıyorlar.

Bu arada sarayın holünde de toplananlar oluyor, her iki yerde de çok kalabalık toplanmışsa, bu defa, sarayın dışındaki büyük avluda diğer subaylar, kumandanlar, idareciler, rahipler falan yer alıyorlar.

Bu arada eyalet ve ordu kumandanları da büyük bayram günü Kubilay Han'a görünmek ve hürmetlerini sunmak için holde yerlerini alırlar.

Kubilay Han böylece tebasını, kumandanlarını, eyalet ve bölge idarecilerini, diğer dinî liderleri hepsini birarada görebilecek bir yerden onlara bakar. Tören sırasında da şu rütbeye göre herkes yerlerini alır:

En ön sırada büyük oğlu ve torunları, ikinci sırada hükümdar kanından gelenler. Daha sonra ise saraydakiler, nüfus ve asalet ünvanlarına göre, törende yerlerini alırlar.

Herkes oturduktan sonra bir din adamı kalkar ve şunları söyler yüksek sesle:

«Eğiliniz ve Allaha dua ediniz.»

Bunun üzerine herkes secde eder, ve duâ'ya başlar.

Bu dinî tören bir hayli uzar gider. Din adamı duâ eder, sonra «Allah hükümdarımızı korusun» diye yüksek sesle bağırır. Buna karşılık olarak törende bulunanlar yüksek sesle cevap verirler:

«Allah hükümdarımızı korusun. Topraklarını korusun, tebasına huzur ve sükun versin.»

Bu birkaç kere tekrarlanır. Din adamı, yahut dinî töreni idare eden, gider yerine oturur, salonda bulunanlar da yerlerini alırlar. En son Kubilay Han, yerinden bütün bu olanları seyreder ve törenin bittiğini bir işaretle haber verir.

Törenden hemen sonra Kubilay Han, kendisine verilen hediyeleri şöyle bir gözden geçirir. Bakar, tartar.

Hediyeler verildikten sonra bir zaman Kubilay Han ve misafirleri törenin yapıldığı salonda kalır ve eğlenirler, sonra herkes dağılır, saraya evlerine giderler.

Söz törenlerden açılmışken anlatayım:

Kubilay Han'ın en gözde, kendisine en yakın 12 bin adamı var ya; işte bu yakın adamları için Kubilay Han bir yılda onüç bayram tesid eder, kutlar.

Bu onikibin adamı, kendisine en yakın savaşçıdır. O kadar ki Kubilay Han, herbirine birer elbise vermiştir. Öyle elbise deyip de geçmeyin; her elbise fevkalede güzel yapılmıştır; pırıl pırıl renktedir.

Bir de herbirine birer kemer vermiştir Kubilay Han. Kemerlerin hem rengi güzeldir hem de üzerleri inci ve kıymetli taşlarla bezenmiştir.

Bu oniki bin adamı var ya, en gözde adamları olması dolayısıyle ayrıca onlara nefis birer ayakkabı da verir Kubilay Han.

Bu ayakkabıları biraz genişçe anlatayım: Önce çok

nefis deriden yapılmıştır bu ayakkabılar. Sonra üzerleri işlemelidir, ve çok pahalıdır.

Bütün bu pahalı kıyafetleri Kubilay Han'ın oniki bin adamı yılda onüç kere yapılan bayramlarda giyerler. Aslında bu kıyafetleri giyenleri uzaktan görseniz, herbirini kral sanırsınız. Tâ uzaktan pırıldar üstlerindeki elbiseler.

Kubilay Han'ın da adamlarının giydiği elbiseye bezer, süslü elbiseleri vardır.

Renk bakımından aynıdır diyebilirim. Yani aynı parlaklıktadır ama adamlarının giydiği elbiselerden daha pahalıdır, daha zengindir, daha güzel süslenmiştir. Yalnız ne var ki, adamlarının giydiği elbiselerin rengındedir Kubilay Han'ın giydiği elbise, hepsi bu işte.

Sayı olarak bilmiyorum, hatta kaça malolduğunu da hesaplamadım fakat epey pahalıya malolduğunu tahmin edebilirim. Kubilay Han bu kadar masrafa neden katlanır, onu bilmem ama şunu söyleyebilirim:

Kubilay Han, kutladığı bayramları tantanalı ve şaşaalı geçsin istiyor. Bu eskiden beri fikridir, ve ne zaman bir dinî bayram ve tören olsa, Kubilay Han, adamlarının, saraya mensup yakınlarının fevkalade giyinmesini ister.

Bu arada bana anlatılan bir hadiseyi size nakletmeden geçemiyeceğim.

Saraya mensup yakınlarından biri Kubilay Han'a bir arslan hediye eder. Aslan da bir hayli iri ve besilidir

Kubilay Han, taht salonunda otururken, kendisine aslan hediye eden «Adamı» salona girer, ve:

«Büyük hükümdarım, size bir aslan hediye ediyorum» der. Sonra da hürmetle eğilir.

Tam o sırada, salona aslanı getirirler. Aslan salona girer girmez birden silkinir, sonra homurdanarak,

kükreyerek Kubilay Han'ın tahtına yaklaşır. Herkes korkuyla ne oluyor diye bakar, kimi de iyıce tedirgin olmuştur.

Aslan tahta yaklaşır, sonra birden diz çöküp homurdanır. Salonda bulunan bütün kumandanlar, asiller şaşıp kalırlar. Bakar görürler ki, aslan büyük hükümdarın önünde eğilmiş O'na secde ediyor.

Bunu bana anlattıkiarı zaman ne diyeceğimi pek. bilemedim ama inanmadım da diyemem.

Şimdi azıcık da Kubilay Han'ın av gezilerinden söz edeyim.

Kubilay Han. Han-balık'ta kaldığı üç ay içinde şöyle bir emir verir:

«Herkes ava çıksın, av uzun sürsün, en azından altı gün avlanın.»

Bu emri üzerine Kubilay Han'ın Han-balık'ta kaldığı aralık, ocak ve şubat aylarında şehrin ileri gelenleri av takımlarını toplayıp ava çıkarlarmış.

Çıkarlarmış, çünkü bana öyle anlattılar, ben de aynen sizlere naklediyorum.

Kubilay Han'ın emrini alan idareciler, bölge kumandanları hemen o bölgedeki ileri gelen kişileri toplar ve sürek avı düzenlerlermiş.

Sürek avında, yabani hayvanlar, ayılar, yaban atları kurt falan avlıyorlarmış. Bu av partilerine de oldukça önem veriyorlar. Rehberim idareci ve kumandanların, Kubilay Han'ın Han-balık'da kaldığı üç ay içinde sürek avı düzenlemeyi ihmal etmediklerini söyledi.

Avcılar, o bölgenin kumandanı veya büyük rütbeli idarecisi ile ava çıkıyor. Büyük bir düzen içinde yabani hayvanları avlıyorlar, sonra kullandıkları tek silâh da ok.

Avladıkları hayvanları yüklüyorlar hayvanlarının sırtına, yahut arabalarına, geri dönüyorlar. Yalnız Ku-

bilay Han'a hediye edecekleri avları itina ile saklıyorlar ve bunları kendisine hediye ediyorlar.

Eğer Kubilay Han'ın yaşadığı Han-balık'tan epey uzakta iseler, mesela bir ay veya iki aylık mesafede iseler, o zaman Kubilay Han'a avladıkları hayvanların etini götürmüyorlar. Ne de olsa bu kadar uzun yolculuğa, avladıkları hayvanın eti dayanmaz kokar diye, hayvanın derisini saklıyorlar.

Kubilay Han da av hayvanlarının derisini, postunu, ordusunda işe yarar diye kumandanlarına verdiriyor.

Kubilay Han'ın av merakı oldukça ilgi çekici hani. Bakın nasıl olduğunu anlatayım.

Kubilay Han sırf av için bazı hayvanları besliyor. Mesela aslan, kaplan, leopar, çeşitli kuşlar...

Kocaman aslanları var Kubilay Han'ın; hepsi de özel olarak yetiştirilmiş. Tıpkı Mısır'da gördüğüm aslanlar kadar iri ve besili hayvanlar.

Hepsinin pırıl pırıl tüyleri var; kaplanların derilerini de görmeyin. Siyah, beyaz ve turuncu çizgili kaplanlar iri mi iri.

Bu hayvanlar, kaplanlar, aslanlar hepsi de vahşi hayvan avı için özel olarak yetiştirilmiş. Kimi ayı, kimi yabani eşek, kimi de diğer yabani hayvan avı için eğitilmiş adeta.

Bir aslan veya kaplanı ava götürmek isterlerse, hayvanı özel bir kafese koyuyorlar. Kafesi de bir arabaya yüklüyorlar. Sonra şuna dikkat ediyorlar; kaplan yahut aslanı özellikle canlı tutmayı, yani her an istim üstünde tutmayı ihmal etmiyorlar.

Kubilay Han'ın özel bir av partisinden sözetmiştim. Aynı zamanda hükümdarın özel eğitilmiş kartal, veya bazı cins kuşları da var.

Hükümdar veya adamları kurt veya tilki avına çıkmak istedikleri zaman, yanlarına eğitilmiş hayvanları

alıyorlar. Hele kurt avı için özel olarak büyütülmüş kuşları kullanıyorlar.

Kubilay Han'ın ava gidişini de görmek çok ilgi çekici.

Büyük bir kalabalık halinde ava gider hükümdar. İki kardeşini de alır. Hepsi de tantanalı ve süslü av elbiselerini giyerler.

Yanlarında en az onbin kişilik bir ordu, daha doğrusu hizmetkârlar ordusu vardır. Kubilay Han'ın adamları ve yanındakiler hepsi bir renkte elbise giymişlerdir.

Giydikleri elbisenin rengi de al ve açık mavidir. Al ve açık mavi elbise içinde onbin kişinin yürüyüşü görülecek şeydir doğrusu.

Kubilay Han, bu onbin kişilik av ordusunun başında pırıl pırıl elbisesi ile ilerler, her iki yanında da tazılar, diğer ehli hayvanlar vardır. Kubilay Han'ın ardından kardeşleri ve diğer adamları gelirler. Hepsi de pırıl pırıl giyinmişlerdir. Dedim ya, Kubilay Han'ın av partileri görülecek şeydir doğrusu.

Kubilay Han aralık ocak ve şubat aylarını Han-balık'ta geçirir, sonra güneye gitmek üzere buradan ayrılır.

Seyahat mart ayında olur; aslında bu seyahat büyük bir av partisi olarak kabul edilebilir. Nasıl mı? Bakın anlatayım.

Kubilay Han, Han-balık'a iki gün mesafede bulunan okyanusa doğru bir gezi tertipler. Yanina kendisine en yakın adamlarını alır, bir yığın da av için yetiştirilmiş hayvan alır. Böylece iki gün uzaklıktaki okyanusa doğru hareket edilir.

Bu büyük av partisinin öyle teferruatı var ki, hangi birini anlatayım. Onun için kısadan geçmeyi uygun buldum. Kubilay Han, ardında binlerce adamı, yanlarında hayvanlar ava gidilir.

Yalnız şunu ekleyeyim.

Kubilay Han, bu güney gezisine dört fil üzerindeki hususi yapılmış barınağında çıkar. Bu barınak tahtadan yapılmıştır, portatif bir şeydir, içi de ipekli, sim ve altın işlemeli kumaşla kaplanmıştır.

Bu tahtadan yapılmış barınağın dış kısmı da tamamiyle kaplan postuyle kaplanmıştır. Yalnız şunu belirteyim, gerek bu kumaşlar, gerekse kaplan postu en iyi kalite kumaş ve posttan seçilmiştir.

Kubilay Han, dört filin üstündeki tahta barınağında seyahat ederken, saraya mensup yakınları ve adamları da yanından ayrılmazlar. Onların görevi etrafı kollamak, gerekirse ilgi çekici bir av sahnesini hazırlamaktır.

Mesela bir turna sürüsü havada dalgalanarak uçarken görülürse, Kubilay Han'ın adamları hemen hükümdara haber verirler:

«Hükümdarımız, bir turna sürüsü yakında uçuyor.»

Kubilay Han meraklıdır, havada uçan av hayvanlarına; hemen tahta sarınağın damını kaldırtır ve turna sürüsüne bakar.

Sonra hemen emir verir:

«Derhal en iyi cins kartallarımı salıverin, turnaları nasıl tutuyorlar göreyim.»

Hemen kartallar salıverilir, kartallar zaten bu işler için eğitilmiştir. Kafeslerinden ok gibi fırlarlar, turna sürüsü üzerine atılırlar.

İşte bu, Kubilay Han için büyük bir eğlencedir. Adeta bir nevi spordur. Fakat şunu da sanmıyorum ki, hiç kimse bu kadar imkanla ava çıkabilsin ve hiç kimse avdan bu derece hoşlansın.

Şimdi güney seyahatinin nasıl olduğunu anlatayım:

Kubilay Han, güneye doğru bir seyahat tertipledi dedim ya; sonunda Kaçar Modun şehrine varır. Burada

kendisi için *muhteşem bir şato hazırlanmıştır.*

Derken, Kubilay Han, bakar görür ki oğulları ve saraya mensup asiller ile kumandanları için de birer köşk hazırlanmış. Asiller, oğulları, yanındaki kumandanlar ve eşleri falan demeyin, şöyle en azından onbin kişi tutuyor.

Size oğulları ve kumandanları için birer köşk hazırlanmış dedim ya, bakın bu köşklerin! Nasıl hazırlandığını sizlere nakledeyim:

Kubilay Han'ın köşkü, yahut çadırı özel olarak hazırlanmıştır. Hükümdar çadırı da denir buna; en aşağı bine yakın insan alır içerisi. Çadırın kapısı güneye bakar. Bu *çadırın adeta* içine girmiş ikinci bir çadır vardır. İşte zaten Kubilay Han burada kalır.

Çadırı da öyle basit ve ucuz bir şey sanmayın. Çok süslü ve pahalı. *Hem dışı* hem de iç *tarafı* pahalı ve kıymetli kumaşlarla, ipeklilerle bezenmiş. Büyük ve geniş bir holden giriyorsunuz. Bu hol kımi zaman kumandanların veya saraya mensup kimselerin bekleme yeri olarak da kullanılıyor.

Kubilay Han'ın oturduğu iç çadır daha büyük itina ile döşenmiş. Yerde nefis halılar, duvarda ipekli kumaşlar hem de. Çadırı, üstleri oymalı ve işlemeli direkler tutuyor.

Bu ikinci iç çadır tamamiyle büyük hükümdara ait. O'ndan başka pek az kimse girebiliyormuş bu çadıra. Bir de birinci karısı ve bazı odalıkları tabii.

Bu iş çadırın başka bir özelliği de şu: İç çadırın kapısı batıya doğru bakıyor. Bunun sebebini sordum:

«Kubilay Han'ın inançlarından biridir bu, kâhinlerden biri öyle buyurmuş, uğurlu olan O'nun için bu imiş. Kubilay Han da inançlarına bağlıdır» diye anlattılar.

İç çadırda hükümdar bazı zamanlarda özel konuş-

maları için kumandanlarını veya saraya mensup kişileri de kabul ediyor.

İç çadırın arka tarafında büyük bir oda var, işte bu odada, Kubilay Han bazı özel ziyaretçilerini kabul ediyor. Özel ziyaretçilerini kabul ettiği odanın hemen yaninda da büyük bir oda daha var ki ,burada Kubilay Han uyuyor.

Bu büyük çadırın, yani hükümdarın oturduğu büyük çadırın yanında irili ufaklı çadırlar var. Bunlar da hükümdarın oğulları ve eşleri için. Bir de bunların az ilersinde kumandanların veya ileri gelenlerin çadırları bulunuyor.

Şimdi size bu büyük çadırın nasıl kurulduğunu anlatayım:

Çadırın hemen girişinde büyük bir hol bulunuyor daima. Bu holün iki yanında ağaç sütunlar var. Ağaç sütunlar oymalı, kimi yerleri de işlemeli kumaşlarla kaplı.

Bu büyük çadırın dış kısmı kaplan postlarıyla kaplanmış. Beyaz siyah ve turuncu renkteki kaplan postlaır dışarıdan çadıra garip bir görüntü veriyor. Öylesine güzel ve nefis ki bu kaplan postları, açık havada pırıl pırıl parlıyor doğrusu.

Kaplan postlarını da öylesine birbirlerine eklemişler ki, ne yağmur ne fırtına tesir ediyor. İçeri su falan sızmıyor, hatta en fırtınalı havalarda ve yağmurlu günlerde bile bozulmuyor bu postlar.

Çadırın bazı iç kısımları ise çok kıymetli kürklerle kaplanmış. Hele hükümdarın oturduğu taht salonunda bu kıymetli hermin kürklerin en büyüklerini duvarlara örtmüşler. Her birinin kıymetini en aşağı ikibin altın tahmin ederim.

Bu kıymetli kürkleri de öyle mahir biçimde ve ustalıkla birbirlerine eklemişler ki, ek yerlerini güçlükle

seçebiliyorsunuz. Bu da Tatarlar'ın dikiş alanındaki ustalıklarını gösteriyor.

Kubilay Han'ın uyuduğu, ve çok özel ziyaretçilerini kabul ettiği iç çadırın arka tarafındaki odada ise yerde kaplan postları bulunuyor, duvarlar gene en kıymetli hermin kürklerle kaplanmış.

Hol ile Kubilay Han'ın özel odasını ayıran büyük bir perde var ki, nefis bir ipekli. İnsan bu nefis ipekliyi görünce önce şaşırıyor, hele hükümdarın odasına girince bunca kıymetli kürkleri ve zenginliği görünce büsbütün şaşkına dönüyor.

Kısaca şunu söylemek istiyorum. Diyebilirim ki, hiç bir hükümdar bu kadar kıymetli bir çadıra sahip olabilsin. Zaten bu çadıra ve hükümdarın yanındaki büyük çadırlara sahip olabilmek için insanın dolu bir hazinesi olmalı.

Diğer adi çadırların kıymeti de oldukça yüksek sanırım, yani en aşağı kıymetteki bir çadır bin altın falan eder. Yalnız kumandanların veya diğer ileri gelenlerin kaldığı çadırlarda o kadar kıymetli kürk yok.

Kubilay Han'ın haremi kendi muhteşem çadırının hemen yanı başındaki çadırda bulunuyor. Hükümdarın hareminin çadırı da nefis kürklerle kaplı, yalnız hol ve içerdeki odalar o kadar büyük değil.

Bütün bu konak yerini iyice anlattım ya; şimdi bir de şunu eklemek isterim.

Kubilay Han'ın av hayvanlarına ve kuşlara düşkün olduğunu söylemiştim. İşte o kuşlar için, bilhassa kartal ve atmaca cinslerindeki kuşları için büyük bir çadır yapılmış. Bu çadır da hükümdarın çadırına çok yakın

Hükümdar bu muvakkat konak yerinde rahat etsin diye akla ne gelirse getirmişler buraya.

En iyi aşçıları, hizmetkârları hep bu konak yerine getirilmiş. Hatta kâhinler ve yıldız falına bakanları bile yanında Kubilay Han'ın;

Kubilay Han'ın oturduğu Han-balık ve diğer şehirleri gördüm, yazları üç ay kaldığı büyük Şang-tu şehrini de gördüm, buradaki çadırlı ordugâhın onlardan hiç de aşağı olmadığını söyleyebilirim.

Saraya mensup ne kadar yüksek rütbeli memur, subay, kumandan varsa, hepsi bu konak yerinde, hükümdarla birlikte kalıyor. Bunlar zaten bir hayli sayıda; bir de bunlara hizmetkarları ekleyin. Artık ne kadar kişinin bu geçici konak yerinde hükümdara refakat ettiğini anlarsınız.

Bir şeyi de unutmadan söyliyeyim: Hükümdarın en iyi hekimleri, yardımcıları da bu konak yerinde Kubilay Han'ın yanından ayrılmıyorlar. Hekimbaşısı, yardımcıları, cerrahlar için de özel bir çadır yapılmış.

Kubilay Han bu geçici konak yerinde ilkbahara kadar kalıyor.

Bu çadırlı konak yerinde kaldığı sürece ava gitmeyi de hiç ihmal etmiyor Kubilay Han, Konak yerinin yakınında küçük bir göz var, göle de akan bir ırmak var. Buraları çok seviyor. Sık sık göle ve ırmağın kıyısındaki küçük ormana gidiyor.

Kubilay Han'ın ava meraklı olduğunu söyledim ya; yanındakiler de yani sarayın ileri gelenleri, oğulları kumandanlar hep birlikte büyük sürek avına çıkıyorlar.

Kubilay Han daha çok turna avlamasını seviyor. Özel yetiştirilmiş atmacaları var, onları salıyor, atmacalar da epey ehlileştirilmiş bu işler için, ok gibi fırlıyorlar, tâ uzaktan görüyorlar turnayı. Üzerlerine bir atıldılar mı turnanın işi tamam oluyor.

Kubilay Han'ın yanındakiler de tıpkı hükümdarları gibi ava meraklılar. Onların da kendilerine mahsus yetiştirilmiş av hayvanları, atmacaları var. Ama ne olursa olsun, Kubilay Han'ın atmacaları en üstün.

Kubilay Han kadar av meraklısı bir hükümdar görmedim diyebilirim. Diğer hükümdarlar ve prensler de

ava meraklıdırlar. ama Kubilay Han'ı görmeyenler, onun bir av partisini yakından takip etmeyenler buna inanmazlar.

Hele kendisinin bu sürek avlarından ne derece memnun olduğunu anlatabilmen için iyice tasvir yapmam gerekir. Kısaca O'un bır sürek avında bulunacaksın ve büyük hükümdarın bu sürek avlarından nasıl memnun ve mesut kaldığını göreceksiniz.

Bakın bir önemli nokta da şu,: onu da nakletmeden geçmiyeyim.

Kubilay Han'ın burada kaldığı müddet içinde hiç kimse bu bölgeye yaklaşamaz, ve Kubilay Han'ın sürek avına çıktığı bu zaman içinde de kimse ne bir kuş ne bir hayvan avlıyabilir.

Kubilay Han bu geçici konak yerine gelince zaten kumandanları, muhafızları belirli bir alanı kontrol altına alırlar. Buraya kimseyi sokmazlar, hatta yaklaştırmazlar bile.

Bununla birlikte bu bölgenin dışındaki yerlerde av avlamak serbesttir. Yalnız Tatarlar'da bu kanun var, Hükümdarın bulunduğu yere, kendi yakınları ve saraya mensup kimselerin dışında bir kişi yaklaşamıyor.

Bir de şu kanun önemli; bu kanun da hükümdarın ne büyük bir otoriteye sahip olduğunu gösteriyor.

Kubilay Han için av mevsimi mart ayı ile ekim ayları arasında; işte bu aylar arasında kimse av avlıyamıyor. Hatta ne bir kumandan, ne bir han, ne de saraya mensup bir kişi. Bu aylar içinde ülkede av avlamak sadece Kubilay Han'a ait.

Bu kanuna kimse karşı gelemiyor. Karşı geleni yakaladıkları zaman ağır ceza veriyorlar. Kubilay Han da bu kanunun bilhassa büyük titizlikle tatbik edilmesini istiyor; cezaların ağırlığı da birçok kişiyi ürkütüyor.

Bir şey dikkatimi çekti; Kubilay Han'ın avlamak için yasak ettiği hayvanlar veya kuşlar tesadüfen bile

herhangi bir adama yaklaşsa, veya onu görse bile hayvanın kılına dahi dokunamıyor. Kubilay Han'ın buyruklarına bu kadar itaat ediyorlar.

Kubilay Han, burada geçici konak yerinden gitme zamanı gelince, hemen buyuruyor. Zaten aşağı yukarı ne gün buradan ayrılacağı belli.

Bunun üzerine büyük hazırlık başlıyor. Hizmetkarları uşakları, yanındaki adamları dönüş için hazırlığa girişiyorlar. Gün gelince de Kubilay Han, oğulları, eşleri kumandanları, saraya mensup asiller konak yerinden ayrılıyorlar.

Kubilay Han'ın bu dönüşü de doğrusu parlak oluyor. Bir törenle Han-balık'a dönülüyor.

Kubilay Han bu geçici konak yerine hangi yoldan gelmişse gene o yoldan dönüyor Han-balık'a. Fakat bu sefer daha neşeli, eğlenmiş ve dinlenmiş olarak dönüyor.

Kubilay Han iyi bir av mevsimi geçirirse, bunu iyi bir işaret sayarmış. İşte bu bakımdan da memnun ve mesut dönermiş Han-balık'a.

Şimdi, izin verirseniz size Kubilay Han'ın para işlerini anlatmaya çalışayım.

Han-balık'ta Kubilay Han'ın özel bir darphanesi var. Hani para kesmede veya sikke kesmede epey hünerli de ustaları bulunuyor bu darphanede.

Darphane ile iş bitmiyor sikke kesmede; bunun yanı sıra kimya bilgisi de lâzım.Tatarlar bu işi iyi öğrenmişler. İşin üstesinden büyük ustalıkla geliyorlar doğrusu.

Ben şimdi size Kubilay Han'ın sikke kesme işlerini kısaca anlatacağım. Sonra da zamanı gelince gene bu konuya temas ederim.

Kubilay Han'ın sarayında para uzmanları var. Hem bu işin malî cephesini tedvir ediyorlar, hem de teknik kısımlarını idare ediyorlar.

Kubilay Han'ın para uzmanları bu iş için dut ağacını kullanıyorlar. Dut ağacının kabuğu ile hemen odunu arasında ince bir tabaka var, işte bu tabakayı çıkartıyorlar. İpince ama sağlam bir tabaka elde ediyorlar.

Dut ağacının kabuğu ile odunu arasından çıkarılan bu ince tabaka kağıt gibi bir şeye benziyor. İşte bu ince, ama sağlam tabakayı, bazı kimyevî ameliyelerden geçiriyorlar.

Dut ağacından çıkardıkları tabakayı dümdüz hale getiriyorlar, hatta daha da yumuşatıyorlar. Böylece sağlam, ince ve yumuşak bir nevi kağıt tabaka elde ediliyor.

Sonra bu ince ve yumuşak tabakayı çeşitli büyüklükte kesiyorlar. Ama biçimleri dikdörtgen hepsinin.

Artık dikdörtgen kesilmiş ince-yumuşak kağıtlar, para olmak için hazırdır. Bunun üzerine, uzmanlar kendi hesaplarına göre kestikleri bu dikdörtgen kağıt parçalarını ayırıyorlar, tasnif ediyorlar.

Size bir iki örnek vermek isterim:

Bizim Venedik'te gümüş sikke yerine geçen bir para vardır. İşte bazı paralar bu büyüklükte kesiliyor. Bazı paralar da bundan daha büyük veya daha küçük.

Bir şey daha ilave edeyim. Bu yumuşak, adeta pamuklu bir kumaşa benziyen kağıtları siyaha boyuyorlar. Daha doğrusu kimyevi ameliye sırasında bir madde kullanıyorlar, işte onunla kağıtlar siyaha boyanıyor.

Darphaneyi gezerken buradaki uzmanlarla konuştum:

«İleri bir kimya bilginiz var.» dedim.

«Atalarımızdan öğrendik» Dediler. «Tecrübe ile bu kimyevi ameliyeleri yapıyoruz. Elde ettiğimiz bu usuller zaman zaman değişebilir.»

«Bizim ülkede kullandığımız usullerden epey değişik.»

«Sizin usullerinizi bilmiyoruz. Dut ağacından elde ettiğimiz tabaka için özel olarak büyük itina ile ağaç yetiştiririz.»

«Fakat bu tabakayı pamuklu kumaş yumuşaklığı vermek bir hünerdir doğrusu.»

Sanırım Kubilay Han'ın para uzmanları en iyi bu işi biliyorlar. Ve çok da gizli tutuyorlar bu kimyevi ameliyeyi.

Şimdi gelelim siyaha boyanmış tabakaların nasıl para şekline gelişine:

Çeşitli boylarda kesilen bu ince yumuşak kağıt tabakalar siyaha boyandıktan sonra üzerlerine belirli işaretler konuyor.

Önce Kubilay Han'ın bu iş için tayin ettiği memurlar var. Bunlar sarayın en gözde kişileri. Kubilay Han öyle herkesi bu işe tayin etmiyormuş. Öyle söylediler.

Bu yüksek memurlar Kubilay Han'ın mührünü bu kâğıt paraların üstüne vuruyorlar. Yalnız bu memurlar kâğıt paranın üstüne adlarını ve kendi mühürlerini de vuruyorlar. Ondan sonra Kubilay Han'ın mührünü en üst orta kısmına basıyorlar.

Kubilay Han'ın mührü kırmızı, daha doğrusu tam al renkte. Bundan sonra artık kağıt paralar tedavüle çıkarılacak hale geliyor.

Bu para, oldukça kıymetli; böyle uzun ameliyelerden geçiyor ve pek de taklit eden yok. Çünkü hükümdar parayı taklit edenlere çok ağır cezalar veriyor.

Bir uzman da bu para ameliyesinin Çin'liler tarafından da kullanıldığını söyledi bana.

Dedi ki:

«Çok eski çağlarda Çinliler bu kimyevi ameliyeyi geliştirmişler, sanıyorum bize de oradan gelmiştir.»

Kubilay Han'ın kırmızı mührünü taşıyan bu paralar çok kıymetli, yani mübadele gücü yüksek. Diyebi-

lirim ki, dünyada en kıymetli hazineleri bile bu kırmızı mühürlü para ile alabilirsiniz.

Kubilay Han'ın bir emri varmış:

Hükümdarın kırmızı mührünü taşıyan paralar ülkenin her yerinde geçerli. Emir böyle. İmparatorluğunun sınırları içinde her yerde bu para geçiyor. Hiç kimse parayı kabul etmemezlik yapamıyor. Cezası çok ağır bu fiilin de.

Yalnız size şunu da ilâve edeyim:

Kubilay Han'ın hükümran olduğu bütün bölgelerde, ülkelerde hemen herkes bu parayı istekle kabul ediyor. Çünkü paranın satın alma gücü yüksek. Dedim ya, dünyanın en kıymetli hazinelerini, incilerini, ipeklerini bu parayla alabilirsiniz.

Bizim ülkemizde altın ve gümüş sikke kullanılır. Oysa bu kâğıt paralar kullanmak daha elverişli. Neden mi?

Önce bizim altın ve gümüş sikkelerden çok hafif. Sonra taşınması da kolay. On onbeş kâğıt parayı bir elinize alın bir bizim en hafif ve küçük gümüş sikkemizi öteki elinize alın ve şöyle bir karşılaştırın.

Göreceksiniz, bizim gümüş sikke daha ağır gelecek. Bu bakımdan, yani hem taşınabilmesindeki kolaylık, hem de satın alma gücündeki yükseklik dolayısıyle bütün halk seve seve Kubilay Han'ın kırmızı mührünü taşıyan parayı kullanıyor.

Zaman zaman dış ülkelerden alış veriş için tüccar geliyor buraya. Çoğu büyük kervan sahibi bu tüccarların. Nice yüklü deve kervanlarıyle Han-balık'a geliyorlar.

Çoğunda kıymetli taşlar var; iri yakutlar, zümrütler, koca koca inciler, daha nice kıymetli taşlar işte. İpekli kumaş, halı vesair gibi imparatorluğun kıymetli mallarıyle alış veriş yapmaya geliyorlar Han-balık'a.

Çoğunun maksatı şu:

Kubilay Han'a en kıymetli mallarından bir iki şey takdim edecekler. Bu bir iki şey de bazan kaç deve yüklü bir kervan oluyor.

Kubılay Han'ın bu iş için yetişmiş uzmanları var. Bu kişiler doğrusu işlerinin ehli insanlar. Bunlar oniki kişi. Sarayın da en gözde kişileri.

Kervan sahipleri törenle Kubilay Han'ın huzuruna çıktıktan sonra takdim edecekleri şeyleri sunuyorlar Eksperler de tüccarın getirdiği malları inceden inceye ölçüp biçip tartıyorlar. Bir kelimeyle mala değer biçiyorlar.

Bu iş nasıl oluyor diye hayret de etmedim değil? Öyle ya çeşit çeşit malların hakiki kıymetlerini nasıl ölçüp biçiyorlar?

Ama asıl anlatmak istediğim bu değil, Kubilay Han'ın kâğıt parasının nasıl bütün ülke tüccarları tarafından istekle kabul edilmesi.

Uzmanlar, mala değer biçtikten sonra kâğıt para ile karşılığını ödüyorlar. Gene saraya mensup bir ileri gelenle bu mevzuda konuşuyorduk. Dedi ki:

«Hangi ülkeden gelirse gelsin hükümdarımıza bir mal satan tüccar, kâğıt paramızı istekle kabul ediyor.»

«Bunun sebebi nedir?» diye sordum.

«Efendim,» diye anlattı. «Ülkemizin neresine giderse gitsin, elindeki bu kâğıt parayla istediği şeyi alabilir, halkımızın kâğıt paramıza büyük itimadı var.»

«Aşağı yukarı yılda ne kadarlık mal alış verişi oluyor? Yani dışarıdan gelen malların değeri ne kadardır?» diye sordum.

«Pek kesin bir rakam yok elimizde ama, Venedik altınıyle 400 bin altını buluyor» dedi.

Yılda bu dört yüz bin altın alış verişi hep bu kâğıt parayla yapılıyormuş.

Kubilay Han her yıl belirli zamanlarda ülkesindeki köylere, şehirlere kasabalara haber salıyor.

«Elinizde ne kadar kıymetli taş varsa, inci, yakut, zümrüt hepsini getiriniz.»

Halk bunun üzerine ellerindeki kıymetli taşları Kubilay Han'a getiriyor, kiminde yakut, kiminde zümrüt bulunuyor, işte hepsini hükümdara teslim ediyor.

Kubilay Han'ın oniki uzmanı var ya, işte onlar halkın getirdiği kıymetli taşları ölçüp biçiyorlar, değerlendiriyorlar, sonra da karşılığında kâğıt para veriyorlar.

«Neden böyle her yıl halkı nelindeki kıymetli taşları Kubilay Han toplar?» diye sordum.

Dediler ki:

«Kubilay Han'ın hazinesi için kıymeli taş lâzım. Hazinemiz dünyanın en kıymetli hazinesi olmalı. İşte bu sebepten ülkedeki kıymetli taşları toplarız.»

Size azıcık da piyasada tedavül edip de eskimiş paraları ne yapıyorlar onu anlatayım.

Pek bizim ülkemizde tatbik edilmeyen bir sistem var burada. Eskiyen, zamanla yıpranan veya yırtılan paraları hiç tedavüle bırakmıyorlar.

Yırtık ve eski para kimin elindeyse hemen Kubilay Han'ın hazinedar başısına başvuruyor.

Elindeki eski ve yırtık parayı hazinedarbaşıya veriyor. O da yenisiyle eski veya yırtık parayı değiştiriyor. Yalnız yüzde üç kadar bir eskime parası alıyor. Yani bir çeşit iskonto ediyor.

Bir husus daha hoşuma gitti doğrusu; bu usüller pek bizim memleketlerde tatbik edilmiyor.

Dileyen kimse eğer ihtiyacı varsa hemen hazineye gidiyor ve ihtiyacı kadar altın veya gümüş alıyor.

Bazı kişiler gümüş veya altın tabak veya kemer yapmak için madene ihtiyaçları olursa, hükümdarın hazinesinden para karşılığı bu madenleri alabiliyorlarmış.

Bir şey daha ilave edeyim. Hükümdar kumandan-

larına, askerlerine hep maaş olarak bu kâğıt parayı veriyor.

Size kısaca Kubilay Han'ın para işlerini anlatmaya çalıştım. Yalnız şunu ifade edeyim ki, hükümdarın malî işleri çok mükemmel, uzmanları para işlerini öyle ustalıkla ayarlamışlar ki, şaşmamak elden gelmiyor.

Sizce şimdi de kısaca idare işlerini anlatmak istiyorum.

Ülke oniki eyalete ayrılmış. Herbir eyaletin başında da Kubilay Han'ın en güvendiği birer vali bulunuyor.

Bu valilerin büyük yetkileri var. Diyebilirim ki, Kubilay Han'ın yetkileri kadar geniş otoriteye sahipler. Meselâ:

1 — İstedikleri yere asker gönderebiliyorlar.

2 — Eğer ihtiyaç duyarlarsa, yahut durum öyle gerektirirse, emirlerindeki koca orduyu bile bir bölgeye sevkedebiliyorlar.

3 — Savaşa girebiliyorlar.

4 — Eyaletlerinde hükümdarın vermiş oldukları kararları tatbik ediyorlar, ve bu kararların icrasını kontrol ediyorlar.

5 — Hükümdarın kararlarından hep bu valiler sorumlu.

Yani sizin anlayacağınız bu oniki vali, Kubilay Han'ın bütün otoritesini onun adına kullanmaya mezun kişiler.

Tabii, siz de takdir edersiniz ki, bu mevkiye gelmek çok güçtür. Onun için bu valiler, hükümdarın en güvendiği ve şimdiye kadar en iyi hizmet etmiş kişileri arasından seçiliyor.

Yalnız şu da var:

Tamen kumandanları sıkı bir elemeye tabi kılınıyormuş, başarılı olanlar içinden eyalet valisi intihap olunuyormuş.

Taltif edilen kumandan veya rütbesi yükseltilen bir kumandan bazı hatalar yaparsa?

Onu da şöyle hallediyorlar.

Aslında vali veya tümen kumandanı en cesur, en dirayetli asker olmalı. Eğer bu vasfını kaybederse, durumu hükümdara iletiyorlar. Hükümdar da durumu inceliyor. Sonra,

«Gördüm ki sen, şöyle şöyle şöyle bir hata yaptın. Bu hatanın sonucu rütbenin indirilmesi gerekiyor.»

diyor.

Bunun üzerine kumandan veya valinin hemen yetkisi elinden alınıyor. Kumandan ise mesela bin kişinin başına getiriyorlar. Veya başka bir göreve tayin ediliyor.

Bunun gibi herhangi bir asker yararlık gösterirse Kubilay Han hemen onu taltif ediyor.

Diyor ki o askere:

«Senin şu işinden veya bu hareketinden dolayı yararlık gösterdiğin anlaşıldı. Bunun için de seni tümen kumandanı tayin ettim.»

Sonra yetkinin işareti olan altın veya gümüş tableti ona veriyor.

Size bu tablet veya tabakların nasıl olduklarını ve kimlere hangi tabletlerin verdiğini anlatmıştım.

Kubilay Han, birini tümen kumandanı yahut eyalet valisi tayin edince ona, çok kıymetli hediyeler de veriyor. Böylece iyi ve dürüst çalışanlara örnek olun demeye getiriyor.

Kubilay Han'ın oniki kişilik kuruluna Tay deniyor.

Yani kendisine en yakın olan oniki valiye. Tay, en yüksek kurul demek. Çünkü bu oniki kişinin üstünde sadece Kubilay Han'ın yetkisi bulunuyor. Hükümdardan sonra da yetki bakımından bu oniki kisi geliyor.

Bu oniki kişiden sonra diğer bir oniki kişiye hükümdar genis yetkiler vermiş. Bu oniki kişiyi de otuz-

dört bölgeye ayrılmış ülkenn herbir bölgesinin başına getirmis.

Bu oniki kumandanın da çok geniş yetkileri var. Fakat ne olursa olsun, en yüksek kuruldaki oniki kişinin yetkilerine sahip değil bu kumandanlar.

İşte ülke böyle otuzdört bölgeye ayrılmış, ve anlattığım şekilde idare ediliyor.

Şimdi bu yüksek yetkili memurların neler yaptıklarını ve nasıl yaşadıklarını anlatayım.

Bu oniki kumandanın Han-balık'ta bir sarayı var.

Bu sarayda herbir idareci için bir kısım ayrılmış. Aynı zamanda, herbir bölge için bir de hâkim tayin edilmiş. Bu bölgenin işlerini görmek için de yeteri kadar memur bulunuyor.

Bütün bu idareci kadrosu için kocaman sarayda ayrı ayrı daireler yapılmış. Büyük geniş odalar ayrılmış. Gerek hakim, gerekse maiyetindeki memurlar, kendi bölgelerinin işlerini buradan tedvir ediyorlar.

Her bölgenin hakimi ve yüksek rütbeli memurları gerektiği zaman, o bölgede oturacak ve işleri görecek ikinci derecede memurlar seçiyorlar. Yalnız eyalet valilerine danışmadan hiç bir kişiyi tayin edemezler.

Tabii söylemeye gerek yok sanırım; bütün bu tayinler yapılırken Kubilay Han'a durumu anlatmak onun rızasını almak şart.

Eyalet valilerini, veya oniki en yüksek yetkili kurulun veya onun maiyetindeki hakim ve memurların bir görevi de vergileri toplamak, toplanan vergileri kontrol etmektir.

Kubilay Han, her bir valiye nekadar vergi toplanacağını zaten önceden buyurmuştur. Onlar yanlarındaki memurlar eliyle gerekli vergiyi toplarlar.

Bu eyalet valileri ile bölge hakimlerinin bir vazifesi de devlet harcamalarının nasıl yapıldığını kontrol etmektir. Bu önemli görev için kendilerine ayrıca özel

bir yetki verilmiştir ki, bu yetki özel bir tabletle ifade edilir.

Gene hatırlatayım, yetki tabletlerinin nasıl olduklarını daha önceleri anlatmıştım.

Yalnız burada şunu da ilave edeyim:

Eyalet valileri tamamiyle sivil işleri görürler. Mesela vergi toplar ve harcamaları kontrol ederler.

Onlardan başka askerî harcamaları katiyen kontrol edemezler. Bu nevî masraflar sadece tümen kumandanının yetkisindedir.

Gerek Tay, gerek en yüksek kurul üzerinde sadece dediğim gibi Kubilay Han'ın otoritesi vardır. Yalnız kumandanlardan teşekkül etmiş yüksek kurul, diğer sivil memurlardan teşekkül etmiş, yüksek kuruldan daha itibarlıdır.

Ülkedeki idarî taksimatı ileride size tafsilâtıyle anlatacağım.

Bunun için burada sizlere imparatorluktaki posta teşkilâtının nasıl işlediğinden bahsetmek istiyorum.

Han-balık imparatorluğun merkezi: bunu önce de söylemiştim. Birçok yol, daha doğrusu bölge ve eyaletlere giden anayollar hep Han-balık'tan geçiyor.

Yani, Han-balık bir güneş halinde, merkez de yollar bu merkezden çıkıp ülkenin en ücra köşelerine kadar dalga dalga yayılıyor.

Her ana yolun bir adı var. Bu ana yolun adı, uzandığı gittiği bölgenin adını taşıyor. Şimdi posta tatarlarının nasıl çalıştıklarını anlatayım.

Hükümdarın postacılarından biri yola koyuldu mu, ancak otuz kilometre kadar gidiyor atıyla. Sonra bir at değiştirme yeri veya konağına geliyor. Yani en çok postacılar, 30 kilometre kadar yol alıyorlar atla.

Yamp, diyorlar bu at değiştirme yerlerine. Bizim dilimizdeki karşılığı: «At değiştirme yerleri.»

Bu yerlerde ayrıca postacılar oturmak, yemek ye-

mek gerektiği zaman uyumak için rahat odalar ve yerler de bulunuyorlar.

Kubilay Han, özellikle posta işlerine çok önem veriyor. Hele postacıların en seri vasıtalarla haberleri, mektupları yerlerine ulaştırmasını istiyor, bilhassa buna da itina gösteriyor.

Bu konaklama yerlerinde küçük hanlar yapılmış. Atlar için ayrı yerleri var, yampların. Bizim memlekette rastlanan hanların bir eşi işte. Odaları var, alt katta da yemek yenecek büyük bir salonu var.

Yol boyunca, daha doğrusu her 30 veya kırk kilometrede yapılmış bu hanlarda ayrıca yüksek rütbeli memurlar, yabancı misafirler için de özel yerler ayrılmıştır.

Mesela bir yabancı elçi hükümdarı ziyaret ediyor. Han-balık'a varıncaya kadar yol boyundaki bu hanlarda konaklar, buralarda ağırlanır.

Bu arada komşu ülke krallarından veya hükümdar larından biri de Kubilay Han'ı ziyaret ediyorsa, ona daha büyük itina gösterilir. İşte bu gibi kıymetli misafirler için konaklama yerlerinde, veya hanlarda ayrı odalar döşenmiştir.

İpekli kumaşlarla kaplıdır bu odalar; büyük muhteşem birer yatak odaları vardır, krallar veya hükümdarlar için. Sonra hükümdarların kralların maiyetindekiler için de ayrı ayrı odalar daima hazır bulundurulur.

Biz gene dönelim postacılara.

Postacılar bu konaklama yerlerine gelince hemen at değiştirirler. Atları yorulmuştur, bunun için konaklama yerlerinde daima bakımlı, yola hazır bekletilen atlar bulundurulur.

Kubilay Han'ın posta işlerine ne kadar önem verdiğini bir misalle anlatmak yerinde olur. Bu postacıların her türlü ihtiyaçları temin edilmiştir ve dediklerine

göre, bir handa en az üçyüz hatta dörtyüz at bulunuyormuş.

Bir de postacıların çok acele bir haberi uzak bir yere ulaştırmak zorunda olduğunu düşünün. O zaman, atlı postacılar hiç durmamacasına yollarına devam ediyorlar. Yalnız bu konaklama yerlerinde durup azıcık dinleniyorlar, ve atlarını değiştiriyorlar.

Bütün bu anlattıklarım, imparatorluğun anayolları üzerinde yapılmış hanlar için. Tabii daha kenar ve uzak bölgelerde bu kadar sık, yani kırk kilometrede bir han bulunmuyor.

Bir de imparatorluğun kıyı köşe yerleri var; az sayıda halkın yaşadığı yerler gibi. Kubilay Han, dedim ya, posta işlerine çok önem veren bir hükümdar. Böyle yerleri de ihmal etmemiş ve kasabalara daha tenha yerlere giden yollar üzerinde bile hanlar yaptırtmış.

Kasaba yolları üzerinde yapılan hanlar anayol üzerindeki hanlar kadar büyük değil, tabii. Bu hanlarda da odalar var ama küçük, sonra belki elli veya altmış kilometrede bir hana rastlıyorsunuz.

Böylece Kubilay Han'ın adamları yahut başka bir deyimle atlı postacıları, imparatorluğun hemen her yerine zamanında mektup veya haber mesaj götürüyorlar.

Kubilay Han'ın sarayına mensup yüksek rütbeli bir memur posta teşkilâtını şöyle anlattı:

«Hükümdarımız bu işe çok önem verir, herhalde yolda bunu görmüşsünüzdür. Bu iş için en az ikiyüz bin at her an hizmete hazır haldedir.»

Düşünün bir kere, bu ikiyüz bin at için konaklama yerlerinde veya hanlarda ne genişlikte ahır bulundurmak lâzım. Size bir de bu iş için en azından onbin kişi gerekiyor desem inanır mısınız?

Burada bir nokta koyup, şu kısmı anlatmak istiyorum.

Peki ama bunca ordu ve teşkilâtın yanısıra bir de sadece posta teşkilâtı için en az onbin kişi lâzımsa, bu kadar insanı nasıl buluyor idare?

Daha doğrusu bura nüfusu yetiyor mu bütün bu işlere?

Yetiyor ya; nasıl olduğunu söyliyeyim de siz de şaşın.

Ülkedeki budistler, Müslümanlar en az sekiz dokuz hatta on kadın alıyorlar. Eğer onlara bakmaya güçleri yetişebiliyorsa, ondan fazla da kadın alan var.

Bu yüzden her bir budistin veya müslümanın çok sayıda çocuğu oluyor. Öyle aile gördüm ki, bir evde otuz çocuk vardı. Bu elbette çok kadın almaktan ileri geliyor.

Oysa biz tek kadınla evleniriz. Eğer kadının da çocuğu olmazsa, hayatının sonuna kadar o erkek çocuksuz kalmaya mahkum olur.

Onun için bizim nüfusumuz onlar kadar değil ve hızlı da artmıyor. Sonra bir de şu var; yedikleri yalın basit yemekler. Pirinç, tahıl falan gibi. Bunları da ülkede bol olarak yetiştiriyorlar.

Diyebilirim ki, ülkede ekilebilir olup da boş kalan bir karış toprak bile yok. Hepsini, verimli ve ekilebilir bütün toprakları ekip biçmişler.

Onun için de mahsül çok iyi, nüfus artışına rağmen iyi mahsül elde ettikleri için açlık meselesini iyice halletmişler.

Yedikleri de şöyle:

Tahılı, alıp suda haşlıyorlar. İçine süt, ve et parçaları koyuyorlar, bir güzel pişiyor, sonra da yiyorlar.

Bir de bizde pasta gibi hamur işleri var ya; işte onun gibi hamurumsu şeyleri de seviyorlar. Hemen her sofrada bunlardan bulunduruyorlar.

Çok nefis çayırlara sahip oldukları için hayvan üretimi de çok. Bu bakımdan, bu kadar nüfusu olan bir

ülkenin elbette geniş teşkilâtı da olacak ve hizmet görülmesi için hiç de adam sıkıntısı çekmiyecek.

Şimdi gene konumuza dönelim.

Bu arada posta teşkilâtını da anlatırken size elle nasıl mektup veya mesaj taşındığını da nakledeyim.

Atlı olmayan postacılar da var. Ama bunların en çok koştukları mesafe dört kilometre kadar. Zaten koşan postacılar için hemen her dört veya beş kilometre de bir istasyonlar yapılmış.

Bu istasyonlarda her zaman hazır vaziyette bekliyen postacılar var. Bu postacılar, istasyonda haber getiren postacıyı bekliyor, kulaklar kirişte, hazır halde.

Uzaktan postacının geldiğini gören gözcü, hemen haber veriyor içeri:

«Yaya bir postacı geliyor!»

Nöbet kimdeyse o hemen istasyondan dışarı fırlıyor, gelen postacıyı bekliyor. Yaya postacılar büyük ve geniş bir kemer taşıyorlar. Mesajları ve mektupları bu kemerde saklıyorlar. Üzerlerinde başka da bir ağırlık yok.

Gürültü ede ede, istasyona yaklaşıyorlar; diğer postacılar bu gürültünün veya bağırışın ne anlama geldiğini biliyor zaten. Ses işitir işitmez, hemen nöbetçi dışarı fırlıyor.

Postacı, kemerinden mektup veya mesajları çıkarıp arkadaşına veriyor, o da hemen başlıyor koşmaya.

Bu yaya posta teşkilâtı da çok mükemmel işliyor doğrusu. En az atlı posta teşkilâtı kadar muntazam ve zamanında mektupları mesajları ulaştırıyor.

Bu dört veya beş kilometrede bir kurulmuş istasyonlar var ya; işte oralarda mutlaka birer memur bubulunuyor. Her yaya postacının geliş ve gidişinde mektupları, haberleri mesajları kayıt ediyor. Postacının geliş ve gidiş saatlerini yazıyor.

Bu hemen bütün istasyonlarda mecburî imiş. Yani

kim geldi, kim gitti ve neler getirdi götürdü, bunlar mutlaka kayıt ediliyormuş.

Bunların yanı sıra her bölgede müfettişler de bulunuyor. Bu müfettişlerin görevi, zaman zaman bölgeyi kontrol etmek ve kayıtları gözden geçirmek. Zaman zaman dedim ama siz bakmayın ona, her ay bölgelerindeki konaklama yerlerini, istasyonları teftiş etmek zorundalarmış.

Müfettişler bölgelerindeki istasyonları kontrol edip yaya postacıların zamanında gelip gitmediğini de kontrol ediyorlar. Böylece hata veya ihmali olanlara ceza veriliyor.

Hükümdar dediğim gibi, posta teşkilâtına çok önem veriyor, bunun için de bu gibi han veya konaklama yerleri veya istasyonlardan vergi almıyor. Hatta zaman zaman onları taltif ediyor.

Gelelim atlı posta teşkilâtına gene.

Şimdi sizlere Büyük hükümdar Kubilay Han'ın bu atlı posta teşkilâtını nasıl kurduğunu anlatacağım.

Önce şöyle bir plan yapılıyor:

Böyle bir istasyona hangi şehir yakındır? Posta teşkilâtı için kaç atlı burada bulunmak gerekir?

Bundan sonra memurlar, mesafeleri ölçüp nerelerde konaklama yerleri veya istasyonlar kurulacağını hesaplarlar. Sonra bu plan çerçevesi içinde konaklama yerleriyle istasyonlar kurulur.

Şehir idarecileri de konaklama yerleriyle istasyonların kurulmasında yardımcı olurlar. Hatta yardımcı olmak zorunda imişler. Böylece idareciler hangi kasaba ve köyden veya hangi büyük şehirden neler temin edeceklerini hesaplarlar.

Şehirlerin bir vazifesi daha var. At ve gerekli ihtiyaç maddelerini temin etmek. Bunlar vergiden muaf imiş, yani yaya veya atlı postacılara verilen şeyler vergiden muafmış. Bu işi de şu şekilde halletmişler:

Eğer herhangi bir kimse bir at veya onun değerine eşit değerde vergi vermek zorunda ise hükümete, onun yerine atıyle postacılık yapıyormuş, Yani hükümdara vergi vermek yerine bir süre posta teşkilâtında çalışıyormuş.

Konaklama yerlerinde devamlı üçyüz veya dörtyüz atın bulundurulması güç imiş. Bunun için bir ay nöbetle ikiyüz kadar at konaklama yerinde hep hazır bekletiliyormuş, geri kalan atlar ise besiye çekiliyormuş. Sonra öteki ay içinde münavebe ile değiştiriliyormuş bu atlar.

Ya yol üzerinde bir göl veya nehir varsa, ne olacak?

Bu durumu da şöyle halletmişler:

Göl veya nehir hangi şehre yakınsa, o şehrin idarecisi mutlaka göl veya nehir kıyısındaki bir istasyonda hazır kayık bulundurmak zorunda imiş. Yaya veya atlı postacılar için belirli yerlerdeki kayıkları hazır bulundurmak, tıpkı istasyonda at bulundurmak gibi aynı şartlara bağlı. Yani böyle bir külfete giren kişilerin bazı istifadeleri oluyor. Meselâ vergi vermiyorlar, yahut hükümdar zaman zaman onları para ile taltif ediyor.

Eğer yol üstünde bir çöl varsa, ve bu çöl de bir günde geçilebiliyorsa, çöle en yakın şehir veya kasaba hazır devriye gezdirmek zorunda imiş. Yalnız çöle yakın olan bu şehrin veya kasaba veya köyün yüklendiği bu külfetin bir kısmı hükümdar tarafından karşılanıyor.

Posta teşkilâtının bu kadar mükemmel işlediği başka bir ülke var mıdır bilmem? Hele ayaklanma, veya bir başkaldırma halinde bu atlı postacılar veya habercilerin yaptığı işe şaşmamak elden gelmiyor.

Bir bölgede ayaklanma olur veya bir eyalet valisi hükümdara çok önemli bir mesaj yollayacaksa, işte o

zaman atlı haberci, günde en az 250 kilometre yol alıyor.

Ne durmak, ne soluk almak...

Günde 250 kilometre yol alarak haberi hükümdara ulaştırıyor ya, meseledir bu doğrusu.

Bir günde ikiyüz elli, hatta üçyüz kilometre yolun nasıl alındığını da kısaca bahsedeyim.

Çok önemli ve çok acele yetiştirilmesi gerekli bir haber taşıyana postacı, yahut artık bu gibi kişilere haberci diyorlar, yanında hükümdarın yetkisini belirten bir tablet de taşıyor. Bu tableti gören herkes ona yol vermek yahut ona yardım etmek zorunda.

Bazan hadisenin önemine göre iki haberci aynı zamanda yola çıkıyor. Mesajları bellerindeki büyük ve geniş kemere bir güzel saklıyorlar. Sonra dört nala yola koyuluyorlar.

Bu gibi çok önemli mesaj taşıyan habercilerin yanlarında bir de boru bulunuyor. Evet, birer boru taşıyorlar bellerinde. O da şu işe yarıyor.

Hiç vakit kaybetmek yok; saniyeleri bile kıymetli; konaklama yerine gelirken yaklaşınca hemen boruyla «Biz geliyoruz» diye haber veriyorlar.

Boru sesini duyan adamlar atları hemen hazırlıyorlar. Ve haberciler, atların yanına varır varmaz soluk dahi almadan hemen hazır bekleyen atlara atlayıp yollarına devam ediyorlar.

İşte böyle bir günde üçyüz hatta çok zaman dörtyüz kilometre yol alıyorlar haberciler. Ama bu istisnaî durumlarda oluyormuş.

Geceleyin yol almak zorunda kalan haberciler ise gündüz olduğu gibi hızlı at süremiyorlar. Yalnız zamanından daha önce hedefe varan bir haberciyi hükümdar bizzat taltif ediyormuş.

Şimdi de sizlere imparatorun iyi kalpliliğinden söz edeyim.

Kubilay Han tanıdığım bildiğim hükümdarların içinde en âlicenabı.

Evet, doğrudur. Çünkü bütün düşüncesi tebasına yardım etmek, onların dertlerini halletmek, daima onlara yardımcı olmak.

Koca hükümdar, büyük imparator Kubilay Han hep bunu düşünüyor, hep bu düşünceyle mahmul. İster inanın ister inanmayın, bu böyle.

Bütün hedefi, diyebilirim ki, tebasının mesut yaşaması, refah içinde günlerini geçirmesini sağlamaktır. Bunun için neler yapıyor, sizlere kısaca anlatmaya çalışayım.

Zaman zaman adamlarını gönderiyor, bölgelerde yaşayan halkın nelere ihtiyacı var, sıkıntıları nelerdir hepsini tesbit ettiriyor.

Hele yıllık mahsülle ve hayvancılıktaki gelişmelerle çok yakından ilgileniyor Kubilay Han. Gene anlattılar:

«Kubilay Han öyle cömert ve iyi bir hükümdardır ki, bir çiftçinin veya bir köyün o yıl iyi mahsül almadığını öğrenirse, ya vergi miktarını indirir, yahut ona kendi hazinesinden yardım eder.»

Yazın genellikle bu gibi yardıma koşarmış. Halk yaz aylarında ne ister, tohum ister, yahut malî yardım ister. İşte bütün bunları fakir halkına vermeye ve temin etmeye çalışırmış.

Kışın ise en önemli üzerinde durduğu, hayvanların soğuktan telef olup olmaması imiş.

Büyük hükümdar, bir köydeki hayvanların veya her hangi bir çiftçinin hayvanlarının soğuktan veya vebadan öldüğünü öğrenirse hemen ilgilenirmiş. Hatta zaman zaman kendi sürüsünden bile hayvan verirmiş tebasına.

Bu anlattıklarım, büyük hükümdarın ne kadar iyi kalpli ve alicenap olduğunu şöyle bir anlatıyor.

Tabiatta afet mi yok, insanlara zarar verecek?

Neler neler, insanları zarara sokar; mesela yıldırım düşmesi.

Dedim ya, büyük hükümdar çok iyi kalpli, eli açık bir insandır, diye.

Tebasına ait bir sürüye yıldırım isabet etse de sürü mahvolsa, Kubilay Han, bunu duyarsa hemen o adamın yardımına koşarmış.

Yalnız dediler ki, Büyük hükümdar, bir tüccarın malı fırtınadan bozulur yahut yıldırım düşmesiyle kullanılmaz hale gelirse, asla o tüccarın yardımına koşmaz.

Merak etmiştim, «Peki neden yardım etmez?» diye sordum.

«Çünkü, bir tüccarın malına yıldırım isabet eder de o malı bozarsa, Kubilay Han, o kimsenin kötülük yaptığına inanır ve bunun için de ona yardım etmez.»

Hatta kendisine hediye getiren bir tüccarın malına yıldırım çarpsa, kervandaki bir iki deve yükü telef olsa, o kervanı olduğu gibi reddedermiş.

Sebebi de şu:

«O adam lânetli bir insan. Malının bir kısmı bozuldu, Allahın lâneti üzerindedir. Böyle lânetli bir malı hazineme sokmam.»

Kubilay Han'ın halkın selâmeti için neler düşündüğünün bir örneğini daha vereyim.

Gerek yolcular, gerek yabancılar yollarını şaşırmasınlar diye yollara hep işaret koyuyor.

Diyeceksiniz ki bu bir hükümdar işi değil, ama yapıyor işte. Bakın nasıl halka ve yolculara yardımcı olmak istiyor.

Yol boyunca belirli yerlere ağaç diktiriyor. Ağaçların cinsi veya dikilme tarzından yolun hangi istikâmette gittiği anlaşılıyor. Bu emri öyle katiyetle vermiş ve tatbik edilmesini istemiş ki, Halk, bunu biliyor ve

harfi harfine büyük hükümdarın emrine uymaya çalışıyor.

Eğer yol çöl gibi boş ve çorak bir araziden geçiyorsa ve buraya da ağaç dikmek pek mümkün değilse, Kubilay Han böyle arazide de yolcuların yollarını şaşırmaması için işaret konulmasını buyurmuş.

Bu işlere çok önem veriyor Kubilay Han. Hatta bunun için bazı kişileri vazifelendirmiş. Onların görevleri de zaman zaman yollardaki işaretleri veya ağaçları kontrol etmek. Eğer bir tarafta aksaklık falan varsa hemen adamlarına haber veriyor, onlar da düzeltiyorlar.

Şunu da ilave edeyim de bu konuyu keseyim.

Kahinlerinden bazısı hükümdara şöyle demiş:

«Kim bir ağaç diker veya yetiştirirse, uzun yaşayacaktır.»

Bunun üzerine büyük hükümdar, ülkesinde ağaç yetiştirmekle ömrünün uzun olacağına inanıyormuş.

Şimdi Katay bölgesinde halkın ne içtiğini ve içkiyi nasıl yaptığını anlatayım.

Kataylılar bir nevi şarap içiyorlar. Şarabı da pirinçten yapıyorlar. Şarabı hazırlarken içine öyle nefis otlar koyuyorlar ki, bu kadar lezzetli şarabı hiç bir yerde içmediğimi itiraf edeyim.

İnsan bu şarabı içer içmez, içine alev alev bir sıcaklık düşüyor. Sonra rengi de öyle berrak ki...

Söz Katay bölgesine gelmişken şunu da anlatmadan geçmiyeyim.

Katay bölgesinde topraktan siyah parlak bir ağaç çıkıyor. Daha doğrusu ağaca benzer bir şey çıkarıyorlar toprak altından. Artık siyah taş mı desem, ne desem bilmiyorum. Yalnız bütün Katay bölgesinde çok bulunuyor bu siyah taş.

Bu parlak ve siyah taşı ateşe atın, öyle parlak a-

levle yanıyor ki, göz kamaştırıyor adeta. Sonra odundan da çok sıcaklık veriyor.

Bu siyah taşın bir özelliği de şu:

Akşamleyin bu siyah taştan ateş yakıyorsunuz, o bir güzel yanıyor, ısıtıyor etrafı, ama sabahleyin uyandığınız zaman bile o siyah taşın içten içe yandığını görüyorsunuz.

Katay bölgesinde nüfus çok yoğun. Yukarıda anlattığım siyah taştan ziyade halk odun yakıyor ama pek başa çıkılmıyor odun yakarak. Çünkü Katay bölgesinde hemen her kasaba ve köyde hamam var. Bu bölgenin insanları haftada en az üç kere hamama gitmeyi itiyat edinmişler.

Hamam demek devamlı ısıtılan yer demektir bir bakıma. Bunun için odun lâzım; işte bu bakımdan Kataylılar bazan siyah parlak taşı kullanıyorlar.

Söz gelmişken ilave edeyim;

Bir Kataylı'nın evinde mutlaka iyi kötü bir hamam var. Hele yüksek görevde bulunan bir kişiyse evdeki hamam fevkalade güzel. Yoksa şöyle böyle bir aile ise, hamam da gelirine kesesine göre. Fakat her evde bir hamam var.

Kışın imkân bulursa bir Kataylı her gün yıkanıyor. Hamam aynı zamanda eve sıcaklık da veriyor, işte bu yüzden Kataylılar odun yerine bu siyah ve parlak taşı kullanmayı tercih ediyorlar.

Sordum, bir yaşlı Kataylı'ya:

«Bu parlak siyah taşı toprak altından çıkartıyorsunuz ama ucuz mu bari?»

Yaşlı Kataylı başını salladı:

«Odundan daha ucuza geliyor bize.» dedi.

«Peki çevreniz hep orman; ağaçlık, yemyeşil her taraf, nasıl olur da odun pahalı olur?»

Yaşlı Kataylı, bunun üzerine dedi ki:

«Belki haklısınız ama bizde odun çok kullanıldı-

ğı için pahalı. Oysa bu siyah taş ucuz, çünkü toprak altından kolayca çıkartılıyor. O bakımdan ucuz.»

Yaşlı Kataylı'nın belki hakkı var; çünkü hem siyah ve parlak taş ucuz, hem de odunun yerini tutuyor, hatta ondan daha fazla sıcaklık veriyor.

Biz gene Kubilay Han'ın iyi kalpliliğine, âlicenaplığına dönelim.

Hasatın iyi gittiğini, mahsûlün iyi olduğunu duyunca Kubilay Han, hemen emir buyurur. Buna göre, mahsûl bol ve ucuzsa bir miktarını kendi özel depolarında stok eder. Maksadı şu:

Zaman gelir, herhangi bir kimse elindeki mahsülü tüketir, veya tohumluk bulamaz olur, bunu işiten hükümdar hemen o kişiye yardıma koşar.

Muhtaç vatandaşına yardıma koşmak da şöyle oluyor:

Kubilay Han, hasat mevsiminde bol mahsülü stok edince bunun bir kısmını kendi ihtiyacı için kullanıyor, tüketiyor, bir kısmını da ihtiyaç zamanı için saklıyor.

Duyup öğreniyor ki, bir aile şu veya bu sebepten yoksul düştü, yiyecek ekmeği bile yok. Hemen, hazinesinden o aileye yardıma koşturuyor; Asıl maksat tabii muhtaç düşmüş insanlara yardım etmek.

Büyük hükümdar insan saadetine çok önem veriyor. Bunu yaparken de kimseyi kırmamaya, kimsenin hakkını yememeye gayret ediyor hani.

Bu arada şunu da belirteyim. Stok tahılı, pirinci öyle güzel muhafaza ediyorlar ki, uzun zaman tahıla ve pirince hiç bir şey olmuyor.

Kubilay Han özellikle halkının aç kalmamasına çok dikkat ediyor. Dediğim gibi, mahsulün ucuz ve bol zamanında parayla satın alıp stok yapıyor, sonra kıt ve pahalılandığı zaman ihtiyacı olana hibe ediyor.

Şimdi sizlere hükümdarın Han-balık'taki yoksullara nasıl yardım ettiğini anlatayım.

Kubilay Han, Han-balık'ta yaşayan bir ailenin şu veya bu sebeble yoksul kaldığını öğrenir. Yalnız bu ailenin namuslu ve dürüst olması gerekir. Yoksa iyi şöhreti olmayan ahlâksız kişileri asla himaye etmiyor. Büyük Hükümdar.

İşte dediğim gibi, dürüst namuslu bir ailenin aç kaldığını, yoksullaştığını öğrenince nasıl yardıma koşuyor?

Olur ya, insan hastalık veya yaşlılık sebebiyle çalışamayacak duruma da düşebilir. Bu gibi aileler isterse sekiz on çocuklu olsun; hemen Kubilay Han onlara yardım eder.

Hükümdarın hazinesine bakan, O'nun adına harcamaları idare eden kişiler vardır Han-balık'ta. İşte yoksul düşenler veya işsiz kalanlar hükümdarın hazinesindeki memurlara giderler. Bu gibi memurlar zaten hükümdarın sarayında otururlar, görevleri de hazineyi görüp gözetmektir.

İşte bu gibi memurlara giden yoksul ve işsizler ellerindeki vesikayı onlara verirler. Bu vesika kendilerinin yoksul veya işsiz çalışamıyacak halde olduğunu göstermektedir.

Memurlar bunun üzerine, gerekli yardımı yoksul veya işsiz çalışamıyacak kimselere yaparlar. Bu yardımlar daha çok aynîdir. Aynî yardım da şöyle olur:

Muhtaç kişiye elbise yapması için kumaş verilir. Bu kumaş pamuklu veya gerektiğinde ipekli olur. Yoksul kimse bu kumaşı alır ve hükümdarın adına iş yapan yani çalışan terzilere götürür. Bu terziler haftada bir gün, bu gibi kimselere, yani yoksullara o kumaştan parasız elbise dikmek zorundadırlar.

Askerleri için kumaşı da aşağı yukarı bu biçimde temin eder büyük hükümdar.

Büyük şehirlerde hükümdar için zaman zaman kumaş dokunur. Zaman zaman kumaş dokunur derken şu-

nu kastettim. Belirli zamanlarda kumaş dokuyan atelyeler, Kubilay Han'ın askerleri için kumaş dokur, bunun için de para almazlar. Bu bir nevi askerlere hükümdarın ordusuna, yardım etmek anlamına gelir.

Bu ülkede bir garip şey daha var:

Sadaka isteyen oldu mu müthiş kızıyorlarmış. Bu eski bir Tatar geleneği imiş. Eski Tatar geleneğine göre, dilenciye katiyen sadaka verilmezmiş.

Bu gelenek nereden geliyor? Bilmem ama budistlerin inançlarından geldiğini ifade edebilirim. Budistler dilenen kişilere çok kızarlar. Kapılarına biri gelip de dilendi mi hemen:

«Derhal defol buradan.» diye haykırıyorlar. «Eğer Allah seni sevseydi, Allah beni sevdiği kadar seni sevseydi, az çok malın mülkün olurdu, Allah sana mal mülk ihsan ederdi.»

Sonradan bu gelenek değişmiş, ve içlerinde bir kısmının taptığı Tanrı için sadaka vermenin iyi olacağı kanaati yayılmış.

İşte bu kanaat, eski geleneği bozmuş. Hele son zamanlarda, artık kimse yoksullara sadaka verilmez sözüne aldırmaz olmuş.

Bir zamanlar budistlere uyarak tıpkı onlar gibi kapıyı çalan yoksulu eli boş döndürmek artık kötü bir hareket olarak düşünülmekte ve bugün kim birinin kapısını çalıp bir dilim ekmek istese hemen onun yardımına koşulmaktadır.

Kubilay Han'ın yoksullara yardım elini uzatmasından sonra da hali vakti yerinde olan kişiler ellerinden geldiğince yoksullara yardım ediyorlarmış.

Şimdi sizlere azıcık da falcıların kâhinlerin neler yaptıklarını, nasıl kehanette bulunduklarını anlatayım.

Han-balık'ta aşağı yukarı beş bin kâhin ve falcı

var. Daha doğrusu bu rakamı Han-balık'taki bir yüksek rütbeli memur söyledi. Bu beş bin kâhin veya diğer bir deyimle falcı sadece budist değil; Müslümanı var, Hrıstiyanı var; herkes kendi dinine göre yıldız falına bakıyor. Gökyüzünü gözlüyor.

Bu kâhinler bütün yıl yıldıza bakıyorlar. Hem de gün gün, saat saat hatta dakika dakika. Öyle garip ve bizim bildiğimiz usullerin dışında yıldız falına bakıyorlar ki, neler yaptıklarını bir türlü anlıyamıyorum.

Bu kâhinlerin işi bu zaten: Yıldızlara veya aya bakmak. Hatta güneşe bile bakanlar var. Böylece güneşi, ayı, yıldızları onların hareketlerini takip ederek ileride neler olabileceğini tahmin etmeye çalışıyorlar.

Her yıl Müslüman, Hristiyan ve Budist kâhinler, bir yerde toplanıyorlar. Bütün yıl içinde yıldızlara, aya, ve güneşe bakarak buldukları şeyleri müzakere ediyorlar.

Bu müzakereleri bir hayli sürüyor. Uzun uzun tartışıyorlar, konuşuyorlar. O yılın hangi ayında hangi gününde büyük hakana veya halka veya imparatorluğa neler olabilecek onları tesbite uğraşıyorlar.

Bunda ne kadar başarılı olduklarını bir kâhine sordum:

«Yıldızları ayı ve güneşi bütün yıl, gün be gün takip ediyorsunuz. Neler buluyorsunuz?» diye sordum.

Budist kâhin ciddi ciddi anlattı:

«Her saat ayı ve yıldızları takip ederiz. Onların kendilerine göre bir yolu vardır.»

«Nasıl takip ediyorsunuz bu yıldızların yollarını?»

«Bizim atalarımızdan kalma bazı usullerimiz vardır.»

«Doğrusu çok ilgi çekici, değil mi?»

Budist rahip-ki aslında kâhin dediğim kişi bir rahip idi - gayet ciddi karşılık verdi:

«Biz gözümüzü gökyüzünden ayırmayız. Onları bir

kitapta toplarız. Yani bulduklarımızı takip edebildiklerimizi. Sonra işin bir muhasebesini yaparız. Böylece, ayın hangi günü bizim için uğurlu olacak, Büyük hükümdarımız hangi gün ve saatte bir işe girişecek hep bildiririz kendisine.»

Doğrusu merak çekici bir durum.

«Peki ne gibi şeyler söylüyorsunuz?» diye sordum.

«Mesela hangi gün büyük bir fırtına çıkacak, ortalığı kasıp kavuracak.»

«Demek daha çok gökyüzü olaylarını takip ediyorsunuz?»

«Evet. Yahut büyük bir kasırga çıkacak, seller köyleri kasabaları basacak, halk ve evler sular altında kalacak.»

«Ya, zelzeleyi de önceden bildirebilir misiniz?»

«Elbette. Gökyüzünü, yıldızları, güneşi iyi takip ederseniz siz de zelzelenin ne zamanlar olacağanı iyi bilebilirsiniz.»

İşte böyle aziz okuyucularım. Bu ülkede bizim memlekette pek rastlanmayan işler oluyor. Kâhinler yıldıza bakıyorlar, önceden nelerin olabileceğini tahmin edip bir deftere yazıyorlar hepsini.

Bu deftere, takvim, diyorlar. İsteyen parayla satın alıyor. İleride ay be ay, gün be gün neler olacağını öğreniyor. Yalnız şunu da belirteyim ki, Allah ın takdiri hepsini değiştirebilir. Yani fırtına kuvvetli hasar da yapar, şöyle bir zarar da verebilir. Böyle diyorlar kâhinler. Halk da onlara inanmış.

Bu beşbin kâhinin zaman zaman çıkardığı takvim, başta hükümdar olmak üzere halk tarafından büyük ilgi ile karşılanıyor. Yıldıza bakma ilmi çok ilerlemiş bu ülkede; neler neler yazılmıyor bu takvimlerde.

Bir de şu var:

Bu takvimleri yazıp hazırlayan ve çıkaran kâhinler arasında gizli bir rekâbet oluyormuş.

Halk bilhassa Büyük Hükümdar, hangi takvimdeki olaylar tahminler daha doğru çıkarsa ona rağbet ediyormuş. Bu bakımdan aralarında gizli bir çekişme de sürüp gidiyormuş.

Kâhinlerin gökyüzünü, yıldızları, ayı ve güneşi takip ederken kullandıkları usuller de bir hayli acayip.

Adeta bu işleri bir sanat haline getirmişler. Bu sanattan da öyle gurur duyuyorlar ki, anlatamam sizlere.

Bu kâhinlerin bir başka vazifeleri daha var ki, bize oldukça acayip geliyor. Bakın onu da size anlatayım.

Bir tüccar bir işe girecek, yahut bir iş için mesela bir mal alış verişi için, uzak bir yere gidecek. Hemen bir kâhine koşuyor. Ne gibi bir seyahate çıkacağını neler yapmak istediğini anlatıyor ona.

Kahin de onun yıldız falına bakıyor. Eğer tacirın yıldız falı iyi çıkarsa, kalkıp iş için seyahate çıkıyor adam. Yoksa kahinin dedikleri iyi çıkmazsa tacir seyahate çıkmıyor.

Bu en basit bir misal. Bunun yanı sıra neler neler soruyor kahine tacir.

Bir iş gezisine çıkacak olan yahut bir ticarî teşebbüse girişecek olan bir kimse kâhine gidiyor ve doğduğu günü ve saati söylüyor.

Bunun üzerine kâhin, o kimsenin yıldız falına bakıyor. Bura halkı kâhinlerin söyleyeceği, şeylere öylesine inanıyor ki... Şu gün şuraya gidebilirsin, çünkü yıldızın o gün senin için iyi şeyler söylüyor, dedi mi bir kâhin, o adam yalnız o gün o işi yapıyor.

Yani, herhangi bir iş adamı, bir tüccar, kâhinlerle danışmadan hiç bir işe kalkışmıyor.

Gelelim takvimlerine. Bir yılı oniki aya bölmüşler. Her bir ay, bir hayvan ile temsil ediliyor.

İlk ay, aslan, ikincisi öküz, üçüncüsü canavar, dördüncüsü ay köpek, falan diye gidiyor.

Biri, herhangi birine:

«Sen ne zaman doğdun?» diye sordu mu, o şöyle diyor:

«Aslan ayında doğdum, şu gün ve saatte dünyaya geldim. Ayın durumu şöyle idi.»

Böylece kâhin, tüccarın yıldız falına bakarken onun seyahati boyunca ne gibi olaylarla karşılaşacağını ve işlerinin nasıl gideceğini söylüyor.

Takvim de her yıl aynı biçimde devrî olarak devam ediyor. Yani, bir oniki ay bittikten sonra gene aslan ayı geliyor.

Bazan bir yıldız o kişinin işlerini aksatacak şekilde yolunu kesiyor. Yani, adamın yıldızının önüne kımi zaman bir engel çıkıyor. Mesela falan yıldız.

İşte o zaman kâhin, o adama:

«Yıldızının önünde hafif bir karanlık görünüyor. Onun için o işi falan zamanda yap, yahut yapma.» diyor.

Bunun üzerine o kimse mesela bir tacir, önceden tasarladığı teşebbüse girişmek istemiyor. Yahut zamanını beklemeyi tercih ediyor.

Kısaca şunu belirtmek istiyorum: Halk kâhinlerinin ve falcıların hemen hepsi rahip, veya din adamı. Halk dediklerinden bir adım bile dışarı çıkmıyor.

Kahinlerin söyledikleri şeylere çok inançları var, dedim. Bir şehirden başka bir şehre gidecek olsalar bile gene bir din adamına gidip, seyahatlerinin nasıl olacağını soruyorlar.

Bir rahip anlattı. Rahip de aslında kâhinlerden biri.

«Bir kimse bize sormadan şurdan şuraya gitmez.

Biz o kişinin yıldızına bakarız, başına neler gelecek söyleriz.»

«Nasıl olur bu?» diye sordum.

«Yolda başına bir iş gelecek, veya bir tüccar mal yüklü kervanla bir şehre gidecek. Biz onun falına bakarız, yani yıldızına bakarız. Yolda haydutlar tarafından soyulup soyulmayacağını söyleriz.»

Gerçekten, tüccar, sadece işinin iyi veya kötü gideceğini öğrenmek için kâhinlere başvurmuyor; üstelik yolda başına bir felaket gelecek mi gelmiyecek mi onu da öğrenmek için rahiplere yıldız falı baktırıyor.

Kataylılar'ın budist olduğunu daha önce söylemiştim. Yalnız Kataylılar dinlerine çok bağlı; her evde özel bir oda var, bu odanın duvarında bir tasvir asılı.

Bu tasvir onların taptıkları Allah'ı ve cenneti dile getiriyor. Bir de büyük bir tablet veya düz tabağa benzer bir şey bulunuyor.

Kataylılar her sabah bu duvardaki tasvire yaklaşıp önünde hürmetle eğiliyorlar. Sonra elleri yukarıda ona ibadet ediyorlar.

Dua etmeleri veya ibadet etmeleri de şöyle; dişlerini üç kere şöyle bir gıcırdatıyorlar, sonra başlarını eğip Allah'ın uzun ömür vermesini diliyorlar.

Sıhhat ve para diliyorlar, bir de bunun yanı sıra akıl ve anlayış ihsan etmesini istiyorlar. Başka bir şey diledikleri yok.

Bu büyük tasvirin altında ikinci bir tasvir var: Adı Natigay.

Natigay, yeryüzünde Kataylılar'a doğru yol gösteren Allah.

Yeryüzünde olan şeylerin Allah'ı belki bize anlamsız gelecek ama, size daha iyi açıklıyayım.

Natigay, yeryüzünde olan herşeyin, dünyada bulunan herhangi bir şeyin yaratıcısı, işte Kataylılar, yeryüzünde olan bir şeyin ihsan edilmesi için bir istekte

bulununca, Natigay'a dua ediyorlar.

Mesela, biri iyi bir karı vermesini, iyi ve itaatli bir çocuk sahibi olmasını isterse, hemen Natigay'ın önünde diz çöküyor, dişlerini üç kere gıcırdatıyor, ellerini yukarı kaldırıp, dua ediyor.

Bilgi, ilim...

Bu konularda diyebilirim ki, dünyada herhangi bir milletten çok daha ileri gitmişler.

Hemen her konuda derin bilgi ve tecrübe sahibi rahipler; Sosyal hareketleri ve davranışları da mükemmel. Bunun sebeblerinden biri şu:

Zamanlarının çoğunu okumaya, öğrenmeye araştırmaya hasretmişler. Bu bakımdan ilimde çok ileriler. Hatta ilimin hemen her dalında ileri durumdalar diyebilirim.

Kendilerini ilme adadıkları için de mütevazı insanlar. Daima öğrenmek istiyorlar.

Birbirlerine de daima saygılı davranıyorlar. Yolda bir tanıdıklarına rastlayınca eğilip saygıyla selâm veriyorlar. Konuşmaları da kibarca; parlak canlı ve neşeli bir yüzle birbirlerini selâmladıktan sonra yumuşak ve alçak bir sesle konuşuyorlar.

Evdeki hayatları da öyle ya; sakin, gürültüsüz, kavgasız hep neşeli ve güler yüzlü olmaya çalışıyorlar. Birbirlerini kırmadan evde konuşuyorlar.

Esas gayeleri şudur:

En iyi biçimde ruhlarını doyurmak, ve bedenlerinin ihtiyacı olan şeyleri temin etmek.

Yaşayışlarına göre en iyi besin neyse onu temin edip yiyorlar. Bundan başka ruhlarının da temiz kalmasına özellikle dikkat ediyorlar.

Onlara göre ruh ölümsüzdür. Bu bakımdan, temiz bir ruh hep temiz kalacaktır.

Bir beden fanidir, diyorlar. Beden fanidir ama ruh ölümsüzdür.

Ve bir insan ölünce onun ruhu başka bir bedene geçer. Bunun içindir ki, eğer bir kimse iyi bir hayat sürer, faziletli yaşarsa ruhu da iyi kalır; iyi faziletli ruh, sahibi olan beden ölse bile yine iyi bir ruh olarak başkasının bedenine geçer ve orada mesut olur.

İşte özet olarak böyle düşünüyorlar. İnançları böyle

Ailede büyüklere karşı büyük saygı var. Küçükler anne ve babalarına daima hürmet ediyorlar. ve bu hürmeti de isteyerek yerine getiriyorlar. İtaat küçükler için en mukaddes bir vazife sayılıyor.

Eğer bir çocuk anne ve babasının dediklerini yerine getirmezse veya onların istediği gibi hareket etmeyip ebeveynini üzerse anne-babası çocuğu doğru hükümetin tayin ettiği bir mürebbiyeye götürüyor.

Bu mürebbiyenin görevi, çocuğa gerektiği zaman bir ceza vermek; tabii önce çocuğu ve tarafları dinliyor, eğer kusur ve hata çocukta ise ona ceza veriyor. Yoksa anne ve baba çocuğu o yola itmişlerse, o zaman çocuğa ceza vermiyor.

Bu mürebbiyenin bir başka görevi de anne ve babayı da dolaylı biçimde kontrol altına almak. O da şöyle oluyor:

Eğer anne babayla çocuklar arasında ciddi bir uçurum meydana gelmişse ve çocuklar ebeveynini dinlemiyorsa o zaman kusurun kimde, hangi tarafta olduğu araştırılıyor. Yani sadece çocuğa ceza verilmiyor, kusurlu iyi terbiye vermemiş anne ve babaya da ceza veriliyor.

Ceza verilmek akla gelmişken şunu da araya sıkıştırayım:

Burada, herhangi bir kimse bir suçtan dolayı cezaya çarptırılırsa veya hapse atılırsa, suçlunun bir yan-

dan da nefsini doğru yola sevkini sağlamak için ceza evlerinde türlü usüller denenir.

Bazan Kubilay Han, bu nevi suçluları affeder. Bu her zaman olmaz ama ara sıra büyük hükümdar suçluları affedermiş. Bir rahip büyük hükümdarın hemen her üç yılda bir bazı suçluları affettiğini söyledi. Bu adeta bir gelenek haline gelmiş.

Yalnız şunu da ekliyeyim. Bazı suçlarda mahkum olmuş suçlular, büyük hakanın ihsanıyle affedilseler bile, yahut cezalarını çekip bitirseler bile, çenelerine bir işaret yapılıyor.

Kızgın demirle bir nevi dağlıyorlar suçluların çenelerini, bir işaret koyuyorlar. Böylece suçlular çenelerindeki dağlanmış gibi duran işaretten tanınıyor.

Kubilay Han en çok kumar oynamaya kızıyormuş. Rahipler dediler ki:

«Büyük hükümdarımız, daha çok kumar oyununu yasaklamıştır. Özellikle kumara çok kızar.»

«Peki neden en çok kumar oynamaya kızar?» diye sordum.

«Bir kere sanıyoruz ki ülkemizde kumar oynamak diğer ülkelerden daha çok yaygındır. Sonra bu kötü alışkanlığın önüne geçmek lâzım.»

«Bunu nereden biliyorsunuz?»

«Biz halkımızın kumara karşı düşkün olduğunu biliyoruz. Bütün gayemiz kumar alışkanlığını azaltmaktır.»

«Bunun için ne gibi tedbirler alıyorsunuz?»

«Önce Büyük Hükümdarımız, kumarı hiç sevmediği için şiddetle yasaklamıştır. Sonra bir yandan zorla ve cezayla, bir yandan telkinle kumarın kötülüğünü anlatıyoruz.»

Bana, rahipler ve Han-balık'taki bazı kişiler Büyük Hükümdarın kumara karşı şiddetle mücadele ettiğini anlattı. Onlara göre Kubilay Han dermiş ki:

«Sizin bütün malınız mülkünüz, benimdir. Kumar oynamakla benim malım ve mülkümle kumar oynamış oluyorsunuz.»

Bu düşüncenin ne derece doğru olduğunu bilmem ama, Kubilay Han, kumar oynayanları yakalatırsa aynı zamanda kumar oynayanların malını mülkünü de elinden alırmış. Yani sizin anlayacağınız müsadere edermiş.

Burada bana şöyle dediler:

«Kubilay Han, herhangi bir kimsenin malını mülkünü elinden almak, müsadere etmek için böyle bir bahane uyduracak insan değildir. Bu bakımdan ciddî olarak, kendisinin kumarı hiç sevmediğine inanabilirsiniz.»

Tabii buna inanmak ister insan ama oldukça da güçtür hani; yalnız Kubilay Han'ı görüp tanıdıktan sonra ben de şuna inandım ki hükümdar, başkalarının malını mülkünü müsadere etmek için böyle bir bahane ileri sürecek karakterde değildir.

Şimdi sizlere halkın Kubilay Han'ın huzurunda nasıl davrandıklarını anlatayım.

Halk ve asiller büyük hükümdarın huzuruna bazı protokola uygun olarak çıkar.

İlkin saraydan en az altıyüz metre ötede bulunan bir kimse hükümdarın huzuruna çıkarken nasıl büyük hürmet gösterecekse, onun gibi hürmet göstermeye başlar.

Büyük saygıyle eğilir, sanki bambaşka bir insandır artık o; hareketleri jestleri ağırdır, sakindir. Ne gürültü, ne patırdı, hükümdarın huzuruna çıkacak kimse sakin O'nu göreceği anı bekler.

İşte, saraya en az altıyüz metre ileriden hürmet başlar. Hükümdar tarafından bizzat davet edilmiş asil-

ler veya halktan herhangi bir kişi, saraya yaklaşır; sonra da muhafızlar tarafından dış kapıdan içeri alınır.

Sarayın daha dış kapısından itibaren iç avlusu, bile tertemizdir. Yerlerde en ufak bir çöp bile yoktur. Bunun için ziyaretçiler çok dikkatli olurlar. Hiç kimseyi incitmeden, yerleri kirletmeden ilerlerler.

Artık ziyaretçi hükümdarın huzuruna çıkmak için Saray'ın büyük holüne gelmiştir.

Burada asiller yanlarında hizmetkarlarıyle hole geçer. Hizmetkarlarıyle dedim, çünkü asıllerin hizmetkârları yanlarında birer hokka gibi bir şey taşırlar. Bu hokka gibi şeylerin ne işe yaradıkları da epey acayip hani.

Hükümdarın huzuruna çıkmak isteyen asiller, kazara yere tüküreceği tutarsa, işte bu hokkalara tükürmek zorundadır. Onun için hizmetkarlar yanlarında böyle bir hokka taşırlar.

Bu hokkanın yanında daha neler getirirler ziyaretçiler: Beyaz birer terlik getirmek zorundadırlar.

Çünkü, hükümdarın kabul salonu öylesine temiz ve yerlerde altın ve ipek işlemeli nice kıymetli halı vardır ki, bunlar kirlenmesin diye, ziyaretçiler, yanlarında getirdikleri beyaz terlikleri giyer, ayakkabılarını, muhafızlara bırakırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PEKİN'DEN BENGAL'E

Sanıyorum ki sizlere Han-balık'ı bir hayli geniş anlattım. Şimdi Han-balık dışındaki yerleri, bu yerlerin nasıl olduklarını anlatsam.

Han-balık'tan çıkalım, Katay'ın içlerine doğru şöyle bir uzanalım. Ülkenin büyüklüğünü o zaman daha iyi öğreneceksiniz.

Bir şey ilâve etmeyi uygun buldum. Büyük hükümdar Kubilay Han, bana büyük bir vazife vermişti. Batı-ya gidecek ve hükümdarın dileklerini onlara anlatacaktım. Bir çeşit Kubilay Han'ın elçisi olacaktım.

Bu bakımdan Han-balık'tan çıktıktan ve yola koyulduktan sonra nice ilgi çekici yer gördüm. Bunları anlatsam sizler de başımdan neler geçtiğini öğrenirsiniz.

Kolay demeyin; Han-balık'tan yola koyulduktan sonra dört ay sürdü seyahatimiz. Nece olaylar geçti başımızdan, nice iyi ve kötü yerler gördük.

Bu dört aylık seyahat boyunca giderken ve Han-balık'a dönerken neler gördüğümü, hepsini anlatacağım.

Han-balık'tan yola çıktıktan sonra şöyle böyle

yirmi kilometre kadar ötede, büyük bir nehire varırsınız. Adı, Pulisanghin'dir. Okyanusa akar. Çok büyük ve geniş bir nehir olduğu için üzerinde kayıklar falan gider gelir; yani tüccar bu nehir yoluyla malını taşır.

Bu büyük ve geniş nehir üstünde muhkem bir taş köprü var. Dünyada pek çok yer gezdim, birçok şehir ve ülke gördüm. Böylesine güzel ve mükemmel bir taş köprü görmedim.

Neden mi? Size nedenini anlatayım da bakın.

Taş köprünün uzunluğu 90 metre, genişliği de 9 metre kadar. Yani sekiz on atlı yanyana bu köprüden rahatça geçebilir. Gördüğüm kadarıyle köprü gri mermerden yapılmış.

Köprü hafif yay gibi, kavisli; her iki tarafında taş daha doğrusu mermerden basık bir duvar var. Kavisin tam orta yerinde her iki yanda da birer kolon yükseliyor.

Gerek köprünün kavisi, gerek mermer kolonlar görülecek bir şey doğrusu. Sonra şunu da ilave edeyim; kolon da geçenlerin düşmemesi için yapılmış olan duvar da nefis gri mermerden be üstü de oymalı.

Bu mermer köprüyü geçip batıya doğru elli kilometre kadar giderseniz, bahçelik, bağlık yeşillikler içın de birbirinden güzel evler görürsünüz.

Bu evlerin çoğu handır; onları geçince de güzel bir şehire varırsınız: Ço-çau.

Bu bir ticaret ve sanayi şehridir. Aynı zamanda çok sayıda da budist manastırı var. Ayrıca nefis ipekli kumaşlar dokuyorlar; ayrıca çok güzel altın işlemeler de yapılıyor burada.

Dediğim gibi, Ço-çau hem ticaret hem de sanayi merkezi. Bunun yanı sıra gelen tüccarlar için temiz ve güzel hanlar var şehirde.

Şehirden çıktıktan sonra iki kilometre kadar gider-

seniz yolun çatal biçiminde ikiye ayrıldığını görürsünüz.

Yolun biri batıya, diğeri ise güney doğuya gider. Güney doğuya giden yol Manzi bölgesinden geçer.

Batıya giden yol ise Katay'dan geçer ve Taviyuan-fu'ya ulaşır. Yol boyunca birbirinden güzel şehirler görürsünüz. Şehirlerin çoğu ticaret ve iş merkezleridir. Aynı zamanda pek çok kasabanın yakınında büyük bağlar vardır.

Bu bağlardan üretilen üzümlerden nefis şarap yapılır.

Şehirler arasındaki arazi de karış karış ekilmiştir adeta. Bundan başka da önemli olarak kayda değer bir şey yok. Bütün bu bölge halkı çok medeni doğrusu. Sonra, şehirler birbirine çok yakın. Bu yüzden yolda gidip gelen taşıtlar bir hayli.

Şehirlerden mal alıp diğerine götürenler, mal satmak isteyenler, öylesine yoğun bir trafik meydana getiriyor ki... Bir de bu sanayi ve ticaret merkezi olan şehirlerde sık sık fuarlar kuruluyor. Fuar dediğim de şu; belirli zamanlarda büyük pazarlar kuruluyor, komşu şehirlerden bu pazarlara satmak için mal getiriyorlar.

Batıya giden yolun hemen sonunda büyük bir şehir var: Ak-balık.

Bu bölge, Büyük hükümdarın av sahasının hemen son sınırını teşkil ediyor. Bu avlanma sınırı içinde kimse avlanmaya cesaret edemez. Çünkü buraları tamamen Kubilay Han'ın avlanma sınırı içinde.

Bir de saraya mensup asil bir kimseyseniz o zaman bu bölgede avlanabilirsiniz. Bununla birlikte Kubilay Han'ın bu bölgeye avlanmak için hemen hemen geldiği görülmemiş.

Bunun için bütün bu güzel arazi, hele avlanmak için kısmen bakılmış olan yerler zamanla bozulmuş,

yabani hayvanlar doldurmuş buraları.

Kataylı bir rehberim vardı, anlattı:

«Bir zamanlar buralarda sadece az sayıda av hayvanı yaşıyordu. Çünkü Hükümdar veya asiller sık sık buraya gelir avlanırlardı.

«Peki şimdi neden avlanmaya gelmiyorlar?»

Benim bu sorum üzerine rehberim başını salladı:

«Efendim, aslında bu bölge Büyük Hükümdarımızın avlanmak için sevdiği yerlerden biridir.»

«Peki neden eskiden geliyordu da şimdi gelmez oldu?»

«Son zamanlarda nedense buraları ihmal etti, hiç avlanmaya gelmiyor.»

«Bunun zararı oluyor tabii değil mi?»

«Elbette. Çünkü bir zamanlar bölgede av hayvanı var demiştim ama çoğu zararlı hayvanlardı. Bugün ise ekinlerimize zarar veren hayvanlar türedi buralarda.»

«Mesela ne gibi zararlı hayvan?»

«Hükümdarımızın gelmediği zamanlar buralarda tavşan bollaşır. Tavşanlar da bura ekinlerine çok zarar veriyor.»

«O zaman ne yapıyorsunuz?»

Rehberim sonunda anlattı:

«Efendim, bir defa daha olmuştu. Tavşanlar ekinlerimizi zarar verecek hale gelince, bu defa ne yapacağımızı şaşırdık ve hükümdarımızı davet ettik.»

«Peki hükümdar geldi mi?»

«Evet. Maiyeti ile geldi, ve büyük bir çay töreni düzenlendi. Böylece kısa zamanda ekinlere zarar veren yabanı av hayvanlarının kökünü de kazıdık.»

Doğrusu ilgi çekici bir şey, dedim. Öyle ya, yıllarca bizzat kendi avlanma bölgesi olan yere gelmiyor sonra maiyetiyle gelip burada türemiş ne kadar zararlı hayvan varsa hepsini yok ediyor.

Ak-balık'tan yola koyulduktan on gün kadar sonra bir ülkeye varırsınız. Tay-yuan-fu. Bu ülkenin başşehrinin adı da Tay-yuan-fu'dur.

Büyük ve zengin bir şehir burası doğrusu. Ticaret ve sanayi merkezi. Özellikle silâh imalâtında başta gelen şehirlerden biri kabul ediliyor.

Şehrin dolaylarında da çok büyük üzüm bağları var. Dediklerine göre, Tay-yuan-fu'nun şarapları ünlüymüş, bu civarda çok aranıyormuş.

Zaten, sorup soruşturduğum zaman da bunu öğrendim: Bu bölgede sadece Tay-yuan-fu'da şarap yapılıyor, diğer bölge ve şehirlerde de şarap yapıyorlar ama çok az miktarda. Asıl ticaret için, yani satmak ve pazar için en bol miktarda şarap bu şehirde yapılıyor.

Nefis şaraplarından başka ipeklileriyle de ünlü bir şehir Tay-yuan-fu.

Şehrin civarında çok sayıda dut ağacı gördüm. Bu dut ağaçlarında ipek böceği yetiştiriyorlar. Bu bakımdan Tay-yuan-fu' ipek üretmede de bu bölgenin sayılı şehirlerinden biri haline gelmiş.

Tay-yuan-fu şehrini gezip görmüştük artık; bir sabah batıya doğru yola koyulduk. Yedi gün gittik, büyücek bir şehire vardık: Ping-yang-fu.

Bu şehir de bölgenin sayılı ticaret ve sanayi merkezlerinden biri; Tay-yuan-fu kadar büyük değil fakat güzel ve geniş evler, bağlar var. Şehrin dolaylarında Tay-yuan-fu'daki gibi dut ağaçlarına rastladık.

Ping-yang-fu, yabancı tüccar için büyük bir pazar. Diğer bölgelerden veya ülkelerden gelen tüccar burada daha çok sanayi mallarını alıyor; ipekli kumaşlar elbiseler, süslü kakmalı silâhlar, nefis Çin işi porselenler...

Şehir yol üstünde olduğu için kısa zamanda gelişmiş genişlemiş büyümüş; adeta bu bölgenin belli başlı bir ticaret merkezi haline gelmiş.

Ping-yang-fu şehrine iki günlük mesafede yol üstünde büyük bir kale var. Kalenin adı Kayçu.

Kale, bundan bir zaman önce Altın Kral tarafından yaptırılmış. Altın Kral bu kaleyi yaptıran hükümdarın lakabı. Kalede muhteşem bir hol var, holde de geçmişte ülkeyi yönetmiş kralların yağlı boya tabloları asılı.

Doğrusu bu holü görünce hoşuma gitti. İnsan geçmişte ülkeyi yönetmiş hükümdarların resimlerini gördüğü zaman onlara gösterilen vefa karşısında duygulanıyor.

İzin verirseniz şimdi size kısaca Altın Kraldan söz edeyim.

Altın Kral, güçlü bir hükümdarmış. Çok da âdilmiş. Bu kaledeki güzel ve muhteşem sarayda haremiyle birlikte yaşıyormuş. Sarayında öyle bir sıkı nizam kurmuş ki, pek az kimse sarayın özel dairesine girebilirmiş.

Haremi de bir hali genişmiş. Yani birbirinden güzel yüzlerce odalık bulunuyormuş. Bir zevki de şu imiş; küçük bir zafer arabası varmış Altın Kral'ın; ve bazan sarayın avlusunda bu zafer arabasıyle dolaşırmış. Tabiî yanında hareminden güzel kızlarla birlikte.

Güzel odalıklarla düşüp kalkmayı severmiş, fakat ülkesini de iyi ve adilâne yönetirmiş.

Burada tanıştığım bir ihtiyar bana şu hikâyeyi anlattı, ben de sizlere nakledeyim.

Altın Kral'ın hükümran olduğu topraklar fazla büyük değil, aslında Ung Han'a bağlı Altın Kral. Fakat nedense bir türlü geçinemezmiş Ung Han ile ve zaman zaman da başkaldırmak sevdasına kapılırmış.

İşte hikâye de böyle başlıyor:

Günlerden bir gün, Altın Kral iyiden iyiye kendi başına buyruk hareket etmeye başlar. Bu da Ung Han'ın kulağına gider. Ung Han, kendisine tâbi bir kralın

basına buvruk hareket ettiğini duyunca da çok kızar, hemen adamlarını çağırır:

«Bu Altın Kral'ın yaptıkları fazla geldi artık. Buna bir son vermek lâzım.» der.

Muhafızlarından biri cevap verir:

«Ne yapmamızı istiyorsunuz hükümdarım?»

«Bu Altın Kral'a iyi bir ders vermek ister. Benimle alay ediyor adeta. Benim buyruklarımı hiçe sayıyor.»

Adamlarından biri şöyle konuşur:

«İsterseniz emir verin, en güvendiğim yedi adamım var, bir oyunla O'nu alt edelim.»

Ung Han sorar merakla:

«Nasıl bir oyun?»

«Yedi adamımı Altın Kral'a göndereceğim, zamanla onun itimadını kazanacaklar bu adamlarımız, sonra bir oyunla O'nu ele geçirip, buraya getirecekler.»

Ung Han'ın bu fikir hoşuna gider:

«Hemen adamlarını gönder,» diye buyurur.

Ung Han'ın yedi adamı, yola koyulur, Altın Kral'a varıp hizmetine girmek istediğini söyler.

Altın kral iyi karşılar bu yedi adamı, kabul eder.

Gel zaman git zaman, bu yedi adam, öylesine Altın Kral'a kendilerini sevdirir ki, Altın Kral onlar olmadan bir yere gitmez bir iş yapmaz olur.

Bir karar mı verilecek, çağırır yedi adamını:

«Şu iş için ne dersiniz?» diye sorar.

Yahut bir sürek avı düzenleyecek:

«Şu gün bir sürek avına çıksak nasıl olur?» diye sorar.

Yani sizin anlayacağınız, onlarsız bir yere adım bile atmaz.

Oysa bu yedi hainin neler düşündüğünü, neler tasarladığını bir bilse, hemen o anda kafalarını uçurur ama nereden bilsin.

Günler ayları kovalar. Bu arada bu yedi hain Altın Kral'ın muhafızlarının olmadığı bir anı bekler durur. Muhafızlarının olmadığı Altın Kral'ın tek başına olduğu bir zaman O'nu kıstırıp hemen hükümdarları Ung Han'a götürecekler; işte hep bu anı beklerler.

Bir gün Altın Kral bir av partisi düzenler. Hemen bu adamları çağırır:

«Haydi hazır olun,» der. «Bir sürek avı düzenledim.»

Yedi hain, hemen kafa kafaya karar verir:

«Artık zamanı geldi. Bu sürek avında bir fırsatını bulup bu Altın Kralı hükümdarımıza götürelim.»

Plan hazırlarlar, beklemeye başlarlar.

Altın Kral maiyetiyle birlikte ava çıkar, bu yedi hain de beraber tabii. Giderler, ormana dalarlar, av avlarlar. Herkes neşeli tam dönecekler; hainler bakarlar ki bir ara Altın Kral yalnız.

Hemen kılıçlarını çeker önünü keserler:

«Bak, eğer bir hareket yaparsan, kendini ölmüş bil.»

Kral şaşırır:

«Ne demek istiyorsunuz? Her halde şaka yapıyorsunuz?»

«Hayır, şaka falan değil. Kendini ölmüş bil kımıldama.»

Altın Kral, adamların sesinin tonundan ciddi olduklarını anlar, kıpırdamaz. Bir yandan da konuşur:

«Bu yaptıklarınızdan bir şey anlamıyorum. Bana ne yapmayı düşünüyorsunuz dostlarım?»

Hainlerden biri hemen Kralın yanına gider, silâhlarını alır, ellerini bağlar:

«Seni hükümdarımız Ung Han'a götüreceğiz.»

Altın Kral büsbütün şaşırır buna:

«Ung Han'a mı götüreceksiniz? Peki ama niye?»

«Sen bir zamanlar bizim hükümdarımıza karşı

gelmek istedin, ona saygısızlık ettin, kötü davrandın.»

Altın Kral şaşırır:

«Ama nasıl olur, siz yanılıyorsunuz?»

Yedi hain kralı ata bir güzel bağlarlar:

«Haydi, adamların gelmeden buradan uzaklaşmak zorundayız.»

Altın Kral büyük bir üzüntüyle söylenir:

«Yazıklar olsun sizlere. Size sarayımda iş verdim, sizlere itimat ettim, iltifât ettim. Bu mu bana yaptığınız karşılık?»

Hainler bu sözlere aldırmazlar bile:

«Haydi çok konuşma da yorulma.» diye terslerler .

Ung Han, Altın Kral'ı karşısında görünce pek sevinir:

«Nihayet istediğim oldu, seni böyle kıskıvrak ele geçirdim.» der.

Altın Kral sorar:

«Bütün bunların sebebi nedir?»

Ung Han anlatır:

«Bir zamanlar bana karşı gelmek istedin. Baş kaldırdın. Benimle alay ettin.»

Altın Kral bir şey söylemez buna, öylece durur.

«İşte onun için sana ceza verdireceğim» der Ung Han. Sonra buyurur:

«Bu adamı alın, hayvan bakıcısı yapın. Benim öküzlerime sığırlarıma bakacak.»

Altın Kral'ı alıp götürürler.

Böylece iki yıl Altın Kral Ung Han'ın sığırlarına bakar onun hayvan bakıcısı olur. Bu arada kaçmasın diye de çok sıkı muhafaza ederler.

İki yıl Altın Kral en ağır işlerde çalıştırılır. Böylece Ung Han'a baş kaldıranın yahut kafa tutmanın bir tür kefaretini öder.

Ung Han da onu en adî ve süflî işlerde çalıştırta-

rak her zaman kendisinin üstün olduğunu hatırlatır. Demek ister ki:

«Ben hükümdarım, sen de bana tâbi bir kişisin. Ben ne istersem o olur.»

İki yıl sonunda bir gün Ung Han Altın Kralı huzuruna çağırtır:

«Şimdi anladın mı kendinin hiç bir şey olmadığını?»

Altın Kral başını önüne eğer:

«Büyük hükümdar, ben eskiden beri senin üstün bir otorite olduğunu kabul ederdim, hep de böyle söylerdim.»

«Peki neden bana kafa tutmak istedin?»

Altın Kral şu karşılığı verir:

«Yer yüzünde sana baş kaldıracak bir kişi olabilir mi? Böyle bir şeyi aklımdan dahi geçiremem.»

Ung Han bunun üzerine:

«Demek kendinin ne olduğunu anladın. Onun icin de seni affettim.» der.

Derken, Altın Kral'ı maiyetindeki muhafızlarla birlikte ülkesine gönderir.

Altın Kral da bundan sonra tâbi olduğu hükümdara baş kaldırmamaya söz verir.

Hikâye burada bitiyor. Biz de yolumuza devam edelim.

Kaleden yola çıkar ve batıya doğru 30 kilometre kadar giderseniz zengin ağaçlı, yemyeşil büyük bir nehirin gürül gürül aktığı bir düzlüğe varırsınız.

Bu nehrin adı Kara-moran'dır. Nehir o kadar geniş ve derindir ki, köprü kurup geçmek güç olduğu için belirli yerlerinde taşıtlarla karşıdan karşıya geçilir.

Nehrin her iki yakasında zengin münbit araziler uzanır gider. Her iki yakada da büyük şehirler, kasaba-

lar vardır. Kara-moran nehri de okyanusa akar zaten; her bakımdan bu bölgeye zenginlik getirir.

Şehirlerin çoğu ticaret merkezidir. Çok alış veriş olur, yabancı tüccar buralara mal alıp satmaya gelir. Hele ipekli kumaşları çok ünlüdür. Birçok pazarlarda bura ipeklileri aranır.

Belli başlı şehirleri dolaşıyordum, çok kıymetli taşlarla bezenmiş silâhlar, süs eşyası gördüm. Hele ipekli kumaşların nefisliği... Gezip gördüğüm şehirlerde çok az böyle ipeklilere rastladım.

Nehrin her iki yakasındaki şehirlerde birbirinden güzel şeyler var. Sim ve altın işlemeli kumaşlar, ipek halılar, ağır şark kumaşları.

Bir de nefis bastonlar gördüm çoğunlukla bu şehirlerde. Öyle nefis kamış bastonlar var ki; sonra bu şehirlerde nehirden çıkarılan kamışlarla neler yapmıyorlar, neler. Kamışların kimi çok kalın, kimi ipince, ama hepsi düzgün.

Nehrin civarında ne kadar da çok kuş yaşıyor; görülecek şey doğrusu. Cins cins kuşlar uçuşup duruyor; hatta her şehirde ayrı cins kuşa rastladım.

İktisat bakımından şunu ilâve edeyim: Malî durumu iyi parası kıymetli, sağlam. Bizim Venedik parasıyle şöyle bir karşılaştırdım da oradan biliyorum. Bizim bir Venedik altını ile burada üç altın değiştiriliyor.

Nehrin batı yakasına geçip yola koyulduk, gene.

İki gün gittik, büyük bir şehre vardık: Ho-çung-fu.

Güzel bir şehir doğrusu. Halkı, bütün Kataylılar gibi budist. Şehir de bu bölgenin öteki şehirlerine benziyor: önemli bir ticaret ve sanayi merkezi.

Bura şehirlerinin özelliklerinden biri de şu: Hemen nereye gitsen birbirinden güzel ve nefis ipekli kumaşlara rastlıyorsunuz. Kimi de öyle ince dokunmuş ki,

tülbent gibi adeta. Hem de simle dokunmuş bazısı.

Bunun yanı sıra kumaş çeşitleri arasında bir de ince ipekliye benzer kumaşları sayabilirim. Müslin, opal gibi tülbente benzer kumaşlar da bu şehirde çok ünlü.

Zaten bu şehrin özelliği de bu; ince ipekli kumaşlar, nefis sim ve altın işlemeli elbiseler.

Ho-çung-fu'dan yola çıkıp da batıya doğru sekiz gün at koşturursanız Si-ngan-fu şehrine ulaşırsınız.

Size şimdi azıcık buradan bahsedeyim.

Önce şunu belirtmek yerinde olur. Bu şehre varıncaya kadar nice güzel manzaralı yerlerden geçersiniz. Meyva bahçeleri, üzüm bağları, yemyeşil ağaçlar; bı arada irili ufaklı köy ve kasabaya da uğrarsınız.

Çoğu ticaret ve sanayi şehridir bunların. Orta kısımlarında büyük bir pazar vardır, şehrin dolayları da meyva bahçeleriyle doludur.

Bir de bazı şehirlerin civarında çok sayıda dut ağacı görürsünüz. Biliyorsunuz, dut ağacı ipek böceği için hayattır. Zaten bunun içindir ki, bütün bu bölgedeki şehirler ipekli kumaş ticaretinin merkezi sayılır.

Şehirler arasında da yemyeşil çayırlar, düzlükler çıkar karşınıza. Pek çoğu ekili arazidir. Yani buralarda gezerken her karış toprağın kullanıldığını gördüm.

Halkın hemen hepsi budist; güzel mabetleri var. Büyük bahçeler içindeki bu mabetler gerçekten nefis birer sanat eseri sayılabilir.

Halk daha çok ticaret ve el sanatlarıyla meşgul, bu bakımdan hayvan ve kuş avına düşkün olana pek rastlamadım. Bununla beraber yılın belirli zamanlarında ava çıkılırmış bu bölgede.

Gelelim idare tarzına:

İdare tarzı da şöyle, bir zamanlar ülkeyi Mangalay idare ediyormuş. Mangalay da Kubilay Han'ın oğulla-

rından biri. Babası yani Büyük Hakan, bu ülkeyi ona vermiş.

Ülkenin başşehrinin adı da Si-ngan-fu. Soylular yaşarmış burada, bana öyle anlattılar. Dediler ki, ülkenin başşehri burası olduğu için saraya yakın soylu aileler hep bu şehirde oturur.

Si-ngan-fu, bu bölgenin en hareketli pazarlarından biri; ticaret ve sanayi merkezi.

Beni gezdiren tanıdıklardan biri şöyle anlattı:

«Si-ngan-fu, bu geniş bölgenin ipekli kumaş deposudur. Yani bu civardaki bütün şehirlerde dokunan kumaştan daha fazlası burada dokunur.»

«Bu kadar hammaddeyi nereden buluyorsunuz?» diye sordum.

«Herhalde civardaki dut ağaçlarını gördünüz,» dedi.

«Bu bölgede hangi şehre gitsem, dolaylarında hep dut ağacı gördüm.»

«Öyledir. İmparatorluğun hemen en nefis ipekli kumaşları bu bölgede dokunur. Sonra miktar itibariyle de çok fazladır.»

«Ya alış verişler?»

«Gerek başşehir, gerek civardaki şehirler ipekli kumaşlarıyle ünlü olduğu için, ülkenin birçok yerinden buraya alış verişe gelirler.»

«Ya sim ve altın işlemeli kumaşlar? Onlar da pek çok alınıp satılıyor burada.»

«Si-ngan-fu'nun özelliklerinden biri de bu işte. İpekli kumaşlarımız kadar altın ve gümüş işlemeli kumaşlarımızla da ünlüyüz.»

Şehirde bir de ucuz yaşamak için ne gerekirse bol bol bulunuyor. Yani bir aile reisi için cennet sayılabilir. Yalnız bir şey daha hatırlatayım size; gümüş ve altın işlemeli ipekli kumaşlar kadar silâh yapımında da epey usta ve ünlü bir şehir burası.

Bölgenin en namlı silâh yapan ustaları burada toplanmış sanki; hem de öyle ucuz ki...

Şimdi Si-ngan-fu'dan çıkalım ve gene batıya doğru gidelim.

Şehrin az ilerisinde Mangalay'ın sarayı var. Güzel mi güzel bir saray doğrusu. Şöylesine bir tasvir edeyim isterseniz.

Sarayın bulunduğu yer dümdüz bir ova, hiç bir engebesi falan yok. Civarda nehirler, çaylar akıyor; yemyeşil, iç açıcı bir yer, cennet gibi.

Şöyle bir açılın ve dolaşın etrafını sarayın, nehirler ve ırmakların yanı sıra küçük pınarlar, göller görürsünüz. İşte böylesine binbir yeşilin içinde yaşıyor hükümdar Mangalay.

Sarayın çevresinde kalın duvarlar var, uzanıp gidiyor. Çok sağlam bir duvar, sarayın iç kısmında da sağlam barikatlar kurulmuş.

Tıpkı Kubilay Han'ın sarayında olduğu gibi bu sarayın iç kısmında da büyük bir park var; hatta park bile değil de orman demek daha doğru.

Ne cins hayvan ararsanız bulunur bu ormanda; ehli hayvanlar, ehlileştirilmemiş hayvanlar, nice kuşlar, çeşit çeşit atlar.

Mangalay'ın sarayı işte böylesine nefis bir ormanın içlerinde inşa edilmiş. Başka bir deyimle, saray olarak duvarla ayrılmış yerin tam ortasında kurulmuş.

Kubilay Han'ın sarayı kadar güzel ve muhteşem bir yapı burası. İç içe geçmiş holler, muhteşem büyük odalar, kabul salonları...

Odalar da salonlar da nefis resim yahut duvar resimleriyle bezenmiş; yani duvarlarda çok kıymetli tablolar asılı. Yer mermer, duvarların bir kısmı mermer; bu mermer üzerine altın çerçeveli resimler asılı.

Anladığım kadarıyle Mangalay, ülkesini sessiz sedasız idare ediyor; zaten kiminle konuştuysam böyle dedi. İyi bir hükümdar olduğunu söylediler.

Halk Mangalay'ı severmiş, itaat edermiş. Hükümdarın askerleri de sarayının hemen yanı başındaki garnizonda oturuyor. Sarayı adeta çepeçevre sarmışlar.

Boş zamanlarında askerler ava çıkıyorlar. Talim ve eğitim dışında en çok avla ilgileniyorlar zaten.

Sanırım Mangalay ve Si-ngan-fu hakkında iyi kötü bir şeyler anlattım. Şimdi yolumuza devam edelim.

Şehirden çıkar da üç gün batıya doğru giderseniz bir düzlüğe ulaşırsınız. Bu düzlük daha doğrusu ovada nice kasaba ve köy vardır. Halkı ticaret ve zanaat ile uğraşır. Bu bölgedeki hemen bütün şehirlerde olduğu gibi, burada da halk nefis ipekli kumaş dokur; hele altın işlemeli ipekli kumaşlar şahanedir.

Derken ova ile dağlar bir yerde birbirleriyle kucaklaşırlar adeta; işte buraya Han-Çung derler.

Gerek dağlık bölgede, gerekse ovada sayısız kasaba ve köye rastlarsınız. Halk budisttir. Kasaba ve köylerin dış kısımlarında araziyi ekip biçmişler. İyi de mahsül alıyorlarmış. Bir de meyva bahçeleri bol bu çevrede.

Bu gibi işlerin yanı sıra, ava çıkıyor ve ormandan odun keserek ağaç işleri yapıyorlar. Bu bölgenin hususiyetlerinden biri de balta girmemiş ormanlara sahip olması; bu ormanlarda nice av hayvanı varmış, halk da ava pek düşkünmüş.

Aslan, kaplan, sırtlan, ayı, tilki... İşte ormanlarda çok sayıda yaşıyan vahşi hayvanlar; halk bol bol ava çıkarmış ve hayvanların postundan kürkünden epey kâr sağlıyormuş. Hele kürk harmaniler, ceketler, yakası kürklü paltolar iyi fiyatla satılıyor.

Böyle ormanlı, vadi ve dağlarla kaplı bir bölgeden tam yirmi gün geçersiniz ve dağlar arasında sıkışmış bir bölgeye gelirsiniz; buraya Akbalık Manzi derler.

Ak-balık Manzi, dağlık değildir; şehirler batıya doğru yayılmıştır. İrili ufaklıdır şehir ve kasabalar; halkı budisttir. Çoğunluğu da ticaret ve zanaatla geçiniyor.

Ticaret ve zanaat dedim ama, ziraî faaliyetleri de bir hayli ilerlemiş ve gelişmiş bura halkının. Çoğunlukla buğday, pirinç yetiştiriyorlar. Bu arada diğer tanıl çeşitlerine de rastladık. Mahsül iyi olduğu için fiyatları da çok ucuz.

Bu bölgenin baş şehri Ak-balık Manzi. «Beyaz şehir» anlamına geliyor. Başşehrin civarında yemyeşil ovalar uzanıyor; çok münbit ve sulak bir arazi olduğunu söylediler.

Ovaların büyüklüğü için bir misal vereyim. Basşehir Ak-balık Manzi'den yola çıkıyorsunuz, iki gün iki gece gidiyorsunuz, alçak bir tepeye bile rastlamıyorsunuz. Herhalde bu ovanın genişliği ve azameti hakkında bir fikir verir sizlere.

Bu büyük ve geniş ovada küçük küçük kasaba ve köyler var. Bu kasaba ve köylerin nüfusu da epey hani; hepsi de budist. Yalnız hayvancılık ve ziraat ile geçimlerini sağlıyorlar. Bir de civardaki ormanlarda ava çıkıyorlar. Avcılık da epey kârlı bir iş bu bölgede.

Gözün alabildiğine uzanan yemyeşil ova sonunda iki yüksek dağ ile çevreleniyor. Dağlar sık ağaçlarla kaplı; birkaç insan boyunda ağaçlar yükseliyor gökyüzüne doğru. Yabani hayvan avcılığı için en uygun yermiş bu bölge

Ak-balık Manzi'den yola çıkmış, batıya doğru gidiyorduk; yanımızdaki rehber parmağıyle uzaktaki ormanla kaplı yüce dağları işaret etti:

«Nice yabani hayvan yaşar buralarda» dedi.

«İşe yarar mı bari?» diye sorduk.

«Elbet işe yarar. Niye yaramasın. Aslan avlarız, postu işe yarar, ayı vururuz, postunu evlerde kullanırız. Sonra tilki, sırtlan gibi hayvanlar da boldur, kürkleri derileri birçok işte kullanılır.»

«Ne yapıyorsunuz bu hayvanların postlarını?»

«İşimize yarayacak kadarını saklıyoruz, gerisini pazarda satarız.»

«Bu bölgede hep yabani hayvan avcıları gördüm. Çok aile avcılıkla geçiniyor galiba.» dedim.

«Elbette. Eğer orman bölgesiyse yaşadığı yer, avcılık çok kârlı bir iştir.» dedi.

«Vurduğunuz hayvanların postlarını yabancı tüccara satıyorsunuz, öyle mi?»

«Çoğunlukla öyle. Fakat yerli halk da bu hayvan postlarını alıp evlerinde kullanır.»

Ormanlarla kaplı yüce dağların aralarında sıkışmış ova ve vadileri tam yirmi günde aştık ve sonunda Manzi'nin sınırlarına ulaştık.

Manzi'nin komşusu Çeng-tu-fu. Başşehrinin adı da aynı: Çeng-tu-fu.

Kırk kilometre genişliğinde bir şehir burası; büyük bir vadinin hemen tam ortasında kurulmuş. Çok da güzel bir şehir.

Eski devirlerde çok daha ihtişamlı imiş, öyle anlattılar. Hatta eski devirlerde burada çok zengin ve güçlü bir hükümdar da yaşıyormuş, sonra hükümdar ölünce Başşehir de bu ülkede eski gücünü kaybetmiş.

Şehrin eski sakinlerinden biri şöyle dedi:

«Eskiden görecektiniz burasını, o ne ihtişam idi. Ne yazık ki şimdi o ihtişamdan bir eser bile kalmadı.»

«Peki neden böyle oldu?» diye sordum.

«Yaşlı adam başını salladı:

«İnhitat, beyim.» dedi. «Hükümdar ölünce şehir inhitat etti.»

«Herhalde bir hikâyesi vardır. Anlatın» dedim.

Yaşlı adam anlattı:

«Zamanın birinde büyük bir hükümdar yaşıyordu, Çok güçlü bir hükümdardı hani. Çok da âdildi. Şehir gelişmiş, ülke zenginleşmişti. Herkes mesut yaşayıp gidiyordu. Derken, günlerden bir gün bu adil ve güçlü hükümdar öldü. Hükümdarın üç oğlu vardı. Bunun üzerine ülke üç kısma bölündü her birinin başına bir oğlu geçti.»

«Peki, bu üç oğlu da babaları gibi iyi idare etmedi mi ülkeyi ve şehri?» diye sordum.

«Etmesine ettiler. Çünkü zengin bir ülke bırakmıştı babaları, hazine ağzına kadar dolu idi. İnsanda para oldu mu, gül gibi idare eder ülkesini.»

«Peki, neden inhitat etti» dedim?

Yaşlı adam durdu bir, sonra anlatmaya devam etti:

«Hükümdarın üç oğlu da iyi idi, babaları gibi adilane idare ediyorlardı ülkeyi. Başşehri de bölüşmüşlerdi. Hazineleri de dolu olduğu için refah içindeydiler. Gel zaman git zaman, Büyük Hakan, Kubilay Han, bu zengin ülkeye göz dikti. Sonra ülkeyi kendi hükümranlığı içine aldı.»

«Kubilay Han'ın hükümranlığı içindeki ülkeler hep mesut yaşıyor da burası neden mesut değil, diyorsun?» dedim.

«Ben sana, eski devirlerde, ülkede iyi bir hükümdar varmış zengin ve ihtişamlı imiş şehir dedim. Sonra inhitat etti, dedim. Var sen ne dediğimi anla.»

İşte böyle. Yaşlı adama göre, şehir eski hükümdarları devrinde daha ihtişamlı ve zengin imiş.

Sizlere azıcık da Çeng-tu-fu şehrini anlatayım:

Şehrin ortasından birkaç nehir geçiyor, hepsi de gürül gürül akıyor doğrusu. Büyük geniş nehirler. Suyu masmavi, içinde bol balık varmış, bu bakımdan nehirlerde balık avlıyorlarmış.

Nehirler, şehrin az ötesindeki yüce dağlardan geliyor, birkaç kola ayrılıyor. Kimi, şehrin tam ortasından, kimi kenarından kimi de içinden geçiyor.

Şehrin tam ortasından akıp geçen nehir en derin olan imiş; otuz yahut kırk metre falan, dediler. Diğer nehirler ise o kadar derin değilmiş.

Şehri geziyorduk; ileri gelen idarecilerden biri ile de konuşuyorduk. Şöyle dedi bana:

«Aslında bu nehirler var ya, bunlar şehrimizin en kıymetli şeylerinden biridir. Halkımız bu nehirlerde balık tutar, ayrıca şehre bir başka güzellik verir nehirler.»

«Bu nehirler nereye akıyor?»

«Şehrin sırtını dayadığı şu yüce dağlardan gelir ve tek büyük bir kol halinde akar. Sonra birkaç kola ayrılır şehirden geçerken; daha sonra da şu düzlükte, yani şehrin epey ilerisindeki vadide birleşir, gene tek kol halinde yoluna devam eder.»

Şehrin dışında birleşip tek kol halinde akmaya başlayan nehire Kiang-sui diyorlar. Merak ettim de sordum:

«Nice geniş ve muazzam bir nehre benzer; nereye dökülür acaba?»

«Kiang-sui gerçekten çok büyük bir nehirdir. Kilometrelerce akar gider.»

«Nereye dökülür ki?»

Anlattılar:

«Sana şöyle söyliyelim. Çıkarsın buradan yola, nehri takip edersin; gidersin, gidersin, sonunda okyanusa ulaşırsın. İşte bu nehir de okyanusa dökülür.»

«Ne kadar yol giderim?» dedim.

«Üç ay kadar gidersin. Ancak okyanusa ulaşırsın, nehir de bu genişlikte akar durur.»

Nehrin her iki yakasında da kasabalar köyler şehirler varmış. Bu şehir köy ve kasabalar ticaret ve zanaat alanında çok gelişmişler. Sebebi de şu:

Bura halkı, bu geniş ve muazzam nehir yoluyla mal naklediyor. Tâ okyanustan tekneler buralara kadar mal getiriyorlar. Şehirler ve kasabalar arasından da deniz yoluyla, tekne ve diğer deniz taşıtlarıyle mal taşıyorlar.

Sizlere nasıl anlatayım. Buradaki tekneleri, gemileri deniz taşıtlarını, görmeniz lâzım ki, gerçeğe inanasınız. Öyle muhayyileyle anlaşılır şey değil doğrusu.

Avrupada böylesi yok diyebilirim. Bu kadar geniş bir nehrin upuzun aktığını, ben görmedim.

Sanki bir deniz, sanki dar bir boğaz... İki yakasında şehirler olan bir boğaz. Oysa nehir işte; basbayağı nehir, geniş, büyük, ulu.

Şehrin içinden geçen birkaç nehirden sözetmiştim ya. Belki merak etmişsinizdir diye anlatayım.

Bu nehirler üzerinde taş köprü yapmışlar. Öyle küçük falan sanmayın taş köprüleri. Büyük, geniş, usta bir mimarın elinden çıktığı besbelli.

Kiminin genişliği beş yahut altı metreden başlıyor. Tâ on yahut oniki metreye kadar varıyor. Genişliğine gelince; sizlere nasıl rakam vereyim. Tahminen beş altı yüz metre uzunluğunda diyebilirim.

Bu altı yüz metre uzunluğundaki taş köprünün üstü tahta bir tavanla örtülü. Tahta tavan da nefis işlemeler, süslerle bezenmiş. Tahta tavanı tutan ince sütunlar köprünün tabanına tutturulmuş.

Bir de şu dikkatimi çekti: Köprülerin üzerlerindeki tahta tavanlar hep kırmızı renkte. Sonra bu kırmızı

renkteki tavanları da öyle ince süslerle bezemişler ki, insanın durup hayran kalmaması elden gelmiyor.

Tahta tavanların üstü de nefis çinilerle kaplanmış. Renk renk çiniler, apayrı bir güzellik veriyor. Ayrıca, şunu da belirteyim; taş köprülerin ayakları, kenarları hep mermer, hem de en nefisinden doğrusu.

Köprü boyunca yer yer kulübeler yapmışlar; merak edip sordum, bu kulübeler ne işe yarar diye.

«Bazı tacirler buralarda alış veriş yaparlar.» diye anlattılar.

Bayağı ilgi çekici şey doğrusu, nasıl alış veriş yapılırmış, bu küçük kulübelerde.

Meğer bu kulübelerin bir başka özelliği daha varmış. Köprü üstündeki kulübeler sabahın er saatinde kurulur, gece, de geç saatlerde sökülürmüş. Tuhaf bir hareket tarzı, doğrusu.

Dediler ki bana:

«Bu küçük kulübelerde tüccar, diğer şehirlerden getirdiği malları satar. Hemen her tüccarın sattığı malın türüne göre, ayrı kulübeleri veya yeri vardır.

Sırası gelmişken söyliyeyim: Kubilay Han'ın vergi memurları için de özel yerler yapılmış bu köprülerde. Vergi memurları, eğer Büyük Hakan emretmişse, hangi alış verişten veya bir muameleden vergi alacaklarsa onu tesbit ediyor ve hemen vergi olarak ne belirlenmişse onu alıyorlar.

Bir köprünün hasılatı aşağı yukarı bin altını buluyormuş yalnız yılda mı, yoksa ayda mı bu miktar gelir sağlıyor, onu kesin belirtmediler.

Çeng-tu-fu ve civarındaki şehirlerde yaşayan halk budist. Parmakla gösterilecek kadar az sayıda Müslüman veya Hristiyan da varmış.

Şu küçücük Çeng-tu-fu şehrinden de epey sözet-

tim doğrusu, Onun için bunu burada keselim de yolumuza devam edelim.

Çeng-tu-fu'dan yola çıktıktan sonra atla şöyle böyle beş gün kadar gidersiniz. Geçtiğiniz yerler vadi veya yemyeşil ovadır. Küçük kasaba ve köyler görürsünüz, uzaktan yeşillik arasında küçük köyler hemen dikkati çeker. Beyaz evler gündüzün, uzaktan göz kırpar gibi parlar adeta.

Halk ziraatle uğraşır, geçimini de ziraatle sağlar. Eker biçer; çoğunlukla da tahıl üretilir. Hububat, buğday arpa, bol yetiştirilir. Mahsül, gerekirse civar köy ve kasabalara satılır; elde edilen parayla da ihtiyaçlar görülür.

Kasaba ve şehirlerin epey uzağında ise vahşi hayvanlar yaşarmış; bunların asıl barınakları şüphesiz civardaki ormanlar. Koca koca ağaçların bulunduğu bu ormanlarda ayı, aslan, kaplan, sırtlan, tilki, ayı gibi hemen her tür hayvanın yaşadığını söylediler.

Çeng-tu-fu, tarım ve avcılık kadar bazı zanaat türünde de ileri bir bölge. Misal mi istiyorsunuz, işte bir ikisi:

Kendir kenevir cinsinden iplikten dokunmuş kumaşlar epey rağbette. Bunların yanı sıra, pamuklu kumaşlar da bu bölgenin en belli başlı pazar mallarından sayılıyor.

İrili ufaklı pazarlarda komşu bölgelerden getirilmiş mallar buralarda satılırken, bu bölgenin dokuduğu kumaşlar da rağbet görüyor.

Burada şunu ekliyeyim:

Büyük Hakan'ın adamları daha doğrusu gümrükçüleri, köprünün başlarında gelen geçenden belirli bir para alıyorlar, bir de satılan maldan bir tür vergi alıyorlar. Söylediklerine bakılırsa günlük hasılat bin altını geçiyormuş.

Çeng-tu-fu'dan yola çıktık; beş gün kadar at sırtında yol aldık. Hep düzlük, yemyeşil ova. Köyler, kasabalar, birbirlerine bir hayli yakın.

Bölgenin toprağı çok verimliymiş, bu yüzden de halk toprağı ekip biçerek çok kazanıyormuş. Mahsül boldur, dediler. Çoğunlukla, tahıl, hububat ekiyorlar.

Her yanı düz yemyeşil ova, dedim ama ara sıra büyük ormanlara da rastlıyorsunuz. Rehberim:

«Bu ormanlarda aslan, kaplan, gibi vahşi hayvanlar yaşar,» dedi. «Hele ayıları görmeyin, birbuçuk adam boyundadır. Gözü pek bir avcı değilseniz, bu ormandan geçemezsiniz.»

Bu bölgenin bir başka özelliği de halkın küçük el sanatlarında başarılı oluşu. Halk çiftçiliğin yanı sıra, kumaş da dokuyor.

Beş gün at sırtında yol aldık dedim ya; sonunda Tibet'e vardık. Çok korkunç bir şey doğrusu: Tibet, talan edilmiş âdeta. Birçok sanat eseri sayılan yapıları binaları yerle bir edilmiş.

Mongu Han, günün birinde Tibet'i ele geçirmek ister, bunun üzerine bir orduyla Tibet'e yürür; önüne çıkan köyü kasabayı da yakar yıkar.

Pek çok harap halde köy ve kasaba gördük. Aradan bunca zaman geçmesine rağmen hiç biri değişmemiş. Sanki düşman yeni köyden veya kasabadan çekilip gitmiş gibi.

Tibet'in bir özelliği var: İri, kalın kamışlar üretiliyor burada. Boyları şöyle-böyle dört buçuk metreyi buluyor. Bu kamışları geceleyin yakıyorlar; iyi aydınlatıyor ortalığı hani. Hatta dediklerine göre, kamışlar yanarken çıkan parlak alevden vahşi hayvanlar bile ürküyormuş ve ateşe yaklaşmıyorlarmış.

Bu kamışları yeşilken kesiyorlar, sonra bir yerde istif ediyorlar. Yeşil kamışlar yanarken de öyle garip

ve korku verici bir ses adeta bir ıslık çıkarıyor ki, bu sese alışık olmayan atlar bile ürküyor.

Tibet'ten geçen yabancılar, yolcular zamanla bu yeşil kamışın yanarken çıkardığı ıslığa alışıyorlarmış. Hele vahşi hayvanların bu ıslıktan korkması geceleyin yolculuk eden tüccarın korkusuzca bir yerde konaklamasını kolaylaştırıyormuş.

Bu yeşil kamışın yanarken çıkardığı ıslığı ilk duyduğum zaman ne yalan söyliyeyim içime garip bir korku düştü; hışırtılı genizden çıkan tüyler ürpertici bir ıslık bu, birkaç gece sonra ben de alıştım bu ıslığa da geceleri oldukça rahat uyuyabildim.

Bir zamanlar ne mamur, ne güzel bir ülkeymiş Tibet; yirmi günde ancak bir ucundan ötekine gidebiliyorsunuz, öylesine de büyük bir ülke.

Ancak üç yahut dört gün yol alıyorsunuz da, şöyle küçük bir kasabaya rastlıyorsunuz. Ne alacaksanız bu kasabadan tedarik ediyorsunuz. O da küçük yer yer boşalmış kasabalar. Anlattıklarına bakılırsa bir zamanlar bu kasabalar çok kalabalıkmış, el sanatları da epey ileri imiş.

Yirmi gün kadar yol aldıktan sonra sık sık güzel kasaba ve şehirlere rastlayabileceğiniz bir ülkeye gelirsiniz; işte asıl Tibet burasıdır.

Size az önce, yanmış yıkılmış, hatta kısmen talan edilmiş Tibet'ten bahsettim ama, burasının asıl Tibet olmadığını söyledi rehberimiz:

«İşte şimdi girdiğimiz bölge asıl Tibettir, zengin, mamur, birçok bakımdan ileri bir ülke. Yirmi gündür yol aldığımız yanmış talan edilmiş il ise eskiden Tibet'e bağlı idi, ve orası da asıl Tibet kadar güzeldi. Moğollar istilâ edip talan edince, halkı buraya göçetti;»

Asıl zengin mamur Tibet'in bize çok garip ve acayip gelen bir âdetinden sözedeyim.

Evlenme hiç de bizim anladığımız manada kabul edilmiyor burada. Evlilik, kadın erkek münasebetlerini anlattılar da ağzım bir karış açık kaldı doğrusu.

Tibetli erkekler, evlenmeden önce alacakları kadının cinsî bakımdan tecrübeli olmasını, istiyorlar. Yani, bâkire olmamasını, cinsî münasebette bir hayli tecrübeli olmasını istiyorlar.

Bunu, böylece anlattılar da, bir zaman ne demek istediklerini düşünüp durdum. Meğer Tibet'te olanlar, bizim Avrupa'da olanlardan, biz Avrupalılar'ın alıştığı sosyal gelenekten çok farklıymış.

Tibet'te kadınlar, evlenmeden önce cinsî münasebette bulunur, tecrübe kazanırmış, ancak bundan sonradır ki evlenebilirmiş Tibetli erkekler, evleneceği kadının cinsî münasebette tecrübeli usta olmasını nitelik olarak arıyormuş.

Bunun sebeblerinden biri de şu: Tibetli erkekler, eğer kadınlar yabancılarla cinsî münasebette bulunursa, Tanrıları memnun edeceğine inanıyorlar.

Bu inanış onları bizim Avrupalılar'ın hiç de alışmadığı bir hareket tarzına sürüklüyor. Köylerinin kasabalarının yakınlarına kamp kurarak konaklayan yabancılara o köy ve kasabanın erkekleri gidip hemen kızlarını ikram etmek istiyorlar.

Nedendir diye bir hayli merak ettim; sonra buranın yerlilerinden birine sordum. Yerli şöyle anlattı:

«Köy veya kasabanın yakınına çadır kuran bir yabancı olursa o köyün veya kasabanın erkekleri hemen konak yerini ziyaret eder ve yabancılara kızlarını takdim ederler. Bunun sebebleri de şudur: Buradaki inanışa göre, kimin kızı, sevişmede ustaysa, daha çabuk koca bulup evlenir. Yabancılar köy veya kasabanın yakınında konakladığı sürece, babaları tarafından takdim edilen kızlarla gönüllerini hoş ederler, eğlenirler. Gi-

derken de kızlara birer nişan verirler. Kızlar bu nişanları bir ipe dizip kolye gibi boyunlarına takarlar.»

Kızların evlenmeleri de bir hayli ilgi çekicidir. Kızların koca bulmaları, bana dediklerine göre, daha önce cinsel bakımdan usta oluşlarına bağlıymış. Hangi kızın boynunda, erkeklerin kendisine verdiği nişanlardan kolye varsa, onlar daha çabuk koca buluyormuş.

Hatta, kızlar boyunlarına taktıkları bu kolyelerle iftihar ederlermiş. Gene bir inanışlarına göre, kızların yabancı erkeklerle cinsi münasebette bulunmaları Tanrıları hoşnut kılıyormuş. İşte bu yüzdendir ki babalar kızlarını yabancı erkeklere takdim ederlermiş.

Tibetli bir erkek evlendiği zaman eşinin boynundaki bu cins kolyelerden iftihar etmektedir. Ancak bu bölgeyi gezerken bana şunu da anlattılar; dediler ki:

«Evlendikten sonra bir kadının başka erkeklerle cinsî münasebette bulunması şiddetli yasaklanmıştır. Başkasının karısına karşı sarkıntılık yapmak yahut böyle bir suç işlemek ağır cezayı müstelzimdir.»

Bana göre, hiç de fena bir ülkeye benzemiyor burası, hele onaltı ile yirmidört yaşları arasındaki gençler için ziyaret edilecek bir memleket.

Tibetliler'in hemen hepsi Budist. Bir kötü yanları, elbet bizim anlayışımıza göre, var; hemen hepsi doğuştan soyguncu, şakî, hırsız. Diyebilirim ki, dünyanın en zalim, en merhametsiz soyguncuları Tibetliler'dir.

Yerleşik bir cemiyet olmakla birlikte çoğunluğu avcılık, ve hayvancılıkla geçiniyor. Bir de civarlarındaki tabii ürünleri toplayıp hayatlarını sürdürüyorlar.

Ormanlarında pek çok hayvan yaşıyormuş, öyle dediler. Tibetliler de bu hayvanları avlayıp etini yiyor postunu da çeşitli işlerde kullanıyorlar.

Bunun yanısıra Tibetliler ehlileştirilmiş hayvan sürülerine de sahip; yol boyunca nice büyük sürü gördüm. Zaten en başlıca gıdaları et.

Bir garip durum da şu; burada para yok. Kubilay Han'ın bastırdığı kâğıt parayı da kullanmıyorlar. Para olarak kullandıkları araç, tuz; ekonomik bakımdan durumlarının iyi olduğunu söyliyemem. Giyinişleri çok fakir, yalın kat hayvan postu giyiyorlar; pamuklu kumaştan elbiseleri de çok iptidaî dokunmuş kumaşdan..

Dilleri de bir acayip doğrusu; Tibetçe denen bir dil konuşuyorlar.

Yalnız Tibet epey büyük bir ülke. İrili ufaklı eyâletleri kucaklıyor, içine alıyor. Bütün bu eyâletlerde yaşayanlar Budist. Çoğu da câhil. İşleri güçleri yol kesmek, tüccar kervanlarını soymak.

Tibet'te sekiz krallık var; birbirinden güzel ve geniş şehre ve kasabaya rastlıyorsunuz. Dağlık bir bölge, nehirler, göller... Göllerde bol miktarda mercan bulunuyor. Bu mercanlar da buralarda çok kıymetli, sıra sıra mercan kolyeler taşıyor Tibetli kadınlar.

Tibetin bazı gelişmiş şehirlerinde ve kasabalarında ipekli kumaşlar dokunuyor. Kimi ipekli kumaşları güzel desenler ve altın ve gümüş varaklarla beziyorlar. Bizim memleketimiz için çok kıymetli bu kumaşlar.

Bura halkının bir merakı da av. Ne de iri köpekleri var, hepsi de daha av kokusunu tâ nereden alıyor. Av hayvanları da kuşlar da bol burada.

Tibet'ten ayrılıyoruz.

Tibet, Büyük hükümdar Kubilay Han'ın idaresinde; esas Tibet'in sınırları içinde bulunan irili ufaklı eyâletler de O'na tâbi.

Şimdi sizlere, Tibet'in batısındaki büyük bir ülke olan Kayndu'dan bahsedeyim.

Halkı budist ve Büyük hükümdar Kubilay Han'a tâbi. Gelişmiş şehirleri ve irili ufaklı birçok kasaba var.

Başşehrinin de adı, Kayndu. ve Tibet' sınırına çok yakın.

Ülkenin hemen tam ortasında büyük bir göle rastlıyorsunuz. Gölde pek çok balık ve istiridye ile midye cinsinden şeyler varmış. Hatta halk bu göle akın akın gelip midye istiridye çıkartıp içinde inci ararmış. Dediklerine bakılırsa, çok iri ve bembeyaz inci çıkarmış bu gölden.

Yaşlı bir şehirli bana şöyle anlattı:

«Bu gölde sanıldığından çok iri ve güzel inciler var, buna eminiz. Yalnız Büyük hükümdar, Kubilay Han, kimsenin buradan inci çıkarmasına izin vermez. Ancak kendi özel izniyle belirli zamanlarda inci çıkartılır.»

«Peki buna sebeb ne?» diye soracak oldum.

«Büyük hükümdar, eğer herkes buradan inci çıkartırsa, incilerin bollaşacağına ve böylece piyasada değerini kaybedeceğine inanıyor. Bu yüzden kimseye inci çıkartmak için izin vermez.»

«Yani bu gölden hiç mi hiç inci çıkartılmaz?»

«Yok canım, öyle değil. Kubilay Han'ın canı isterse yahut bir komşu hükümdara inci kolye hediye etmek isterse, o zaman buraya adamlarını gönderir.»

«Peki, ya biri buradan izinsiz inci çıkartmaya kalkışırsa, o vakit ne olur?»

Yaşlı adam başını salladı:

«Eğer yakalanırsa, hemen başı uçurulur. Zaten çıkartsa, kime satacak?»

Kayndu'da gölü geçtikten sonra büyük bir dağa rastlarsınız. Gene bana söylediklerine göre, bu dağda çok değerli bir taş bulunuyormuş, yakut veya zümrüt ayarında ama rengi hafif kırmızıya çalan bu taşı da çıkarmak yasakmış.

Şimdi Tibet'te gördüğüm ve bir hayli şaştığım bir durumu anlatayım.

Tibet'te yabancıların Tibetli kadınlar veya kızlarla

serbestçe cinsi münasebette bulunduklarını söylemiştim ya; işte buna benzer bu durum da burada var.

Kayndu veya herhangi bir kasabaya bir yabancı gelse de bir evin kapısını vurup, birkaç gün orada kalacağını söylese, evin erkeği bundan büyük memnunluk duyar.

Bunun sebeblerinden biri, Tanrıların, yabancı erkekle ev sahibinin karısının yatmasını hoş karşılamaları; elbette bu bir inanç. Ama eski bir inanç olduğu için hemen bütün ülkede ne yapılsa önüne geçilmiyormuş.

Bana şöyle anlattılar:

«Buraya bir yabancı geldi mi ev sahibi erkek yabancıyı büyük memnunlukla karşılar ve buyur eder. Yabancı erkekse, ev sahibi hemen evden çıkar ve karısına yabancının gönlünü hoş etmesini tenbih eder.»

«Evet, buna benzer bir hadiseyle Tibet'te karşılaştım.» dedim.

«Kayndu ile Tibet' halkının birçok ortak yanları ve yaşama tarzı var. İşte, yabancıya evin erkeğinin karısını veya kızını takdim etmesi de bunlardan biridir. Bizim ülkemizde bir yabancı erkek kapıyı çalıp, misafir olmak isterse, evin erkeği bundan memnunluk duyar.»

«Bu çeşit hareket tarzı bize çok ters geliyor. Bizim memleketimizde böyle bir hareket ahlâksızlık olarak kabul edilir.»

«Bizim ülkemizde, hiç de öyle sayılmaz.»

«Tibet'te görmüştüm. Yabancı erkeklerle aşk yapan kadınlar boyunlarına birer kolye gibi bir şey takıyor. Kolyenin üzerinde de çeşitli işaretler veya taşlar falan var.»

«Evet öyledir. Bu o kolyeyi taşıyan kadının kaç yabancı erkekle aşk yaptığını belirtir. Zaten kızlar da bu kolyeleri boyunlarında taşır ve öyle koca bulurlar.»

Aziz okuyucularım, Tibet ile Kayndu'da bize garip

görünen bir hareket tarzı bu. Yalnız şu var, büyük hükümdar Kubilay Han, bir emirle bu davranışı yasaklamış. Bunu da sordum.

«Evet yasakladı ama dinleyen yok ki.» diye karşılık verdiler.

«Neden?» diye sordum.

«Bizim atalarımızdan gelen bir âdettir. Sonra inanıyoruz ki tanrı, bu şekilde hareket edersek, ülkemize bolluk ihsan edecek. Onun için bu çeşit yasaklara uymuyorlar.»

Kayndu'dan geçtik, sınıra yaklaştık. Bir şey dikkatimi çekti. Kimi evlerin kapısında, külah yahut şapka gibi şeylerin bir çiviye asılmış olduklarını gördüm. Merak ettim, sordum. Rehber.

«Efendim, bunlar işarettir.» dedi.

«Ne işareti?»

«Eve bir yabancı erkek gelmiştir, ve evin sahibi karısını yabancı erkeğe takdim edip dışarı çıkmıştır. İşte bu işaret odur. Yani evde yabancı bir erkek var.»

Dedim, ya; bizim alıştığımız geleneklere hiç de uymuyor diye.

«Peki, Tibet'te bir şey görmüştük, kadınlar yabancı erkeklerle aşk yaparsa yabancı erkeklerden bazı şeyler alıyorlar. Bu adet Kayndu'da var mı?» diye sordum.

«Evet,» diye cevap verdiler. «Bizim kadınlarımız da yabancı erkeklerden bir işaret falan alırlar. Sonra bu hediyeleri boyunlarına veya kollarına takarlar.»

Size azıcık da Kayndu'nun ekonomik ve sosyal hayatından söz edeyim.

İrili ufaklı altın sikke kullanıyorlar. Altın sikkenin değeri de ağırlığı ile ölçülüyor. Yalnız bu altın sikkelerin üstünde herhangi bir mühür yahut işaret bulunmuyor.

Küçük daha doğrusu ufaklık para işini şöyle haletmişler.

Kayndu'da büyük ve zengin tuz yatakları varmış; suları da bir hayli tuzlu; işte bu tuz yataklarından tuzlu suyu alıyor, kaynatıyor sonra tuzu kaynattıkları kabın dibine çökertiyorlarmış.

Artık bundan sonrası kolay. Katılaşmış tuzu piramit biçiminde kesip para yapıyorlarmış. Yani ufak para. Sadece bu ufak paranın üstünde Kubilay Han'ın mührünü basıyorlar. Bu işi de hükümdarın Kayndu'daki memuru yapıyor.

Bu küçük tuz parçalarının da sekseni bir altın sikkeye muadil. Yalnız dağlık ve küçük kasabalarda halk elli altmış tuz parçasını bir altın sikke sayıyormuş. Çünkü dilerlerse yasak da olsa, civar nehir veya göllerde altın buluyorlarmış.

Bura halkının bir merakı da şu: Misk. Daha çok köy veya kasaba halkı amber çiçeğini seviyor, onu arıyor. Bu bakımdan, ellerinde nesi var nesi yok, verip misk almaya çalışıyorlar.

Sözü bitirmeden, azıcık da bölgenin durumunu anlatayım.

Kayndu av hayvanı bakımından bir hayli zengin bir memleket. Hemen her çeşit hayvanı bol bol bulunuyor. Halk da zaten avcılık ve meyvecilikle geçimini sağlıyor.

Nehirler ve göllerde de bol miktarda balık varmış, öyle dediler. Hatta yukarıda anlattığım gibi Büyük gölde, inci bile bulunuyormuş.

Halk bu çeşit kıymetli taşları serbestçe alıp satamıyor, hepsi de Büyük Hükümdar, Kubilay Han'ın özel iznine tâbi olduğu için, ne inci çıkarıyorlar, ne de kıymetli taş.

Kayndu aynı zamanda zengin ormanları olan bir memleket. Bu ormanlarda da arslan, kaplan, ayı gibi vahşi hayvanlar yaşıyor. Kayndulular ve yabancı avcılar için bir cennet adeta. Yerli halk, avladıkları yabani

hayvanların postlarını kullanıyor, etlerini de yiyor.

Kayndu'da öyle büyük üzüm bağı görmedim. Ama şarapları çok nefis geldi bana, sordum.

«Bizim memlekette üzüm bağı bulunmaz. Ama biz şaraplarımızı buğday ve pirinçten yaparız.» diye anlattılar.

«Peki, buğday veya pirinçten nasıl şarap yapıyorsunuz?» diye sordum.

«Buğday veya pirinçi dinlendiririz, sonra içine çeşitli kokulu otlar falan koyarız. Nasıl yapıldığını sadece biz biliriz.» diye karşılık verdiler.

Bir de Kayndu'da bol miktarda ot ve yeşillik var. Bu ot veya yeşilliği çeşitli işlerde kullanıyorlarmış. Mesela yemek pişiriyorlar yahut bazı yemek ve içkilerin içine koyuyorlarmış.

Kayndu geniş ve büyük bir ülke dedim ama en fazla on günde bir baştan ötekine gidebiliyorsunuz.

Yabancı tacirler ve seyyahlar için doğrusu bulunmaz bir memleket burası. Yolda yahut civarda bol av hayvanına rastlıyorsunuz; sonra suyu güzel.

On gün hayvan sırtında yol aldıktan sonra çok geniş bir nehire ulaşırsınız. İşte burası Kayndu ülkesinin sınırıdır.

Nehrin adı Bıryus. Dosdoğru Okyanus'a dökülüyor. Geniş mi geniş bir nehir.

Bu nehrin öteki yakası Kara-yang ülkesine ait. Kara-yang büyük bir ülke, içinde ydi hükümdarlık bulunuyor. Ancak, hepsi de Kubilay Han'a tâbi.

Halk budist; bu yedi küçük eyâletin başı olan hükümdar Kubilay Han'ın oğlu, Timur. Büyük ve sevilen bir hükümdar, halk Timur'un çok zengin ve iyi kalbli olduğunu söyledi.

Bıryus nehrini geçtikten sonra beş gün kadar hayvan sırtında gidiyorsunuz; zengin kasaba ve şehirlerden

geçiyorsunuz. Kasabalar bile şehir gibi, büyük geniş; evleri de öyle tertemiz pırıl pırıl.

En çok ne hoşuma gitti biliyor musunuz, bu beş günlük seyahatimizde, durun anlatayım. Çok rahat havvan yemi bulduk. Yani bu bölgede, hayvan yemi bol bulunuyor demek istiyorum.

Bura halkı hayvancılık ve çiftçilikle geçimini sağlıyor. Ekiyor, biçiyor. Bir de meyvecilik gelişmiş. Yabani hayvanları da gerektiği zaman ehlileştiriyorlar.

Beş gün sonra Kara-yang'ın başşehrine ulaştık. Odı Yaçi, çok büyük ve güzel bir şehir.

Halk, garip bir dil konuşuyor. Anlamak için gayret ettim fakat bir türlü anlıyamadım. Bildiğim bir lehçeye hiç benzemiyor. Başşehirde usta sanatçılar var. Dokunan kumaşlar, kumaşların üzerlerine yaptıkları süsler, işlemeler çok nefis.

Yaçi, aynı zamanda bir ticaret merkezi. Ülkenin en zengin tüccarı, burada, memleketin dört köşesinden gelen tüccar, Yaçi'ye alış veriş yapmaya geliyor. Bir de yabancı tüccar var.

Yaçi'de, Müslüman da Hristiyan da Budist de yaşıyor. Oysa sınırdan buyana geçtiğimiz yerlerde hiç bir Müslüman veya Hristiyan'a rastlamadım.

Ülkede buğday ve pirinç ekiyorlar. Gerek buğdayları gerekse pirinçleri çok lezzetli. Bununla birlikte halk evlerinde buğday ekmeği yemiyor da bol bol pirinç yiyor.

Pirinç aynı zamanda içki yapımında da kullanılıyor. Pirinci suda ıslatıyorlar, içine bir takım otlar atıyorlar, pirinç zamanla bozuluyor, garip tatlı bir içki oluyor.

Bir garip şey de şu: hani bildiğimiz istiridye var ya, işte onu burada para olarak kullanıyorlar.

İstiridye kabuklarından yapılmış kolye ve bilezikleri de kadınlar süs eşyası olarak boyunlarına veya bi-

leklerine takıyorlar. Anladım ki, halk, istiridye kabuklarını çok seviyor.

Yaçi sokaklarını dolaşıyordum. Karşıma yaşlı bir adam çıktı. Tanıştık, konuşmaya başladık, tabiî yanımdaki rehberin tercümanlığı ile konuşuyorduk.

«Neden istiridye kabuklarını para olarak kullanıyorsunuz?» diye sordum.

Yaşlı adam:

«Bizim nehir ve göllerimizden çıkardığımız istiridye kabukları bunlar. Hükümdarın izniyle çıkarırız. Bizce çok değerlidir.» dedi.

«Kadınların boynunda da kolye olarak gördüm.»

«Evet kadınlarımız da inci ve istiridye kabuklarına bayılırlar. Zaten izinle çıkartıldığı için kıymetlidir.»

«Bu istiridye kabuklarını nasıl değiş tokuşta kullanıyorsunuz?» dedim.

«80 istiridye kabuğu bir gümüş liraya eşittir. 3 gümüş lira da bir altın sikkeye muadildir.?»

Karacan'ı terketmeden önce size bir şey anlatayım.

Kocaman bir göl var burada. İçinde pek çok balık varmış. Bir tanıdık yerli bizi yemeğe çağırdı, oturduğu kasaba da işte bu büyük gölün yakınında. İri beyaz etli balıklar tutmuş.

Yabancı olduğumuz için de bize ikrâm edecek. Bir baktım, balıkları gölden tuttuğu gibi pişirmeden sofraya getirmiş. Hayretle sordum:

«Peki siz balıkları pişirmeden mi yersiniz?»

Yaşlı adam başını salladı:

«Elbette pişirmeden yeriz. Hattâ etleri de öyle yeriz?»

Ben büsbütün şaşırdım.

«Nasıl etleri de öyle yeriz? Anlamadım.»

«Et, tavuk, koyun eti, sığır eti; bütün etleri öyle çiğ yeriz. Pişirmeyiz.»

«Peki neden pişirmiyorsunuz?» dedim.

«Çiğ eti, mesela koyun etini parça parça keseriz, onu, kendimize göre bir takım otlar ve kokulu baharatla şöyle bir çeviririz. Nefis olur.»

Bu sırada yanımızda bulunan rehberim şöyle anlattı:

«Bir de yoksul kişileri görseniz. Onlar, koyun veya sığırların karaciğerlerini alırlar, lokma lokma doğrarlar, bunu otlar ve baharatla çevirirler, ve öyle çiğ yerler.»

Yaçi'den yola çıktıktan on gün sonra esas Karacan'a ulaşırsınız. Aslında Karacan'ın sınırları içinde dediğim gibi, yedi eyalet vardır, hepsinin de ayrı başşehri ve hükümdarı bulunur.

Karacan ülkesinin başşehrinin adı da Karacan. Halkı Budist ve Büyük Hükümdar Kubilay Han'a tâbi. Karacan'ın asıl hükümdarı Kubilay Han'ın oğlu Hukaci.

Karacan'daki nehir ve göllerde çok altın madeni bulunuyormuş. Hele nehirlerinde altın tozu pek bolmuş; dağ veya göllerde ise toz halinde olmayıp, parmak iriliğinde imiş.

Burada da istiridye kabuklarını para olarak kullanıyorlar. Yalnız istiridye Karacan'da çıkmıyormuş, bu yüzden de Hindistan'dan getiriyorlarmış.

Karacan şehrinin yakınında büyük bir orman var. Gee söylediklerine göre, ormanda iri iri yılanlar yaşıyormuş. Şehirde oturan birine bu yılanlardan sözedecek oldum, elini hırsla salladı:

«Aman, ismini bile ağzına alma bu yılanların.» dedi.

Doğrusu hayret ettim.

«Peki neden?» diye sordum.

«Öyle büyük ve tehlikelidirler ki insanı bir kere yakalamıya görsün, elinden kurtulamazsın.»

«Ne kadar büyük?»

«Boyu aşağı yukarı üç dört metre kadardır. Kalınlığı da bir insanın boynu kadardır.»

Hayretle kaşlarımı kaldırmışım. Yaşlı adam hayretimi anlamış olacak ki dikleşti:

«Belki sözlerime inanmıyorsunuz ama bu gerçek işte. Kocaman yılanlar bunlar. Ağızlarını görseniz korkarsınız.»

«Ağızlarında ne varmış?» diye sordum.

«Öyle büyük ağızları var ki açtı mı bir çocuğu yutacakmış sanırsınız.»

«Peki bu yılanları nasıl yakalıyorsunuz? Yahut daha doğrusu nasıl avlıyorsunuz.» dedim.

Adam anlattı:

«Önce usta avcı olmak lâzım. Hiç hissettirmeden onların yuvalarına yaklaşacaksınız. Sonra yılanlar sizin yaklaştığınızı da hissetmemeli haa...»

«O zaman çok mu tehlikeli oluyor?»

«Tabii tehlikeli olur ya. Yılanlara yaklaşmak önce cesaret ister, bu bir. Sonra onlar nasıl yakalanır, bunu bileceksiniz.»

«Peki sonra?»

«Sonra onu zararsız hale getireceksiniz. Böylece yılanı yakaladınız mı, gerisi kolay artık. Derisini biz bazı malların yapımında kullanırız.»

«Yani derisi kıymetli mi sizin memlekette?» diye sordum.

«Elbette kıymetlidir. Bir de eti yenir.»

«Etini de mi yersiniz?»

«Evet. Yılanın etini de yeriz. Lezzetli olur hani.»

Burada bir başka şey de şu; atları çok iyi yetiştiriyorlar. Hatta tayların çoğunu Hindistan'a satıyorlar. Orada iyi para ediyormuş.

Gelelim, savaş kılıklarına:

Sığır derisinden çok sağlam elbiseler daha doğrusu zırh gibi kavi şeyler giyiyorlar. Kalın sığır derisini

tuzla pişiriyorlar, adeta ince demir zırh kadar dayanıklı oluyor.

Bir de savaşta kalkan kılıç taşıyorlar. Ayrıca ok ve yay da kullanıyorlar. Okların uçlarını şiddetli bir zehire buluyorlarmış. Hem burada kuvvetli zehir kullanmak oldukça yaygın doğrusu.

Sebebi de şu:

Savaşta okların ucuna zehir bulamaları belki normal karşılanır. Bu şiddetli zehirleri de bir takım otlardan falan elde ediyorlar.

Savaş halinden başka bir de bu şiddetli zehiri hemen bütün Karacan halkı kullanıyor diyebilirim. Nasıl mı, bakın anlatayım.

Halk, bu şiddetli zehiri yanında taşıyor. Gizli bir yerine saklıyor zehiri; çünkü bir suç işler de yakalanırsa, işkence edilmekten korktuğu için zehiri gizli bir yerinde saklıyor.

Yalnız Kubilay Han'ın adamları artık bu işleri öylesine öğrenmiş ki, yanlarında zehire karşı bir panzehir taşır olmuşlar.

Şehrin ileri gelenlerinden biri şöyle anlattı:

«Hükümdarın adamları, bu oyunları öğrendiği için yanlarında zehire karşı panzehir taşıyor. Yahut zehir içeni kusturmanın yollarını arıyorlar.»

«Nasıl olduğunu iyice anlatır mısınız?» diye sordum.

«Bazı suçlular, hapishanede zehir içerler. Bunun için memurlar artık bu işi öğrendiler. Hemen zehir içeni kusturmaya çalışıyorlar. Böylece zehirin tesirini ortadan kaldırmak istiyorlar.»

«Belki bu doğru ama neden herkes burada zehir taşıyor?»

«Şu yahut bu sebepten zehir taşıyabilir ama gerçek sebebi dediğim gibi, kendisini başka tesirlerden korumak içindir.»

Kubilay Han, bu gibi işlere çok kızarmış; buraları işgâl ettikten sonra durumu öğrenir ve bunu yasak eder ama pek dinletemez sözünü.

Bu arada, Kubilay Han'ın yasak ettiği bir geleneği anlatayım:

Karacan'da garip bir adet var. Tesadüfen birinin evini güzel, yakışıklı bir insan ziyaret ederse, ne yapıp edip o adamı geceleyin öldürüyorlarmış.

Bu adeti işitince tüylerim dikenlendi adeta. Nasıl olur bile diyemedim. Donmuş kalmışım. Neden sonradır ki tanıdığım bir Karacan'lıya sormaya cesaret ettim.

«Anlat, bir şeyler işittim, ben.» dedim.

Adamcağız beni hiç bu kadar heyecanlı görmemişti.

«Anlatayım ama bu çok eski bir gelenektir; yanlış yorumlamayınız.» dedi.

«Hayır, yorumlamam.» dedim. «Yeter ki sen, bu iş nasıl oluyor anlat bana.»

«Efendim, ülkede hemen her aklı başında insan, yanında zehir taşır; hatta gizli yerinde taşır zehiri. Sebebi de bulunmasın diye.»

«O kadarını biliyorum. Yalnız siz bana anlatın ki, bilgili, yakışıklı, bir adam evinizi ziyaret etti mi neden öldürürler?»

Adamcağız, biran gözlerini kıstı; baktım ki cevap vermeye hiç de niyeti yok görünüyor.

«Bana öyle anlattılar da asıl sebebini öğrenmek istedim.» dedim. «İstersen anlatma canım.»

Yanlış anlaşılmasın diye anlatmak istemiyormuş. Sonra konuşmaya başladı:

«Yakışıklı, güzel, kültürlü bir adam evinizi ziyarete gelirse, zehirle veya başka şeylerle onu öldürürsünüz. Sebebi nedir bilir misiniz. Çünkü bizde bir inanç vardır, böyle evimizi ziyaret eden yakışıklı ve bilgili

kültürlü bir adamın ruhu daima evimizde kalır. İşte bunun için böyle bir ziyaretçiyi öldürürüz.»

Bunları işitince tüylerim dikenlendi.

«Peki ya şimdi gene bu adeti yerine getiriyor musunuz?» diye soracak oldum.

«Hayır.» dedi. «Büyük hükümdar bunu yasakladı.»

Karacan'dan çıktıktan sonra beş gün kadar batıya gidersiniz. Sonra karşınıza zengin büyük bir ülke çıkar: Zar-dandan.

Zar-dandan ülkesinin başşehri Voçan. Halkı, budist. Bir garip adetleri de şu. Erkekleri bütün dişlerini altın kaplıyorlar.

Bu da bize oldukça garip geldi. Sorduk.

«Biz bir işaret olmak üzere dişlerimizi altın kaplarız.» dediler.

Üst ve alt dişlerini altın kaplıyorlar. Yalnız erkekler dişlerini altın kaplıyor, yoksa kadınlar için böyle bir adet yok.

Erkekler için garip bir adet daha gördük. Kollarında yahut başka yerlerinde dövme yaptırmayı seviyorlar.

Uzun uzun nasıl dövme yaptıklarını anlattılar.

Burada işleri sadece kadınlar bir de esirler görüyor. Erkekler ise savaş talimleri yapıyor, bir de ava çıkıyorlar.

Bir garip adetleri daha var. Sırası gelmişken onu da nakledeyim sizlere.

Bir kadın çocuk doğurdu mu, kocası hemen yatağa giriyor. Çocuğu da yanına alıyor, sonra tam kırk gün yatakta yatıyor.

Bu arada tanıdıkları, akrabaları, falan kendisini ziyarete geliyor; eğleniyorlar, vurup şarkı söylüyorlar. Böylece doğan çocuğu kutlamış oluyorlar.

Bunun sebebi de şu imiş.

Kadın çocuğu karnında taşır, her türlü eziyete kat-

lanır tahammül edermiş. Çocuk doğduktan sonra artık bir kırk gün daha çocuğa bakmaya tahammülü kalmazmış. Bunun için, karısının yerine kocası çocuğu alır, ona bakarmış.

Halk, her çeşit et yiyor. Bazen çiğ, bazan pişmiş. Etle birlikte pirinç de yiyorlar. Pirinçi suda haşlıyorlar, içine de parça parça doğranmış et koyuyorlar, pişirip yiyorlar.

Yalnız içkileri çok nefis. Pirinç şarabı içtik burada. Bir de hoş kokuyordu ki...

Memlekette gümüş madenleri olmadığı için gümüş eşya falan çok kıymetli. Ta beş aylık yolda bir gümüş madeni varmış, ülkenin bütün gümüş ihtiyacı oradan karşılanıyormuş.

Bana dediler ki:

Dışarıdan altın getirin burada çok ehven fiyata değiştirirsiniz. Çünkü gümüş burada altından daha kıymetlidir.»

«Nasıl değiştiriyorlar?» diye sordum.

«Başka şehirlerde belirli altın sikkeyi gümüş parayla değiştirirler. Ama burada gümüş en kıymetli madendir. Bunun için daha önceden tesbit edilmiş ölçüyle altını gümüş parayla değiştirmezler.»

«Peki neden?»

«Burada gümüş kıymetlidir. Altını nasıl olsa bulabiliyoruz. Ama gümüş çok uzaklarda bulunuyor.»

Halk çok cahil. Okuyup yazması bile yok. Hatta diyebilirim ki alfabeleri bile yok. Bunun için iki Karacanlı bir iş üzerinde birbirlerine söz verdiler mi, bir odun parçasını alıyor ikiye kesiyor. Böylece borçlu borcunu ödediği zaman alacaklıya bıraktığı odunun diğer parçasını alıyor.

Son olarak size şunu nakledeyim.

Burada doktor falan yok. Biri hastalandı mı, sihirbazı çağırıyorlar. O da geliyor, hastayı hangi kötü

ruhun bu hale getirdiğini araştırıyor. Bir takım büyüler yapıyor, sonunda:

«Seni şu fena ruh bu hale getirdi, ben şimdi büyü ile o fena ruhu kovarım.» diyor.

Karacan'dan yola çıktık, batıya doğru gidiyoruz. Önümüzde yeni ufuklar, yeni yerler, bilmediğimiz insanlar var.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

İÇİNDEKİLER

Marco Polo ve eseri hakkında S. 5 – 19

Birinci Bölüm, Marco Polo'nun Seyahatnamesi Orta Doğu ve Türkmenler S. 19 –45

İkinci Bölüm, Uzak Doğu Yollarında S. 47 – 80

Üçüncü Bölüm, Kubilay Han S. 81 – 153

Dördüncü Bölüm, Pekin'den Bengal'e S. 155 – 195

MARKOPOLO SEYAHATNAMESİ

İKİNCİ CİLT

Tercüman 1001 TEMEL ESER

Tercüman
1001 TEMEL ESER
88

MARKOPOLO SEYAHATNAMESİ

II

Yayına hazırlayan
FİLİZ DOKUMAN

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren,ona yön veren konularda "Gerçek eserler" elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş -**Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış**- binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız "1000 Temel Eser" serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve "Tercüman 1001 Temel Eser" dizisini yayınlamaya karar verdik. "1000 Temel Eser" serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

Tercüman Gazetesi Sahibi

BIRINCI BÖLÜM

PEKİN'DEN HINDİSTAN'A DOĞRU

Voçan eyaletinde çok kalmamış, yola çıkmıştık. Bir baba oğul bize rehberlik ediyordu, ikisi de işinin ehli idi, buraları karış karış biliyorlardı doğrusu.

Voçan şehrinden çıkalı çok olmamıştı, geniş bir vadiye geldik. Vadide üç adam boyu genişliğinde bir nehir kavisler çizerek akıyordu. Suyu yeşilimtıraktı, her iki kıyısında da bir sıra ağaç uzanıp gidiyordu.

Yaşlı rehber uzaktaki yeşil vadiyi göstererek:

«Voçan'ın en güzel bölgelerinden biridir.» dedi. «Ama bir zamanlar kanlı savaşlar kasıp kavurmuştu buraları.»

«Nasıl kanlı savaşlar?» diye sordum.

«Uzun bir hikâyedir.» diye anlattı. «1272 yılında Büyük Hükümdar Kubilay Han, Voçan ile Karayan'a büyük bir ordu gönderir. Maksat herhangi bir saldırı karşısında hakanın voçan ile Karayan'ı düşmandan koruması. Aslında o yıllarda bu eyaletlere oğullarından birini hükümdar olarak göndermemişti. Zaten sonra küçük oğlunun oğlu olan Essen Timur'u buraya hükümdar olarak gönderdi.»

«Peki, bundan önceleri Kubilay Han'ın askerleri

hiç Voçan'da bulunmuyorlar mıydı?» diye sordum.

Yaşlı Voçanlı çekik gözlerini büsbütün kıstı:

«Kubilay Han'ın askerleri bu kanlı savaştan önce Voçan'da bulunmuyordu, fakat bu eyalete yakın olan Karayan'da konaklıyorlardı.»

«Kubilay Han, hiç bir sebep yokken mi buraya asker gönderdi?»

«Burasını pek bilmiyorum ama Kubilay Han'ın askerleri Voçan'a gelip konaklar. İşte tam bu sıralarda Mien ve Bengal kralları bir takım kötü hazırlıklara girişirler.»

«Mien ve Bengal kralları mı?»

«Evet. Çünkü o zamanlar henüz Mien ve Bengal kralları Kubilay Han'a bağlı değillerdi. Ama her iki kral da çok kuvvetli bir orduya ve zengin bir ülkeye sahipti. İşte, Kubilay Han'ın ordusu Voçan'a gelip konaklayınca Mien ve Bengal kralları hemen karar verirler; derler ki, Voçan'daki Kubilay Han'ın askerlerine ansızın saldırır, onları ezerlerse, Kubilay Han'dan da kurtulurlar. Böylece büyük hükümdar bir daha buraya asker göndermek cesaretini bulamaz, onlar da buraların tek hâkimi olurlar.»

«Peki neden, buraların tek hâkimi olmak istiyorlardı?»

«Voçan zengin bir ülkedir de ondan. Neyse, büyük bir ordu toplarlar, iki bin kadar fil alıp üzerlerine tahtadan büyük birer baraka kurarlar. Ama sağlam barakalar, her yanı kapalı, içinde de en az on iki asker pürsilâh beklemekte. Bunun yanısıra kırk bin süvari, bir hayli de piyade askeri. Hepsi de ağır silâhlarla donatılmış. Artık daha ne söyliyeyim? Aklınızın, muhayyilenizin çizebileceği güçte büyük bir ordu, işte.»

«Peki neden gerek görmüş bu kadar kuvvetli bir ordu toplamaya?»

«Kubilay Han'ın ordusunu bir hamlede ezip yoket-

mek için tabiî. Oysa Tatarların bütün kuvveti on iki bin süvari. Başlarında da Nasreddin adlı bir kumandan bulunuyor. Nasreddin, Mien ve Bengal krallarının büyük bir orduyla üzerlerine geldiğini öğrenir. İşte bu vadinin ormana yakın yerinde askerlerini yerleştirir, sonra da beklemeye başlar.»

«Mien ve Bengal kralları, Tatarların hazırlık yaptıklarını ve kendilerini beklediklerini biliyorlar, herhalde öyle mi?» diye sordum.

«Bilmesine biliyorlar ama kendilerine çok güvenleri olduğu için, fütursuzca Tatarların üstüne saldırıyorlar. Tatar askerleri büyük bir disiplin içinde onları beklemekte. Ne zaman ki, filler görünüyor, Tatar süvarileri şaşırıyor, atlar birden ters yüzü kaçmaya başlıyor. Bu durumu gören kumandanları Nasreddin, hemen emir veriyor, vadinin yanındaki ormana sığının diye. Tatar süvarileri, hemen ormana sığınıyor ve düşmanı burada bekliyorlar. Mien ve Bengal kralları savaşı kazandıklarını sanıyor, neşe içinde ve düşmanı yenmenin sarhoşluğuyla ormana doğru askerlerini sürüyor. Oysa Tatar süvarileri ormana sığınınca hemen kendilerini topluyorlar. Kumandanları, attan inmelerini ve ne yapıp edip filleri püskürtmenin çarelerini aramalarını emrediyor. Tatar süvarileri hemen oklarını yaylarını hazırlıyor, düşmanı bekliyorlar. Derken düşman saldırıyor ama Tatar süvarileri oklarıyle filleri öldürüyor, filler kaçınca da Mien ve Bengal krallarının askerleri birden bozguna uğruyor. Sonunda Tatarlara yeniliyorlar.»

Rehberim bir an susup hafızasını tazeledi sonra gözlerini uzaklara çevirdi.

«Demek, o zamandan beri Büyük Hükümdar Kubilay Han buranın da hâkimi oldu, öyle mi?» diye sordum.

«Evet, öyle.» dedi rehberim. «Yalnız büyük hü-

kümdar bundan sonra fillerin savaşta önemli rol oynadıklarını anlıyor ve ordusuna epey sayıda fil alıyor.»

Zar-dandan eyaletinden yola çıkınca, büyük bir iniş başlar. Tam iki buçuk gün aşağı doğru meyilli bir yolda gidersiniz. Sonunda küçük de olsa bir düzlüğe varırsınız.

Burası, küçük bir kasabadır, ama diyebilirim ki bu bölgenin tek pazar kurulan yeridir. Haftada üç gün pazar kurulur burada, civardaki köylerden buraya gelenler günlük ve haftalık alışverişlerini yaparlar.

Şimdi sizlere Mien'i anlatayım.

Zar-dandan şehrinden çıktıktan sonra iki gün gider, bir ovaya varırsınız, demiştim ya; işte burası Mien eyaletidir.

Mien eyaleti güneye düşer. Hindistan'ın hemen sınırı içindedir. On beş gün kadar çok kötü tabiat şartları içinden geçer, balta girmemiş ormanı aşarsınız. Sonunda Mien şehrine varırsınız.

Ormanda vahşi hayvanlar yaşar, kaplanlar, aslanlar, boğa yılanları, panterler... İnsana rastlanmaz. Zaten insan için pek yaşama imkânı yoktur denebilir.

Mien, bu eyaletin başşehridir. Büyük, muazzam bir şehir. Halkın hemen hepsi Budist ve kendilerine has bir dilleri var.

Şehirde, çok büyük muazzam bir bina görmüştüm. Rehberim bunun hikâyesini anlattı:

«Şehirde bir zamanlar, bir kral yaşıyordu. Hayatta tek gayesi, öldükten sonra unutulmamak. Bunun için de altın ve gümüşten büyük bir bina yaptırılmasını istemiş. Bunun üzerine sarayın ileri gelenleri böyle bir abide yapılmasını planlamışlar. Kısa zamanda som altın ve gümüşten böyle bir eseri vücuda getirmişler.»

Doğrusu çok ilgi çekici gelmişti bana.. Düşünün

bir kere, kocaman bir bina ve som gümüş ve altından yapılmış...

«Peki sonra?» diye sordum. «Bu süre içinde ne gibi önemli hadiseler oldu?»

Rehberim anlatmaya devam etti:

«Size, bu ülkenin Kubilay Han tarafından nasıl ele geçirildiğini anlatayım. Çok ilgi çekicidir hani. Kubilay Han'ın sarayında nice hokkabaz, düzenbaz ve oyunbaz vardı. Bunlar hep kirli işlere karışırlardı. Kubilay Han bu ülkenin zenginliğini duyunca, ona hoş görünmek için «izin verirseniz, gidip şurayı zaptedelim.» derler. Kubilay Han da onlara yeteri kadar askerî kuvvet verir. Bu düzenbazların bir başka işi de casusluk etmek. Mien'e girer ortalığı kolaçan ederler bir güzel. Sonra Miet'in yakınındaki bir yerde pusu kurmuş Kubilay Han'ın askerlerine durumu bildirirler.»

Gerçekten ilgi çekici geldi bana olay. Öyle ya adamlar hükümdarın sarayında oyunbazlık, hokkabazlık yapıyor meydanlarda da savaşa katılıp casusluk ediyorlardı.

«Demek, bu güzel yeri Kubilay Han'ın askerleri, casuslar, oyunbazlar vasıtasıyle ele geçirdi öyle mi?»

«Evet. Düzenbaz ve oyunbazlar olmasaydı, Kubılay Han'ın askerleri burayı ele geçiremezdi. Yahut ele geçirirdi de çok kan dökülürdü.»

«Peki. Sonra ne oldu?»

«Mien'i zaptedince, şehirdeki bu muhteşem som altın ve gümüşten yapılmış mabedi gördüler. Diyebilirim ki akılları başlarından uçup gitti. Belki de hayatlarında şimdiye kadar altın ve gümüşten yapılmış böyle muhteşem kuleler görmemişlerdir. Hemen Kubilay Han'a, haber uçururlar ve derler ki: izin verirseniz bu muhteşem kuleleri yerle bir edelim ve altınla gümüşü ülkeye taşıyalım.»

«Kubilay Han, herhalde büyük ilgi göstermiştir.»

Rehberim başını hayır anlamında salladı:

«Sandığınız gibi değil efendim. Zira büyük han, ölülere ve ölüler için yapılmış mabedlere çok saygı duyar. Kralın öldükten sonra ruhunun şadolması için yaptırılan mabedin yerinde kalmasını emreder. Kubilay Han, dediğim gibi, böyle mabedlere el sürmez. İnanır ki böyle mabedlere el sürdüğü zaman ölülerin ruhları muazzep olur.»

Mien'de iki gün daha kaldık; çevreyi iyice dolaştık. Ulu ağaçlar ormanlar nice güzellik veriyordu buraya. Fakat ormanda iri kıyım yaban öküzleri, vahşi hayvanlar yaşıyormuş. Onun için ormanlara pek girmememizi salık verdiler.

Size, şimdi de Bengal'den söz edeyim.

Bengal, güneye doğru uzanan, Hindistan sınırı üstünde bir eyalet. 1290 yılında, ki ben o zamanlar Kubilay Han'ın sarayında bulunuyordum, henüz Kubilay Han'ın ordusu tarafından zaptedilmemişti. Fakat, duyduğuma göre, Kubilay Han, askerlerine, Bengal'i zaptetmelerini emretmiş, birlikler sınırda taarruza hazırlanıyorlardı.

Bengal'de halk kendisine has bir dil konuşuyor. Halkın büyük bir kısmı Budist; bir özelliği de şu: Bengal büyük bir esir pazarı. Bütün çevre eyaletlere esir satılan bir yer hani.

Yalnız çevre eyaletlere olmayıp, Bengal'deki yüksek rütbeli memurlara, saray erkânına da gerektiğinde esir satan, bir pazarmış, öyle söyledi rehberimiz. Bengal'deki garip bir âdeti de şöyle anlattılar:

«Burada, hapishaneye düşen biri hemen esir muamelesi görür ve pazarda satılır. Çok serttir buranın kanunları ve töreleri. Bengal çok tanınmış bir esir pazarıdır. Ta, Hindistan'dan bile tacirler gelir ve buradan

esir satın alırlar. Kız, kadın yahut erkek esirler çok iyi para eder. Bengal'deki esir pazarlarından satın alınan esirler uzak bölgelerde iyi fiyatla satılır.»

Bengalliler, çoğunlukla pirinç yiyorlar. Bir de süt ve et bol burada. Bir kez ormanda dolaşmaya çıkmıştık, fil iriliğinde öküz gördük. Buralarda olağan imiş.

Rehberim, Bengal'de, iyi cins pamuk yetiştirildiğini de söyledi. Yetiştirilen pamuk da civar eyaletlerde iyi fiyatla satılıyormuş. Ayrıca, çeşitli otlardan elde ettikleri şerbetleri, baharatı da bol bol pazarlarında bulabiliyorsunuz.

Bengal'de sözünü edeceğim başkaca bir şey yok. Onun için doğuya doğru uzanan Kaygigu'yu anlatayım sizlere.

Kaygigu bağımsız bir ülke; halkı Budist, kendilerine has bir dil konuşuyorlar. Bağımsız imiş ama, her yıl Kubilay Han'a belirli bir vergi öderlermiş.

Krallarından söz edeyim size azıcık. Neden mi? Çünkü bana çok ilgi çekici geldi de ondan.

Kralın bir haremi var ki sormayın. Dillere destan bir haremmiş hani; 300 karısı varmış. Bir genç şöy'e anlattı:

«Bizim kral, güzel kadına meraklıdır. Ülkede güzelliğinden sözedilen bir kız veya kadını duymasın; hemen adamlarını salar, kızı ve kadını alıp haremine katar. Çok da zengindir bizim kral, hazinesi nicedir, hep altınla ve kıymetli taşlarla doludur. Bu yüzden de kimsenin sesi çıkmaz.»

Kralın hazinesindeki zenginlik de ülkedeki altın madenlerinden geliyormuş; bir de çok miktarda baharat ve kıymetli taş bulunduğunu söylediler. Yalnız, Kaygigu, denize çok uzak olduğundan gidip gelmek zor-

muş, bu yüzden de tüccarlar mallarını kervanla taşıdıkları için bu tür mallara pek istekli değillermiş.

Yaşlı bir Kaygigulu, şöyle dert yandı:

«Memleketimiz zengindir hani; baharatı da ünlüdür. Birçok ülkede aranır. Ama denize uzak olduğu için yabancı tüccar, buraya sık sık gelmiyor. Bir limanımız olsaydı, bu mallarımızı daha pahalı satardık.»

Halk çoğunlukla pirinç ve et yiyor, süt de bol. Şarapları ünlü mü ünlü. Yalnız üzümden yapmıyorlar şarabı, pirinçten yapıyorlar. İçine de garip kokulu otlar atıyorlar. Birden çarpıyor insanı, eğer alışık değilseniz, bir bardakta sarhoş oluyorsunuz.

Nereye gitseniz, karşınıza hayvan sürüsü çıkıyor. Öküzler, filler, yabanî atlar... Halkı oldukça yalınkat, öyle eğlenceyi pek sevmiyor.

Bir de kadın erkek hemen herkesin kolunda, bacağında, yüzünde dövmeler dikkatimi çekti. Yaşlı bir Kaygigulu dedi ki:

«Bizim memlekette dövme yaptırmak âdettir. Hatta sıkı bir gelenektir hani. Genç yaşlı kadın erkek, hemen herkes vücuduna dövme yaptırır.»

Bizim memlekette bu tür gelenekler hiç yok da onun için şaşırdım doğrusu. Yaşlı Kaygigulu da şaşırdığımı anlayınca anlattı:

«Halkımız tâ atalarımızdan beri dövmeye meraklıdır. Çoğunlukla da aslan, canavar ve kuş resimleriyle süslerler vücutlarını.»

Ne İtalya'da ne Venedik'te böyle bir şey görmediğim için çok ilgimi çekmişti, sordum:

«Peki, bu resimleri nasıl yapıyorlar? Yani deriyi mi yakıyorlar?»

«Hayır. İğne ile yaparlar bu resimleri.»

«İğne mi?» diye şaşkın şaşkın sordum. Peki, canları acımaz mı?»

«Elbette acır.» dedi yaşlı Kaygigulu. «Ama bu, biz-

ler için bir çeşit sınavdır hani. Acıya tahammülü biz burada ölçeriz.»

«iğneyle vücuda resim yapmak, bir hayli ilgi çekici. Nasıl yapıyorlar bunu?» diye sordum.

Anlattı:

«Çoğunluğu yüzlerine, boyunlarına, bellerine, kollarına ve bacaklarına dövme yaptırır. Buradaki geleneklere göre, kim daha çok dövme yaptırırsa vücuduna, o kadar saygı görür.»

«Çok zor mudur dövme yaptırmak?»

«Zordur ki ne zor. Önce dövme yaptıracak insanın elleri ve ayaklarını bağlarlar. Sonra birkaç kişi onu sıkıca tutar. Derken, dövme yapacak usta, beş iğne alır, bunların dördü birbirine bağlanmıştır. Usta, iğnelerle dövme yapılacak kişinin derisini deler. Fakat daha önce, bir örnek hazırlanmıştır. Usta, bu deseni deriye çizer. Sonra, buraya mürekkep akıtılır. Böylece, istenen resim dövme ile vücuda çizilmiş olur.»

İğne ile deriyi delmek sözünü duyunca, ürperdim, doğrusu. Kim bilir ne acırdı?

«Bu büyük bir sınavdır.» diye sözüne devam etti, yaşlı Kaygigulu. «Öyle herkes dayanamaz acıya. Yalnız bizde gelenektir: dövme yaptıran mümkün olduğu kadar sesini çıkarmaz. Bütün acılara tahammül eder. Kimi de kan kaybından ölmüştür hani.»

Size Kaygigu eyaletiyle buranın ilgi çeken hususiyetlerini anlattım. Şimdi Aniyu'dan söz edeyim.

Aniyu, Kaygigu'nun doğusunda bir bölge. Öteki eyalet ve bölgeler gibi burası da Kubilay Han'ın hükümdarlığında. Halkı tarım ve hayvancılıkla geçiniyor, çoğunluğu da Budist.

Kadınları altın veya gümüş bilezik takıyor. Hemen

bütün kadınların kollarında ve bacaklarında iri iri altın ve gümüş bilezik gördüm.

İşin garibi erkekler de kollarına bilezik takıyor. Ama erkeklerin taktığı bilezikler, kadınlarınkinden daha kıymetli. Altın ve gümüş bileziklerle beraber kıymetli taşlarla bezenmiş kolyeler de taşıyorlar boyunlarında.

İyi cins at yetiştiriyorlar burada. Bu cins atları da Hindistan'dan gelen tüccara satıyorlar. Attan başka diğer koca baş hayvanlar da bol memlekette. Çok sulak ve verimli topraklar sayesinde ülke yemyeşil, bu yüzden de hayvanlar iyi besleniyormuş.

Yerliler, iri öküz ve inekleri anlatmadan edemiyorlar. Sanırsınız ki sadece iri sığırlarıyle, atlarıyle övünüyorlar. Eyalette birkaç gün kalır etrafı dolaşırsanız, siz de zümrüt yeşili çayırları görürsünüz.

Aniyu, işte böyle bir memleket. Anlatacak başka önemli şeyler olmadığı için kısa kestim.

Aniyu'dan yola çıktık, sekiz gün kadar gittik. Doğuya. Derken Toloman adlı bir kente vardık.

Toloman'da halk, garip bir dil konuşuyor, bu bölgedeki hiç bir halkın konuştuğu dile benzemiyor. Çoğunluğu Budist; tabiî, Kubilay Han'a bağlı olduklarını ve her yıl belirli bir vergi verdiklerini söylemeye hacet yok.

Bura insanları iyi dövüşçü hani; sonra ırk olarak da kendilerine has bir üstünlüğü var sanki. Tolomanlılar çekici bir tipe sahip. Çoğunluğu koyu kahverengi.

Bölgede pek çok büyüklü küçüklü kasabaya ve şehre rastlıyorsunuz. Zaten yüksek dağlarla çevrili. Bölgenin bir özelliği de bu zaten.

Burada garip bir gelenek daha var: Biri öldü mü, hemen yakıyorlar. Yanmayan kemiklerini de bir kaba koyup yüce dağların kovuklarına bir yere atıyorlar. Öy-

le kovuklara atıyorlarmış ki, vahşi hayvanlar bile bulamıyormuş.

Ülke altın madeni bakımından bir hayli zengin. Kaygigu, Aniyu ve Bengal'de olduğu gibi burada da altın sikke kullanılıyor. Bir de altın sikkenin yanı sıra ufaklık para da tedavül ediyor.

Et, süt ve pirinç başlıca ürünler, halkın pek azı ticaretle geçiniyor. Çoğunluğu tarımla uğraşıyor ve hayvancılık yapıyor.

İçtiğimiz şaraplar, bizim alışageldiğimiz cinsten değil; pirinçten, sert çarpıcı bir şarap yapıyorlar, içine de baharat falan atıyorlar. İnsan bir bardak içti mi çarpılıyor hani.

Kuiju, Toloman'ın doğusunda oldukça büyük bir eyalet. Toloman'dan yola çıktıktan sonra on iki gün nehir boyunca gidiyorsunuz. Küçük küçük kasaba ve köyler çıkıyor karşınıza ama sözünü bile etmeye değmez.

Kuiju eyaletin bahşşehri; aynı adı taşıyor. Çok güzel; birbirinden muhteşem mabedler ve binalar var. Halkın hemen hepsi Budist; Kubilay Han'a bağlı.

Halk, ticaret ve el sanatlarıyle geçiniyor. Hele, dokumaları çok güzel; ağaç liflerinden ince bir tür kumaş dokuyorlar, doğrusu bunca yer gezip gördüm böyle nefis bir kumaşa rastlamadım. Yazın giyilen bu kumaş dış memleketlerde de çok tutuluyormuş.

Kuiju eyaletinde altın sikke kullanılmıyor, Kubilay Han tarafından tedavüle çıkarılan kâğıt parayı kullanıyorlar. Kubilay Han'ın sarayında kâğıt parayı nasıl yaptıklarını, bastıklarını anlatmıştım.

«Kuiju, güzel bir eyalettir ama bir dert var başımızda.» diye yakındı yaşlı rehberimiz.

«Ne derdi?» diye sordum.

Anlattı:

«Sürüyle aslan var burada. Belki inanmıyacaksınız, şehrin civarında yahut tenha yerlerinde evleri olanlar, aslanların korkusundan karanlık basınca tek başlarına sokakta dolaşamazlar. O kadar ki geceleyin dışarıda kalmak değme babayiğitin harcı değildir. Aslanlar adamı parçalayıverir. Hatta şunu ifade edeyim; nehrin kıyısından epey ileride kayıkta gecelemek, kayığı kıyıya yanaştırıp içinde uyumaktan iyidir. Çünkü aslan gelip sizi pençeleriyle kayıktan bile alır, sürükler.»

«Doğrusu çok korkunç,» diye mırıldandım.

«Öyledir. Korku vericidir. Ama bizler alıştık.»

«Peki nasıl korunuyorsunuz?»

«Çaresini bulduk, elbet.» dedi. «Aslanları bir görseniz, iri mi iridir, çok da yırtıcıdır, hani. Ama bizim memlekette öyle köpekler bulunur ki aslanlar oyuncak kalır yanlarında. Köpeklerimiz de aslanlar kadar yırtıcı ve cesurdur; aslanlara bile saldırırlar. Aslanlardan korunmanın yolunu da biz böyle bulduk. Yanımızda köpek gezdiriyoruz.»

«Bir hayli ilgi çekici.» dedim. «Aslana karşı köpekleri silâh olarak kullanmayı ilk defa sizden işittim.»

Yaşlı adam başını salladı:

«Ama başarıyla kullanıyoruz. Bakın anlatayım. Bir adam iki köpekle pekalâ iri bir aslanın hakkından geliyor. Yanına ok ve yayını alıp, atına binen bir adam, farzet ki aslanın saldırısına uğradı. Köpeklerin biri önüne diğeri de arkasına saldırır. Köpekler cesur ve alışık olduğu için aslanın yanına yanına gelip onu kudurtur ve kaçarlar. Aslan dönüp durur köpeklerin etrafında ama bir türlü köpekleri pençesiyle yere seremez. Bu arada döner durur köpeklerin çevresinde. Ama bizim köpekler, talimli olduğu için aslana yem olmaktan kendilerini kurtarırlar. Tabiî köpekler aslana her saldırışta, onun kuyruğunu falan ısırırlar.»

«Peki, aslanın köpeklere zarar verdiği olmaz mı?»

«Bizim köpekler bu işe yatkındır, dedim ya. Onun için kendilerini aslanın pençelerinden korurlar. Aslan, sağa sola saldırır, sonra köpeklerle başedemeyeceğini anlayınca kaçmaya başlar. Bu arada köpekler havlar; köpeklerin havlamasından da irkilir aslan.»

«Sonra aslanı öldürür müsünüz?»

«Ata binmiş adam var ya; köpeklerin saldırısıyla kaçmaya başlayan aslanı kovalar. Aslan, şehrin veya kasabanın yakınındaki ormana kaçar. Ama bizim köpekler onun peşini bırakmaz, onlar da arkasından ormana dalarlar. Aslan sığınacak bir in veya sık bir ağaç kümesi görünce dalar, işte o sırada adam elindeki okla aslanı vurur, yıkar yere.»

«Halkınızın iyi savaşçı ve nişancı olduğunu söylemişlerdi.»

Yaşlı adam memnun, başını salladı:

«Halkımız iyi savaşçıdır. Nişancılığımızın da üstüne yoktur bölgede.»

«Sonra aslanı öldürürsünüz demek?»

«Ormanda o kadar çok aslan yaşıyor ki, anlattığım gibi evimizi köyümüzü rahat bırakmıyor. Elbet vururuz.»

Size Kuiju eyaletinde halkın aslan saldırısına karşı nasıl bir çare bulduğunu anlattım. Şimdi şehirden azıcık sözedeyim.

Kuiju'da çok bol ipek yetiştiriyorlar. İpekli kumaşları da epey ünlü bu bölgede. Yabancı şehir ve ülkelerden gelen tacirler büyük pazarlardan ipekli kumaş satın alıyorlar. Dış memleketlerde de çok tutuluyormuş.

Mal taşımayı da çoğunlukla nehir yoluyla yapıyorlar. Nehir boyunca irili ufaklı köylere rastlıyorsunuz. Çoğunluğu ticaret ve el sanatlarıyle geçiniyor. İyi de silâh kullanıyorlar.

Kuiju'dan yola çıkıp on iki gün kadar at sırtında giderseniz, Çeng-tu-fu şehrine varırsınız. Size burayı daha önce anlatmıştım.

Çeng-tu-fu'dan da yola çıkıp sekiz gün giderseniz Co-çau'ya ulaşıyorsunuz.

kı, nehirle ulaşımı, mal taşımayı bir hayli geliştirmiş doğrusu.

Ho-kien-fu'da çok kalmadık; güneye doğru yola çıktık. Üç gün kadar gittik ve Çanglu'ya vardık.

Çanglu, büyük bir şehir; Kubilay Han'ın hükümranlığı altında ve onun bastırdığı kâğıt parayı kullanıyor. Halkı Budist, bir özellikleri de ölülerini yakmaları.

Şehirde fazla dikkatimi çeken bir husus olmadı, yalnız pek görmediğim bir yolla tuz elde ediyorlar. Size onu anlatayım:

Şehrin az ilerisinden getirdikleri toprağı, bir yere yığıyorlar. Toprakta tuz yoğunluğunun çok olduğunu sanıyorum. Sonra bu yığının üstüne su döküyorlar. Ayrıca kenarlarında kanallar açtıkları için su bu kanallardan akıyor ve bir havuzda toplanıyor. Tortulu görünüşte olan bu suyu kazanlara koyup kaynatıyorlar; bembeyaz, saf, tertemiz tuz elde ediyorlar.

Bir Budist rahibi ile konuşuyorduk, bana dedi ki:

«Tuz, bizim için zenginlik kaynağıdır. Bütün komşu şehir ve memleketlere tuz ihraç ederiz, çok da para kazanırız. Gelirimizin büyük bir kısmı tabiî Kubilay Han'a aittir. Böylece hem biz kazanmış oluruz hem de Kubilay Han'ın hazinesi dolmuş olur.»

Bir de, çok iri şeftali yetiştiriyorlar buralarda. Gerek Çanglu'da, gerek civardaki köylerde pek çok şeftali ağacına rastladık. Çoğunda yumruk iriliğinde şeftali vardı. Zaten halk, topraklarının çok bereketli oluşundan iftiharla bahsediyor.

Çanglu'da başka ilgi çekici bir şey bulamadığımız için Katay'ın diğer bir şehrine doğru yola çıktık.

Beş gün kadar gittik, Çangli şehrine vardık. Çang-

li de Büyük Hükümdar Kubilay Han'a tâbi; halkı Budist ve kendilerine has bir dil konuşuyor.

Dediğim gibi, bütün Katay Kubilay Han'ın tedavüle çıkardığı kâğıt parayı kullanıyor, tabiî Çangli de bu kurala uymuş. Çangli'ye varana kadar yol boyunca pekçok kasaba ve köye rastladık. Hepsi de zengin, gelişmiş yerlerdi. Zaten Çangli de ticaret ile uğraşan bir şehir. Bu yolla da epey para kazanıyor. Bu da Kubilay Han'ın işine geliyor. Öyle ya, dünyanın vergisini ve harcını alıyor.

Çangli'nin hemen tam ortasından geniş bir nehir akıp gidiyor. Adeta şehri bıçakla ikiye bölmüş bu nehir. Ama halk çok yararlanıyor bu nehirden; özellikle nehir yoluyla mallarını gönderme imkânını bulmuşlar. Zaten bu deniz ulaşımı sayesindedir ki Çangli epey gelişmiş.

Çangli'de de çok kalmadık, gene yola koyulduk. Altı gün güneye doğru gittik. Yol boyunca irili ufaklı köy ve kasabalara rastladık; kiminde yarım gün, kiminde bir-iki saat kaldık, dinlendik.

Gördüğümüz, uğradığımız köy, kasabaların hepsinde yaşayan halk Budist; çoğunlukla ticaret ve el sanatlarıyle geçimlerini sağlıyorlar. Köy ve kasabalar temiz, düzenli, halkın yaşayışı da öyle ya. Bura insanları kendi halinde, iş - güçleriyle uğraşıyorlar.

Derken, Tandinfu'ya ulaştık. Tandinfu, çok büyük bir şehir. Hatta bir zamanlar bir krallık imiş. Sonunda Kubilay Han burasını ele geçirmek istemiş ve Tandinfu'ya bir ordu göndermiş.

Katay'dan beri bize rehberlik eden yaşlı adam:

«Tandinfu bir zamanlar büyük bir ticaret merkeziydi.» diye anlattı. «Sonra Kubilay Han, buranın zen-

dan Litan Sangon halkla birlik olduğunu ve artık Tandinfu'nun tek hakimi bulunduğunu Kubilay Han'a iletti. Kubilay Han bu habere müthiş kızmış, daha güçlü bir ordu hazırlatıp Tandinfu üzerine yürütmeye karar vermiş.»

«O halde, Kubilay Han'ın ordusu da sizinle birlik olmuş öyle mi?» dedim.

Yaşlı rehberimiz başını salladı:

«Şehrimiz Katay'ın en güzel, en çekici yeridir. Böyle bir zenginlik askerlerin başını döndürmüş olacak, onlar da kumandanları gibi, baş kaldırdılar.»

«Kubilay Han, bu defa daha güçlü bir ordu göndermiştir, sanırım.»

«Evet. Kubilay Han, Acul ve Mongotay adlı iki kumandanı görevlendirmiş ve emrine 100 bin kişilik bir ordu vermiş. Acul ve Mongotay kumandasındaki ordu, Litan'ın ordusunu kısa zamanda yendi, asi Litan ve yardımcıları öldüler. Acul ve Mongotay, şehre girince, baş kaldıran isyancıları yakalayıp işkenceyle öldürttü. O gün bu gün, Tandinfu ve çevresinde, Kubilay Han'a karşı en küçük bir itaatsizlik bile görülmemiştir.»

Şimdi de sizlere Katay ve Tandinfu'da görebildiğim bazı hususları anlatmaya çalışacağım.

Tandinfulu kadınlar, çok mütevazı. Büyüklerine de çok saygılı davranıyorlar. Gerek Katay'da gerekse Tandinfu ve civarındaki şehirlerde, kadınların tek başına sokaklarda dolaştığını görmedim. Bir de bir düğünde veya eğlence zamanında bile bura kadınları dans falan etmiyorlar.

Tandinfu'ya geldiğimizin ertesi günü, pazarı gezmeye çıkmıştık. Pazarda orta yaşlı bir erkekle tanıştık. Sordum:

«Dikkatimi çekti; sokaklarda pazarda kadınlarınız fazla dolaşmıyor. Neden?»

Orta yaşlı adam anlattı:

«Kadınlarımız, geleneklerine çok bağlıdır. Geleneklerimiz de oldukça sıkıdır hani. Kadınlarımız sokaklarda fazla dolaşmazlar, hatta pencereden dışarı bakan bir kadın bile göremezsiniz. Bu hareket bile çok ayıplanır. Mümkün olduğu kadar kendilerini az gösterirler. Sonra sokakta yürüyüşlerine dikkat ettiniz mi?»

Birden aklıma geldi. Sabahleyin şehri gezmeye çıkmıştık. Sokakta tek-tük kadına rastlamıştık. Hepsi de önlerine bakarak çevrelerinden adeta korkar gibi yürüyorlardı.

«Evet, dikkat ettim. Bizim memlekette kadınlarımız hiç de böyle yürümezler. Neden hep önlerine bakıyorlar?» diye sordum.

Orta yaşlı adam:

«Dedim ya, kadınlarımız sokakta zaten yalnız gezmezler hatta anneleri veya yakın akrabaları yanında olmadan bir yere gitmezler. Sonra sadece önlerine bakarlar, ne sağa ne sola bakmazlar bile.»

«Demek gelenekleriniz çok sıkı; katı kalıplar koymuş.»

«Öyledir,» dedi. «Hele mabedlere giderken geniş kenarlı şapka giyer kadınlarımız. Neden biliyor musunuz? Yukarı evlerin pencerelerin bakmasınlar diye. Sonra yaşlıların yanında çok az konuşurlar. Bizim geleneklerimize göre, bir kadın ne kadar az konuşursa o kadar terbiyelidir.»

Gerçekten, şehirde kaldığım müddetçe kadınların öyle gelişi güzel lâfa karıştığını görmedim. Başkalarının yanında önlerine ayaklarının ucuna bakıyorlar, konuşmuyorlar, ancak bir şey sorulduğu zaman cevap veriyorlar.

Eğlence yerine gitmiyorlar; sokaklarda tek başına

dolaşan kadına da rastlamadım. Evlerinde iş-güçleriyle uğraşıyorlar. Ziyaret ettiğimiz evlerde de kadınlar ile erkeklerin ayrı ayrı bölümlerde oturduğunu gördük. Bunun içindir ki, kadınlar çoğunlukla kendi dairelerinden dışarı çıkmıyor. Hatta babalarını ve erkek kardeşlerini bile seyrek görüyorlar.

Aynı durumu gençler için de müşahede ettik, diyebilirim. Delikanlılar da, kadınlar gibi, büyüklerinin yanında konuşmuyor, kendilerine soru sorulmadıkça ağızlarını bile açmıyorlar. Dedim ya, Tandinfu'nun halkı çok mütevazı ve terbiyeli.

Size azıcık da evlenmelerinden ve günlük hayatlarından söz edeyim.

Kızını, bir adamla evlendirmek isteyen bir baba, o adamla önce bir mukavele yapıyor. Mukavelenin esası da şu: Baba, kızının hiç cinsi münasebette bulunmadığını garanti ediyor. Adam da zaten bu şartla kızı alıyor. Eğer kız oğlan kız çıkmazsa, mukaveleyi bozuyor.

Bu konu epey ilgimi çekmişti; bizim yaşlı rehbere bir sorayım dedim. Yaşlı rehberimiz, bu yasadan çok memnun, şöyle dedi:

«Tandinfu, Katay'ın her bakımdan en mükemmel bir şehridir. Ama şunu da belirteyim ki, bazı geleneklerimiz sadece Tandinfu'da değil, diğer bölgelerimizde de yaşamaktadır. İşte bu geleneklerimizin başında evlenme törenleri gelir.»

«Evet, anlattılar, bize çok ilgi çekici geldi.» dedim.

«Evlenecek kız ile erkek merasimden önce bir deneme yaparlar. Bu denemede erkek, müstakbel eşinin kız oğlan kız olup olmadığını anlar. Zaten baba ile damat arasında yapılan mukavelede bu esas şart konuşulmuştur.»

«Nasıl bir deneme bu?» diye sordum.

Anlattı:

«Gelin, evlenip gerdeğe girmeden önce bir dene-

meden geçer. Mukaveleye göre kız oğlan kız çıkması esas ya; işte bunu anlamak için, her iki tarafın da güvendiği kişiler huzurunda gelin adayı, banyoya girer. Burada, tarafların vekilleri huzurunda kız oğlan kız olduğunu ispatlayacak.»

«Peki, damat adayı bulunmaz mı bu denemede?» diye sözünü kestim.

«Hayır, bulunmaz.» dedi. «Sadece tarafların güvendiği kişiler bulunur. İlk deneme güvercin yumurtasıyle yapılır.»

«Güvercin yumurtası mı?»

Rehberimiz, hayretimi anlamış olacak; sakin sakin cevap verdi:

«Bizim geleneklerimize göre, ilk deneme güvercin yumurtasıyle yapılır. Taraflar bu denemede ikna olurlarsa, mesele yok; mukavele yürürlüğe girer. Yok hayır, erkek tarafı bu denemeyle tatmin olmazsa ikinci bir deneme yapılır. Bu da şöyle olur: Kadınlardan biri parmağına ince bir pamuklu tülbent sarar, hafifçe, gelin adayının kızlık zarına dokunur; eğer pamuklu tülbente kan lekesi bulaşırsa, gelin adayının kız oğlan kız olduğu anlaşılır.»

«Peki bütün bu merasimlerden sonra mı evlenme töreni yapılır?»

«Gelinin babası ile damat adayı arasında daha önce bir mukavele yapılmıştı ya; eğer bu denemelerden gelin adayının kız oğlan kız çıktığı anlaşılırsa, mukavele muteber sayılır. Yoksa iptal edilir.»

«Şimdiye kadar gezip gördüğüm yerlerde bu yasalara hiç aldırmayanlara da rastladık.» dedim. «Bu konuda sadece siz mi bu kadar katı yasalar koymuşsunuz?»

«Diyebilirim ki, hemen hemen Katay'ın bütün bölgelerinde, anlattığım evlenme mukavelesine saygı duyulur, büyük bir özenle ve ihtimamla tatbik edilir.

Bilhassa Manzi'de bu yasaya titizlikle uyulur.»

Birden merakım artmıştı, sordum:

«Peki gelin adayı kız oğlan kız çıkmazsa, mukavele iptal edilir dediniz. Sadece o kadar mı?»

«Evet. Kızın babası ile damat adayı arasında yapılan mukavele geçersiz sayılır. Başka bir şey olmaz.»

Tandinfu, dediğim gibi Katay'ın en güzel en ilgi çekici şehri. Az önce anlattığım evlenme mukavelesi ve kendilerine has deneme, doğrusu benim epey ilgimi çekmişti.

Tandinfu'dan ayrılmadan önce bir olay geçti başımızdan. Böylece, çok garip bir duruma daha şahit olduk. Şimdi sizlere onu anlatayım.

Halkın Budist olduğunu söylemiştim ya; burada 84 idol var. Halk çeşitli isteklerini bu idollere söylüyor; bir inanışa göre, Büyük Tanrı, halkın arzularını yerine getirsin diye, bu idolleri görevlendirmiş. Her bir idolün kendisine has bir gücü, varmış.

Katay'ın hemen gezdiğimiz bütün şehirlerinde mabedlerine uğramıştık. Tandinfu'da da bazı mabedleri gezelim dedik.

Katay'dan beri yanımızdan ayrılmayan rehberimiz, bizim mabedlere olan ilgimizi biliyordu. Dedi ki:

«Tandinfu'da Büyük Tanrı'nın görevlendirdiği idoller arasında sizce en ilgi çekkici olanını gezelim isterseniz.»

«Memnunlukla, gezelim.» dedik.

«Pek çok idol vardır, Tandinfu'da. 84'ü buluyor. Her birinin de bir görevi vardır. Meselâ, bir idol, bereket dağıtır. Toprağının bereketli olmasını isteyenler bu idole gider, dua eder isteklerini söylerler.»

Her idolün bir adı varmış. Kimi, az önce belirttiğimiz gibi, bereket dağıtıyor, kimi, havanın günlük gü-

neşlik olmasını temin ediyor, kimi, çiftçilerin sürülerini herhangi bir zarardan koruyor, kimi hastalığa kimi kötü ruhlara karşı.

İçlerinde bir idol vardı ki, size anlatmadan geçemiyeceğim.

Bu idolün görevi, kayıp eşyayı bulmak. 12 yaşında bir çocuk heykeli, tahtadan yapılmış ama üstü kıymetli taşlarla ve madenlerle süslenmiş.

Mabedde bir kadın gece gündüz nöbet bekliyor. Görevi idolü kötü ruhlara karşı korumakmış.

«Bu kadın kendisini bu idola adamıştır.» dedi rehberimiz. «Hatta diğer idolların bulunduğu mabedlerde de bir insan yaşar, bunlar kendilerini idollere adamışlardır.»

«Peki, bu idol kaybolmuş veya çalınmış bir şeyi nasıl bulur?» diye sordum.

«İdolu Büyük Tanrı, görevlendirmiştir. Büyük gücü vardır bu bakımdan. Bir şeyiniz çalınmışsa yahut nereye koyduğunuzu bilmiyorsanız, idol size kaybettiğiniz veya çaldırdığınız şeyinizi bulur.»

«Bu merasim nasıl oluyor?»

«Mabedde kendisini idole adamış yaşlı kadın var ya; işte o kadına gider, isteğinizi söylersiniz. Ya bir şeyiniz çalınmıştır yahut kaybetmişsinizdir. Bunu söylersiniz. Yaşlı kadın, tütsü getirmenizi söyler. İdole arzu ve dileğinizi söylemeden önce tütsü yakılması şarttır. Yaşlı kadın tütsüyü alır, mabedde gezerken gördüğünüz kapta onu yakar. Bu arada da dua eder.»

«Herhalde dinî merasim de yapılır, öyle mi?» dedim.

Rehberimiz evet anlamına başını salladı:

«Sizin bildiğiniz veya tahmin ettiğiniz gibi bir dinî merasim olmaz ama yaşlı kadın, size bazı sorular sorar. Sonra idol ile fısıl fısıl konuşur. Çok geçmeden de size: «Sizin eşyanızı falan falan çalmış.» der. Yahut

siz eşyanızı şurada unutmuşsunuz, gidip alın, der.»

Doğrusu ne yalan söyleyeyim, hayretle ve merakla sormuşum:

«Peki, gerçekten, kaybolan şeyi veya çalınan eşyanızı idol bulabiliyor mu?»

«Elbette. İdolün gücü çoktur. Sonra bir şey daha var. Yaşlı kadın, eşyanızı falan falan çalmış gidip ondan alınız, dedikten sonra, siz de gider o kişiden çaldığı eşyanızı alırsınız. Yahut kaybettiğiniz eşyanızı, farzedin başka biri aldı, idol onu da size söyler. Siz de alandan eşyanızı istersiniz.»

«Ya, hırsız, çaldığı şeyi vermek istemezse veya kaybettiğim eşyamı bulan kişi inkâr ederse, ne olacak?»

«Tandinfu'da halk geleneklerine çok bağlıdır, dedim ya.» diye konuştu rehberimiz. «İnançlarımız arasında da şu var: idol gerçekten hırsızın veya eşyanızı alanın kim olduğunu söylerse onun, aldığı şeyi iade etmemesi imkânsızdır. Çünkü kısa zaman sonra mutlaka bir yerine bir şeyler olur.

«Nasıl bir yerine bir şeyler olur?»

«Başkasına ait bir şeyi alan veya çalan eğer kadınsa, yemek hazırlarken elini keser yahut üzerine kaynar su dökülür. Eğer hırsız erkekse ormanda odun keserken düşer bacağını veya kolunu kırar, yahut elini falan keser. Halkımız buna inanmıştır. Bu yüzden de idol, hırsızın kim olduğunu söyleyince, o kişi aldığı şeyi hemen götürür sahibine verir.»

Bazan idol, bütün duaya rağmen hırsızın veya o şeyi alanın kim olduğunu söylemezmiş. O vakit, yaşlı kadın «Ruhlar gelmedi. Gidin ve falan günde gelin.» dermiş.

Yaşlı kadın fısıltı gibi konuşurmuş; fısıldaşması belki saatlar sürermiş. Ruhlar, kayıp eşyanın yerini söyleyince, yaşlı kadın teşekkür eder:

«Ne iyi kalblisiniz! Ne âlicenapsınız!» dermiş.

Eşyası kaybolan adama da «Siz o şeyi falan yerde unutmuşsunuz, gidin alın.»; eğer çalınmışsa «Malınızı falan kişiler çaldı, şu yoldan kaçıyor, hemen davranırsanız yetişirsiniz.» dermiş.

Rehberimiz yaşlı kadının söylediklerinin doğru çıktığını ifade etti.

«Şimdiye kadar hırsızın veya eşyayı alanın kim olduğunu bulmazlık etmedi mi?» diye sordum.

Rehberim:

«Hayır efendim. Ruhlar daima doğruyu söylerler.» dedi.

«Ya çalınan eşyasını bulan kişi ne yapar?»

«O da, idole hediyeler getirir. Meselâ birkaç metre ipekli kumaş veya sim ve altınla bezenmiş bir dokuma .Getirir yaşlı kadına verir.»

Güneye doğru yola çıktık, Tandinfu'yu gerilerde bıraktık.

Yolculuğumuz üç gün kadar sürdü; nice güzel ve büyük kasabalardan ve köylerden geçtik. Fazla konaklamadık oralarda, sadece dinlendik.

Hemen hepsi birer ticaret ve küçük el sanatları merkezi idi. Yol boyunca gördüğüm kasaba ve köylerden hatta şehirlerden size fazla söz etmiyeceğim.

Üç gün sonra Sinju Matu'ya ulaştık. Sinju Matu, büyük bir ticaret merkezi. Katay'ın en gelişmiş şehirlerinden biridir diyebilirim.

Halkı Budist; tabiî Kubilay Han'a bağlı ve büyük hükümdarın çıkarttığı kâğıt parayı kullanıyor. Bir süre kalıp etrafı dolaştık.

Şehrin içinden büyük bir nehir geçiyor; nehir güneyden doğru geliyor, Sinju Matu'ya ulaşıyor. Nehir

şehri baştan aşağı geçiyor, sonra iki kola ayrılıyor. Kollardan biri doğuya, diğeri de batıya kıvrılıyor.

Bura halkı çoğunlukla nehir yoluyla mal gönderip getirtiyorlar. Nehirde öyle çok tekne gördük ki, kelimelerle anlatmak mümkün değil. Görmeyen inanmaz. Tekneler o kadar büyük değil, nehir genişliğine en uygun irilikte. Nehrin bir kolu Manzi'ye, öteki kolu da Katay'a ulaştığı için, tüccar, teknelerle bu iki şehire mal gönderebiliyor.

Sinju Matu'dan mal götüren teknelerin de boş döndüğünü sanmayın; tekneler gerek Mlanzi'den gerekse Katay'dan malla dolu olarak şehre dönüyorlar. Küçük teknelerin nehir boyu gidip gelmeleri doğrusu benim çok ilgimi çekti. Sık sık nehir kıyısına gidip bunları seyrettim.

Şimdi size kısa da olsa, Linju'dan söz edeyim.

Sinju Matu'dan hareket ettik, güneye doğru sekiz gün yol aldık. Büyük, muazzam, muhteşem bir şehre vardık: Linju.

Bundan önceki yolculuğumuzdaki gibi, birçok kasaba ve şehirden geçtik; hepsi de gelişmiş yerlerdi. Halk da bu zengin kasaba ve şehirlerde refah içinde yaşıyordu. Hepsi Budist; özellikle ticaret ile uğraşıyorlar.

Yol boyunca geçtiğimiz şehirlerde fazla kalmadık, şöyle bir uğradık diyebilirim. Dikkatimi şu çekti: Katay'da olduğu gibi burada halk ölülerini yakıyor.

Linju aynı zamanda bu bölgenin de adı; başşehrinin de adı Linju. Katay'ın en zengin şehirlerinden biri. Bu bölgedeki halk gibi burada da insanlar ticaret ile uğraşıyorlar. Bir de silâh imalâtında diğer şehirden çok önde.

Şehirde kaldığımız sürece birkaç silâh imalâtha-

nesini gezdim; gerçekten mükemmel silâh yapıyorlar. Çok hünerli insanlar. Silâh imalâtında gelişmiş olmasından, bura halkı avcılığa çok düşkün.

Komşu şehirlerden sırf av için Linju'ya geliyorlar. Daha çok vahşi hayvan ve kuş avına çıkılıyor. Şehrin yakınında büyük bir orman var; pek çok yırtıcı hayvan yaşıyormuş orada.

Bir de şunu söyleyeyim; nehir Linju'nun da yanından geçiyor, ama daha geniş. Bunun içindir ki burada daha büyük teknelere rastladık.

Linju'da fazla kalmadık, yolumuza devam ettik.

Üç gün gittik, büyük bir şehre vardık: Piju.

Büyük bir ticaret merkezi burası. Bilhassa, ipek ve ipekli kumaşlarıyla ünlü imiş. Rehberimiz dedi ki:

«Piju, Kubilay Han'a önemli miktarda gelir getiren bir şehirdir. Halkın bir kısmı da el sanatlarıyle geçimlerini sağlar. Sonra komşu şehir ve eyaletlere epey mal satılır. Ağır ipekli kumaşlarını bir görün, nefistir.»

Şehir, Menzi eyaletinin girişinde yer alıyor. Piju-ya uğrayan seyyahlar, bol bol mal alıyorlar buradan. Kısaca şunu da söyleyeyim: Linju gibi Piju'da da halkın çoğunluğu av meraklısı. Hepsi de Budist.

Piju'da daha fazla ilgimizi çeken bir şeye rastlamadık, bunun için yola koyulduk.

Güneye doğru hareket ettik; iki gün kadar gittik. Büyük kasaba ve şehirlerden geçtik. Yeşillik ve orman her yanı. Halkı ticaret ve el sanatlarıyla geçiniyor. Bir de tarım çok ileri bu bölgede. Sonra Siju'ya vardık.

Rehberimizle şehri dolaşmaya çıkmıştık; civarında çok büyük tarlalar gördük.

«Toprak çok verimlidir bu bölgede.» dedi. «Allah

burasını adeta özene bezene yaratmış. Çok miktarda buğday yetişir.»

«Bu bölgedeki şehirler aşağı yukarı birbirlerine benziyor.» diye sözünü kestim.

«Halkın günlük hayatı da, gelenekleri de birbirine çok benzer.» diye başını salladı. «Hepsi Budisttir ve ölülerini yakarlar.»

Siju'da da çok kalmadık; güneye doğru yolumuza devam ettik.

Ekili tarlalardan, ormanlardan geçtik, beş gün yol aldık. Yol boyunca güzel gelişmiş kasabalar çıktı karşımıza; uğradık, konakladık.

Yolculuğumuz sırasında rehberimiz geniş geniş izahat veriyordu.

Halk Budist imiş, ölülerini yakıyormuş. Daha çok ipekli dokumada mahirlermiş. Şehirde imâl edilen ipekli kumaşlar Kubilay Han'ın sarayında çok aranır ve beğenilirmiş.

Yola çıktıktan beş gün sonra büyük bir nehre vardık. Nehrin adı Kara-moran. Mübalağasız söyleyeyim, iki kıyı arası 1,5 kilometre kadar var.

Koca koca gemiler akıp gidiyor nehir boyunca, hemen hepsi yelkenli. Tek kelimeyle muazzam bir gidiş-geliş. Nehir çok derinmiş, bu bakımdan nehir ulaşımı kolayca sağlanıyor.

Rehberimiz nehrin karşı kıyısını gösterdi:

«Allah'ın verdiği en büyük lütuflardandır bu nehir.» dedi. «Büyük hükümdar, çok şeyler kazanmıştır, bu nehir sayesinde.»

«Nehir yoluyla ulaşım her halde size çok fayda sağlıyor, değil mi?» diye sordum.

«Tüccar malını hep bu gördüğünüz gemilerle taşır. Şu karşı kıyıda nice büyük şehir vardır. Ama en büyükleri Hvai-ngan-çau ile Kaiju şehirleridir.

Bu iki şehir de önemli ticaret merkezleriymiş.

Nehrin kıyısında kuruldukları için çok gelişmişler; yakın şehir ve kasabalarda imâl edilen kumaşlar, ipekliler, hep bu iki şehirden diğer bölgelere nakledilirmiş.

Rehberimiz:

«Nehrin ticarî yanı sıra askerî bakımdan da önemi vardır.» dedi.

«Asker taşıması bakımından mı?» diye sordum.

«Evet. Büyük hükümdar, ordusunu bu nehir yoluyla nakleder. Kara yoluyla taşımadan daha elverişlidir.» dedi.

Sonra kıyı boyu gezindik, gemileri yakından görmek fırsatını bulduk. Gemiler bizim denizlerde seyreden teknelerden.

Rehberim tekneleri gösterdi:

«Tahmin ettiğinizden daha çok gemi vardır bu nehirde.» dedi.

Şöyle bir baktım. Kararlamadan:

«Pek tahmin edemiyeceğim ama birkaç binin üstünde.» dedim.

Rehberim bir sayı söyledi, size bilmem nakledeyim mi? On beş bin tekne gidip gelirmiş bu koca nehirde. Yalancı, demeyesiniz diye söylemek istemedim. Ama bu sayı rehberimizin hesaplaması.

Kaiju'dan gemiyle sabah yola çıkarsanız, akşama, Denis'e varırmışsınız. Buradan bir günlük uzaklıkta imiş.

Karşı kıyıya ayak basarsanız, Manzi eyaletine girmiş oluyorsunuz.

Manzi, buranın en önemli eyaletlerinden biri; Size şimdi Manzi'yi, Kubilay Han'ın burasını nasıl ele geçirdiğini anlatacağım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANZİ

Bunca yer gezip gördük ya; sizlere anlatmaya çalıştım. Bütün bu yerler yol boyunca uğradığımız şehirler ve kasabalardı. Diyebilirim ki Katay'ın ancak yirmide birini gezip gördük.

Manzi'de bir zamanlar bir hükümdar yaşıyormuş. Çok iyi kalbli ve zenginmiş. Ancak, anlattıklarına bakılırsa Kubilay Han'dan daha zengin ve güçlü olamazmış.

Hükümdara, bu vasıflarından dolayı Cennetin Oğlu derlermiş. Büyük muhteşem bir sarayda yaşıyormuş, ünlü bir de haremi varmış.

Rehberim, bizi çok yaşlı bir adamla tanıştırdı. Başından birçok savaş geçmiş, şimdi kendisini bir mabede adamış.

«Manzi hükümdarı, çok zengindi ama ne atları ne de askerleri vardı.» dedi.

«Nasıl olur?» diye sordum. «Atları ve askerleri olmayan hükümdar olur mu?»

Yaşlı adam başını salladı:

«Ülkede at yoktu. Sonra halkı öyle silâhla uğraşmasını sevmezdi. Ne talim ne eğitim. Halkımız barış

içinde yaşamasını severdi. Bu bakımdan hükümdarımızın öyle talimli bir ordusu yoktu.»

«Peki bunca zaman kendinizi nasıl düşman saldırısından koruyabildiniz?»

«Bizim eyaletteki şehirler hep su kenarında kurulmuştur. Şehirlerimizin etrafında mutlaka akarsu vardır. Meselâ küçük bir nehir, dere veya göl. Muhkem duvarlarla da çevrilidir şehirler. Yani dışarıdan ancak köprü ile şehre girilebilir.»

«Peki nehir veya çayı bir vasıtayla aşmak mümkün değil mi?» diye sordum.

Yaşlı adam:

«Bu pek kolay olmaz.» dedi. «Su derindir. Zaten böyle bir yerde biz şehirlerimizi kurarız.»

«Ya, nehirlerin genişliği?»

«Onlar da bir ok atışından daha geniştir. Öyle kolay kolay teslim olmaz.»

Doğrusu hayret etmiştim. İtalya'da ve gördüğüm memleketlerde şehirler kalın ve muhkem kalelerle çevrilmişti ama şehirleri korumak ve savunmak için de askerler bulunuyordu.

Yaşlı adam dedi ki:

«Bizim şehirlerimiz gerçekten düşman saldırısına karşı çok iyi kurulmuştur. Bir de şehirlerimizde talimli askerlerimiz olsaydı, o vakit hiç bir yabancı şehirlerimize giremezdi.»

Sonra Kubilay Han'ın Manzi'yi ele geçirişini anlattı.

1268 yılında Büyük Hükümdar Kubilay Han, Manzi'yi istilâ etmeye karar verir. En güvendiği kumandanlarından olan Bayan Çinksan'ı çağırır ve bir ordu ile Manzi'ye yürümesini ve krallığı ele geçirmesini emreder.

Yaşlı adam:

«Size bir şey söyleyeyim mi?» dedi. «Manzi hükümdarı, çok eskiden bir falcı çağırmış ve falına baktırmış. Falcı hükümdarın yıldızına bakmış ve «Yüz gözlü bir adam sizin topraklarınızı ele geçirecek.» demiş.

«Ne zaman yıldız falına baktırmış?» diye sordum.

«Memleketimizde hükümdarlar sık sık yıldız fallarına baktırırlar. Bu, adeta bizim için bir gelenek haline gelmiştir.»

«Peki, falcılar, hükümdarınıza, yüz gözlü bir adam ülkenizi ele geçirecek, demiş de hükümdarınız buna karşı bir hazırlık yapmamış mı?» dedim.

Yaşlı adam hayır der gibi başını kaldırdı:

«Birkaç defa Manzi'yi ele geçirmek isteyen oldu ama size dediğim gibi, şehirlerimizi zaptetmek çok güçtür. Başaramadılar ve çekip gittiler.»

«Çok ilgimi çekti,» dedim. «Demek, falcı, hükümdarınızın falına ne zaman baksa, «Sizin ülkenizi yüz gözlü adam zaptedecek.» demiş ha?»

«Evet öyle.»

«Sonra Kubilay Han Manzi'yi nasıl ele geçirdi?»

«Kumandanlarından Bayan Çinksan'ı görevlendirip emrine atlı ve yaya büyük bir ordu verir, Bayan Çinksan da ordusuyla Manzi üstüne yürür. Aynı zamanda emrinde büyük bir filo da vardır. Bayan Çinksan ordusunu gemilerle taşır ve Hvai-ngan-çau şehrine varır. Şehri görüyorsunuz, bir yanı nehre yaslanmıştır, etrafında da hendekler vardır.»

«Gördüğüm kadarıyle, kolay kolay zaptedilecek bir şehir değil.» dedim.

Yaşlı adamla rehberim:

«Öyledir.» dediler.

«Kubilay Han'ın kumandanı, şehri muhasara ettikten sonra hemen taarruza mı geçmiş?» dedim.

«Hayır, önce şehrin teslim olması için haberci salmış.» dedi.

«Peki neden?»

«Kumandan şehre haberci gönderip halkın zarar ve ziyana uğramaması için teslim olmasını ister. Zaten Kubilay Han da Manzi'nin zenginliğine göz koymuş, şehirleri tahrip etmeden ele geçirmesini emretmiş.»

«Halk Kubilay Han'ın ordusundan korkmuştur herhalde.» dedim.

Yaşlı adam:

«Hayır, katiyen.» dedi. «Halk teslim teklifini reddeder. Bayan Çinksan bunun üzerine, şehre saldırır ama bir türlü ele geçiremez. Halkımız her ne kadar talim ve terbiyeli değilse de şehir çok muhkem olduğu için Kubilay Han'ın askerlerini kolayca püskürtür. Bayan Çinksan, birden kararını değiştirir. Ordusunu toplar, Manzi'deki başka bir şehri kuşatmaya gider.»

«Kubilay Han'ın ordusu çok güçlüdür.» dedim. «Neden muhasarayı kaldırıp başka şehre gitmiş?»

Rehberimiz söze karıştı:

«Manzi'nin zenginliği, şehirlerdeki muhteşem mabedler Kubilay Han'ın ilgisini çekmişti, hiç biri bozulmasın istiyordu. Bayan Çinksan da şehirlerin kendi kendisine kapılarını açmasını arzu ediyordu.»

«Bayan Çinksan'ın diğer şehirleri muhasara etmesi nasıl sonuçlandı?» diye merakla sordum.

Yaşlı adam anlattı:

«Bayan Çinksan, ordusunu çeker, Hvai-ngan-çau'nun yakınındaki bir şehre yollanır. Şehre varınca, halka haber gönderir. Teslim olun, kılınıza ve malınıza dokunulmayacaktır, der. Halk, bu teklifi kabul etmez. İşte o zaman, Bayan Çinksan müthiş kızar buna, bütün gücüyle şehre saldırır.»

«Halk Kubilay Han'ın ordusunu görünce korkuya kapılmıştır.» dedim.

«Buna rağmen şehri iyi savundu halk, uzun zaman direndi. Ama sonunda Kubilay Han'ın askerleri galip geldi ve şehre tıpkı bir fırtına gibi girdiler.»

«Şehrin zenginliğine bir ziyanları oldu mu?»

«Olmaz olur mu. Baştan aşağı yakıp yıktılar. Hatta söylendiğine göre, halkı kılıçtan geçirdiler.»

Manzi hükümdarı, Kubilay Han'ın askerlerinin, şehirlere hücum ettiğini öğrenince önce pek telaşa kapılmamış. Biliyormuş ki şehirleri kolay kolay teslim olmaz.

Bayan Çinksan da şehri yakıp yıktıktan sonra başşehre yollanmış. Manzi hükümdarı o zamanlar Kinsay şehrinde oturuyor.

Yaşlı adam dedi ki:

«Hükümdar, Bayan Çinksan'ın şehri muhasara ettiğini görünce, fazla korkmamış. Bayan Çinksan teslim olması için gene haberci göndermiş. Bu defa, Manzi hükümdarı, kumandanın kim olduğunu sormuş, demişler ki Bayan Çinksan. Çinksan yüz gözlü, anlamına gelir. Manzi hükümdarı bunu duyunca birden telâşlanmış, korku bütün vücudunu sarmış. Çünkü, falcılara göre, ancak yüz gözlü biri tarafından ülkesi istilâ edilecekmiş.»

«Yıldız falına bakanların kehaneti demek doğru imiş.» dedim.

Bu defa rehberim söze karıştı:

«Evet. falcıların kehaneti doğru çıktı. Ve Kubilay Han'ın askerleri böylece Manzi'yi bir baştan ötekine ele geçirdiler.»

«Ya hükümdar, kumandanın yüz gözlü olduğunu duyunca ne yapar?» diye sordum.

«Manzi hükümdarını korku öylesine sarar ki, gözü hiç bir şey görmez. Maiyetini toplar, kendisine sadık

adamlarını alır, hazinesini de bine yakın gemiye yükler. Okyanustaki bir adaya kaçar.»

Hükümdar, yüz gözlü kumandanın daha adını duyar duymaz hiç bir şey düşünemez olmuş, selâmeti kaçmakta bulmuş. Yalnız hükümdarın karısı bir ara direnmeyi, kocasının yerine şehri savunmayı tasarlamış ama çabuk vazgeçmiş bundan. Zaten, falcıların kehaneti aklından hiç çıkmıyormuş.

Bunun üzerine, şehri Bayan Çinksan'a teslim etmiş.

Başşehir Kinsay'ın düşüşü çabuk yayılmış Manzi'de. Diğer şehirler, hükümdarlarının kaçtığını ve karısının da şehri Kubilay Han'ın kumandanına teslim ettiğini öğrenince telâşa kapılmışlar.

Yaşlı adam dedi ki:

«Anlatmakla anlaşılmaz. Dünyada bildiğiniz en zengin memleket Manzi'nin ancak yarısına erişebilir. Öylesine zengindir.»

Size azıcık da Manzi'nin zenginliğinden söz edeyim.

Hvai-ngan-çau'yu gezip gördük. Gerek pazarlarının büyüklüğü gerekse ağır ipekli kumaşların nefaseti yaşlı adamın anlattığı kadar vardı.

Rehberim:

«Kubilay Han'ın sarayında en mutena bir yer işgal eder.» dedi. «Manzi'de imâl edilen kıymetli taşlarla bezenmiş yüzükler, mermer süs eşyaları, ipekli kumaşlar, çoğunlukla Kubilay Han'ın sarayına gönderilir. Hükümdara hediye vermek isteyen kumandanlar da burada yapılmış malları alırlar.»

«Manzi'de gezip gördüğüm şehirler çok kalabalık.» dedim.

«Öyledir.» dedi. «Nüfusu hem çoktur hem de burada pek fakir bulamazsınız.»

«Nasıl oluyor bu?» diye sordum.

Anlattı:

«Manzi hükümdarı, çok iyi kalbli ve fakir babası idi. Ülkesinin zenginliğini biliyor; bu yüzden yoksulluk çeken, kötü günler süren insanlara elinden geldiği kadar yardımı ederdi. Bakın, ülkenin bir geleneğini size söyleyeyim. Yardıma muhtaç olan kadının çocuğu olursa veya çocuğunu bakamıyacak kadar yoksul birinin çocuğu olursa, o kadın, çocuğunu hükümdara götürür.»

«Peki neden hükümdara götürüyorlar?»

«Hükümdar sırf bu maksatla büyük bir bakım evi yaptırmıştır. Sadece Kinsay şehrinde değil, ülkenin büyük şehirlerinde bakım yerleri kurdurmuştur. Yoksul kadın çocuğunu buraya bırakır. Böylece çocuk, hükümdarın himayesine girmiş olur.»

«Hükümdar bu kadar çocuğa nasıl bakabiliyor?»

«Size belki mübalağa gelir ama her yıl yirmi bin çocuğa kucak açardı hükümdar.»

Yirmi bin çocuk sözünü duyunca epey şaşırdığımı itiraf edeyim. Sordum:

«Yirmi bin çocuğa her yıl kucak açmak, onlara bakmak büyük bir iş. Kaç kişi yapabilir bu işi?»

«Hükümdarın sayısız bakım yuvaları vardı.» dedi.

Bazan da anasız babasız çocukları getirirlermiş; bakım yuvalarında her çocuğun doğduğu ay ve burca göre kayıtlar bulunuyormuş.

Rehberim ilâve etti:

«Meselâ çok zengin olup da çocuk sahibi olamayan karı kocalar, bu bakım yuvalarına gelir, dilerlerse erkek dilerlerse kız çocuklarından birini evlât edinirdi.»

«Bütün bunlar hükümdarın izniyle mi olur?» dedim.

«Elbette.» dedi. «Evlât edinmek isteyen zenginler, hükümdara çıkar, dileklerini söylerler. Hükümdar da onlara, çocuklardan birini verir.»

«Çok hayırlı iş.» dedim.

«Bir şey daha var. Hükümdar, bu anasız babasız çocukları büyüdükleri vakit evlendirirdi.»

«Manzi hükümdarının iyi kalbli olduğunu söylemiştiniz, aynı zamanda hayırsever biri imiş.» dedim.

Rehberim uzun uzun hükümdarın, yoksullara nasıl yardıma koştuğunu, fakir gençleri evlendirdikleri zaman onlara nasıl ev-bark sağladığını anlattı.

«Hükümdar, bu çocuk yuvalarında yetişen gençleri evlendirirdi.» dedi. «Aynı zamanda onlara paraca yardım da ederdi. Böylece yoksul gençler evlenerek yuva sahibi olurlardı.»

«Peki hükümdarın serveti bu işleri yapmasına yetiyor mu idi?» diye sordum.

Rehberim:

«Evet. Manzi hükümdarı tahmininizden de zengin idi.» dedi.

«Yılda yirmi bin çocuğa baktığını söylediniz. Bu kadar insana bakmak onları yetiştirmek mesele doğrusu.» dedim.

«Hükümdarın nice adamı vardır. Hem bakın başka bir misal vereyim. Bir gün hükümdar, kırda gidiyor, küçük bir kasabadan geçiyor. Yol kenarında evler görüyor. Evlerin bir ikisi güzel, büyük. İçlerinde biri, yani iki büyük evin arasında olan, küçücük, adeta sıkışmış bir halde. Bunu gören hükümdar, hemen küçük evin kapısını çalıyor.»

Rehberim bir an durup yüzüme baktı. Ben ise misalden pek bir şey anlamamıştım.

«Neden küçük evin kapısını çalsın?» diye sordum.

«Hükümdar şöyle düşünür: Büyük güzel evlerde oturanlar zengindir. Ama küçük evde yoksul kişiler otu-

rur. Yoksul tebasının belki bir şeye ihtiyacı vardır. İşte böyle düşünmüş hükümdar.»

Ertesi gün, Hvai-ngan-çau'yu gezmeye çıktık. Nehir kıyısına indik. Büyük teknelerin mal yüklemelerini, yelkenlerini şişirip açılmalarını seyrettik.

İşte o zaman hükümdarın ne kadar zengin olduğunu anladım.

Şehrin birçok semtinde hükümdara ait binalar vardı. Bunların büyük kısmında babasız anasız çocuklar büyütülüyordu. Daha önce anlattığım gibi, bu bakım evlerinde hükümdarın adamları çalışıyor.

Rehberimiz, sarayda da çok sayıda hizmetkârın bulunduğunu söyledi:

«Bu bakım evlerinde hükümdarın adamları çalışıyor ama sarayında, diyebilirim ki, en az bin hizmetkâr var. Kadınlar, erkekler, gençler, büyük bir hizmetkâr ordusu arı gibi çalışır.»

Şehri gezerken bir de şu husus dikkatimi çekti: Herkes kendi işiyle uğraşıyor. Kimse kimseyle meşgul değil.

«Sadece Hvai-ngan-çau'da değil, Manzi'nin bütün şehirlerinde halk emniyetle yaşar.» diye konuştu rehberimiz. «Ülkede hırsız uğursuz yok gibidir. Kimse başkasının malına dokunmaz. Ancak yabancılar, ülkeyi pek bilmeyenler hırsızlık yapar.»

Geceleyin dükkânları kilitlemezlermiş. Geceleri seyahat etmek de emniyetli imiş. Herkes refah içinde yaşadığı için başkasının malına mülküne göz dikmezmiş.

Size kısaca hükümdarın eşinden de söz edeyim: Kubilay Han'ın askerleri Kinsay şehrini muhasara edin-

ce hükümdarın nasıl kaçtığını anlatmıştım. Eşi de falcıların ne söylediğini, yüz gözlü bir adamın şehri ve ülkeyi işgal edeceğini biliyormuş.

Rehberim:

«Hükümdar okyanustaki bir adaya kaçınca eşi, biran düşünmüş. Falcıların doğru söylediğine inanıyormuş. Bu yüzden karşı koymanın gereksiz olduğunu söylemiş.»

«Peki hükümdar kaçınca askerleri ne düşünmüş?» dedim.

«Tabiî pek çoğu bozulmuş. Ama kraliçe savunalım derse, güçlerinin yettiği kadar şehri müdafaa edeceklermiş. Ama kraliçe, şehri Bayan Çinksan'a teslim etmiş.»

Konuştuğumuz yaşlı adam bunları anlatmıştı. «Peki sonra kraliçe ne oldu?»

«Bayan Çinksan, kraliçeyi Kubilay Han'a götürür. Kubilay Han, kraliçenin anlattığını dinler. Ona sarayında özel bir daire tahsis eder. Ama hükümdarın da bir daha ülkesine dönmemesini, kaçtığı adada ölünceye kadar yaşamasını emreder.»

Hvai-ngan-çau'nun çok büyük bir şehir olduğunu söylemiştim. Kara-moran nehrinin kıyısında; nehir de anlattığım gibi 1,5 kilometre genişliğinde büyük mü büyük.

Nice irili ufaklı tekne gidip geliyor. Çoğu da okyanusa doğru akıyor. Nehir kıyısında insanlar arı gibi çalışıyorlar. Mallar yükleniyor, mallar sandıklar, heybeler boşalıyor.

Kubilay Han'ın kâğıt parası kullanılıyor ülkede. Halkın büyük kısmı Budist; ölülerini yakıyorlar. Rehberim:

«Daha çok kuzey - batıdan gelen tüccarlar, o böl-

gedeki mal ihtiyacını buradan karşılarlar.» dedi.

«Peki malları o bölgeye nasıl naklederler?» dedim.

«Tabiî kervanlarla naklederler. Ama memlekette en fazla nehir yoluyla nakliyat yapılıyor.»

Şehirde ipekli kumaş çok aranan bir mal. Bunun yanı sıra tuz geliyor. Dediklerine göre, belli başlı ihraç metaı sayılıyor. En az kırk şehrin tuz ihtiyacı buradan karşılanıyormuş.

«Artık siz Kubilay Han'ın sadece bu şehirden ne kadar büyük bir gelir sağladığını tahmin edin.» dediler.

Size şimdi de çok ilgi çekici bir kasabadan bahsedeyim.

Hvai-ngan-çau'dan yola çıkar da bir gün kadar güney-doğuya giderseniz güzel bir kasabaya varırsınız. Kasabanın adı Pao-ying'dir.

Hvai-ngan-çau ile Pao-ying kasabası arasında güzel bir patika yol vardır. Patika yolun özelliği de şu: Sağ tarafta yol boyunca bir sazlık uzanır. Yer yer su kümeleri vardır.

Yolun diğer tarafı ise derin hendektir. Hendekte de su vardır. Pao-ying kasabasına ancak bu patikadan gidilir.

Rehberimiz şöyle anlattı:

«Bu bölge çok sulaktır. Bunun için gördüğünüz küçük taşlarla döşenmiş patika yol yapılmıştır. Halk her bakımdan çalışkandır. Güzel mabedler ve binalar da inşa etmiştir.»

Pao-ying'de halk genel olarak ticaret ile uğraşıyor. Onun yanı sıra, el sanatlarıyle de geçimlerini sağlayanlar var.

Pao-ying kasabasında çok kalmadık. Ancak kasabanın çarşısıyle civarını şöyle bir gezdik. Halkı Bu-

dist; Kubilay Han'ın çıkarttığı kâğıt parayı kullanıyor. Yalnız ipekli kumaşları çok nefis. Bir de altın ve gümüşle işlenmiş ağır ipekli kumaşlar gözümüze ilişti.

Rehberimiz:

«Bu kumaşları daha çok Kubilay Han'ın sarayındaki zenginler satın alır. Çok yüksek fiyatla büyük şehirlerde de satılır. Çok aranır bu kumaşlar.» dedi.

Pao-ying'den ayrıldık. Güney - doğuya doğru yolumuza devam ettik.

Bir gün kadar gittik, geniş ve çok güzel bir şehre vardık. Şehrin adı: Kao-yu idi.

Bu bölgedeki diğer şehirlere benziyordu. Halkı Budist ve Kubilay Han'ın tebası olduğu için onun çıkarttığı kâğıt parayı kullanıyor. Ticaret ve el sanatlarıyle uğraşıyorlar. Yalnız burada her şey çok boldu.

Halkı hayvan avına meraklı imiş. Bir de kuş etiyle balık çok bol bulunuyor burada.

Biraz dinlendik ve gene yola koyulduk. Güzel yeşil yerlerden geçtik, Tayi-çau şehrine geldik.

Tayi-çau o kadar büyük bir şehir değil, ama çok güzel evleri, mabedleri ayrı bir incelik ve zevkle yapılmış. Ne ararsanız bol bol bulunuyor.

Dediler ki:

«Şehirde ticaret çok gelişmiştir. Bu bölgenin başlıca ticaret merkezlerindendir. Nehir kıyısında olmamız su yoluyla mal nakletmemizi kolaylaştırdığı için civarımızdaki köy ve kasabalardan gelen mallar bizim şehirde alıcı bulur, buradan diğer şehirlere aktarılır.»

Çok sayıda yelkenli tekne gördük; geliyor, gidiyor, hepsi de ağız beri mal yüklü.

Tayi-çau şehrinden bir gün ötedeki çok büyük ve gelişmiş bir şehir var: Yang-çau.

Yang-çau, bu bölgenin merkezi, şehre 27 şehir ve

kasaba bağlı imiş. Çok güzel ve ağaçlık yoldan geçtik. Yol boyunca küçük ama güzel kasabalar gördük. Hemen hemen hepsi de bir örnekti.

Yang-çau'ya vardığımız zaman rehberim:

«Burada Kubilay Han'ın on iki başkumandanından biri oturur.» dedi.

Şehre henüz girmiştik, ancak binalarından ve büyük mabedlerinden güzel bir şehir olduğunu anlamıştım.

«Çok zengin bir şehre benziyor.» dedim.

«Öyledir. Hem idarî hem de ticarî merkezdir.» dedi. «Aynı zamanda bir askerî üstür.»

Yang-çau ile ona bağlı şehir ve kasabalarda Kubilay Han'ın ordusuna asker yetiştiriliyor. İrili ufaklı ordugâhlar, talimgâhlar varmış.

Tayi-çau ile Yang-çau şehirleri okyanusa yakın. Şöyle böyle iki üç günlük mesafedeler.

Rehberim dedi ki:

«Yang-çau'dan güney-doğuya doğru giderseniz, iki gün sonra okyanusa varırsınız. Bu bölgenin en önemli mahsulü tuzdur. Nice tüccar, temiz ve saf tuz almak için ta buralara kadar gelir. Bu da Kubilay Han'a büyük gelir sağlar.»

Bu bölgede ve şehirlerde fazla dikkatimi çeken hususlar olmadığı için, kısa geçeceğim ve size şimdi Ngan-king şehrinden bahsedeceğim.

Manzi'nin batı bölgesinde iki büyük şehir vardır. Biri Ngan-king, diğeri de Siyang-yang-fu'dur.

Önce size Ngan-king'i anlatayım.

Bu zengin şehirde halk, ticaretle uğraşıyor. Hepsi Budist ve Kubilay Han'ın kâğıt parasını kullanıyorlar. Kendilerine göre de el sanatlarını geliştirmişler. Daha çok ipekli kumaş imalâtında ünlü bir şehir.

Çarşıyı dolaşmaya çıkmıştık. Yaşlı bir satıcıyla konuştuk.

«Bize yakın bazı şehir ve kasabalarda da ipekli kumaş bulursunuz.» dedi. «Ama onlar bizimkiler kadar nefis değildir.»

Rehberim ilâve etti:

«Ngan-king'te toprak mahsulleri de boldur. Şehrin civarında geniş meyve bahçeleri vardır. Bunun yanı sıra, av hayvanı da mebzulen bulunur.»

Ngan-king'in çok yakınında büyük bir orman vardı. Ormanda yırtıcı hayvanlar, aslan ve kaplan yaşıyormuş. Ava meraklı olanlar sık sık bu ormana gider avlanırlarmış.

Kısaca Ngan-king şehrinde gördüğüm şu: Şehir çok zengin, zenginliği de mal bolluğundan ileri geliyor. Ağır ipekli kumaşlar, sim ve altın işlemeli kumaşları çok aranıyor.

«Ngan-king şehri bu zenginliği yüzünden Kubilay Han'ın en gözde şehirlerindendir.» dediler.

Şimdi size Siyang-yang-fu'yu anlatayım. Bakın, bu şehre geldiğimiz zaman neler oldu.

Siyang-yang-fu, çok büyük ve muazzam bir şehir; civarındaki on iki şehir buraya bağlı. Hepsi de zengin, geliri çok şehirler.

Siyang-yang-fu, büyük bir ticaret ve sanayi merkezi. Sanayi merkezi dedim; çünkü el sanatları çok gelişmiş burada. Şehre geldiğimizin ertesi günü dolaşmaya çıktık. Önce şehrin ortasındaki büyük pazara gittik.

Nefis ipekli kumaşlar, gümüş ve altın işlemeli kumaşlar insanın gözünü alıyordu. Pazarda çok iyi işlenmiş silâhlar, kılıçlar, hançerler de gördük.

Rehberim:

«Siyang-yang-fu aynı zamanda silâh imâl ve tica-

retinin de merkezidir.» dedi. «Kubilay Han'ın sarayındaki ünlü kumandanlar silâhlarını hep buradaki ustalara yaptırır.»

Şehrin civarındaki büyük ormanda, aslan, kaplan gibi vahşi hayvanlar yaşıyormuş. Bu yüzden de halk sık sık hayvan avına çıkarmış.

Şimdi gelelim, Kubilay Han'ın bu şehri nasıl ele geçirdiğine. Sizlere bunu anlatayım.

Kubilay Han'ın sarayına gelmiş ve yerleşmiştik. Sizlere bundan önce anlattığım gibi saraydaki kumandanlarla tanışmış, etrafı gezmiştik.

İşte bu sırada Büyük Hükümdar Kubilay Han, Manzi'yi istilâ etmeye karar verir ve ordusunu gönderir. Kubilay Han'ın askerleri, Manzi'nin birçok kasaba ve şehrini kolayca ele geçirirler ama Kara-moran nehrinin kıyısındaki şehirlere sıra gelince iş değişir.

Siyang-yang-fu ise şehirlerin içinde en büyük ve zengin olanı. Kubilay Han'ın askerleri de burayı kuşatırlar. Yalnız size şunu hatırlatayım; Siyang-yang-fu'nun bir yanı nehire diğer yanı ise büyük bir göle yaslanmıştır. Nehir ile gölün en yakın olduğu yerde de Siyang-yang-fulular derin hendekler açmışlar.

Yani sizin anlayacağınız, Siyang-yang-fu'nun üç tarafı su, bir tarafı ise kara. Bu kara tarafını da surlarla tahkim etmişler.

Kubilay Han'ın askerleri, Siyang-yang-fu'nun surlarla tahkim edilmiş cephesinin önüne ordugâhlarını kurmuşlar. Ama ne kadar hücum etseler, şehri zaptedemiyorlar. Şehri kuşatmaları da pek fazla tesirli olmuyor. Çünkü, nehir yoluyla yiyecek ve ihtiyaçlarını sağlıyorlar.

Biz, bir gün, rehberimizle, Kubilay Han'ın sarayını geziyorduk. Rehberimiz:

«Bugünlerde büyük hükümdarın canı sıkılıyor.» dedi.

«Neden sıkılıyor?» diye sordum.

Anlattı :

«Kubilay Han'ın askerleri, Siyang-yang-fu'yu kuşattılar ama hâlâ şehri ele geçiremediler. Muhasara pek bir sonuç vermiyormuş.»

«Çok ilgi çekici doğrusu.» dedim. «Demek Kubilay Han'ın askerlerine de dayanan şehir varmış.»

«Öyle değil.» dedi. «Şehrin üç tarafı su; sonra muhasara sırasında nehir yoluyla yiyecek ve ihtiyaçlarını sağlıyor halk. Yani muhasara umurlarında değil.»

«Kubilay Han'ın askerleri de muhasaranın pek çaresiz kaldığını görünce şaşırmışlar, öyle mi?»

«Kumandanları, birkaç defa surlarla tahkim edilmiş şehre taarruz etmiş ama sonuç alamamış.»

«Peki, bu durumda Kubilay Han ne düşünüyor?» diye sordum.

Rehberim:

«Sarayındaki kumandanlarla ve diğer danışmanlarıyle konuşmuş ama nehir ve göl çok geniş olduğu için buradan düşmanın ikmâlini önleyemiyorlar.»

Bunun üzerine Kubilay Han'ın sarayındaki bir kumandanla konuştuk. Kumandan, şehrin üç tarafının su ile çevrili olması sebebiyle muhasarayı güç şartlar altında sürdürdüklerini anlattı.

Dedi ki:

«Nehir yoluyla yaptıkları ulaşıma engel olamıyoruz: Aylar hatta yıllarca muhasara etsek, ikmâl yollarını kesmedikçe şehre giremeyiz.»

«Ya bir taarruz ile şehri ele geçirmek mümkün değil mi?»

«Kalın surlar ile tahkim edilmiştir. Bakın kaç aydır muhasara etmekteyiz. Hâlâ bir netice alamıyoruz.»

Ertesi gün aramızda bu konuyu konuşmaya başla-

dık. Kafilemizde Avrupa'da bazı savaşlara katılmış kişiler bulunuyordu. Kubilay Han'ın askerlerinin savaşçı ve nişancı olduklarını belirtiyorlardı ama bazı savaş levazımatında eksikleri olduğunu söylüyorlardı.

«Nedir meselâ?» diye sordum.

«Bizim Avrupa'da yaptığımız savaşlar belki daha çetin geçer. Silâhlarına baktım ama kaleleri surları zorlayıcı aletleri, malzemeleri yok.» dedi.

Gerçekten de öyle. Birden aklıma geldi. Dedim ki:

«Bizim bildiğimiz mancınık bile kullanmıyorlar.»

«Eğer mancınıklarla koca kayaları, surlara fırlatırlarsa, şehir fazla dayanmaz düşer.» dedi.

Bunun üzerine bu konuşmamızı kumandanlardan ve Kubilay Han'ın müşavirlerinden birine nakletemye karar verdik.

Kumandanlar dikkatle dinlediler, mancınıkı tarif ettik, anlatmaya çalıştık. Kumandan:

«Bunu büyük hükümdarımıza da söyleyelim.» dedi.

Kubilay Han bizi her zamanki gibi huzura aldı, hal hatır sordu. Sonra kumandan bizim bir teklifimiz olduğunu söyledi.

Biz de dilimizin döndüğü kadar mancınık ile taarruz edilirse şehrin fazla dayanamıyacağı kanaatinde olduğumuzu ifade ettik.

Kubilay Han:

«Peki bunu nasıl yapacaksınız?» diye sordu.

Kafilemizde bu işin ustası iki kişi bulunduğunu söyledim.

«Peki, hemen başlayın.» diye emir verdi.

Kafilemizde bir Alman bir de Ortodoks vardı. İkisi de mancınık yapma ve kullanma ustası idiler.

Hemen kolları sıvadılar, üç büyük mancınık yap-

ılar. Büyük Hükümdar Kubilay Han, bir tecrübe yapmamızı istedi.

Alman ve Ortodoks, Kubilay Han'ın huzurunda, 80 ilâ 100 kiloluk taşlar ve kayaları mancınıkla fırlattılar. Başta Kubilay Han olmak üzere tecrübeyi seyredenler büyük tezahüratta bulundular, alkışladılar.

Kubilay Han hemen kumandanlarını topladı:

«Mancınıkları münasip yerlere yerleştirin. Mancınıkla önce şehre taş ve kayalar atın.»

Kubilay Han'ın askerleri, mancınıkları, şehrin dışında en münasip mevkilere yerleştirdiler. Askerler bu arada, bizim talimâtımız üzerine, 150-200 kiloluk kayalar hazırlayıp getirmişlerdi.

Alman ve Ortodoks'un yardımıyle Kubilay Han'ın askerleri mancınıklarla şehre iri kayaları fırlattılar.

Siyang-yang-fulular hayatlarında hiç böyle bir şey görmemişler, gökyüzünden üç dört insan iriliğinde kaya parçalarının yağdığını görünce müthiş bir korkuya kapılmışlar.

Hemen bir savaş konseyi toplamışlar ve demişler ki:

«Gökyüzünden yağan bu kaya parçaları, atlarımızı evlerimizi mabedlerimizi yerle bir ediyor. İnsanca zayiatımız da çok. Bundan kaçmalıyız.»

Bunun üzerine meseleyi uzun uzun tartışmışlar, sonunda teslim olmaya karar vermişler. Kubilay Han'ın ordugâhına bir temsilci yollamışlar.

«Bizim şartımız şudur: Teslim olan öteki şehirler gibi biz de Kubilay Han'a tâbi olacağız, Kubilay Han'ın hükümdarlığını tanıyoruz. Şehrimize zarar ziyan verilmeyecektir.»

Kubilay Han, Siyang-yang-fuluların bu teklifini düşündü, danışmanlarıyle konuşup danıştı, sonunda kabul etmeye karar verdi.

Kubilay Han, Siyang-yang-fu şehrinin böyle fazla

hasar görmeden teslim olmasından çok memnun oldu.

İşte aziz okuyucularımız, Kubilay Han'ın topraklarında en mutena bir yeri işgal eden Siyang-yang-fu böyle zaptedildi.

Şehirden çıktıktan sonra birkaç gün yol alırsanız Sinju şehrine varırsınız.

Sinju büyük bir şehir değil. Ama diyebilirim ki bu bölgenin en işlek ve faal limanı. Dünyanın en büyük nehri olan Kiyang'ın kıyısında kurulmuş.

Bir liman şehri olan Sinju'ya gelince ilk dikkatinizi çeken şey, teknelerin, irili ufaklı gemilerin bolluğu olur.

Kiyang nehri, kimi yerde on mil, kimi yerde sekiz mil, kimi yerde de altı mil genişliğinde imiş. Uzunluğu da şöyle böyle 120 günlük bir yolculukla hesap ediliyormuş.

Sinju şehrine gelince önce çarşısını gezdik. Rehberimiz, şehrin küçük ama çok zengin olduğunu söyledi:

«Kiyang, denize benzer, çok büyük bir nehirdir. Bu sayede de sayısız gemiler mal götürüp getirirler.»

«Kubilay Han, bu liman şehrinden büyük gelir sağlıyordur herhalde.» dedim.

«Öyledir.»

Sonra anlattı:

«Nehrin ne kadar uzun olduğunu şöyle bir hesaplayın. Her iki kıyısı üstünde en az 200 şehir vardır ve nehir 16 bölgeden geçer. Nehrin geçtiği bölgeler çok zengindir. Şehirler de, nehir yoluyla mal taşıması geliştiği için Kubilay Han'a epey gelir sağlarlar.»

Gerçekten nehirde sayısız diyebileceğim kadar çok tekne gidiyor geliyordu.

«Sayısını tahmin etmek güç.» dedim. «Herhalde şu anda limanda epey gemi var.»

Rehberim:

«Mübalağa olmasın ama şu anda Sinju'da beş bine yakın tekne vardır.» dedi.

«Dikkat ettim, gemilerin hepsi ağız beri mal yüklü.»

«Öyledir.» dedi. «Sinju bu bölgenin en büyük ticaret merkezidir. Sonra bakın, şu gemilere yüklenen malın ne olduğunu tahmin edersiniz?»

Koca koca çuvallar yükleniyordu; dedim ki:

«Sinju'da çoğunlukla kumaş ticareti yapılıyor.»

«Evet, Sinju'da el sanatları da gelişmiştir. İpekli kumaşları Kubilay Han'ın sarayında aranır. Ama asıl şu gördüğünüz gemilere yüklenen mal, tuzdur.»

Doğrusu azıcık şaşırmıştım.

«Şu beş bine yakın tekne hep tuz mu yükler?»

«Evet. İç bölgelerin veya nehir kıyısındaki şehirlerin tuz ihtiyacı Sinju'dan karşılanır.»

«Peki bu kadar çok miktarda tuz nereden gelir?»

«Sinju, bildiğiniz gibi okyanusa çok yakındır. Kıyı tuz bakımından çok zengindir. Kıyıdan elde edilen tuz Sinju'ya nakledilir. Buradan da iç bölgelere taşınır.»

Ertesi gün, Sinju'yu daha iyi gezip gördük. Limanda bir zaman kalıp gemilere yüklenen tuz çuvallarını seyrettik. Bu arada dikkatimi çeken bir şey oldu, sordum.

«İç bölgelere tuz götüren gemiler, başka mallarla Sinju'ya dönüyor, öyle mi?»

Anlattılar:

«Bu bölge kömür ve demir bakımından da zengindir. Tuz götüren gemiler dönüşte kömür, demir ve diğer malları getirir. Bu maddelere de Sinju ve okyanustaki şehirlerin ihtiyacı var tabiî.»

Nehir o kadar büyük ve genişmiş ki, üstünde ka-

yalık küçük adacıklar varmış. Bazı Budistler de bu kayalık adacıklar üstünde küçük mabedler inşa etmişler.

Rehberim:

«Adacıkları görseniz çok hoşunuza gider.» dedi. «Hatta bazılarında insanlar bile yaşar. Evler vardır.»

«Bir şey daha dikkatimi çekti.» dedim. Nehir okyanusa doğru akıyor, peki bu tekneler nehrin kaynağına doğru nasıl yol alıyorlar?»

Rehberim:

«İsterseniz limanın biraz yukarı kısmına gidelim, daha iyi görürsünüz.» dedi.

Teknelerin baş kısmını kalın kenevir halatlarla kıyıdaki atlara bağlıyorlar ve böylece yüklü tekneler, kıyıdaki atlarla çekiliyor.

Bu arada gemiciler de kalın kamışlarla tekneleri itiyorlar. Sordum:

«Bu teknelerde acaba ne kadar mal yüklüdür?»

«Aşağı yukarı 600 ton kadar mal yüklenir.» dediler.

O gün de Sinju'nun bazı kısımlarını gezdik; limanı ve çevresini dolaştık. Oldukça şaşırtıcı geldi bana; sekiz on yahut on iki atın çektiği tekneler gördüm.

Sinju'dan yola koyulduk ve gene bir kıyı şehri olan Kva-çau'ya vardık.

Şimdi sizlere kısaca bu şehri anlatayım.

Kva-çau, küçük bir şehir, nehrin okyanusa yakın olan güney-doğusunda kurulmuş. Halkı Budist imiş, tabiî burası da Kubilay Han'a tâbi, onun çıkarttığı kâğıt parayı kullanıyor.

Kva-çau şehrinin bir özelliği varmış, öyle dediler. O da şu: Han-balık'daki Kubilay Han'ın sarayının hububat ve buğday ihtiyacı bu şehirden karşılanıyormuş.

Şehrin civarındaki bölgelerde çok miktarda buğ-

day yetiştiriliyormuş; Kva-çau'ya getirilen buğday ve pirinç de buradan teknelerle Kubilay Han'ın sarayının bulunduğu Han-balık'a naklediliyormuş.

Han-balık'a nakil işinin çok ilgi çekici olduğunu anlattılar.

«Nehir ve göller arasında kanallar inşa edilmiştir. İşte esas taşıma bu su yoluyla yapılmaktadır.»

Sonra rehberimiz daha geniş bilgi verdi:

«Bu bölgede geniş büyük nehirler ve göller vardır. İşte göl ve nehirler arası kanallarla bağlanmıştır. Bu yolla Kubilay Han'ın sarayına buğday nakledilir.»

«Bu oldukça büyük bir iş.» dedim.

«Öyledir.» dedi. «Sonra kanalları görseniz, çok geniş ve derindir. Tekneler rahatça gider gelirler.»

«Sinju'da ve burada gördüğümüz büyük gemiler vardı, beş altı yüz tonluk büyük gemiler bu kanallardan nasıl geçip gidiyor?»

«Kanalların çok geniş ve derin olduğunu söylemiştim.» dedi. «O gördüğünüz büyük tekneler bile rahatça gider gelir. Adeta bir nehire benzer bu kanallar.»

Böylece, gemiler nehir göl ve aralarında inşa edilmiş kanallar sayesinde Manzi'den Han-balık'a kadar giderlermiş. Bu bakımdan mal taşıma çok rahat ve kolay oluyor.

Rehberim ilâve etti:

«Nehir ve kanal boyunca toprak yollar da vardır. Karayolu ile mal nakledilir. Bütün bu kanalları Kubilay Han yaptırmıştır.»

Kva-çau şehrinin tam karşısında nehrin ortasında kayalık bir ada var. Bu kayalık adacıkta iki bin kişi yaşıyormuş. Adada bir de manastır ve mabed bulunuyormuş.

Rehberim:

«Halk Budisttir.» dedi. «Adadaki mabed ve manastır da Budistlere aittir.»

«Manastır ve mabed büyük mü?» dedim.

«Bu bölgedeki en büyük mabeddir.» dedi. «Belki bina bakımından büyük değildir ama civardaki büyük mabedlerin fevkindedir. Yani otorite bakımından en üst mertebededir.»

Şimdi de size, nehrin karşısındaki Çin-kiyang-fu şehrinden söz edeyim.

Kva-çau şehrinden ayrıldık, büyün bir gemiyle nehrin karşı kıyısındaki Çin-kiyang-fu'ya gittik.

Şehir Manzi'nin sınırları içinde, halkı Budist ve Kubilay Han'a tâbi. Kağıt para kullanıyorlar ve el sanatları ve ticaretle geçiniyorlar.

Bu arada, el sanatları arasında kumaş imalâtı bakımından da çok ileriler, ipekli kumaşları, sim ve zer işlemeli kumaşları Kubılay Han'ın sarayında aranırmış.

Rehberim:

«Bu şehrin tüccarı çok zengindir.» dedi.

«Mal alım satımı çok, burdan Kubilay Han da büyük gelir sağlar, öyle mi?» dedim.

«Halkı kendi işinde gücündedir. Çok da çalışkandır. Öyle av merakı da yoktur. Civarda bol miktarda hububat yetiştirirler burada da civardaki kasaba ve şehirlere satarlar.»

Sonra şehri gezmeye çıktık. Bir ticaret merkezi ve liman şehri; nehir kıyısındaki diğer şehirlerde olduğu gibi gemiler mal yüklüyor, boşaltıyordu.

Rehberim:

«Şehirde iki kilise vardır, görmek ister misiniz?» dedi. «Elbette. Görmek isterim.» dedim.

Kiliseler küçük idi; sordum:

«Ne zaman yapıldı?»

Rehberim:

«Anlatayım.» dedi. 1278 yılında Kubilay Han'ın

güvendiği adamlardan biri olan Mar Sergius, buraya geldi. Kubilay Han, bu sehrin idaresini ona bırakmış. Mar Sergius da burada iki kilise yaptırmış.»

«Çok ilgi çekici, doğrusu.» dedim.

«Mar Sergius, bu şehre gelinceye kadar, burada hiç bir Hıristiyan yokmuş. Kilise onun eseridir. Halkın çok azı da işte o tarihte Hristiyan olmuştur.»

Şehirde Budistler ile Hıristiyanlar iyi anlaşıyorlarmış. Hristiyanların hemen hepsi ticaret ile uğraşırmış.

Çin-kiyang-fu'da çok kalmadık ve güney-doğuya doğru yolumuza devam ettik.

Şehirden çıkıp üç gün kadar gittik; bu zaman içinde, birçok köy ve kasaba çıktı karşımıza. Kısa fasılalarla mola verdik.

Kasaba ve köyler epey gelişmişlerdi, çoğu ticaret ile uğraşıyor, halkı Budist. Civar arazilerde de buğday ve pirinç ekiyorlar.

Üç gün sonra Çang-çau şehrine vardık. Çang-çau çok güzel ve büyük bir şehirdi. Bu bölgede ve Manzi'de gezip gördüğümüz öteki şehirlerde olduğu gibi, burada da ipekli kumaş imâli ve ticareti çok gelişmiş.

Çang-çau ile civarındaki bölgede toprak çok verimli imiş. Ziraat ile uğraşanlar bir hayli para kazanıyormuş.

Rehberimiz anlattı:

«Çang-çau'da halk, verimli topraklarda yetiştirdiği buğdayı, teknelerle diğer şehirlere götürür ve satar. Bu bakımdan halkı, tüccarı zengindir.»

Şehrin büyük bir çarşısı vardı. Çarşıda sim ve zer ile işlenmiş nefis ipekli kumaşlar gördük. Bir de çok miktarda silâh dikkatimi çekti.

«Silâh imalâtı ve el sanatları bakımından da önde gelen bir şehirdir.» diye anlattılar.

«Manzi'deki diğer şehirlerde olduğu gibi Çang-çau da gelişmiş ticareti sayesinde Kubilay Han'a bir hayli vergi veriyor olmalı.» dedim.

Rehberimiz:

«Çang-çau büyük bir ticaret merkezi olması dolayısıyle zengin, bir şehirdir, halkı av meraklısıdır. Civardaki büyük ormanlarda vahşi hayvanlar boldur, hem hayvan hem kuş avına çıkarlar. İyi de nişancıdırlar.»

Yalnız Kubilay Han'ın kumandanı Bayan'Çinksan, Manzi ve bu şehirleri zaptederken, bir olay, Çang-çau, için çok kanlı olmuş.

Olayı rehberi mşöyle anlattı:

«Manzi eyaletinin Kubilay Han'ın ordusu tarafından istilâ edilmesi sırasında Bayan Çinksan, birliklerini, Çang-çau'ya gönderir. Kubilay Han'ın askerleri şehrin etrafını çeviren kaleye yaklaşırlar, sonra sıkı bir çarpışma olur, kale ve surların bir kısmını ele geçirirler.»

«Demek Çang-çau, bazı şehirler gibi çarpışmadan teslim olmamış öyle mi?» diye sözünü kestim.

«Aslında iyi şartlarla anlaşmak istiyorlarmış ama Bayan Çinksan'ın askerleri kaleye saldırınca onlar da savunmuşlar.»

«Peki kanlı olay nasıl olmuş?»

«Kubilay Han'ın askerleri dış kaleyi ele geçirmişler ve mahzenlerde fıçılar içinde şarap bulmuşlar. Tabiî zafer sarhoşluğu içinde birden şaraba hücum etmişler ve içmiş de içmişler. Sonra da sarhoşlayıp ölü gibi yere yıkılmışlar. İşte bunu gören Çang-çaulular hemen saldırmış ve askerleri öldürmüşler.»

«Yani Kubilay Han'ın askerlerine bir tuzak mı kurmuşlar?» dedim.

«Bildiğime göre pek tuzak değil, ama askerlerin içip sarhoş olmalarından istifade etmek istemişler.»

«Kubilay Han'ın kumandanı olayı duyunca ne yapmış?»

«Müthiş kızmış. Askerlerinin böyle alçakça öldürülüşüne çok içerlemiş. Bunun üzerine büyük bir kuvveti Çang-çau üzerine göndermiş ve şehri ele geçirdikten sonra da halkı kılıçtan geçirmelerini emretmiş.»

«Doğrusu korkunç bir olay.» dedim.

«Söylendiğine göre, Bayan Çinksan'ın askerleri sıkı bir taarruzla şehri ele geçirmişler ve halkı kılıçtan geçirmişler.»

Çang-çau'da fazla kalmadık ve yola koyulduk.

Size şimdi Çang-çau'dan sonra geldiğimiz şehri kısaca anlatmaya çalışayım.

Su-çau, büyük ve çok güzel bir şehir. Halkı Budist, ticaret ve el sanatları ile geçimlerini sağlıyorlar. Bu bölgenin başlıca maddesi olan ipek burada bol, ipekli kumaşları da çok nefis.

Halkı zengin ve refah içinde yaşıyor. Evleri, mabedleri çok güzel ve büyük. Şehri gezerken, bize, tüccarın zengin olduğunu ve bu bakımdan da şehrin çok geliştiğini anlattılar.

Dediler ki:

«Su-çau en az 60 kilometre genişliğinde bir şehirdir. Çok yayılmıştır, civardaki verimli arazide nefis meyveler ve hububat yetiştirilir.»

Şehri gezmeye çıkmıştık. Rehberim halkın hem barış sevdiğini hem de iyi silâh kullandığını anlattı:

«Burada halk ticaretle ve el sanatlarıyle geçinir. İçlerinde iyi sanatkârlar vardır. Silâh imalâtında da bir hayli ileridirler.

«Sanırım Kubilay Han'ın hazinesine en çok gelir getiren bölgelerden biridir burası.» dedim.

Rehberim:

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CENNETİN ŞEHRİ : KİNSAY

Çangan şehrinden çıkar da üç gün yol alırsanız Manzi'nin başşehri olan Kinsay'a varırsıız.

Yol boyunca birbirinden güzel ve zengin kasaba ve şehirlere uğradık. Hemen hepsi kendilerine göre ticaret merkeziydi. Kumaş ve silâh imalâtı bakımından da epey ileri idiler.

Bütün buraları Kubilay Han'a tâbi; halkın hepsi Budist, Kubilay Han'ın çıkarttığı kâğıt parayı kullanıyorlar.

Kinsay, dediğim gibi, Cennetin şehri demekmiş. Gerçekten de öyle. Diyebilirim ki dünyanın en güzel şehridir. Daha önceki bölümlerde sizlere Kubilay Han'ın kumandanı olan Bayan Çinksan'ın bu güzel şehri nasıl aldığını anlatmıştım.

Zatcn Kubilay Han da dünyanın bu en güzel şehrinin hasara uğramasını istememiş ve kumandanı olan Bayan Çinksan'a bu yolda emir vermiş.

Kinsay'a gelirken yolda rehberim, şehrin güzelliğini öve öve bitiremedi. Ama ne zaman Kinsay'a vardık, o zaman gözlerimle o muhteşem güzelliği gördüm.

Önce şunu belirteyim: Kinsay gördüğüm şehirlerin en büyük ve genişi; şöyle böyle 150 kilometre genişliğinde diyebilirim.

Caddeleri, sokakları, kanalları çok geniş, büyük. Hele bir çarşısı var, muazzam. Şimdi size şehri anlatmaya çalışayım.

Kinsay'ın bir tarafı göle, diğer tarafı da nehre dayalı. Göl, pırıl pırıl, berrak mı berrak. Masmavi suyu kımıldamıyor bile.

Nehre gelince; çok geniş, büyük bir nehir bu. Nice kollara ayrılmış, kolların kimi, kıvrıla kıvrıla şehrin içinden geçiyor göle dökülüyor. Nehrin bazı yerlerini kanallarla birbirine bağlamışlar.

Rehberim:

«Şehrin içinden geçen bu nehir sonunda okyanusa dökülür.» dedi.

«Ne çok kanal yapmışlar şehir içinde.» dedim.

«Öyledir.» dedi. «Şehrin içindeki bu kanallarla şehri baştan aşağı gezmek mümkün olur.»

Şehrin caddeleri çok geniş. Kanallar da öyle ya. Kanallarda küçük tekneler kayıklar gidip geliyorlar; geniş caddelerde de çok sayıda araba gördük.

Şehri gezerken rehberimiz anlatıyordu:

«Su-çau size büyük bir şehir olarak göründü.» dedi. «Ancak burası Manzi'nin kalbidir. Bu şehirde 12 bin köprü vardır.»

«Oldukça şaşırtıcı, doğrusu.» dedim.

«Öyledir.» dedi. «Köprülerin çoğu taştan yapılmıştır. Ama içlerinde tahta olanlar da vardır.»

Sonra nehrin kollarından birini kıyı kıyı gezdik. Üzerinde taş köprüler yapılmış; öyle güzel ve alt kısımları yay gibi; büyük gemiler bile rahatça altlarından geçebiliyor.

Rehberim:

«Kanallar da böyledir.» dedi. «Üzerlerinde irili ufaklı köprüler vardır.»

Halk arabalarıyla köprülerden geçiyor. Çoğu kanallarda kayıklarla gidip geliyor. Ama kanalların hemen yanı sıra uzanan sokak ve caddelerden de gidip gelenler pek çok.»

«Şehrin etrafı da geniş kanallar ve hendeklerle çevrilidir.» dedi rehberim. «Bu hendek ve kanallar icap ettiği zaman düşmanın taarruzundan şehri korumak için yapılmıştı.»

Şehrin etrafındaki kale ve surlar geniş hendek ve kanallarla takviye edilmiş. Kanalların bazıları nehire ve göle bağlanıyor. Bu kanalların başka bir görevi de şu imiş: Sular yükseldiği zaman bu hendeklerin kapaklarını açıyorlar, böylece sular taşmıyormuş.

Rehberim:

«Bu hendeklerin başka bir görevi daha var.» dedi. «Düşman saldırısı karşısında şehri koruyor. Bu hendeklerden aşmak da bir hayli güçtür.»

Şehirde on büyük pazar var. Bunlar şehrin ana pazarları imiş, yoksa sayısız diyebileceğim kadar çok küçük pazar yerleri varmış. Hemen hepsi kare, en az da altı yüz metre genişliğinde.

Bu kare biçimindeki büyük pazar yerlerini çok geniş caddeler birbirine bağlıyor. Benim tahminime göre bu caddelerin uzunluğu en az, beş kilometre kadar, genişliği de kırk adım falan.

Şehirdeki ana ve diğer cadde ve sokaklara dikkat ettim, hiç bir keskin dönemeçli değil; ana pazar yerlerini birbirine bağlıyan ana caddelerin yanı sıra da geniş kanallar uzayıp gidiyor. Bu ana kanalların kıyılarında büyük taş binalar yapmışlar, tüccar buralarda mallarını depo ediyor.

Birkaç gün sonra idi; rehberim, daha çok yaban-

cı tüccarın bulunduğu kanal kıyılarını gezmemizi teklif etti, kabul ettim.

Kanalların kıyılarında büyük taş binalarda mallarını daha çok Hindistan'dan gelen tacirler depo ediyorlar.

Rehberim anlattı:

«Bu pazar yerleri şehrin en canlı hareketli yerlerindendir. Haftada iki üç gün bu pazar yerlerine en az otuz kırk bin kişi gelir; alışveriş eder, mal alıp mallarını satar.»

«Günde bu kadar kişinin pazar yerini ziyaret etmesi çok ilgi çekici, doğrusu.» dedim. «Bu pazar yerlerinin düzenini sağlamak da mesele.»

«Öyledir. Ama dışarıdan getirilen mallar, burada imâl edilen kumaşlar falan hep ayrı ayrı yerlerdedir. Bu bakımdan pazar yerlerinde karışıklık çıkmaz.»

«Daha çok ne gibi mallar satılır burada?» diye sordum.

«Manzi'nin en nefis ipekli kumaşları, sim ve zer işlemeli kumaşları burada imâl edilir. Bu nefis kumaşları pazarlarda bulabilirsiniz.»

«Gezerken silâh satanlara da rastladık.» dedim.

«Evet. Burada usta silâh imalcileri bulunur.»

Pazar yerleri öylesine büyük ve geniş ki kolay kolay gezilemiyor. Bizim gezdiğimiz pazar yeri geniş bir kanalın yanı başındaydı. Kalabalık mı kalabalıktı.

Rehberim:

«Şehrin civarında büyük meyve bahçeleri bulunur. Buranın meyveleri lezzetli ve güzeldir.» dedi.

«Bura halkının ava meraklı olduğunu söylemiştin.» dedim.

«Civardaki ormanlarda vahşi hayvanlar yaşar. Halk hem iyi silâh kullanır hem de iyi nişancıdır. Bu bakımdan ava da meraklıdır.»

«Daha çok vahşi hayvan avına mı çıkarlar?»

izin verirseniz şehrin bu büyük pazarları hakkında bir iki şey daha anlatayım. Çünkü bana gerçekten ilgi çekici geldi.

Dedim ya, etin her cinsi pazar yerlerinde bol bol bulunabiliyor, sebebini rehberim söyledi. Bura halkı sofrasında mutlaka bir iki türlü et yemeği bulundururmuş. Etin her türünü de severlermiş. Av eti, balık falan.

Okyanusta tutulan balıklardan başka bir de tatlı su balıkları bulunuyor. Tatlı su balıklarını civardaki büyük göllerde tutarlarmış.

Rehberim dedi ki:

«Mevsime göre balık bulabilirsiniz. Gerek deniz balıkları gerekse göllerde tutulan tatlı su balıkları çok lezzetlidir.»

«Doğrusu balıkçılar iyi iş yapıyorlar, öyle mi?» dedim.

Rehberim:

«Öyledir.» dedi. «Hatta bir şey söyleyeyim. Buradaki bazı sanatkârlar bir iki işi bir arada yaparlar. Mevsime göre hangi iş geçiyorsa onu yaparlar. Ama balıkçılar öyle değildir. Her mevsim durmadan çalışırlar. Çünkü hem balık boldur, hem halk et ve balık sevdiği için çok satılır.»

«Böylece başka iş yapacak vakitleri yoktur, öyle mi? Yani geçimleri yerindedir demek istedim.»

«Evet. İyi kazanırlar. Tabiî balık tutarken ve satarken Kubilay Han'a hisse verirler. Bu bakımdan büyük hükümdarın avcılık ve balıkçılıktan geliri iyi sayılır.»

Büyük kanalın yanı başındaki pazarı geziyoruz.

Bir harekettir gidiyor, insanın başı dönüyor adeta. Rehberim en az otuz kırk bin kişi bir günde pazarda alışveriş eder demişti ya, gerçekten inandım.

Pazar yerinde sık sık büyük taş binalara rastlıyorsunuz. Bu binaların bir kısmında mağazalar, dükkânlar

var, bu dükkânların kiminde değerli taşlar, altın inci kolyeler, bilezikler, pantantifler satılıyor. Kiminde de çok iyi cins içki bulunuyor.

Önce değerli taşları satan dükkânları anlatayım:

Dükkânlar taş binaların bir köşesinde bulunuyor. Kiminde değerli taşlardan yapılmış çok güzel bilezikler, yüzükler, kolyeler satılıyor. Kiminde de sanatkârlar atelyelerinde bunları yapıyorlar.

Bu dükkânlarda daha çok, saray aristokrasisine hitap eden cinste yüzükler, kolyeler, pantantifler gördüm. Ama bazı pazarlardaki böyle dükkânlarda halk için yapılmış yüzükler, kolyeler bulunuyormuş.

Rehberimle konuşuyoruz.

«Manzi, değerli taşlar ve kıymetli mücevherlerle tanınmış bir bölgedir.» dedim. «Çok da usta sanatçılar var burada.»

«Öyledir.» dedi. «Hele bu şehir Manzi'nin başkenti, diyebilirim ki bölgenin en usta sanatkârları buradadır.»

Kubilay Han'ın sarayında daha çok burada yapılan kıymetli kolyeler, yüzükler, bilezikler aranıyormuş.

Kimi dükkânlarda da sadece şarap satılıyor. Burada üzümden değil de pirinçten yapılmış şaraplar revaçta. Şarabı pirinçten yapıyorlar, ama içine kokulu bir takım otlar falan koyuyorlar. Bura şarapları bizimkilere pek benzemiyor.

Pazar yerlerindeki bir özellik de şu: Hamamlar. Size azıcık da hamamlardan söz edeyim.

Dedim ya, pazardaki ana caddeleri birbirine bağlayan sokaklarda belirli mesafelerde büyük taş binalara rastlıyorsunuz. Bu binaların kiminde dükkânlar var kiminde de hamamlar bulunuyor.

Kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı hizmet görüyor

bu hamamlar. Her birinde de kadın ve erkek hizmetkârlar var.

Rehberim dedi ki:

«Bu bölgenin insanları küçük yaştan beri soğuk su ile yıkanmaya alışıktırlar. Bunun için bu pazar yerlerinde böyle hamamlar vardır.»

«Peki bu hamamlarda soğuk su ile mi yıkanıyorlar?» diye sordum.

Rehberim:

«Evet. Hep soğuk su ile yıkanılır.» dedi. «Küçük yaşta soğuk su ile yıkanmanın sağlığa iyi geldiği fikri çocuklara öğretilir.»

«Çok ilgi çekici.» dedim.

«Bir şey daha söyleyeyim.» dedi. «Aynı zamanda bu hamamlarda yabancılar için de ayrı bölümler bulunur.»

«Nasıl yabancılar için ayrı bölümler?» dedim.

«Evet. Yabancılar için sıcak su akan bölümler vardır.» dedi. «Soğuk su ile yıkanmaya alışmamış olan yabancılar burada yıkanır.»

Gezdiğim pazar yerlerinde sık sık hamamlara rastlamam beni az çok şaşırtmıştı. Sordum:

«Bu koskoca şehirde, pek çok umumî hamama rastladım. Peki bu insanların evlerinde yıkanacak yerleri yok mu?»

Rehberim güldü:

«Vardır. Ama bura halkı yıkanmayı çok sever. Hatta diyebilirim ki, sofraya oturmadan önce mutlaka yıkanırlar.»

Birkaç gün sonra idi; şehrin bir başka pazar yerini gezmeye çıkmıştık. Gene aynı köşeleri, taş binaları, dükkânları gördük.

Bu arada dikkatimi bir şey çekti. Pazarın belirli bir yerinde çok şık giyinmiş kadınlar bulunuyordu.

Bu kadınlar, hem çok şıktı, nefis ipekli kumaştan elbiseler giymiştiler, hem de yanlarında hizmetkârları vardı.

Sayılarını bilmiyorum; tahmin de edemiyeceğim. *Bir ara rehberime sordum:*

«Dikkatimi çekti; bu kadınlar çok şık giyinmiş, sonra yanlarında mutlaka hizmetkârları bulunuyor. Kimdir bu kadınlar?»

Rehberim şöyle bir baktı:

«Bu kadınların oturduğu evleri apartmanları bir görseniz büsbütün şaşardınız.» dedi.

Merakım büsbütün artmıştı, sordum:

«Peki neden?»

«Bu kadınların buralarda dolaşmalarının sebebi şudur: Beğendikleri erkekleri evlerine götürürler. Evleri de çok süslüdür hani.»

«Demek daha çok yabancı erkekleri evlerine götürüyorlar.» diye sordum.

«Öyledir. Maksat da şu: Yabancı erkekler yurtlarına dönünce, burada geçirdikleri günleri bir daha hiç unutmuyorlar.»

«Kadınlar çok iyi giyindikleri gibi ağır kokular da sürünmüşler.» dedim.

Rehberim:

«Erkekleri çekebilmek için böyle ağır kokular sürerler. Dediğim gibi her şey erkeklerin unutamayacakları saatları onlara yaşatmaktır.»

Bu arada dikkatimi bir şey çekmişti, sordum:

«Kinsay'ın bütün pazar yerlerinde bu kadınlara rastlanır mı?»

«Aslında pazar yerlerinde değil de şehrin belirli sokaklarında bulunurlar.»

Sayıları hakkında fazla bir bilgileri yok. Ama ge-

rek rehberim gerek burada konuştuğum insanlar, bu kadınların epey olduğunu söylediler.

Şimdi de sizlere doktorlardan ve falcılardan söz edeyim.

Şehrin bazı semtlerine ve sokaklarına da doktorlar ve falcılar yerleşmiş. Hekimler yalnız insanları hastaları tedavi etmiyorlar, aynı zamanda onlara okuma ve yazma da öğretiyorlar. Falcılar da aynı işi yapıyor; hem geleceklerini okuyorlar hem de dileyenlere mektup yazıyor veya onlara okuma yazma öğretiyorlar.

Hekimlerin ve falcıların, kendilerine göre birer yerleri var; bunlar pazar yerlerinin bir köşesinde, kare biçiminde; kimi hekim ve falcı ise büyük taş bir yapının alt katına yerleşmiş.

Pazar yerlerindeki bu büyük kare biçimindeki alanların önünde büyük muazzam birer bina bulunuyor. Bu binaların neye yaradıklarını merak etmiştim, rehberime sordum:

Dedi ki:

«Bu sarayı andıran büyük binalarda Büyük Hükümdar Kubilay Han tarafından tayin edilmiş hâkimler oturur. Görevleri de, buradaki hukukî düzeni sağlamaktır.»

Merak etmiştim. Dedim ki:

«Bu hâkimlerin görevlerinin buradaki hukukî düzeni sağlamak olduğunu söyledin. Peki, bunu nasıl yerine getirirler?»

«Burada herhangi bir anlaşmazlık çıkarsa, hâkimler, duruma el koyarlar. Meselâ tüccarlar arasında herhangi bir ihtilâf çıkabilir, işte o zaman bu hâkimler ihtilâfı halletmeye çalışırlar.»

«Bir şey daha dikkatimi çekti; daha çok köprü

başlarında askerler bulunuyor. Köprülerin iki başında da nöbetçi kulübeleri gördüm.»

«İşte hâkimlerin bir görevi de, bu askerleri veya nöbetçileri kontrol etmektir. Nöbetçiler yerli yerlerinde mi, askerler verilen emirlere uygun olarak göz kulak oluyorlar mı, işte bunlara bakarlar.»

Hâkimler, tüccar ve halkla satıcı arasında çıkacak ihtilafları olduğu gibi askerleri de gerektiği zaman kontrol edip cezalandırırmış.

Şehrin ana caddesi boyunca, önleri bahçeli büyük evler sıralanmış. Bahçeler bakımlı ve çok güzel; evler de öyle. Bu evlerde sanatkârlar otururmuş.

Kinsay'ın, el sanatları bakımından çok gelişmiş bir şehir olduğunu söylemiştim. Dükkânlarda ve bilhassa pazar yerlerinde satılan kıymetli malları işte bu sanatkârlar yapıyorlar.

Pazar yerinde konuştuğumuz Kinsaylılar, sanatkârlara büyük saygı gösterildiğini söylediler. Yaşlı bir Kinsaylı:

«Büyük hükümdarın sarayında bizim sanatkârlarımız tarafından yapılan yüzükler, kolyeler, bilezikler çok aranır. Sonra bizim el tezgâhlarımızda dokunan nefis kumaşlarımız da Kubilay Han ve kumandanların tercih ettiği mallardır.»

Pazar yerini dolaşıyor bir yandan da konuşuyoruz.

Rehberim:

«Kimi günler öylesine kalabalıktır ki, adeta yürümekte güçlük çekersiniz.» dedi.

Yaşlı Kinsaylı da ilâve etti:

«Öyledir. Kinsay, en büyük şehrimiz. Sonra, civardaki kasabalardan köylerden mallarını başşehirde satmak için nice insan gelir.»

Rehberim:

«Bir de pazar yerlerinde satılan yiyecek falan var. Ne kadar yiyecek içecek satılır, hiç düşündünüz mü?»

Bir an kafamda hesaplamaya çalıştım ama kesin bir tahmin yapamadım.

«Size bir misal vermeye çalışayım.» dedi. «Bizim memlekette en çok satılan ve tüketilen şey karabiberdir. Biz karabibersiz yapamayız. Kinsay'da bir günde 43 araba yükü karabiber satılır.»

«Peki bu 43 araba yükü karabiber ne kadar eder?» diye sordum.

Yaşlı Kinsaylı cevap verdi:

«Efendim, bir araba yükü aşağı yukarı, 100 kilo kadar gelir. Yani günde Kinsay şehrinde 4300 kilo kadar karabiber tüketilir.»

Bana verilen bu misale göre, şehirde hatta memlekette en çok satılan ve tüketilen malın miktarı işte bu. Bununla, diğer malların ne miktarda satıldığını artık siz okuyucularım tahmin edin.

Sizlere şimdi de şehrin diğer özelliklerini, bölümlerini anlatayım.

Kinsay'ın yüksek memurlarının bana söylediğine göre, şehirde 12 ana lonca varmış. Bu loncaların her biri, bir sanat dalını teşkilâtlandırıyormuş.

Gene bana anlattıklarına göre, bu 12 ana loncanın kendi içinde birçok kolu varmış. Bu konuyu bir Kinsaylı memurla konuşuyordu. Dedi ki:

«Her bir loncaya bağlı 12 bin dükkân ve atelye bulunur.»

Rakam karşısında azıcık şaşırdım, doğrusu.

«Eğer bu sayı sadece Kinsay için bahis konusu ise, bu bile çok muazzam.» dedim.

«Öyledir.» dedi. «Durun anlatayım; her dükkânda veya atelyede en az on kişi çalışır. Kiminde bu, kırka kadar ulaşır.»

«Yani, 144 bin dükkân ve atelye faaliyette bulunuyor, öyle mi?» diye sordum.

«Evet. Buralarda çalışanların sayısı da şöyle böyle bir buçuk milyona varır.»

Kinsay'da dükkân ve atelyelerde çalışanların sayısı bu kadar muazzam ya; sanatkârların yanı sıra çok sayıda tüccar bulunuyormuş.

Bunu yakından görmek için rehberimle birlikte dükkân ve atelyelerle iş yerlerini gezdik, çalışanları gördük.

Yukarıda anlattığım loncaya bağlı atelyeler, ustaların nezaretinde çalışıyor. Kiminde bir, kiminde de birçok usta var. Bu ustalar, iyi birer sanatkârmış, uzun yıllar bu işte hatta aynı atelyede çalışmış sonra usta olmuşlar.

Rehberim dedi ki:

«Kinsay hem başşehirdir hem de Manzi'nin en büyük müstahsil bölgesidir. Bütün bu civardaki şehirler, kasaba ve köyler birçok ihtiyaçlarını buradan karşılarlar.»

«Çalışanlar, fakir ve orta halliler kadar çok zengin kişilere de rastladım.» dedim. «Bunlar daha çok kimlerdir?»

Anlattı:

«Kinsay'da çok zengin tüccarlar yaşar. Bunlar ya babadan kalma zenginlerdir yahut ticaretle zengin olmuşlardır. Ne kadar servetleri var veya bu zenginler ne kadardır, işte bunu kesin olarak bilemem.»

«Bu tüccarlar daha çok kimlerle alış veriş yapıyorlar?»

«Bu eyaletin en zengin şehri Kinsay olduğu için bütün bölgelerden buraya mal almaya gelirler. Bunun için ticaretin merkezi burasıdır. Zengin tüccarlar, şa-

hane, muhteşem konaklarda yaşar, nefis ipekli kumaşlardan elbise giyerler. Hele karıları, en değerli taşlardan yapılmış kolyeler, yüzükler, bilezikler takarlar.»

«Batı memleketleriyle de ticaret yaparlar mı?» diye sordum.

Rehberim başını salladı:

Kinsay'daki büyük tüccarlar Hindistan'la bile iş yaparlar. Kinsay'da yapılmış nefis ipekli kumaşları satarlar.»

Yalnız Kinsay'da eskiden gelme bir kaide varmış. Bir tüccarın, sermaye olarak 100 bin lirası bulunuyorsa tüccar dilediği işi yaparmış. Rehberim bunu şöyle anlattı:

«Eskiden hiç kimse babasının işinden başka bir iş yapamazdı. Bu kralın bir emri idi. Yani, senin baban ne iş yaparsa sen de aynı işi yapmak aynı işi yürütmek zorunda idin. Bu kaide hem sanatkârlar hem de tacirler için konmuş idi.»

«Peki, ya bir kimse babasının yaptığı işi yapmak istemezse, ne olacak?» diye sordum.

Rehberim:

«Kubilay Han'ın askerleri Kinsay'ı almadan önce bu bir yasa idi. Onun için kimse karşı gelemezdi buna.» dedi.

«Peki sonra ne oldu?»

«Sonraları, Kubilay Han'a bu kaide yerinde gelmemiş, değiştirmeye kalkıştı. Kubilay Han dedi ki, eğer bir tüccar yaptığı işten çok para kazanırsa, babasının işini yapmaktan vazgeçebilir.»

Kubilay Han'ın bu düşüncesi bana oldukça garip gelmişti. Pek bir mana çıkaramamıştım.

«Ya o kişi para kazanamamışsa, ne olacak?» diye sordum.

Rehberim:

«Kubilay Han, şöyle düşünmüş, şöyle muhakeme

etmiş, size onu anlatayım: Bir sanatkâr, babasının işini devam ettirir ve zengin olursa, artık, o işe devam etmeden hayatını sürdürebilir. Bunun için, çalışmadan yahut babasının işini yapmadan geçimini sağlayabilir. Bu bakımdan büyük hükümdar, kralın bir zamanlar koyduğu kaideyi iptal etmiş, insanları serbest bırakmış.»

«Demek, bu düşünceyle Kubilay Han, sıkı kayıtları kaldırmış, öyle mi?» diye sordum.

Rehberim başını salladı:

«Evet. Hem Kubilay Han, insanların, istekleri dışında hareket etmelerini de arzu etmez. Bir kimse zenginse ve çalışmak istemiyorsa, neden çalışsın? diye düşünüyor.»

Ertesi gün, şehrin güney mıntıkasını gezmeye gittik.

Güney bölgesi oldukça büyük; şöyle böyle 40 kilometre falan genişliğinde bir bölge. Daha doğrusu büyük bir daire biçiminde. Çevresinde büyük binalar, evler, geniş bahçeler içinde saraylar bulunuyor.

Evler, bahçeler, doğrusu çok muazzam; mükemmel. Her biri ince bir zevkin mahsulü. Çoğunlukla, buralarda şehrin ileri gelenleri, zenginleri ve din adamları oturuyormuş.

Rehberim:

«Kinsay'ın, hemen en lüks ve mutena bir bölgesidir burası.» dedi. «Büyük tüccar ve sanatkârlar, zenginler, bir de din adamları yaşar bu semtte.»

«Büyük bahçeler, saraylar ve muhteşem binalardan anlaşılıyor zaten.» dedim.

«Bu ev, ve bahçe içindeki saraylardan ayrı, bu semtte, büyük manastırlar da vardır.»

Kinsay'da irili ufaklı göller var, demiştim ya; işte büyük bir göl de şehrin güney bölgesinde bulunuyor. Göl o kadar büyük ki içinde iki ada var.

Adalar birbirine uzak değil; her ikisinde de muhteşem, çok güzel inşa edilmiş iki saray bulunuyor. Saraylar öyle güzel tezyin ve tefriş edilmiş ki doğrusu insanı bir hayli şaşırtıyor.

Rehberim bu iki adanın hikâyesini şöyle anlattı:

«Adalardaki bu saraylar gerçekten çok muhteşem yapılmıştır. Maksat nedir bilir misiniz?»

«Bu sarayların görünüşüne bakılırsa, imparatora veya hükümdara ait olduğunu sanırım, öyle mi?» dedim.

Rehberim:

«Evet. Sarayların görünüşü öyledir. Bir hükümdar sarayını andırır ama aslında hükümdarın değildir. Bu muhteşem saraylarda, düğün yapılır, dinî bayramları kutlar halk.»

Epey garip geldi bana. Dedim ki:

«Anladığıma göre, evlenmek isteyen çiftler bu saraylarda düğünlerini yaparlar öyle mi?»

Rehberim:

«Evet. Evlenmek isteyenler veya evlenme yıldönümlerini kutlamak isteyenler bu saraylarda ziyafet verirler. Bir de büyük dinî bayramlarda isteyenler burada toplantı yaparlar.»

Adalardaki büyük muhteşem saraylarda ayrı ayrı bölümler de varmış. Geniş büyük salonları ihtiva eden sarayın hemen yan kısmında küçük binalar da bulunuyormuş.

Bunların neye yaradığını sordum, anlattı:

«Bu pavyonlarda, isteyenler, söylediğim gibi, dinî bayramlarını kutlarlar, dilerlerse, düğünlerini yaparlar. Bir de özel toplantılar yapılır burada. Çok yakın ve samimi dostlarını bu özel pavyonlarda ağırlarlar. Hatta kimi zenginler sadece kadın dostlarına burada özel partiler verir.»

«Peki, bu kadar misafiri nasıl ağırlıyorlar?»

Rehberim:

«Gerek büyük saraylarda gerek küçük pavyon ve binalarda her zaman yiyecek ve içki hazır bulundurulur. Hem de yüzlerce kişiye yetecek kadar çok yiyecek ve içki vardır.» dedi.

«Anladığıma göre, bu adalardaki saray ve pavyonlarda Kinsaylılar veya dışarıdan gelen yabancılar zevk ve sefa sürüyorlar öyle mi?» diye sordum.

«Onun gibi bir şey.» dedi. «Bunun için de ne lâzımsa burada hazır bulundurulur.»

«Adaya nasıl gidip geliyorlar?» dedim.

«Gölün kıyısında büyük kayıklar vardır; her biri on beş hatta yirmi yolcu taşır. Bu kayıklarla adaya gidip gelinir.»

«Ben bir de küçük kamaralı sallar görmüştüm.» dedim.

«Bu salların bir özelliği vardır. Anlatayım. Bu salların bazıları sadece yolcu taşımak için kullanılır. Bir de özel gezinti için yapılmış sallar vardır. Bu salların üstü kapalıdır. Yani bir çeşit kamara gibi... Yanlarında pencereleri de bulunur. Gezintiye çıkanlar, bu pencerelerden güzel manzarayı seyrederler.»

Birden rehberin sözünü kestim:

«Galiba buna benzer salları daha önce görmüştük, değil mi?»

«Rehberim başını salladı:

«Evet. Ama bunlar oldukça lüks yapılmıştır. İçlerinde masa, sandalye vardır.»

«Masa, sandalye mi?» diye sordum.

«Evet. Masa, sandalye hatta kimilerinde divan bile bulunur.»

«Yani gezinti sırasında yolcular otursun diye kamaraları tefriş etmişler.»

«Hem öyle hem de başka maksatla.» dedi.

«Ne gibi maksatla, meselâ?»

«Anlatayım. Bu lüks sallar hem gezinti için kullanılır. İsteyenler bu salları kiralarlar ve gölde gezintiye çıkarlar. Bir de bu sallarda ziyafetler verilir.»

«Nasıl ziyafetler?» diye sordum.

«Kimi zenginler, bu sallardan kiralar ve dostlarına özel bir parti verirler. Bunun için de kamarada her çeşit yiyecek ve içki bulunur.»

Bu salların yanları kamıştan kapalı ve tıpkı bir oda gibi; pencereleri de var. Pencereler istendiği zaman pancurlarla kapanıyor.

Bu salları uzun kalın kamışlarla dibe ite ite hareket ettiriyorlar. Salların altları düz olduğu için de gölün en sığ yerlerine bile gidebiliyor.

Göl gerçekten görülecek güzellikte; nefis manzaralar insanı rüya âlemine götürüyor. Rehberimin dediği kadar var, insan bu sallarla gezintiye çıktı mı, adeta canlanıyor, içine taptaze bir dirilik geliyor.

Şehrin en güzel ve mutena semti, göle sırtını yaslamış olduğu için, gezintiye çıktığınız zaman şehrin en şahane ve güzel yerlerini görüyorsunuz.

Rehberim dedi ki:

«Kinsay'ın en muhteşem en güzel mabedleri, binaları, saray ve bahçeleri, bu semttedir. Bunun için salla gezintiye çıkıp Kinsay'ın ne muazzam ve muhteşem bir şehir olduğunu seyrederler.»

Zaten anlattıklarına göre, Kinsaylılar da günlerini zevk ve eğlence içinde geçirmekten çok hoşlanıyorlarmış. Dükkânda veya atelyelerinde birkaç saat çalışan veya tüccarsa mal satıp alışveriş yapan hemen sal veya kayık kiralar eğlenirmiş.

Rehberim:

«Kinsaylılar için dünyada eğlenmekten başka bir iş yoktur.» dedi. «Bunun için yarım günlerini zevk ve eğlencede geçirirler.»

«Demek az çalışıyorlar.» dedim.

«Işine göre çalışırlar. Sanatkârsa çalışır, meselâ kolye yahut yüzük yapan sanatkârlar var; bir kolyey tamamlamış. Hemen göle koşar, sal kiralayıp eğlenir.»

«Gezdiğimiz ve gördüğümüz kadarıyle bu durumu ben de müşahede ettim.» dedim. «Bana kalırsa Kinsaylılar için dünyada eğlenceden başka bir şey yok.»

Rehberim beni tasdik etti:

«Öyledir. Bedenî zevkler Kinsaylılar için her şeyden önce gelir. Bunun içindir ki, birkaç saat çalışıp hemen eğlenceye koşarlar.»

«Peki, bu kadar az çalışmaları onlara yetiyor mu?» diye sordum.

«Anlattığım gibi zenginler zaten çalışmazlar. Bunu siz de gördünüz. Saraylarında oturur, sefa sürerler. Sanatkârlar veya küçük esnaf yahut tüccar ise kendisine yetecek kazancı sağladı mı fazla çalışmaz. Dedim ya, Kinsaylılar için varsa yoksa eğlenmek; bedenî zevk her şeyden önde geliyor.»

Şimdi de sizlere Kinsay'ın başka özelliklerinden söz edeyim.

Kinsay'da pazar yerlerinde yahut çeşitli semtlerde büyük taş kule biçiminde yapılar var. Hem de çok sık rastlıyorsunuz bu taş kulelere. Sebebini sordum, şöyle anlattılar:

«Kinsay'daki evlerin büyük kısmı tahtadan yapılmıştır. İçlerinde çok kıymetli eşya vardır. Kinsaylılar, işte kıymetli eşyalarını bu taş kulelerde muhafaza ederler.»

Kinsaylılar, yangından korunmasını istedikleri bir kıymetli eşya varsa, onu, bu taş kuledeki bir memura emanet ediyorlarmış. Bu taş kulelerde memurlar bulunuvor, kendilerine emanet edilen eşyaları ücret karşılığında muhafaza ediyorlar.

Rehberim:

«Siz de görmüşsünüzdür ya.» dedi. «Zengin hatta orta halli Kinsaylıların evlerinde kıymetli tablolar, oyma eşya, kıymetli süslemeler falan bulunur. Evler de tahta olduğu için sık sık yangın çıkar şehirde. Bu bakımdan Kinsaylılar kıymetli eşyalarını buralarda muhafaza ederler.»

«Demek daha çok yangın tehlikesine karşı kıymetli eşyalarını bu kulelerde muhafaza ediyorlar öyle mi?» diye sordum.

Rehberim:

«Evet, sadece yangın tehlikesine karşı, diyebilirim. Çünkü Kinsay'da herkes dürüsttür, kimsenin malını mülkünü ele geçirmek istemez. Sonra Kinsaylılar silâhı pek sevmezler!» dedi.

«Anlattıklarına göre Kinsaylılar savaşçı değiller imiş.» dedim.

«Ne silâhı ne de savaşmayı severler.» dedi. «Sakin barışçı insanlardır. İş-güçleriyle uğraşırlar.»

«Kavga dövüş anlaşmazlık olmaz mı?»

«Çok seyrek olur. Ama aslında birbirlerini severler, ne sanatkârlar ne tüccarlar birbirlerini kıskanır, sanatkârsa hünerini gösterir, tüccar da malını satar.»

«Ya anlaşmazlık çıkarsa?» diye sordum.

Dedi ki:

«Belki aralarında mal alışverişinden bir anlaşmazlık çıkabilir ama bunu da iyiniyetle halletmeye çalışırlar. Dedim ya, barış içinde yaşamayı sever Kinsaylılar.»

Kinsay'da komşuluk münasebetleri de çok iyi imiş. Birbirlerini kırmamaya, gücendirmemeye çalışırlarmış. Hatta rehberim bir benzetme yaptı:

«Şehrin bir mahallesini ele alın, buradaki evler, aileler, sanki tek bir çatı altında yaşıyormuş gibi ha-

reket ederler. Herkes diğerine saygılıdır, arkadaşlık ve komşuluk ruhuyla davranırlar.»

«Bir husus da dikkatimi çekmişti.» dedim. «Kinsaylılar çok misafirperver oluyorlar.»

«Öyledir. Misafiri çok severler.» dedi. «Misafirleri büyük bir hürmet ve sevgiyle karşılarlar. Bu karşılamaları da içten gelir hani.»

«Ya birbirlerini kıskanırlar mı?» diye sordum.

«Kıskançlık duygusunu mümkün olduğu kadar bastırmışlardır.» dedi. «Ne evde, ne işden dolayı Kinusaylıların birbirlerini kıskandığını pek görmedim.»

«Peki, bir şey sorayım.» dedim. «Erkekler karılarını kıskanmazlar mı?»

Rehberim başını hayır anlamında salladı:

«Kinsay'da evli bir kadına yan gözle bakan erkek dinsel inançlar bakımından çok kötü olarak karşılanır. Bunun için Kinsay'da kimse evli bir kadına bakmaz, ona lâf atmaz.»

«Ya şehre gelen yabancılar, böyle bir harekette bulunursa ne olur?»

Rehberim şöyle bir düşündü:

«Benim bildiğim kadarı şu: Ticaret için şehre gelen yabancılara Kinsaylılar çok misafirperver davranırlar. Onları evlerinde ağırlarlar. Pek böyle bir hadise duymadım.»

Kinsaylılar, Kubilay Han'ın askerlerine pek aldırmıyorlar. Onlara, kötü krallarından şehri kurtaran gözüyle bakıyorlar.

Kinsaylılar, daima ağır ipekli kumaşlardan dikilmiş elbiseler giyiyorlar. Oldukça güzel insanlar Kinsaylılar.

Rehberim:

«İpekli kumaşın en nefisleri burada yapılır, bunun için genç yaşlı herkes ipekli kumaş giyer.» dedi.

Bir de kısaca şunu söyleyeyim: Kinsaylılar, eti

çok seviyorlar. Ne avlarlarsa yiyorlar, vahşi hayvan, kuş eti falan. Hatta köpek eti de yiyorlar. Biz Hıristiyanların dokunmadığı hayvanların etlerini yiyorlar.

Şehri gezmeye devam edelim. Sizlere gördüğüm başka şeyleri anlatayım.

Şehirde 12 bin köprü var, dedim ya. Bu köprülerin her birini on asker koruyor. Beş asker gündüz beş asker de gece, devamlı nöbet tutuyormuş.

Köprüleri neden böyle nöbetçiyle muhafaza altında tuttuklarını merak etmiştim, sordum.

«Herhangi bir ayaklanmaya karşı, şehrin köprülerini koruyorlar.» dediler.

«Şehirde bir ayaklanma, isyan olabilir mi?»

«Kubilay Han, her ihtimale karşı böyle bir tedbir aldırıyor. Aslında Kinsaylılar, savaşı hiç sevmezler ama Kubilay Han, böyle emretmiş.»

Köprüyü koruyan askerler, büyük bir nöbetçi binasında kalıyor. Bina da tam köprünün bir başında. Bu binada büyük bir gong bulunuyor. Büyük gongun yanında da bir saat var.

Rehberim şöyle anlattı:

«Gece başlayınca yani karanlık basınca, nöbetçi, büyük gonga bir defa vurur. Böylece gongun sesini duyan, saatin bir olduğunu anlar. Bir saat sonra iki defa vurur, daha sonra üç defa vurur. Böylece sabaha kadar her saat başı nöbetçi gonga vurur.»

«Demek geceleyin halka saatın kaç olduğunu böyle gong vurarak haber veriyorlar.» dedim.

Rehberim:

«Gündüz de aynı işi yaparlar.» dedi.

«Nasıl yani?» diye sordum.

«Sabah güneş doğunca, gonga bir defa vurulur,

bir saat sonra iki defa vurulur. Tıpkı geceleyin yaptıkları gibi.»

Geceleyin halka saatın kaç olduğunu bildirmek için gong vurdukları gibi sokaklarda da devriyeler geziyor. Zaten Kinsay'da geceleyin sokağa çıkmak yasak. Askerler karanlık basınca sokaklarda devriye geziyor ve sokakta gördükleri insanları hemen yakalıyorlar.

Rehberim:

«Kinsay'da çok sıkı emniyet tedbirleri alınmıştır. Bu tedbirleri ihlâl edenler hemen yakalanıp hâkim karşısına çıkarılır.» dedi.

«Peki neden buna lüzum görülüyor?» diye sordum.

«Bu sıkı emniyet tedbirleri Kubilay Han'ın isteği üzerine alınır. Şehirde herhangi bir hareket olmasını arzu etmiyor, bunun için de şehri her an kontrol ettiriyor.»

«Yalnız isyan veya karışıklığa karşı mı böyle devriyeler gezer?»

«Hayır. Bir defa şehirde geceleyin ışık yakmak da yasaktır. Devriyeler, yasak saatlar içinde, ışık yakan var mı, onları da kontrol ederler.»

Doğrusu merak etmiştim, hayretle sordum.

«Peki ya ışık yakmaya ihtiyacı olmuşsa?»

«Devriyeler, hangi evde yasak saatlar içinde bir ışık görürlerse, evin kapısına bir işaret koyarlar.»

«Peki neden?»

Sabahleyin eve gelir ve ev sahibini yakalayıp hâkim huzuruna çıkarırlar. Eğer ev sahibi makul bir mazeret söyler ve bunu ispat etmezse cezalandırılır.»

Kinsay'da geceleyin işte böyle sıkı tedbirler alınıyor.

Bir de kısaca, gördüğüm bir noktayı anlatayım.

Gündüz, nöbetçiler veya sokaklarda dolaşan dev-

riyeler çalışmayan çok fakir bir insanı gördüler mi, yakalıyorlarmış. Eğer adam çalışamayacak kadar hasta ise hemen hastaneye götürülüyormuş.

Bunun için Kinsay'da çalışmayan, sokaklarda dilenen insanlara hemen hiç rastlamıyorsunuz. Şehirde çok sayıda hastane var. Hastalara buralarda ihtimamla bakılıyor.

Askerler, dediğim gibi, gündüz fakir birini tuttular mı, adama neden çalışmadığını soruyorlar. Adam hastaysa hastaneye götürüp tedavi ettiriyorlar. Bunun yanı sıra da adamın bir işi veya mesleği yoksa zorla ona bir iş yapması öğretiliyor.

Dediklerine göre, Kinsay'da hemen herkesin bir meşgalesi varmış. İşsiz güçsüz kimseye rastlanmıyormuş.

Size az önce, yangına karşı da şehirde sıkı tedbirler alındığını söylemiştim. Bakın onu da anlatayım.

Evler ahşap olduğu için, çabucak yanıp kül oluyor, bundan dolayı askerler sık sık mahalle aralarını sokaklarını geziyorlar. Bir yerde ateş falan gördüler mi, hemen en yakın nöbetçi kulübelerine koşuyorlar. Bu kulübelerde büyük gonglar var. Gong vurunca, köprü başlarında nöbet tutan askerler duyuyor ve yangını söndürmeye geliyorlar.

Geceleyin ne olursa olsun, kimse evden çıkamıyor, hatta yangını görseler bile söndürmek için yardıma koşamıyorlar.

Bir de şehrin en yüksek bir semtinde yüksek bir kule yapmışlar. Bu kulede çok büyük bir gong var. Şehirde bir hareket ayaklanma falan başgösterince bu kocaman gonga vuruyorlar. Bu gong tehlikeyi haber veriyor.

Gezip gördüğüm ve işittiğim kadarıyle doğrusu

Kinsay'da neden bu derece sıkı emniyet tedbirleri alındığına hayret etmiştim.

Rehberim ve bir iki Kinsaylı ile bu konuyu konuştuk. Anlattıkları bana oldukça ilgi çekici geldi.

Kinsaylı dedi ki:

«Biliyorsunuz, Kinsay, Manzi eyaletinin başşehridir. Bu bakımdan daha sıkı emniyet tedbirleri alınmak gerekir.»

«Sadece başşehir olduğu için mi, geceleyin sokağa çıkmak yasaktır?» diye sordum.

Kinsaylı, hayır dedi; sonra anlattı:

«Kinsay, aynı zamanda Büyük Hükümdar Kubilay Han'ın hazinesinin bulunduğu bir şehirdir. Biliyorsunuz, Kubilay Han'ın hazinesini bir kısmı burada muhafaza edilir.»

Rehberim de dedi ki:

«Kinsay, Kubilay Han'ın gelirinin en büyük payını sağlayan bir şehirdir. Bu bakımdan daha sıkı kontrol edilir. Şehrin yakınında Kubilay Han'ın en güçlü ordusundan biri bulunur. Atlı ve yaya askerler daima şehri sıkı bir tarassut altında tutarlar.»

Kinsaylı da şunları söyledi:

«Kubilay Han'ın en güvendiği kumandanlar, subaylar Kinsay'a gönderilmiştir. Sebebi de, Kinsay'ın çok önemli bir şehir olması. Kubilay Han, daima, şehrin dolaylarında büyük kuvvetler bulundurur. Atlı ve yaya olan bu askerler her zaman adeta savaşa hazır durumdadırlar.»

Size şimdi de şehrin durumundan söz edeyim.

Şehrin hemen büyük cadde ve sokakları taş ve tuğla ile döşenmiş. Hepsi çok muntazam; kanalların yanı sıra da geniş taşla döşenmiş yollar uzanıyor. Sonra kasaba ve köylere giden yollar da taşla döşenmiş. Yalnız, kasaba ve şehirleri birbirine bağlayan yolların hemen bir kenarında dar toprak bir yol uzanıyor. Bu

yolda, Kubilay Han'ın özel postacıları ve kuriyeleri atla yol alırmış.

Şehrin ana caddesi ise şöyle: Çok geniş, taşla döşeli, ayrıca iki kenarında da üçer metre genişliğinde kaldırım var. Tabiî kaldırımlar da çok düzgün, küçük taşlarla döşenmiş.

Bir noktayı daha belirteyim: Şehirde çok mükemmel su kanalları yapmışlar. Yağmur yağdığı zaman sular bu kanallardan göle veya nehire akıyor. Böylece sokaklar temiz kalıyor.

Yukarıda söylemiştim. Bu şehrin insanları gezmeyi ve eğlenmeyi çok seviyorlar. En güzel ipekli elbiselerini giyiyor, şehrin ana caddesinde, nehir boyunca uzanan sokaklarda geziniyorlar.

Gezintileri de oldukça ilginç. Kimi, yürüyor. İki yahut üç kişilik gruplar halinde en güzel elbiselerini giymiş Kinsaylıların ağır ağır nehir boyunca gezindiklerini sık sık gördüm.

Bir de araba gezintileri var; bu da oldukça revaçta. Üst kısmı perde ve bambu ile örtülü, içine ipekli yastıklar konmuş uzun arabalar, gündüz devamlı şehirde dolaşıyorlar.

Bu arabalar altı kişilik; Kinsaylılar arabadaki ipekli yastıklara bir güzel gömülüyor, etrafı seyrede seyrede, günlük gezintilerini yapıyorlar.

Rehberimle bu konuyu konuşuyorduk, bana dedi ki:

«Biliyorsunuz Kinsaylılar zevk ve eğlenceyi severler. Gölde kayık ve özel hazırlanmış sallarda eğlenirler. Gündüzün de bu arabaları tutar şehrin en güzel semtlerinde gezinti yaparlar.»

«Demek daha çok eğlenmek için arabaya biniyorlar, öyle mi?» diye sordum.

«Evet. Arabayla şehirde tur atmak onlar için bir çeşit eğlence oluyor.» dedi.

«Daha çok kimler bu çeşit gezintiye çıkıyor?»

«Doğrusunu isterseniz, hemen bütün Kinsaylılar, dediğim gibi eğlenmeyi zevk ve sefa sürmeyi sever. Ama büyük tüccarlar, zenginler, en güzel elbiselerini giyip bu araba gezintilerine daha çok çıkıyorlar. Bir de, kadın arkadaşlarıyle gezinti yapanlar var.»

«Anladığıma göre, Kinsaylılar nasıl, adalardaki saraylarda eğleniyorlarsa, bu arabalarda da zevk sürüyorlar, değil mi?» dedim.

Rehberim:

«Dediğiniz çok doğru.» dedi. «Hatta, şehrin çeşitli semtlerinde sırf bu eğlenceyi sevenler için yapılmış bahçeler vardır. Bu bahçelerde arabayla gelen Kinsaylılar, eğlenirler.»

«Bu çeşit bir bahçe görmüştüm.» dedim. «Asmalar, güzel çiçekler, kayın ağaçları falan vardı.»

«Evet. Zaten dedim ya, eğlenmek için ne lâzımsa yapılmıştır bu bahçelerde. Yanlarına kadın dostlarını alanlar, arabayla, bu bahçelere gelirler, akşama kadar, gün batana kadar, burada eğlenirler.»

«Sonra?» diye merakla sordum.

«Sonra evlerine dönerler.» dedi rehberim. «Biliyorsunuz şehirde geceleyin sokağa çıkmak yasaktır.»

Sizlere azıcık da umumî hamamlardan söz edeyim.

Kinsay'da üç bin umumî hamam varmış. Bura insanları temizliğe çok düşkün oluyorlar. Hatta bu hususiyetlerini bütün Manzi eyaletinde de gördüm, diyebilirim.

Kinsaylılar, temizliğe, diğer şehir ve eyaletlerde yaşayanlardan daha da düşkünmüş, rehberim böyle dedi. Bu çeşit umumî hamamlara gider hem eğlenir hem de yıkanırlarmış.

Bu dokuz komutanın en ileri geleni, Kinsay'da oturuyormuş.

Rehberim:

«Manzi eyaletinde 1200 şehir vardır.» dedi. «Zaten bakınız, Kubilay Han'ın Manzi eyaletini idare etmek için gönderdiği dokuz komutan da aşağı yukarı, 140 kadar büyük şehri kontrolu altında tutmaktadır.»

«Bir şey demiştin.» dedim. «Bu 1200 şehirde de Kubilay Han'ın askerleri vardır, şehri kontrol altında tutarlar.»

Rehberim:

«Öyledir. Her şehirde en az bin asker vardır.» dedi. «Hatta bazı büyük şehirlerde daha çok asker bulunur ya. Meselâ Kinsay'da en az otuz bin asker bulunmaktadır.»

«Bu askerlerin hemen hepsi Kubilay Han'ın ordusuna mı ait?» diye sordum.

Rehberim:

«Kubilay Han'ın Tatar olan askerleri daha doğrusu atlı askerleri vardır. Bu atlılar, memleketin kuru bölgelerinde bulunuyorlar. Sulak bölgelerinde bu Tatarları göremezsiniz.»

«Peki neden Tatarlar daha çok kurak bölgelerde konaklarlar?»

«Kurak bölgelerde atlı olan Tatarlar, istedikleri gibi talim yaparlar. At koştururlar. Ama sulak bölgelerde, atlar daha güç koşarlar.»

«Ya, nehir kıyılarında olan büyük şehirlerde, Kubilay Han, ne yapar?» diye sordum.

«Bu şehir ve bölgelere daha çok Manzi askerlerini yerleştirir.»

«Bunun bir sebebi var mı?»

«Elbette. Manzi askerleri daha çok sulak bölgelerde doğup büyüdükleri için, bu bölgenin şartlarına alışıktırlar.»

Kubilay Han'ın atlı askerleri, büyük şehirlerin dış kısımlarında konaklıyorlar. Buralarda talim yapıyor, at koşturup silâh atıyorlar.

Şehir içinde çoğunlukla Manzi askerleri bulunuyor. Bu askerler, şehirlerin emniyet görevlerinde kullanılıyor. Kubilay Han'ın atlı askerleri ise daha çok isyanlarda şehirlerde çıkan kargaşalıklarda görevlendiriliyor.

Kubilay Han, halktan asker başına bir vergi alıyor. Hemen herkes, silâh altına alınan askerler için bir miktar para ödüyor.

Manzi'de askerî bakımdan alınmış başka bir kanun da şu: Manzi'nin herhangi bir bölgesinden askere alınmış bir erkek, doğup büyüdüğü veya yaşadığı bölgenin en az yirmi gün uzağındaki bir şehre gönderiliyor. Bu bir çeşit emniyet tedbiri imiş.

Bundan başka, askerler, gönderildikleri şehir veya bölgede beş altı yıl kalıyorlar. Sonra evlerine dönüyorlar. Yalnız bu kaide sadece Manzi eyaletinden toplanan askerler için uygulanıyormuş.

Rehberim dedi ki:

«Şehirden toplanan vergilerin ve Kubilay Han'ın hazinesine giren gelirin büyük bir kısmı, işte bu garnizondaki askerlere harcanır. Kubilay Han için askerler her şeyden önce gelir.»

«Bunun sebeplerinden biri herhalde, idaresi altındaki şehirlerin isyan etmesini önlemek olacak, öyle mi?» diye sordum.

«Kubilay Han, askerlerin talim terbiyesine çok önem verir. Tabiî bunun da sebebi, dediğiniz gibi, ayaklanma olursa hemen bastırmak içindir.»

«O vakit ne yapıyorlar?»

«Önce, şehrin dışındaki garnizonda bulunan askerler işe müdahele eder. Ama en yakın şehirden de

yardım çağrılır. Civar garnizonlardan getirilen askerler ve kuvvetlerle isyan bastırılır.»

«Manzi'de sık sık ayaklanma olur mu?» dedim.

Rehberim:

«Pek sık isyan olmaz. Ama, bazı insanlar, ya ani bir delilik hâliyle yahut başkalarının zehirlemeleriyle kumandanlarını veya başlarındaki idarecileri katlediyorlar. İşte o zamanlar, Kubilay Han da onlara çok sert tepki gösteriyor.»

Sizlere, uzun uzun Manzi'den, Kinsay'dan söz ettim. Bunun sebebi de şu: Manzi eyaletiyle başşehri Kinsay'ın zenginliğini anlatmak. Oysa bu, kelimelerle pek anlatılmaz.

Kinsay'ın hatta Manzi'deki büyük bir şehrin güzelliğini zenginliğini anlayabilmek için onu görmek lâzımdır. Ama ben sizlere dilimin döndüğü kadar nakletmeye çalıştım.

Gerek Mazi eyaletinden gerek başşehri olan Kinsay'dan Kubilay Han'ın hazinesine oluk gibi para akar. Kubilay Han'ın hazinesinin önemli bir kısmı bu eyaletten sağlanır.

Şimdi de size kısaca bir iki hususu nakledeceğim, sonra başka yerleri görmek için yola çıkacağız.

Manzi'de garip bir âdet var. Bir çocuk doğunca, annesi, çocuğunun doğduğu günü, ayı bir yere kaydediyor. Çocuğun burcunu da yazıyor. Bu kayıdı da dakikası dakikasına yazıyor.

Böylece herkes burcunu öğrenmiş oluyormuş. Bunun sebebi de şu: Bir seyahate çıkmak isteyen bir kimse, önce bir falcıya gidiyor. Hatta bir şehirden diğerine gidenler bile önce falcıya gidiyorlar.

Falcılar daha başka bir deyişle, insanların yıldızına bakanlar, o kimsenin bu geziye çıkmasının iyi mi kötü mü olacağını söylüyorlar.

Bunu öğrendiğim zaman doğrusu azıcık şaşırmıştım. İnsanların bu kadar yıldız falına inanmaları bana garip geliyordu. Bunun için gerek Manzi'de gerek bir süre kaldığımız Kinsay'da birçok kimselerle konuştum.

Bana dediler ki:

«Falcıların kabiliyetlerine inanırız. Onların yıldız falları, her zaman doğru çıkar.»

«Belki bazan yıldızınıza bakıp geleceği söylerler.» dedim. «Ama her zaman doğru çıkar mı?»

«Bizim, onlara büyük güvenimiz vardır.» dediler. «Onun için bir şey yapmadan, bir şeye karar vermeden önce mutlaka yıldız falına baktırırız.»

«Söylediklerinin her zaman doğru çıktığını nasıl ifade ediyorsunuz?»

«Biz denedik, bir yere gitmeden önce yıldızımıza baktırırız. Buna inanmışızdır.»

Yıldızlarına baktırmaya o kadar alışmışlar ki, sadece bir şeyahate çıkmadan önce değil, bir işe başlamadan önce de mutlaka bir falcıya gidiyor ve yıldızlarına baktırıyorlar.

Meselâ evlenmeden önce çiftlerin falcıya gittiklerini ve yıldız fallarına baktırdıklarını söylediler.

Rehberim şöyle dedi:

«Evlenecek erkek ve kadın önce bir falcıya gider. Falcı da onların yıldızlarının birbiriyle uyuşup uyuşmadığını söyler onlara.»

«Demek evlenecek çiftlerin yıldızları birbirleriyle uyuşmalı, öyle mi?» dedim.

«Bizim inançlarımıza göre öyle.»

«Ya yıldızlar birbirleriyle uyuşmazsa, o zaman ne olacak?»

«Evlilik bozulur.»

Diyebilirim ki hemen bütün Manzi eyaletinde, he le başşehir Kinsay'da büyük meydanlarda sık sık yıldı ratına bakanlara rastlıyorsunuz.

Şimdi de, sizlere Kinsay'da biri ölünce nasıl bi merasim düzenlediklerini anlatayım.

Önce şunu bir daha tekrar edeyim. Burada biri ölünce cesedini yakıyorlar. Bunu da şöyle yapıyorlar:

Ölen zenginse, bütün akrabaları, kadın erkek, büyük bir tören düzenliyorlar. Cesedi, bir arabaya yerleştiriyorlar. Kadın, erkek akrabaları da, cesedin yakılacağı yere kadar musikiyle şarkı söyleyip gidiyorlar.

Şarkıları da, idolleri için söylüyorlar. Bu arada şunu belirteyim; merasim günü, en güzel elbiselerini giyiyorlar; nefis ipekli kumaştan yapılmış elbiseler hatta çok zenginler sim ve zer işlemeli elbise giyiyorlar.

Sonra ağır ağır, cesedin yakılacağı yere doğru yola koyuluyorlar.

İşte o zaman merasim başlıyor. Neşeli şarkılar çalıyor söylüyorlar. Merasime ölen zenginin ne kadar uşağı, kadın ve erkek esiri varsa katılıyor.

Cesedin yakılacağı yere gelince duruyorlar. Cesedi alevlerin arasına bırakıyorlar.

Bu törende özellikle şuna dikkat ediyorlar:

Ölenin zenginliğini belirten ne kadar değerli eşyası varsa, onları temsilen birer parça şeyi, meselâ, altın, yakut veya zümrütlü küçük bir yüzük, altın işlemeli bir kumaş falan, işte bunları cesed yakılırken yanına koyuyorlar.

Doğrusu merak ettim bunu, rehberime sordum.

Rehberim anlattı:

«Halkın inanışına göre, ölen kimse, öteki dünyada bu zenginliğe sahip olur. Cesed yakılırken bu dün

yada sahip olduğu şeylerden bazılarını yanına koyarız. İnanışa göre, ölen, bunları öteki dünyaya götürür.»

«Çok ilgi çekici.» dedim. «Demek sizler diğer bir dünyaya inanıyorsunuz?»

Rehberim başını salladı:

«Evet. İnanırız.»

Manzililer, bir insanın ölünce, hayatta ne kadar şerefli ve itibarlı ise öteki dünyada da aynı şeref ve itibara sahip olacağına da inanıyorlar.

Bu yüzden Manzililer için hayatlarına son vermek daha şerefli bir hayata geçmek anlamına geliyor. Yani, hiç bir Manzili ölümden korkmuyor.

Ölümle ilgili olarak birşey anlattılar, isterseniz sizlere de nakledeyim. Oldukça ilgi çekici.

Bir kimseye başka bir zarar verirse, yani onu dövüp bir uzvunu yaralarsa, buna karşılık yaralanan kimse kendisini savunacak güçte olmayıp hasmının tecavüzünü def edemezse, yaralanan, bu aczinden dolayı intihar ediyor.

Bu tür bir tecavüze uğrayan kimse çoğunlukla mütecavizin kapısında kendisini asarmış.

Rehberimin anlattıkları şunlar:

«Bir Manzili, tecavüze uğrar yaralanırsa, bundan çok müteessir olur. Mütecavizin kapısında, geceleyin, kendisini asar. Bunun sebebi ona karşı kin duymasındandır.»

«Peki mütecaviz bu olay karşısında ne yapar?» diye sordum.

«Eğer komşuları mütecavizin intihar edene karşı çok kötü davrandığını ve haksız yere ona zarar verdiğini şahitlik ederek ispatlarlarsa, mütecaviz ölenin cenazesine gerekli katkıda bulunur. Yani, çalgıcılar, şarkıcılar, ne bileyim cenaze töreninin zengin olması için ne lâzımsa getirir.»

«Demek mütecaviz, cenaze töreninin en zengin şekilde yapılmasını sağlar.»

«Bunun da sebebi şudur: Zengin ve güçlü düşmanın, zarar verdirdiği ve ölümüne sebeb olduğu kişiye, cenaze töreninde itibar ve şeref vermesi.»

Böylece, Manzili, cenaze töreni ne kadar zengin olursa, öteki dünyada o kadar itibarlı tutulacağına inanıyor.

Kinsay'da eski krala ait bir yer var. Bir zaman hükümdarın imiş ama Kubilay Han'ın askerlerini görünce kaçmış, burası diyebilirim ki dünyanın en muhteşem bir sarayı.

Sizlere o muhteşem güzelliği anlatmak isterim ama kelimeler yetmez.

15 kilometre genişliğinde bir alanda kurulmuş; etrafı yüksek duvarlarla çevrili. Bu geniş arazi parçası da üç kısma bölünmüş.

Alanın orta kısmında büyük muhteşem evler var, kocaman bir kapıdan geçiliyor ve bu kısma giriliyor. Evler zemin hizasında, damları sütunlara dayandırılmış.

Bu sütunlar altın kaplama; güneş ışığında pırıl pırıl parlıyor.

Bu evlerin içinde daha muhteşem ve büyük olanı ise, kralın dairesi. O binanın da damı sütunlara dayandırılmış. Keza bu sütunlar da altın kaplama ve kimi yerleri de renk renk boyanmış.

Binaların iç kısmı ise görülecek güzellikte. Tavanları altın yaldızla bezenmiş, duvarlarda nefis resimler yapılmış. Çiçek, hayvan, aslan kaplan resimleri ile duvarları süslemişler.

Bu arada bazı duvarlarda da eski kralların ve eşlerinin resimleri var.

Bu resimler büyük bir ustalıkla yapılmış, herbiri-

nin büyük bir sanat değeri var. Aynı zamanda diğer binalarda da kumandanların, sarayın ileri gelenlerinin resimleri duvarları süslüyor.

Kral Fakfur, her yıl bu muhteşem sarayında ziyafet verirmiş. Rehberim dedi ki:

«Bu ziyafet dinî günlere rastlar. On hatta yirmi gün sürer. Şehrin en zengin adamları, tüccarlar gelir.»

«Belirttiğine göre, efsanevî bir ziyafet oluyor.» dedim.

«O günlerde sarayı bir görseniz.» dedi. «Yüzlerce hatta binlerce kişi en nefis ipekli kumaşlardan elbiselerini giymiş, en değerli taşlarla bezenmiş yüzüklerini, küpelerini, kolyelerini takmışlar. Altın kaplarda en nefis yemekler.»

«Masal âlemi gibi bir şey, öyle mi?»

«Öyle. Siz, neden o günlerde zenginlerin en kıymetli taşlarla bezenmiş mücevherlerini taktıklarını, çok süslendiklerini bilir misiniz?»

«Hayır.» dedim.

«Anlatayım. Manzi'de zenginler kralın verdiği ziyafetlerde, daima kendilerini göstermek isterler. Bunun için de en değerli taşlarla bezenmiş yüzüklerini, kolyelerini, broşlarını takarlar.»

Birden sözünü kestim:

«Yani, kim daha çok süslenirse, nefis ipekli kumaşlardan elbiseler giyer, daha çok mücevher takarsa o itibarlı oluyor.»

Kralın oturduğu ve ziyafet verdiği bu muhteşem sarayın hemen arkasında küçük küçük binalar yer alıyor. Bu binalarda da sarayın ileri gelenleri oturuyormuş.

Bazı binalar birbirlerine koridor ile bağlı; tabiî bütün binalar sütunlu, nefis resimlerle bezenmiş, sütunlar da altın yaldızla kaplı.

Sarayda hemen en büyük binada kadın hizmetkârlar yaşıyormuş.

Rehberim ile bu konuyu konuştuk. Dedi ki:

«Bu kadın hizmetkârların kaldığı binayı görüyor musunuz? Öyle sanıldığı kadar küçük değildir.»

«Oldukça büyük.» dedim. «İçinde kaç kişi yaşıyor?»

«Kralın bin kadın hizmetkârı vardır. Hepsi burada oturur.» dedi.

«Bin kadın bu binada mı yaşıyor?» diye sordum.

«İçinde elli oda bulunur. Hepsi de büyük odalardır.»

Kral dilediği zaman bu kadın hizmetkârlarla gölde eğlentiye çıkarmış. Yahut kadın hizmetkârların refakatinde kraliçe ile birlikte mabedi ziyarete gidermiş.

Sarayın kapladığı yer on beş kilometre kadar dedim ya. Bunun üçte ikisi göl kıyısı. Bu kısımda da özel balık tutma yerleri yapılmış. Bir de saraya ait çok güzel kayıklar duruyor.

Sarayın az ilerisinde büyük bir bahçe var. Bahçe değil âdeta küçük bir orman. İçinde çeşitli hayvanlar yaşarmış. Kral da bazan bu ormanda dolaşır, kuş, tavşan avlarmış.

Bir Manzili:

«Kralımız, işte bu sarayından çıkmaz, günlerini eğlence içinde geçirirdi. Kadınlar, av partileri, ziyafetler... İşte bu yüzdendir ki Kubilay Han, bir çırpıda onu bu muhteşem sarayından atıverdi.»

«Evet, Kral Fakfur'un nasıl kaçtığını biliyorum.» dedim.

«Utanılacak bir duruma düştü. Şerefi bile beş paralık oldu.»

Şimdi sizlere Kinsay'a ait bazı bilgiler vereyim.

Kinsay'da bir buçuk milyonun üstünde ev varmış. Çoğu kral ile ileri gelenlere aitmiş. Bugün tabiî Kubilay Han'ın kumandanları oturuyor çoğunda.

Daha evvel anlattığım gibi pek çok mabed var şehirde. Ama yalnız bir kilise bulunuyor.

Kinsay'da bana oldukça garip gelen bir âdet var. Evin erkeği kapısının üstüne, ismini, sonra karısının ve kaç erkek ve kız çocuğu varsa onların da adlarını yazıyor. Hatta esirlerini ve kaç tane atı varsa onların sayısını da yazıyor.

Sonra ev sakinlerinden biri ölünce, onun adını hemen siliyor. Yahut bunun tersi oluyor, evde bir çocuk dünyaya gelirse bu listeye onun da adı ekleniyor.

Rehberim:

«Bu liste aynı zamanda şehrin valisine de verilir. Şehrin valisi kimin evinde kaç kişi yaşar, adları nedir, bilmek zorundadır. Buna karşı gelen şiddetle cezalandırılır.»

Hatta bu usûlün bütün Manzi ve Katay'da uygulandığını da söylediler. Bu usûle Kubilay Han büyük titizlikle uyulmasını istiyormuş.

Başka bir iyi usûl de şu: Şehir veya kasabalardaki hanlara kim geliyor kim gidiyor, mutlaka kayıtları tutuluyor. Hana akşam yatmak için gelenlerin adları bir kâğıda yazılıyor ve sabahleyin bu valiye veriliyor. Böylece Kubilay Han'ın adamları şehirde sıkı bir kontrol sistemi koymuşlar.

Bu arada bana bir âdetten daha sözettiler. Rehberime sordum, anlattı:

«Manzi'nin hemen bütün eyaletlerinde şehir ve kasabalarında, fakir aileler veya sonradan yoksul kalanlar kız veya erkek çocuklarını zengin ailelere satarlar.»

«Bilmem ne kadar ilgi çekici bu adet.» dedim. «Ama pek iyi sayılmaz.»

«Belki öyle. Ama fakir aile eline geçen parayla

geçimini sağlamaya çalışır. Çocuk da müreffeh bir ailede iyi yeyip büyür.»

«Peki fakir ailelere yardım eden yok mudur?»

«Yardım eden zenginler var Kinsay'da. Ama hep yardımla yaşanmaz ki... Halbuki çocuğunu zengin bir ailenin yanına veren daha doğrusu çocuğunu zengine satan, çocuğunun daima iyi bakıldığını bilir.»

Sizlere azıcık da Kinsay'ın ekonomik durumunu anlatayım.

Birkaç defa söylemiştim. Kubilay Han gelirinin en büyük kısmını Kinsay'dan sağlar. Bunun başında tuz gelir, toplam gelirin içinde en büyük kısmı meydana getiriyormuş, bana öyle dediler.

Bir de misal verdiler, size nakledeyim.

Yılda tuz satışlarından 6 milyon altın gelir sağlanıyor. Hem de sadece Kinsay şehrindeki tuz satışlarından bu miktar elde ediliyor.

Bunun sebeplerinden biri, şehrin denize çok yakın oluşu. Bir de küçük küçük göller var, âdeta bu göller Kinsay'ı kuşatmış durumda. Bu göllerden bol miktarda tuz elde ediyorlar.

Tuzdan başka şeker üretimi de çok. Hatta bana göre dünyanın en çok şeker üreten bölgesidir. Şekerden de tabiî Kubilay Han büyük gelir sağlıyor.

Vergi ve rüsum oranları da şöyle: Satılan hemen her şeyden yüzde 3,5 rüsum alıyor. Bu mal ister deniz yoluyla ister karadan Kinsay'a gelsin, satıcı yüzde 3,5 rüsumu Kubilay Han için ödemek zorunda.

Bir de deniz yoluyla ithal edilen mallardan yüzde 10 oranında liman vergisi alınıyor. Bunların yanı sıra şaraptan ve pirinçten alıntan vergilerin miktarı da epey büyük imiş.

Rehberim:

«Kömür de Kubilay Han'a iyi gelir sağlayan bir maldır.» dedi.

«Anlattıklarına göre, ipekliden de iyi gelir sağlıyormuş Kubilay Han.» dedim.

«Evet. İpeklinin satışı üzerinden yüzde 10 oranında bir vergi ödenir. Biliyorsunuz, Manzi'nin ipekli kumaşları çok ünlüdür. Bu bakımdan Kubilay Han önemli miktarda bir gelir elde eder.»

«Bir Manzili tüccar bana yılda tuz hariç 14 milyon altın gelir sağlandığını söylemişti.» dedim.

«Bunu kim söylemişse doğrudur. Yalnız şunu ilave edeyim. Bu 14 milyon altınlık gelir, eyaletin dokuz bölgesinden birine aittir.»

«Bu gelir doğrudan doğruya Kubilay Han tarafından mı kullanılır?»

Kubilay Han'ın bu eyaletlerde birer valisi bulunur. Bu valiler yahut Kubilay Han'ın en güvendiği kumandanlar önce aserî harcamaları yaparlar, sonra da halkın ihtiyaçları göz önüne alınır ve gerekli masraflar yapılır.»

Sanırım, oldukça uzun söz ettim Kinsay'dan. Artık yola koyulmanın ve yeni yeni yerlere gitmenin zamanı geldi.

Kinsay'dan yola çıktık. Güney-doğuya doğru gidiyoruz. Yola çıktığımız günün akşamı çok güzel bir şehre vardık. Şehrin adı Tanpiju.

Şehrin civarında çok güzel evler bahçeler vardı. Tanpiju aslında Kinsay'ın bir banliyösü sayılıyor. Tabiî halk Kubilay Han'a tâbi.

Tanpiju'da halk hemen hemen Kinsay'daki gibi bir hayat sürüyor. Geçimlerini ticaret ve el sanatlarıyle sağlıyorlar. Ticaret de onlara epey bir gelir sağlıyormuş.

Kinsay'a yakın olmasından dolayı, ne ararsanız bol bol bulunuyor Tanpiju'da. Büyük bir pazarı var

Gezdik, nefis ipekli kumaşlar, kıymetli taşlarla bezenmiş kolyeler, yüzükler satılıyor.

Tanpiju'da fazla ilgimizi çeken bir şey bulamadık. Bunun için de fazla kalmadık, hemen yola koyulduk.

Üç gün güney-doğuya doğru yolumuza devam ettik. Yol boyunca irili ufaklı köyler ve kasabalar gördük. Köy ve kasabalarda güzel evler ve bahçeler vardı. Çok geniş de meyve bahçeleri gördük.

Halkı çoğunlukla toprak işleriyle uğraşıyor, aynı zamanda meyve yetiştiriyorlar. Bu arada el sanatları ile de geçimlerini sağlayanlara rastladık.

Bütün bu geçtiğimiz köy ve kasabalardaki halk Kubilay Han'ın çıkarmış olduğu kağıt parayı kullanıyor. Oldukça zengin bir halkı var bu bölgenin.

Rehberim:

«Bu geçtiğimiz köy ve kasabaları gördük ya.» dedi. «Bütün bunları Kinsay'ın idaresi altındadır.»

«Yani, bu köy ve kasabalar başşehir olan Kinsay'ın sınırları içinde mi?» diye sordum.

«Evet Kinsay Manzi'nin başşehridir. Bunun için de Kinsay'ın şehir olarak sınırları geniştir ve içinde pek çok köy ve kasaba bulunur.»

Üç günlük yolculuk sonunda büyük bir şehre geldik. Şehrin adı Vuju. Burası da yol boyunca geçip gördüğümüz şehir ve kasabalar gibi Kinsay'ın sınırları içinde imiş.

Size Vuju'dan fazla söz etmiyeceğim. Çünkü, diğer şehir ve kasabalarda neler görmüşsek burada da aynı şeylere rastladık.

Vuju'da da fazla kalmadık. Şöyle bir etrafı gezdik, gördük. Ticaretten epey para kazanıyorlar, bilhassa ipekli kumaş imalâtında da çok başarılı.

Vuju'dan sonra güney-doğuya doğru yolunuza devam eder ve iki gün giderseniz, Giyulu şehrine ulaşırsınız. Bu şehir de bundan önce gördüğümüz şehirlere

çok benziyor. Zengin, güzel ev ve bahçeleri var.

Yalnız bu şehrin civarında çok iyi cins kamış yetiştiriliyormuş. Hatta bu bölgede yetişen kamışların boyu hiç bir yerde bu kadar uzun olmuyormuş.

Bir de şehrin yakınında çok güzel meyve bahçeleri gördük. Zaten Giyuju bölgesinde yetişen meyveler bilhassa Kinsay'da çok aranıyormuş.

Halk ticaret ve el sanatlarıyle de geçiniyor. Giyuju şehrinin yarım saat kadar ötesinde büyük bir orman var. Anlattıklarına göre ormanda çok sayıda aslan, kaplan ve diğer vahşi hayvanlar yaşıyormuş.

Rehberim, şehrin tanınmış ama yaşlı bir avcısı ile konuşmuş, bana nakletti:

«Ormanda nice yabani hayvan bulunuyormuş. Bura halkı da vahşi hayvan avına düşkün imiş. Bunun için, sık sık ormana hayvan avına giderlermiş.»

Bir de şu var; halk en çok et yemeklerini seviyor. Hayvan veya kuş eti, fark gözetmeden bol bol yiyor. Rehberimin dediğine göre, bu bölgedeki kuşlar da iri oluyormuş.

Yalnız, Manzi'nin öteki bölgelerinde olduğu gibi bu şehirde de koyun bulunmuyor. Yalnız, sığır, keçi ve domuz yetiştiriyorlar.

Bu şehirde de çok kalmadan yola koyulduk. Artık en kısa zamanda Manzi sınırlarından çıkmak ve Fu-çau eyaletinin sınırlarına girmek istiyorduk.

Giyuju'dan sonra dört gün yol aldık ve Çanşan şehrine geldik. Şehir çok büyük ve güzel idi.

Yalnız Çanşan şehrinin diğerlerine benzemiyen bir özelliği var; büyük bir nehir şehrin tam ortasından geçiyor. Zaten Çanşan tepelik bir yerde kurulmuş.

Çanşan şehrinin etrafında birçok köy ve kasaba bulunuyor. Zaten buraya gelmeden önce çoğunu yol boyunca gezmiş ve görmüştük. Bütün bu köy ve kasa-

balar, yetiştirdikleri pirinç ve meyveyi Çanşan'a getirip pazarda satıyorlar.

Çanşan halkı bilhassa ava çok meraklı imiş. Hayvan ve kuş avına çıkıyorlarmış. Bir de bu bölgenin başka bir özelliğini Çanşan'da da görüyorsunuz. Halk ticaret ve el sanatları ile geçimlerini sağlıyor. Tüccarlar epey zengin olmuşlar. İpekli kumaşları Kinsay pazarlarında iyi müşteri buluyormuş.

Çanşan, Kinsay sınırlarındaki son şehir. Buradan yola çıktıktan sonra iki gün kadar gidiyorsunuz ve Fuçau eyaletinin sınırlarına varıyorsunuz.

Yolumuza gene güney-doğu istikâmetinde devam ediyorduk. Altı gün gittik; birçok şehir kasabadan geçtik. Yalnız tepelik ve dağlık bir bölge idi burası.

Kasaba ve köyler epey gelişmişti. Halk Budist ve Kubilay Han'a tâbi. Çoğunlukla ticaret ve el sanatları ile geçimlerini sağlıyorlar.

Dağlar, ormanlar ve tepelerden geçtik; nice vahşi hayvanla karşılaştık. Rehberim ve yanımızdaki adamlar buranın vahşi hayvanlarının kolay kolay ele geçmiyeceğini söylediler. Ama buranın insanları da keskin nişancı ve iyi avcı imişler.

Rehberim bu bölgeyi anlattı:

«Bu bölgede hemen her çeşit vahşi hayvan ve kuş yaşar. Bura insanları da vahşi mi vahşidir hani; aslan, kaplan ve diğer yırtıcı hayvanlar çok sayıda bulunur ormanda.»

«Avcılar için ne bulunmaz fırsat değil mi?» dedim.

«Öyle ama buranın insanlarıyle bir tanışıp dost olsanız. Bir şey daha ilâve edeyim: Fa-çau aslında iyi ve gelişmiş bir eyalettir. Yalnız bu dağlık bölgede yaşayan insanlar vahşi.»

Çok büyük ve güzel bir şehirdi; şehrin içinde üç büyük köprü vardı. Köprülerin biri en az bir buçuk kilometre uzunluğunda, genişliği de üç metre kadar.

Rehberimle birlikte şehri gezdik. Evler, bazı evlerin bahçeleri güzeldi; binalar taştan yapılmış, çoğu da sütunlu binalar.

Anlattılar:

«Bu gördüğünüz köprüler şehrimizin medar-ı iftiharıdır. Hepimiz onlarla övünürüz. Gördünüz, taş ve kısmen de mermerden yapılmıştır. Bize pek çok altına maloldu.»

Halk ticaret ve el sanatları ile yaşıyor. Kien-ning-fu'da pamuklu imalât daha gelişmiş. Burada ipekli kumaşa rastlamadık. Pamuk ipliğini önce boyuyorlar, sonra kumaş hâlinde küçük el tezgâhlarında dokuyorlar.

Şehirde bir şey dikkatimi çekti: Kadınlar çok güzel. Esmer ama güzel yüzleri var. Elbiseleri pamuklu kumaştan yapılmış, öyle ipekli kumaşlar gibi gösterişli değil ama sade ve güzel.

Rehberim dedi ki:

«Bu şehir hemen hemen bütün Manzi bölgesinin pamuklu kumaş ihtiyacını karşılar. Zaten şehrin gelirinin en büyük kısmı da bu pamuklu kumaş ticaretinden geliyor.»

Daha sonra şehri gezmeye koyulduk. Dedim ya, temiz güzel bir şehir. Bu arada şunu söylemeden geçmiyeceğim: Bizim memleketlerde olduğu gibi tavuklar gördük burada, yalnız renkleri simsiyah ve tüysüz. Vücutları tıpkı kedilerde olduğu gibi kısa tüylerle kaplı, ama bizim bildiğimiz tavuk tüyüne hiç benzemiyor.

Bu cins tavuklar yalnız bu bölgede yaşıyormuş, etleri lezzetli imiş ve günde en az bizim memleketteki tavuklar kadar yumurta yumurtluyormuş.

Kien-ning-fu'da daha çok ilgi çekici bir şeye rastlamadık. Yaşayışları diğer şehirlerdeki insanların ya-

şayışına benziyor. Bu bakımdan hemen yola çıktık.

Üç gün gittik. Bölge dağlık ve tepelik. Yol boyunca güzel kasabalar çıktı karşımıza. Güzel temiz kasabalardı bunlar. Evler bahçe içindeydi.

Bu kasaba ve küçük şehirde yaşayanlar ticaret ve el sanatları ile geçimlerini sağlıyormuş. Yalnız sanatkârların işlerinde usta olduklarını söylediler. Halkı Budist ve Kubilay Han'a tâbi.

Bölge yemyeşil, ağaçlık. Şehirlerin çok yakınında büyük ormanlar var. Anlattıklarına göre bu ormanlarda çok sayıda aslan, kaplan gibi vahşi hayvan yaşarmış, halk da av etine meraklı imiş, bol bol ava çıkarlarmış.

Üç gün sonunda Unken adlı bir şehire vardık. Unken bölgenin başşehri olan Fu-çau'ya çok yakın, yirmi kilometre uzağında.

Unken güzel ve küçük bir şehir. Bu şehrin bir özelliği de şu: Bol miktarda şeker üretiliyor burada. Hatta Kubilay Han'ın sarayında tüketilen şekeri Unken sağlıyormuş.

Yalnız bir tüccar ile konuşuyorduk, bana şekeri nasıl elde ettiklerini anlattı. Dedim ki:

«Güzel ama bizim memlekette şeker başka türlü elde edilir. Hele Mısır'da elde edilen şeker vardır, hiç de sizinkine benzemez.»

Tüccar:

«Biz belki dediğiniz gibi tam tasfiye edemiyoruz, sadece kaynatıyoruz ve gördüğünüz gibi koyu renkte bir macun elde ediyoruz.» dedi.

Onlara, Mısırlıların kamıştan nasıl şeker elde ettiklerini anlatmaya çalıştık. Mısırlılar, bazı ağaç külleriyle şekeri arıtıyorlar, bunu onlara öğretmeye çalıştık.

Unken'de daha fazla anlatacak ilgi çekici bir şey yok. Biz de yolumuza devam edelim.

Yirmi kilometre gittik, başşehir Fu-çau'ya vardık.

Şimdi sizlere gördüklerimi elimden geldiği kadar nakletmeye çalışayım.

Fu-çau büyük ve önemli bir ticaret merkezi. Zaten şehirde yaşayanlar ticaret ve sanatkârlıkla kazanç temin ediyorlar.

Halkı Budist ve artık söylemeye gerek yok, Kubilay Han'a tâbi. Çalışkan insanlar. Hele içlerinde çok usta ve ünlü sanatkârlar varmış. Yaptıkları eserler bilhassa Kubilay Han'ın sarayında aranırmış.

Önce şehri şöyle bir gezdik, bazı yerlerini öğrendik. Şehrin ortasından büyük bir nehir geçiyor. Nehrin genişliği en az bir buçuk kilometre kadar var. Büyük taş köprüler yapmışlar, nehrin iki yakasını birbirine bağlıyor.

Şehrin ileri gelenlerinden biriyle tanışıp konuştuk. Bize şunları söylediler:

«Fu-çau'nun etrafında Kubilay Han'ın askerleri büyük bir ordugâh kurmuşlardır. Bunun sebebi, bu bölgede sık sık ayaklanmanın çıkması. Halk dağlık yerlerde yaşıyor, sonra da yabani mizaçlı insanlardır. Bu bakımdan, silâhlı hareketlere sık rastlanır. Kubilay Han da bunun için Fu-çau şehrinin etrafında büyük sayıda askerî güç bulundurur.»

Bu bölge halkının inanışına göre, insan öldükten sonra daha iyi bir dünyaya göçüyormuş. Bu yüzden halk ölmekten hiç korkmuyormuş.

Bölgede sık sık ayaklanma başgöstermesi de Kubilay Han'ın canını sıkıyormuş, bunun için de büyük bir askerî kuvveti bu bölgeye göndermiş.

Size bu şehirde gördüğüm bir hadiseyi anlatayım.

Fa-çau'nun birkaç kilometre ötesinde büyük ormanlar var. Ormanlarda vahşi hayvanlar yaşıyor, aslan kaplan çokmuş. O kadar ki, bazı geceler aslanlar şehrin civarına sokulurlarmış.

Bunun için şöyle bir tuzak kuruyorlar: Büyük bir çukur kazıyorlar, sonra da üstünü yaprak, ağaç ve otlarla örtüyorlar. Çukuru da genel olarak bir ağaç dibine kazıyorlar. Ve bir köpeği de ağaca bağlıyorlar.

Yalnız bunu gece hava kararınca yapıyorlar. Köpek başlıyor havlamaya. Aslan veya kaplan tâ ormandan köpeğin havlamasını duyuyor ve karanlıkta, tuzağın yanına geliyor. Köpeği de parçalamak için atılınca çukura düşüyor.

Bunu bekleyen evin sahibi hemen aslanı vuruyor tabiî etini yiyorlar, derisini de satıyorlar veya bir yerde kullanıyorlar.

Gene biri anlattı:

«Bizim ormanda tilkiye benzer bir hayvan yaşar, ama tilki değildir. Bilhassa şeker kamışlarına musallattır bu hayvan.»

«Peki, onu da avlayıp etini yer misiniz?» diye sordum.

«Tabiî, sonra derisi epey para ediyor.» dedi.

Fu-çau'da bir de öyle iri kazlar gördüm ki, diyebilirim her biri 12 kilo kadar gelir. Yalnız bu kazların gırtlaklarının alt kısmında büyük bir şişkinlik vardı. Etlerini yiyorlarmış.

Şehir, dediğim gibi, büyük bir ticaret merkezi imiş, bilhassa inci alışverişi epey hararetli oluyormuş. İnci yanında diğer kıymetli taşlar, yakut ve zümrüt de şehre gelen yabancı tüccarlar tarafından aranıyormuş.

Rehberim anlattı:

«Şehir nehir yoluyla okyanusa bağlandığı için bilhassa Hindistan'dan gelen tüccarların en büyük uğrak yeridir. Sonra en kıymetli ve güzel inciler bu pazarda bulunur.»

«Evet, bana dediklerine göre, Zayton adlı bir limana gelen Hindistanlı tüccarlar oradan küçük teknelerle Fu-çau'ya geliyorlarmış.»

«Hindistanlı tüccarlar aynı zaman Fu-çau'ya ülkelerinden çok kıymetli mallar da getirirler. Bu bakımdan şehir büyük bir ticaret merkezidir ve Kubilay Han'a önemli bir gelir sağlar.»

Şehrin dolaylarında çok güzel ve geniş meyve bahçeleri var; nefis de şarap yapıyorlar.

Şimdi size, Fu-çau'da başımızdan geçen bir hadiseyi nakledeyim.

Bir gün şehrin ileri gelenlerinden biriyle konuşuyorduk. Bana dedi ki:

«Bizim bölgemiz içinde bir köy var ama bizi endişelendiriyor.»

«Neden sizi endişelendiriyor?» dedim.

«Dinleri çok garip. Hiç bilmediğimiz âdetleri var. Ateşe tapmıyorlar. Budist de değiller, idolleri yok. Müslüman ve Hıristiyan değiller. Onlardan korkuyoruz.»

«İsterseniz, gidip görelim. Kendileriyle konuşalım, tehlikeli değillerdir herhalde.» dedim.

Bunun üzerine izin aldık, köy halkıyle konuşmaya gittik. Aslında köy halkı, bu konuda sorgu sualden korkuyordu. Âdetleri, dinî inanışları üzerine bir şeyler söylemeyi istemiyordu.

Köyün yaşlı ve ileri gelenleri ile konuşmak istediğimizi söyledik. Önce tereddütle karşıladılar. Sonra razı oldular.

Köyün yaşlı ve ileri gelenleri toplandılar. Onlara dedim ki:

«Bizden korkmayınız. Sizlere herhangi bir zarar vermek için buraya gelmedik. Ancak yaşayışınız ve inançlarınız hakkında bilgi almak için geldik. Bize yardımcı olursanız, biz de sizlere yardım ederiz.»

Köyün ileri gelenleri:

«Biz sizleri Kubilay Han tarafından gönderildi san-

dık. Kubilay Han sık sık bu bölgeye adamlarını gönderir, adamları da bizlere sadece dert getirirler.»

Bunun üzerine kendilerine teminat verdik. Dedik ki:

«Biz Kubilay Han tarafından sizlere dert karışıklık getirmek için gönderilmedik. Yalnız sizlerin yaşayışları ve inançları bizim ilgimizi çekti, bunları inceleyeceğiz.»

Gerçekten çok ilgi çekiciydi; sade, basit bir yaşama tarzları vardı. Ancak dinî düşünce ve inançlarına sıra gelince azıcık şaşırdığımı söylemeliyim.

Konuşmalarda ve araştırmalarda rehberimizin bize çok yardımı oluyordu. Bazı konuları ona yakınlıkla anlatıyorlardı.

Bir zaman sonra, köy halkının Budist olmadıklarını öğrendik. Müslüman da değillerdi. Bunun üzerine dinî inanış ve ibadetlerle ilgili tahkikatımızı derinleştirmeye başladık.

Sonunda köy halkının Hıristiyan olduğuna karar verdim. Rehberime dedim ki:

«Bana kalırsa halk Hıristiyan âdetlerini uyguluyor. Ancak bunlar bizim âdetlerimizden çok değişiktir.»

Rehberim:

«Bunu isterseniz bir soralım.» dedi.

Köyün ileri gelenlerine sorduk.

«Siz, aslında Hıristiyan âdetlerini benimsemişsiniz. Yalnız asıl Hıristiyan âdetlerinden bir hayli farklı, bu âdetleriniz. Bu, neden böyle?»

Anlattılar:

«Atalarımız arasında üç din adamımız vardı. Bu üç din adamı, bir kitaptan bize ders verirlerdi. Zamanla, bu üç din adamı iyice ihtiyarladı, ders veremez hâle geldi. Ellerindeki kitabın ne yazdığını da bizler anlıyamıyorduk. Böylece aklımızda nasıl kalmışsa ve ba-

balarımız bizlere nasıl öğretmişse biz de öyle ibadet etmeye başladık.»

Durumu iyice aydınlatmıştık. Ancak, Kubilay Han'a anlatmak ve izin istemek gerekiyordu; Budistler belki Hıristiyanların serbestçe kendi dinlerini icra etmelerini engellerdi.

Köy halkı aralarından iki kişi seçtiler, Kubilay Han'ın huzuruna çıktılar, meseleyi anlattılar. Kubilay Han danışmanlarıyle bu konuyu görüşeceğini bildirdi.

Kubilay Han'ın danışmanları arasında Budist rahiplerinin başı da bulunuyordu. Başrahip iki temsilcinin iddialarını kabul etmek istemedi ve dedi ki:

«Anlattıklarına göre siz Hıristiyan olamazsınız. Siz Budistsiniz. Bunun için büyük hükümdarımız sizlere izin vermemeli.»

Sonra iki temsilci konuştu, ve inanışlarına göre kendilerinin Hıristiyan olduklarını anlattı. Kubilay Han baktı, gördü ki tartışma uzayıp gidiyor, köy halkının hangi dini isterse onu kabul edeceğini bildirdi.

Bugün Manzi eyaletinde 700 bin Hıristiyan varmış.

Fu-çau'dan yola çıkıp da üç gün güney - doğuya doğru giderseniz, Zayton şehrine varırsınız. Şimdi sizlere Zayton'u anlatayım.

Zayton aslında bir limandır. Hindistan'dan gelen gemiler bu büyük limanda mallarını boşaltırlar. Manzi ve Fu-çau bölgelerinin hemen bütün ihtiyaçları bu limandan karşılanır.

Hindistan'dan bilhassa kıymetli taşlar, yüzükler, kolyeler ithal ediliyor. Tabiî başlıca liman Zayton olduğu için bütün mallar bu limana boşaltılıyor, bu da Kubilay Han'a büyük gelir sağlıyormuş.

Zayton'u gezdik. Hindistan'dan mal getiren gemi-

leri, malların nasıl taşındığını gördük. Kubilay Han'a Zayton limanının büyük bir gelir kaynağı olduğunu söylemiştim. Bir iki örnek vereyim.

Hindistan'dan limana gelen gemiler önce her mal için yüzde 10 oranında ayak bastı parası veriyorlar. Malın kalitesi ne olursa olsun, bu rüsum ödeniyor. Sonra gemilerin büyüklüğüne göre de bir vergi alınıyor.

Rehberim anlattı:

«Zayton'da bir liman vergisi vardır. Bu limana giren bütün gemiler ağırlıkları oranında bir vergi verirler.»

«Malların cinsine göre de ayrıca vergi alınıyor mu?» diye sordum.

«Evet. Malların cinsine göre de vergi alınır. Meselâ karabiber için yüzde 44 oranında vergi verir tüccar. Kubilay Han hesaplatmış. Hangi mal çok sürüm yapıyorsa, ona fazla vergi koymuş.»

Bununla birlikte tüccar çok para kazanıyormuş, hatta malın değerinin yarısı oranında Kubilay Han'a vergi vermesine rağmen kazancı çok iyi olduğu için sık sık Zayton'a geliyor mal getiriyormuş.

Dedim ya, Zayton limanı Kubilay Han'ın hazinesi için hiç de küçümsenmiyecek bir gelir kaynağı oluyor.

Şimdi de size şehri anlatayım.

Büyük bir nehir şehrin ortasından akıp okyanusa dökülüyor. İç kısımlarında nehir kollara ayrılıyor. Bu kolların üstüne köprüler yapmışlar. Sonra kolları da birçok yerde kanallarla birbirlerine bağlamışlar. Böylece su yoluyla taşımaları kolaylaşmış.

Halk sakin, kendi işi gücünde. Şehirde her çeşit malı öyle bol buluyorsunuz ki; rehberim, Zayton'da halkın bolluk içinde yaşadığını söyledi.

Zayton'da bir şey daha dikkatimi çekti. Halkın çoğunluğu vücutlarına dövme yaptırıyor. Hatta, şehirde bu işin ünlü ustaları var, tâ Hindistan'dan bile vü-

cutlarına dövme yaptırmak için Zayton'a gelenler bulunuyormuş.

Şimdi sizlere Zayton bölgesine yakın bir şehir olan Tinju'dan söz edeyim. Bir özelliği var bu şehrin, sanırım dünyanın en güzel porselen işleri burada yapılıyor.

Tinju çok büyük bir şehir değil, ama ünü pek çok şehre yayılmış. Porselen kaplar, porselen kâseler yapımında diyebilirim ki Tinju şehrinde daha ünlüsü yoktur.

Tinju'da yapılan nefis porselen kaseler bütün dünyaya gönderiliyor. Hindistan'dan başka ülkelerden gelen tüccarlar birbirinden güzel bu sanat eserlerini âdeta kapışıyorlar ve satmak için ülkelerine götürüyorlar.

Bir şey daha ilâve edeyim; bu nefis porselen kâseler bizim Venedik parasıyle çok ucuza satılıyor. 3 Venedik altınına nefis üç parça porselen kâse satın alabiliyorsunuz.

Bizi, böyle bir sanatkârın atelyesine götürdüler. Sanatkâr anlattı:

«Biz bu çamuru öyle yoğururuz ki, uzun zaman dinlenmesi lâzımdır. Size şunu söyleyeyim, biz yoğurduğumuz çamuru beklemeye bırakırız, yıllarca bu çamur bekler, nice sonra onu ister, kâse, vazo yaparız.»

Rehberim de şunu söyledi:

«Burada âdettir, bir baba oğlu için çamur yoğurur. Yani bir sanatkâr, yoğurup hazırladığı çamurdan bir kâr sağlamaz. Ancak oğlu babasının hazırladığı çamuru işler.»

Porselen işleyen sanatkârlar özel bir cilâ ile cilâlıyorlar. Cilâyı nasıl hazırladıklarını ancak kendileri biliyor, bu sırlarını da babadan oğula aktarıyorlarmış.

Tinju şehrinde ayrı bir dil konuşuluyor. Bu Manzi'de konuşulandan azıcık farklı. Manzi'de tek bir dil ve yazı kullanıyor, ancak bazı bölgelerde farklı ağızlar-

la konuşuyorlar. Ama halk bu değişik ağızları anlıyabiliyor.

Sizlere uzun uzun Manzi'yi anlattım. Manzi'deki 9 bölgeyi, bilhassa Kinsay ile Fu-çau'yu uzun uzun tasvir etmeye çalıştım.

Manzi aslında 9 bölgeden kurulmuştur. Bunların en büyük ve önemli olanları dediğim gibi Kinsay, Fu-çau ve Yang-çau'dur. Diğer altı bölge o kadar geniş ve büyük değildirler.

Diğer bölgeleri de anlatmak isterdim ama Kinsay ve Fu-çau'ya çok benzediği için, sizleri sıkmak istemedim. Hatta bazılarını ben bile görmedim de yol boyunca, bazan rehberim bazan da tanıştığımız kişiler anlattılar.

Katay ve Manzi, Kubilay Han'a büyük gelir sağlayan, zengin diyarıdır. İncilerin, kıymetli taşların, yüzük, kolye ve broşların en güzellerini burada bulursunuz.

Manzi, hele başşehri Kinsay ile Fu-çau anlata anlata bitmez bir zenginlik diyarıdır. Vahşi hayvanları, ormanları, nehirleri, nefis yapıları...

Size bundan sonra Hindistan'ı anlatmaya çalışacağım. Hindistan da efsaneler diyarıdır. Birbirinden güzel şehirler, yerler gördük orada. Tarihî sanat eserlerini, şehirlerini gezdik.

Hindistan'ın ticareti, el sanatları, gelenekleri bir hayli ilgi çekici geldi bana. Efsanevî güzellikleri yanında halkın ilgi çekici yaşayışı da ülkeye başka bir hava veriyor.

İşte şimdi sizlere bu efsaneler diyarı olan Hindistan'ı anlatacağım.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇİN'DEN HİNDİSTAN'A DOĞRU

Önce size Çin ile Hindistan arasında işleyen gemilerden söz edeyim.

Bu gemiler bizim memleketteki gemilerden birkaç misli büyük. Geminin büyük bir güvertesi var, bu güverte üstüne 60 kabin oturtmuşlar. Bu kabinler kimi gemilerde bu kadar fazla değil, 40 yahut 50 kabinli gemiler de var.

Gemilerde dört büyük direk bulunuyor. Bu direklere bazan ikişer yelken çekiyorlar. Bizim memleketimizde gemiler dış kısmında ziftlenir, oysa burada zift kullanmıyorlar. Çünkü ziftin ne olduğunu bilmiyorlar. Ama bunun yerine ziftten daha dayanıklı bir madde sürüyorlar. Galiba, bir ağaçtan elde ettikleri bir cins yağ ile bir maddeyi karıştırıyorlarmış.

Gemilerde 150 ile 300 arasında tayfa bulunuyor. Tabiî bu sayı geminin büyüklüğüne göre değişiyor. Bu gemiler bizim gemilerden daha çok mal taşıyabiliyor.

Bununla birlikte konuştuğumuz gemiciler, eskiden daha büyük gemilerin yapıldığını ve sefere konduğunu söylediler. Sebebini sordum, anlattılar:

«Zamanla kıyılar dolmaya başladı, bunun için büyük gemiler kıyılara daha güç yanaşır oldular. Bizler de eski gemiler kadar büyük gemiler yapmamaya başladık.»

«Ya nehir içinde kullandığınız gemiler ne büyüklükte?» diye sordum.

«Nehirlerde işleyen gemilerde en çok 60 veya 70 gemici çalışır. Bununla birlikte bu gemilerde yeteri kadar yük taşırlar.»

«Meselâ ne kadar yük taşır?» dedim.

«80 tayfalı bir gemi meselâ bin sepet karabiber taşır.»

Rehberim ilâve etti:

«Gördüğünüz gibi bu gemiler hem yelkenle hem de kürekle işler. Ama nehirlerde işleyen küçük teknelerde kürek kullanılır.»

Bir de büyük gemileri çekmek için kullandıkları küçük tekneler varmış. Bu tekneler daha çok nehirlerde hizmet görürmüş.

Bir de şunu söylediler:

«Gemilerimiz en fazla bir yıl hizmet görür. Bir yıl sonra kalafata çekeriz. Gemiyi âdeta yenileriz. Böylece altı yıl kadar o gemiyi kullanırız, sonra o tekne veya gemiler kıyıda tenezzüh için kullanılır.»

Şehirde, ama daha çok şehirde diyeceğim, garip bir âdet var, size onu kısaca anlatayım.

Bir gemi, uzun bir yolculuğa çıkmadan önce küçük bir denemeden geçiriliyor. Eğer deneme gemi için başarılı olursa, gemi sefere çıkıyor, yoksa, o yıl o gemiyi kıyıda bir yerde bağlı tutuyorlar.

Size Hindistan ile Çin arasında sefer yapan gemileri kısaca anlatmaya çalıştım. Artık konuyu değiştirebiliriz.

Hındistan...

İşte efsaneler diyarı. Size bu ülkeden söz etmek isterim. Ama Hindistan'a gelmeden önce, yığın yığın ada büyük kıt'aya sokulmuştur. Bu adaların da kendisine göre ilgi çekici yanları var.

Size şimdi bu adaları anlatacağım.

İlkin Japonya'dan başlayalım.

Japonya, büyük kıt'adan 2500 kilometre uzakta, büyük kıt'anın da doğusuna düşüyor. Çok büyük bir ada. Halkı, çirkin değil; davranışları oldukça anlaşılmaz ama iyi ve kibar bir millet. Tamamiyle bağımsız ve dünyada kendilerinden daha üstün bir diğer millet kabul etmiyorlar.

Japonya'da bol miktarda altın varmış. Bana dediklerine göre, nereye el atarsanız yer altından altın çıkarmış. Bunun için altın işlemeciliği bir hayli gelişmiş.

Altın ile ilgili bir şey anlatayım.

Gezdiğimiz yerlerde öylesine çok altın eşya gördük ki merakla sordum:

«Altın Japonya'da bol miktarda bulunuyor ama böylesine fazla altına belki başka bir memlekette rastgelmek mümkün değil.»

Rehberimiz dedi ki:

«Altın Japonya'da fazla miktarda bulunuyor. Bir de şu var: Hiç kimse altını memleketten dışarı çıkaramaz.»

«Niçin çıkaramaz?» dedim.

«Japonya'da sıkı bir kanun vardır. Hiç bir Japon, tüccar da olsa memleketten dışarı çıkamaz. Bu yasaktır.»

«Demek bunun için bu kadar çok altına sahipler öyle mi?»

Rehberimiz:

«Evet. Bu sebeple istihraç edilen altın memlekette işlenir ve kullanılır. Yani bu memlekette kalır.»

Japonya'nın hükümdarı muhteşem bir sarayda oturuyor. Daha önce zengin bir memlekette olduğu için hükümdarın nasıl bir sarayda oturduğunu merak etmiştim. Görmek istedim.

Hani, biz memleketimizde damları tenekeyle veya başka madenî levhalarla kaplarız ya, işte Japon hükümdarı da sarayının damını altın varaklarla kaplatmış.

Muhteşem sarayı görünce şaşkınlığım arttı, daha doğrusu hayranlıkla seyrettim. Muhteşem bir saray ve damı kamilen altın varaklarla kaplı... O derece kıymetli imiş ki kimse değerini tahmin edemiyormuş.

Size muhteşem sarayın odalarını da tasvir edeyim. Sarayın kabul salonu, hükümdarın oturduğu, bazı misafirlerini kabul ettiği odaların duvarları da altınla kaplı.. Hem de iki parmak kalınlığında altın varaklarla.

Bu muhteşem sarayı hayranlıkla gezdik. Rehberimiz:

«Hükümdar çok zengindir.» dedi. «Bakınız yaşadığı sarayı gördünüz.»

«Muhteşem bir saray.» dedim.

«Eşyalar, nadide porselen kâseler, vazolar, nefis porselen takımlar. Sarayın sadece duvarları altınla kaplatılmış değildir. Bakınız, pencere kenarları, kapılar da altınla bezenmiştir.»

«Kimse bu muhteşem saraya bugün bir değer biçemez.» dedim.

Bu arada sırası gelmişken şunu da ilâve edeyim. Burada altın kadar inci de bol miktarda bulunuyor.

Rehberimiz:

«Japonya'da çok kıymetli taşlar bulunur. Bunların başında şüphesiz inci gelir. Bu memlekette gördüğünüz incileri başka bir diyarda göremezsiniz.» dedi.

Sonra birlikte, bir tüccara gittik. Adam aynı zamanda sanatkârmış. Kolyeler, broşlar, yüzükler yapıyor.

Bana çok iri kırmızı bir inci gösterdi.

«Bu inci sadece bizim memleketimizde çıkarılır.» dedi. «Şu güzelliğe bakınız, yuvarlak ve ne kadar iri.»

Bu kırmızı incilerden gerdanlık da yapmış, onu da gösterdi, hayranlıkla seyrettim. İnciler, pürüzsüz ve iri iri idi.

«Peki, bizim memleketimizde gördüğümüz beyaz inciler var.» dedim. «O beyaz incilerden de bulunur Japonya'da değil mi?»

Sanatkâr:

«Beyaz inci bizim memleketimizde öylesine bol bulunur ki, biz o cins incileri pek değerli saymayız.»

Japonya'da inci kıymetli taşların başında geliyormuş ama yakut ve zümrüt gibi kıymetli taşlar da bulunurmuş. Yakut ve zümrüt ile bezenmiş bir broş gösterdiler, hemen biçim hem de taşlarının güzelliği bakımından nefisti.

Şimdi size, çok kısa olarak, bir-iki Japon âdetini nakledeyim.

Japonlar ölülerini yakıyorlar. Yalnız gömenler de var. Rehberimiz ve Japon sanatkârla memleketin zenginliği üzerine konuşuyorduk. Sanatkâr Japon:

«Japonya ile hiç bir memleket zenginlik bakımından boy ölçüşemez.» dedi.

«Evet. Gördüğüm kadarıyle öyle.» dedim. «Kıymetli madenler, değerli taşlar çok bol.»

Rehberimiz de şunu söyledi:

«Japonya'da ölülerin yakıldığını veya gömüldüğünü söylemiştim. Bir âdetten daha söz edeyim. Japonya'da biri ölüp de gömülünce ağzına çok kıymetli üç tane iri inci korlar.»

Oldukça ilgi çekici geldi, sordum:

«Peki bunun sebebi nedir?»

«Bu atalarımızdan bize intikal etmiş bir âdettir Gömülen herkesin ağzına inci konur. İnanışları şöyle. Öteki dünyaya göç ederken zengin olarak göçetsin.»

«Katay ve Manzi'de de buna benzer inanışa şahit olmuştum.» dedim. «Onlar da öteki dünyaya göç edenlerin yanlarına altından bazı eşyalar koyuyorlar.»

Size bir kelimeyle şunu derim: Japonya tarifsiz zengin bir ülke.

Size Kubilay Han'la ilgili bir olay anlatayım; bana anlattılar ben de size nakledeyim.

Kubilay Han, Japonya'nın bu tarifsiz zenginliğini duyar. Danışmanlarıyle konuşur, görüşür ve Japonya'ya istilâ etmeye karar verir.

Derken, çok itimat ettiği iki komutanını bu işle görevlendirir. İki kumandan da büyük bir donanma hazırlar ve atlı, yaya büyük bir orduyla hareket eder.

Komutanların birinin adı Abakan, ötekinin adı da Vonsamçin'dir.

Her iki komutan da cesur ve kabiliyetlidirler. Zayton ve Kinsay'dan Japonya'ya doğru yola çıkarlar. Okyanusu geçerler. Japonya'ya ayak basarlar.

Japonya'da bazı toprakları ele geçirirler ama zaptettikleri toprak parçaları önemsiz yerlerdir. Büyük bir şehri, kasabayı veya önemli bir kaleyi ele geçirmemişlerdir.

Tam bu sırada bir felâket bu iki komutanın kapısını çalar; daha doğru beşerin en büyük hastalığı, kıskançlık aralarına girer.

Bu iki cesur komutan birbirlerini kıskanır, bunun için de birbirlerine yardım etmez.

Günlerden bir gün, kuvvetli bir fırtına, çıkar. Kuzeyden doğru esen korkunç rüzgâr ortalığı altüst eder. Bunu gören komutanlar, gemilere binip hemen oradan

uzaklaşmanın daha doğru olacağını anlarlar ve gemilere binip adadan uzaklaşırlar.

Adadan altı kilometre kadar uzaklaşırlar ki fırtına azdıkça azar, dalgalar, gemi boyunu aşar. Bu arada gemilerin birçoğu sahile sürüklenir, sahilde de kayalara bindirir.

Askerlerin pek çoğu, büyük bir tesadüfle bir küçük adaya düşerler. Ama gemileri parçalanıp batmıştır.

Fırtına dinince, komutanlar, gemilerin parçalandığı adaya gelir; maksatları askerlerini toplamak. Ama bakıp görürler ki, bunca askeri geri kalan teknelere bindirmek güç iş, askerlerin içinden subayları ve kendi adamlarını seçerler, gerisini küçük adada bırakıp, Zayton'a doğru yelken açarlar.

Küçük adada kalanlar şöyle bir derlenip toparlanırlar. Adada canlarını kurtaran askerler 30 bin kadardır.

İki komutan Kubilay Han'a olayı başka türlü nakleder ve adada 30 bin askeri terkettiklerini söylemez. Şimdi biz dönelim adadaki 30 bin askerin hikâyesine.

Demiştim ya 30 bin asker küçük adaya sığınıp canlarını kurtardı diye. Hükümdar bunu duyar duymaz, hemen donanmasını ve ordusunu hazır eder, adaya sığınmış 30 bin askerin üzerine yürümeye karar verir.

Hemen subaylarına emir verir:

«Fırtına dindi. Kubilay Han'ın askerini esir almalıyız. Adaya hücum edeceğiz.»

Bunun üzerine, gemilere binerler ve 30 bin askerin sığındığı küçük adaya yelken açarlar.

Bu sırada Kubilay Han'ın adaya sığınmış askerleri büyük kızgılık içinde, komutanlarına lânetler yağdırmaktadır. Küçük adada ne yapacaklarını bilmez dolanıp dururlarken, uzaktan gemilerin adaya yaklaştığını farkederler.

Hemen gözcü çıkarırlar. Gözcüler, uzaktan adaya yaklaşan gemileri gözler.

«Bunlar düşman gemileri, bizi esir almaya geliyor.»

Bunun üzerine, adanın öteki sahiline kaçarlar. Bu arada bir oyun hazırlarlar. Oyun şu:

Düşman gemiden adaya çıkınca, usulca gemiye yaklaşıp gemileri ele geçirecekler.

Gözcü bırakıp adanın öteki sahiline çekilince, araziye yayılır, saklanırlar.

Çok geçmeden gözcüler haber getirir:

«Düşman adaya çıktı, bizim tarafa geliyor.»

Bunun üzerine, iki koldan, bir kıskaç gibi, gemilerin bulunduğu kıyıya ilerlerler. Bakıp görürler ki gemide bir iki nöbetçi bırakmışlar. Diğer bütün askerler, onları esir etmek için adanın içerlerine ilerlemiş.

Ani bir hücumla gemileri ele geçirip, binerler. Ve düşman hükümdarının sarayının bulunduğu büyük adaya doğru yelken açarlar.

Hükümdarın sarayının bulunduğu adaya varınca bir hücümla başşehre gelirler. Düşman hükümdarı, ihtiyatsızlık etmiş, bütün askerlerini yanına almış. Başşehirde kadınlar, çocuklar pek az da kuvvet var.

Tabiî, hemen şehri ele geçirirler.

Bu da şöyle olur: Düşmanın bayrağını çekerler. Şehirdeki halk, hükümdarlarının geldiğini sanıp kapıyı açar onlar da zahmetsizce şehri zaptederler.

Böylece şehir Kubilay Han'ın askerlerinin eline geçmiş olur.

Çok geçmeden olay duyulur, hükümdarın da küçük adada askerleriyle kaldığı haberi yayılır. Diğer şehirlerdeki halk gemilerle hükümdarın yardımına koşar.

Hükümdar şehrin ele geçirildiğini duyunca öfkeden deliye döner. Askerlerini toplayıp şehri kuşatır. Kesin de emir verir:

«Kuş bile uçurtmayacaksınız.»

Muhasara yedi ay sürer. Kubilay Han'ın askerleri bu süre içinde şehri savunurlar ama bir yandan da Kubilay Han'a bir haber yollamaya bakarlar.

Uğraşıp çabalarlar ama bir haber göndermeyi başaramazlar. Bunun üzerine teslim olmaya karar verirler. Hükümdar bunu duyunca:

«Bir anlaşma yapalım.» diye teklif eder.

Kubilay Han'ın askerleri canları bağışlandığı takdirde adada kalacaklarını haber salarlar. Hükümdar bunun üzerine, teklifi kabul eder; böylece bu macera da sona ermiş olur.

Bu hikâyeyi anlatan, olayın 1268 yılında geçtiğini söyledi.

Biz gene dönelim iki komutana.

Kubilay Han nice zaman sonra, bu olayı duyar. Hemen iki komutanı çağırır ve kendisine yalan söyledikleri için ikisini de ölüme mahkum eder.

Bir komutanın kafasının kesilmesini emreder. Öteki komutana başka bir ceza verir.

Zorza denen bir ada varmış, küçük bir adaymış. İşte o adaya sürer. Zorza adasında in cin yokmuş. Otlak bir yermiş. Komutanın iki elini bağlarla ve ellerini yumruk gibi yapıp üzerine taze hayvan derisi sararlar. Çok sıkı sararlar taze hayvan derisini.

Bunun sebebi de şuymuş: Taze deri kuruyunca çeker, büzüşür, yumruğu daha da sıkarmış.

Böylece komutan, adada açlıktan ölmüş.

Hikâye bu kadar yeter. Biz gene yolculuğumuza dönelim.

Burada halk Katay ve Manzi'deki gibi idollere tapıyor. İdoller de değişik. Anlattılar:

«Halk geleneklerine çok bağlıdır. Babalarından atalarından ne görmüşlerse hiç değiştirmezler, aynen kalsın isterler.»

İdolleri şöyle: Çor çirkin ve garip biçimler Dört değişik yüzlü; kimi üç başlı, kiminde dört el var.

Bunun sebebini sorduk; şunu söylediler:

«Bizim atalarımızdan kaldı, oğullarımıza, onların oğullarına da aynen kalacak.»

Bu konuyu bitirirken son olarak şunu nakledeyim:

Bu adalarda oturanların bize göre çok garip bir âdetleri var. Kendi idollerine inanmayan ve tapmayan birini yakaladılar mı, hemen yakaladıkları kişinin yakınlarına haber gönderiyorlar.

«Bize şu kadar para göndermezsen, esirimizin işi tamamdır.»

İstenen para gelmezse, dostlarını ve akrabalarını bir akşam yemeğine davet ediyorlar. Yakaladıkları esiri bir güzel kızartıp ziyafette yiyorlar.

Gene dönelim yolculuğumuza.

Bu denize Çin Denizi diyorlar. İrili ufaklı pek çok ada varmış burada. Tecrübeli bir denizci ile konuştuk, dedi ki:

«Doğuya doğru yelken açın. Pek çok ada çıkar karşınıza. Benim hesabıma göre 7448 ada var. Hemen hepsinde de insanlar yaşar.»

«Bu adada yaşayanların hayatları nasıldır acaba?» diye sordum.

«Adada yeşillik orman bulunur. Meyve boldur. Ağaçlar iyi cinstir. Birçok işe yarar. Sonra karabiber de bol bol yetişir.»

«Bu küçük küçük adalarda yaşayan halkın günlü hayatlarını görmek isterdim.» dedim.

«Çin Denizi'nde seyretmek ve o irili ufaklı adalara gitmek çok güçtür.»

«Niçin?» diye sordum.

«O adalarda gerçekten zenginlik vardır. Gidenler getirdikleri malları satar epey para kazanırlar, zengin olurlar. Ama yolculuk çok uzun ve zordur.»

«Zorluk nerden geliyor?» dedim.

Tecrübeli gemici anlattı:

«Bu denizlerde sadece iki yönden rüzgâr eser. Biri okyanusa doğru, diğeri okyanustan kıt'aya doğru. Onun için yolculuk epey uzun sürer.»

«Adaların çok uzak olmadığını söylemiştiniz.»

«Öyle ama kışın, yelken, açar yola çıkarsınız. Rüzgâr okyanusa doğru eser, siz de ağır ağır adalara gidersiniz. Ancak ilkbahar gelince rüzgârın istikameti değişir. Bu defa okyanustan doğru esmeye başlar. İşte o zaman siz yola çıkabilirsiniz.»

«Peki bu yolculuk ne kadar sürer?» dedim.

«En az bir yıl sürer. Yolculuk nisbeten rahattır ama işte uzun olması sebebiyle zahmetli gelir insana.»

Ben size, bu denize «Çin Denizi» diyorlar dedim ama aslında okyanusun bir parçasıdır. Bazı kimseler bu denize Hind Denizi de diyorlar.

Size artık bu kadar anlattığım yeter sanırım. Çünkü ben buraları görmedim, sadece anlatılanları dinledim. Kubilay Han'ın otoritesi dışında, bu yüzden bu bölgelerde yaşayanlar Kubilay Han'a vergi vermiyorlar.

Şimdi gene Zayton'a dönebiliriz. Zayton'dan yola çıkmamızı ve nerelerden geçtiğimizi anlatayım.

Zayton'dan yola çıkıp güney-batıya doğru yelken

açınca güzel bir yolculuk başlar. Çok büyük bir körfezdır burası. Adına Çeynam Körfezi derler.

Bu körfezde sayısız diyebileceğim kadar çok ada veya adacık var. Hemen çoğunda insanlar yaşıyor. Adalarda altın ve bakır bulunuyormuş. Çoğunda adaların kıyılarındaki kumlukta altın toz hâlinde bol miktarda varmış.

. Bu küçük adalarda insanların nasıl yaşadıklarını sordum. Rehberim:

«Çoğu kendi aralarında ürettikleri mahsulü satarlar. Bu arada büyük kıt'a ile de ticaret yaparlar.»

«En çok ne alıp satarlar?» dedim.

«Bu adaların çoğunda altın ve bakır gibi madenler bulunur. Onları çıkarıp büyük kıt'aya götürür ve satarlar. Oradan da kendi ihtiyaçları ne ise onları alırlar.»

Adaların çoğunda da iyi cins mısır yetişiyormuş. Bilhassa Zayton ve diğer bölgelerde bu cins mısır çok rağbette imiş.

Bu körfezde çok insan yaşıyor, âdeta ayrı bir dünya sanki. Ne kadar anlatsam bitmez. Onun için biz gene konumuza dönelim.

Zayton'dan yola çıkıp körfezin ağzına doğru giderseniz, zengin bir memlekete gelirsiniz. Adı Çamba'dır. Ancak Zayton'dan en az 2500 kilometre uzaktadır.

Ülke krallıkla idare ediliyor, kendilerine has bir dil konuşuyorlar. Kubilay Han'a tâbi değillermiş ama her yıl büyük hükümdara bir vergi verirlermiş.

Vergi olarak fil ile bu bölgede yetişen bir cins ağacın gövdelerini veriyorlar. Kubilay Han'a ödedikleri vergi bundan ibaret.

Kubilay Han'la bu tarz münasebetin nasıl doğduğunu ve geliştiğini sordum. Şöyle hikâye ettiler:

«1278 yılında Kubilay Han bu memlekete kumandanlarından birini gönderir. Kumandanın adı Sogatu'-

dur. Sogatu, atlı ve yaya askerleriyle memleketin üstüne yürür.»

«O vakitler memleketi kim idare ediyormuş?» diye sordum.

«Akkambala adında bir kral ülkeyi idare ediyordu. Ama kral çok yaşlı idi ve kuvvetli bir ordusu da yoktu. Daha doğrusu Kubilay Han'ın ordusuna karşı koyacak güçte değildi.»

«Sogatu, ülkeyi istilâya başlayınca, kral ne yapmış?»

«Kralın ordusu yoktu ama bu istilâya çok kızdı. Çünkü hep sulh içinde yaşamıştı. Askerlerini toplayıp ülkesini savunmaya çalıştı. Ama Kubilay Han'ın askerleri fırtına gibi ezip geçiyorlardı.»

Kubilay Han'n ordusunu bildiğim için:

«Askerleri serttir.» dedim. «Yakıp yıkarlar, halkı ezerler.»

«Kral, bu durumu görünce çok üzüldü. Baktı ki Kubilay Han ile anlaşmaktan başka çare yok. Hemen özel bir kuriye ile krala haber gönderdi. Haber de şu: Her yıl şu sayıda fil ve istediği cins kereste ve odun vereceğim.»

«Demek bu olay üzerine Çamba Kubilay Han'a her yıl bu vergiyi veriyor, öyle mi?» dedim.

«Evet. 1278 yılından sonra kralımız Kubilay Han'a her yıl vergi verir.»

Size şimdi azıcık Çamba krallığından söz edeyim.

Ülkede oldukça garip âdetler var. Size bir ikisini nakletmeye çalışacağım.

Çamba'da bir genç kız evlenmeden önce krala takdim ediliyor. Kral genç kızdan memnun kalırsa, onu haremine alıyor. Yoksa genç kızı beğenmezse, bir miktar para veriyor. Böylece genç kız başkasıyle evleniyor.

Ben Çamba'ya geldiğim zaman tarih 1285 idi. Bana şunu anlattılar:

«Kralımızın hareminde o kadar çok zevcesi var ki belki sayısını o bile şaşırır.»

«Bu âdetiniz bizim memleketteki âdetlere benzemiyor.» dedim. «Demek kralın haremi çok kalabalık.»

«326 çocuğu vardır.» dediler.

Bu sayı bana biraz mübalağalı geldi, sordum:

«326 çocuğu var demek?»

«Evet kralın 326 çocuğu vardır. İçlerinde 150 erkek çocuğu büyümüş de orduda vazife almıştır. Hepsi de iyi silâh kullanır.»

«Peki kralınız bu kadar zengin mi?» diye sordum.

«Çamba zengin bir ülkedir. Bilhassa, ormanlarımızda çok iyi cins ağaç yetişir. Sonra fillerimiz de başka memleketlerde aranıyor, satarız.»

Çamba'yı şöyle bir gezdik, kayda değer fazla bir şey görmedik. Bunun için izin verirseniz, yolumuza devam edelim.

Çamba'dan yelken açıp güneye ve güney - doğuya doğru giderseniz 2 bin kilometre kadar uzakta çok büyük bir adaya ulaşırsınız. Burası Cava adasıdır.

Bana bu adanın dünyadaki adaların en büyüğü olduğunu söylediler. Dünyayı gezmiş usta bir gemici dedi ki:

«Cava adası şimdiye kadar gezip gördüğüm adaların en büyüğüdür. Buna inanın.»

Belirttiklerine göre, bir baştan ötekisine uzunluğu 4500 kilometre kadarmış.

Cava çok zengin bir ada. Bir kral tarafından idare ediliyormuş. Kral da oldukça sertmiş. Hiç kimseye bir kuruş vergi vermiyormuş. Yani tamamıyle bağımsız bir kral.

Rehberime dedim ki:

«Adanın çok zengin olduğunu söylediler. Neler yetişir burada?»

Rehberim:

«Önce şunu ifade edeyim.» dedi. «Dünyanın dört köşesinden tüccar gelir buraya. Karabiber, tarçın, baharat bakımından zengin bir adadır. Tüccar buraya gelip mal alır ve kendi ülkelerine götürüp satar. Çok da para kazanırlar.»

Bu arada aklıma Kubilay Han'ın bu bölgeye kadar el uzatıp uzatmadığı geldi. Sordum:

«Kubilay Han, Cava adasına kadar uzanamaz. Çünkü, uzun ve tehlike dolu bir seyahati göze almak zorundadır.» dedi.

Söylendiğine göre, Kubilay Han, Cava'nın zenginliğini işitmiş ve bu adayı zaptetmek istemiş ama danışmanları onu bu fikrinden vazgeçirmişler. Uzun ve tehlikeli bir yol, adayı ele geçiremeyiz, demişler.

*Zayton ve Manzi tüccarları, diyebilirim ki servet*lerinin büyük bir kısmını bu adadan sağlıyorlarmış. Dediler ki:

«Zaytonlu ve Manzili tüccarlar için en büyük alışveriş pazarı Cava adasıdır. Hindistan'dan da tüccar buraya mal almak için gelir ama asıl ticaret Manzili ve Zaytonlu tüccarın elindedir.»

İşte böyle, size kısaca Cava adasını da anlattım. Artık yolumuza devam edebiliriz.

Çamba'dan yola çıkıp da güney ve güney-batıya doğru yelkenlerinizi fora ederseniz bin kilometre kadar ötede iki adaya varırsınız. Bu adalar Sondur ve Kondur *adalarıdır.*

Sondur ve Kondur adasında pek insan yaşamıyor. Yani hâli adalar. Biri büyük, diğeri küçük; meskun olmadığı için bu adaları geçebiliriz.

Aynı rota üstünde, 700 kilometre uzaklıktaki Lo-

kak'a varırsınız. Halk, çeşitli idollere tapıyor. Sert, başına buyruk bir hükümdarları var.

Hükümdarları hiç bir krala veya başka bir hükümdara bağlı, tâbi değilmiş. Konuştukları dil de azıcık garip, kendilerine has bir dilleri var.

Ülkede neler var neler yok, şöyle anlattılar:

«Ülkede balta girmemiş ormanlar vardır. Burada çok iyi cins ağaçlar yetişir. Altın da ülkemizde çok miktarda bulunur. Ancak inanabilmeniz için gözlerinizle görmeniz gerekir.»

Lokak'ı şöyle bir gezdik; filden çok bir şey yok burada. Şöyle düşündüm:

«Eğer değerli daha doğrusu işe yarar bir yer olsaydı herhalde Kubilay Han burayı zaptetmek için askerlerini gönderirdi.»

Hükümdarın sert oluşundan halk yakınıyor. Zaten yabanî bir memleket, belki de bunun için kimse gelmiyor.

Lokak'ta çok kalmadık, yola koyulduk. 700 kilometre ötede bir adaya ulaştık. Adanın adı Bintan idi.

Ne yalan söyleyeyim, Bintan da yabanîlik ve vahşilikte Lokak'tan aşağı kalmıyor hani. Ormanlık bir yer. Balta girmemiş ormanlar ülkeyi sarmış.

Kendilerine has bir dil konuşuyorlar, halk da tıpkı yaşadıkları bölge gibi yabanî. Ticaretle geçimlerini sağlıyorlarmış. Bilhassa ormanlarından elde ettikleri ağaçlar çok iyi kalite imiş.

Burada ilgi çekici başka bir şey olmadığı için isterseniz biz yolumuza devam edelim.

Bintan'ın 150 kilometre kadar ötesinde güney-doğusunda büyük bir adaya geldik. Burası Sumatra.

Sumatra Cava'dan sonra gördüğümüz en büyük ada. 3500 kilometre genişliğinde imiş. Şimdi size kısaca ada halkı ve yaşayışları hakkında bir-iki şey söyleyeyim.

Sumatra adasında sekiz ayrı hükümdar hüküm sürüyor. Halk kendisine has bir dil konuşuyor; oldukça da vahşi. Sumatra'da abanoz ağacı varmış. Balta girmemiş ormanlardan kestikleri ağaçları Manzi ve Kataylı tüccarlara satıp epey para kazanıyorlar.

Kubilay Han'ın askerleri Sumatra'ya kadar gelememişler. Yol hem uzun hem de tehlikelerle dolu, belki bu yüzden buralara kadar uzanamamıştır, diye düşündüm.

Bir şey ilgimi çekti, anlatayım:

«Sumatra adası çok güneyde; kuzey yıldızı, yani kutup yıldızını buradan göremiyorlar, yahut şöyle böyle görülebiliyor.»

Bundan sonra yolumuz üzerine çıkan iki yerden Ferlek ve Basman'dan söz edeyim.

Ferlek'te halk bir zamanlar idollere taparmış. Yalnız Hıristiyan ve Müslüman tüccarlar sık sık buraya gelip alışveriş ederlermiş.

Günün birinde halk İslâm dinini kabul etmiş. Böylece Ferlek'te halk Müslüman olmuş. Yalnız Ferlek şehrinde halk Müslüman. Yoksa dağlarda, diyebilirim ki dünyanın en vahşi en yabanî insanları yaşıyor.

Halkın nasıl İslâm dinini kabul ettiği üzerinde konuşuyorduk, dediler ki:

«Ferlek şehrinde halk İslâmı kabul etmiştir ama dağlarda yaşayanları bir görseniz, vahşi hayvandan fark edemezsiniz.»

«Bu bölgelerde ve bazı adalarda vahşi insanlara rast geldik.» dedim.

«Bu insanlar, sizin gördüğünüz vahşi insanlara

hiç benzemezler. Bunlar, çiğ çiğ insan eti yerler.» dediler.

«Oldukça şaşırtıcı bir şey doğrusu.» dedim.

«Belki bu adalarda yaşayanların insan eti yediğini işitmiş veya görmüşsünüzdür. Ama bu insanlar epey farklıdır. İnsan etini, temizlemeden öyle kanlı kanlı yerler. Çok vahşidirler. Dinleri de çok değişiktir.»

«Bu dağlarda yaşayanlar Müslüman değiller öyle mi?»

«Onların dinleri hem var hem yok, sayılır. Bakın, hemen her gördükleri şeye taparlar. Meselâ sabahleyin kalkıp bir şey görürlerse, o gün ona taparlar.»

Şimdi size kısaca Basman'ı da anlatayım.

Ferlek'ten yola çıktıktan sonra Basman'a geldik. Ayrı hükümdarı ayrı dili olan bir ülke burası. Basmanlılar pek kanun nizam dinlemiyorlar.

Halkın yabanî olduğunu söylediler, bana. Bununla birlikte Kubilay Han'a bağlı olduklarını bildirmişler.

«Peki Kubilay Han'a bağlı dediniz.» dedim. «Yani Basman Kubilay Han'a tâbi mi oluyor?»

«Hayır. Kubilay Han'a tâbi değildirler.» diye anlattılar. «Sadece bağlılıklarını bildirmişlerdir. Çünkü Kubilay Han'ın askerlerinin buraya kadar gelemiyeceğini bilirler.»

Basman'da balta girmemiş ormanlar var; ağacın en âlâsı burada. Vahşi hayvanlar da çok; bir de fil pek fazla imiş.

Anlattıklarına göre, balta girmemiş ormanlarda, tek boynuzlu iri öküze benzeyen bir hayvan yaşıyormuş. Dilinde ince iğneler varmış. İnsanı boynuzu ile değil de dilindeki iğneler ile parçalıyormuş.

Basman'da fazla bir şey bulamadık. Bunun için bu kadar kısa anlattım. Şimdi size aynı adada bulunan Sumatra krallığından söz edeceğim.

Sumatra'da beş ay kadar kaldım. İyi kötü gezip

gördüm. Neden mi beş ay kaldım, diye sorabilirsiniz. Tabiî ki, havanın düzelmesini beklemek için. Yalnız şuna inanın, bu beş ay içinde bir defa olsun kuzey kutup yıldızını göremedim.

Sumatra'da halk idollere tapıyor. Bir hayli de vahşi. Çok zengin bir hükümdarları var. Hükümdar da kendiliğinden Kubilay Han'a bağlılığını bildirmiş. Ama vergi falan vermiyor.

Halkın yabanî, hatta vahşi olduğunu söylemiştim. İçlerinde bizimle alışveriş yapmak için bulunduğumuz yere gelenler olmadı değil ama bakın, size, adadaki beş ayı nasıl geçirdiğimizi anlatayım.

İnsanların yabanî vahşi hatta insan eti yediklerini işitince kendimizi iyice savunabilmek için sıkı tedbir almayı uygun bulduk.

Gemiyi kıyıya yanaştırdık ve kıyıda kendimize güzel sağlam bir kale inşa ettik. Önce derin hendekler kazdık; sırtımızı zaten denize vermiştik. Bir sıra da siper kazdık, sonra yakın mesafelerde tahtadan kuleler inşa ettik.

Yani sizin anlayacağınız, kendimize göre inşa ettiğimiz bu kalede beş ay yaşadık. Bu arada şunu da belirteyim; bazı tüccarlar bizimle alışveriş etmek için kalemize geliyorlardı.

Bu adada çok nefis ve bol balık bulunuyor. Diyebilirim ki, dünyanın en lezzetli balığı buradadır. Halk buğdayın ne olduğunu bilmiyor, yalnız pirinç ekip biçiyor; pirinç yiyor.

Şarap da yok adada; ama şaraba benzer garip bir içki içiyorlar. Nasıl elde ettiklerini size anlatayım.

Adada bir cins ağaç var; palmiyeye benziyor. Bu ağacın dallarını derince çiziyorlar, çizilen yerlere kaplar bağlıyorlar. Bu kaplar bir gün bir gecede bir sıvıyla doluyor. Bu sıvıyı da içki diye içiyorlar.

Rehberim:

«Bu sıvı şarap gibi insanı sarhoş ediyor.» diye anlattı.. «Garip bir ağaç doğrusu; bu sıvıyı elde etmek için sadece dallarını derince çizmek yeter.»

«Peki, devamlı bu sıvıdan akar mı?» diye sordum.

«Bana dediklerine göre, arada bir sulamak yeter imiş. Bir kova su dökecekmişsiniz, bir-iki saat sonra çizilmiş dallardan sıvı akarmış.»

Kısaca şunu da söyleyeyim; halk her cins et yiyor, insan etini bile çiğ çiğ yiyorlar.

Şimdi sizlere Dagroyan'ı anlatayım.

Dagroyan da aynı adada bulunan bir ülke ama ayrı hükümdarı ayrı bir dili var.

Halk vahşi mi vahşi. Diyeceksiniz ki zaten bu bölgede yaşayan halk vahşidir; ama bunların bir âdetleri var, insanı epey tedirgin ediyor.

Bir kimse hastalanıp yatağa düşünce, yakınları, hemen bir falcıyı hastanın falına baktırmak için çağırıyorlar. Falcı geliyor ve hastanın yıldızına bakıyor.

Falcı, bütün sanatını kullanıyor, hastanın iyileşip yahut öleceğini söylüyor. Eğer hasta iyileşecekse falcının salık verdiği ilâçlar yapılıyor ve hastaya veriliyor.

Eğer, hasta iyileşmiyecekse...

İşte burası epey korkunç; yakınları akrabaları, hastanın yattığı eve adamlarını gönderiyor ve hastayı öldürtüyorlar.

Sonra yakınları akrabaları, eve geliyor ve öldürülen hastayı bir güzel pişiriyor ve afiyetle yiyorlar. Hatta ölenden tek parça kalmaması için de özen gösterirlermiş.

Sonra iyileşmiyeceği için öldürülen hastanın kemiklerini güzel bir kâseye koyuyorlar. Bu kâseyi de bir mağaraya götürüp güzel bir yerde saklıyorlar.

Gelelim adadaki Lambri krallığına.

Lambri de diğerleri gibi vahşi bir yer; dilleri ayrı, hükümdarları ayrı, âdetleri oldukça değişik.

Yalnız, Kubilay Han'a karşı bir bağlılıkları varmış, ama bu bağlılıkları vergi vermek suretiyle olmuyormuş da hükümdar, bir elçi gönderip Kubilay Han'a «Ben sana bağlıyım.» demiş, hepsi o kadar...

Lambri'de de başlıca ticaret metaı odun, ağaç gövdesi; çok iyi cins ağaç yetişiyor burada. Bir de bir takım kokulu otlar yetişiyor, bunlar da baharat olarak başka memleketlerde aranıyormuş.

Son olarak adadaki Fansur'u kısaca anlatayım.

Fansur'un da ayrı bir hükümdarı var, halk idollere tapıyor ve kendilerine has bir dil konuşuyor. Başlıca yemekleri pirinç. Süt de bol bulunuyor.

Adanın bu bölgesi de ağaçlık olduğu için, bilhassa iyi cins ağacı başka memleketlere satıyorlarmış. Bir de burada bir cins ağaçtan sakız elde ediyorlar. Bu sakız, birçok işlerde kullanılıyor.

Fansur'da buğday ve mısır yetişmediğini söylediler. Sadece pirinç yetişiyormuş, halk da bunun için pirinç yiyormuş. Şarap da yok, yalnız, Sumatra'da anlattığım tarzda ağaç dallarını çizip içinden akan sıvıyı içiyorlar. Dediklerine göre, şarap gibi insanı çarpıyormuş.

İnsanlarının vahşi olduğunu söyledim; burada da yabancıları rehin alıp para karşılığında serbest bırakıyorlar, eğer para gelmezse rehin aldıkları insanı kesip yiyorlar.

Adada gördüklerim bu kadar, başka ilgi çekici şeyler olmadığı için anlatmadım.

Şimdi biz gene yolumuza devam edelim.

Sumatra'dan yelken açıp 200 kilometre kadar ku-

zeye doğru yol alırsanız, iki adaya ulaşırsınız. Bunların biri Nikobar'dır.

Nikobar, gördüğüm yerlerin içinde diyebilirim ki en yabanî en vahşi olanıdır. Nikobar'da halk tıpkı vahşi hayvanlar gibi yaşamaktadır. Başlarında kendilerini yönetecek hükümdar bile yok.

Kadın erkek çırılçıplak yaşıyorlar. Kadın erkek çoluk çocuk sürü gibi âdeta. Yalnız garip bir âdetleri var, ilgimi çekti.

Gelen giden tüccardan çok kıymetli ipekli kumaşlar, altın veya simle bezenmiş kumaşlar satın almaya bayılıyorlar. Bu âdet bana bir hayli garip göründü, sordum.

Rehberim şöyle anlattı:

«Gördüğünüz gibi kadın erkek burada sürü gibi yaşar üzerlerine bir parça bir kumaş bile örtmezler. Buna rağmen gelen tüccarlardan en pahalı ipekli kumaşları satın alıyorlarmış.»

«Bunun sebebi nedir?» dedim.

«İnanışları şöyle: Bu kıymetli ipekli kumaşları, satın alıp evlerinin bir köşesine asıyorlar. Kumaşları kullanmıyorlar ama zenginliklerinin bir işareti olarak göstermelik gibi saklıyorlar. Sonra birbirlerine gösteriyorlar. Kimde daha çok ve pahalı kumaş varsa onun itibarı artıyor. İnançları böyle imiş.»

Nikobar da ağaçlık bir ada; her cins iyi ağaç yetişiyor. Zaten tüccarlar da bu ağaçlar için Nikobar'a geliyormuş; ondan başka pek işe yarar bir şeyleri yok. İnsanları vahşi, çiğ et yiyorlar, bir de pirinç yemeği yapıyorlar.

Öteki adanın adı ise Andaman. Çok büyük bir ada; Andaman'da da hükümdar falan yok. Halk kendi başlarına buyruk yaşıyor. Vahşi hayvanlar gibi...

Andaman'a ayak basmamamızı tenbih ettiler, bu-

ralarda yaşayan insanların çok vahşi olduğunu biliyordum ama gene de sebebini sordum.

«Andaman'da öyle garip biçimde insanlar yaşar ki, insan mı köpek mi anlayamazsınız.» dediler.

Rehberime sordum:

«Biçimleri mi köpeğe benziyor, yoksa çok vahşi oldukları için mi köpeğe benzer diyorlar?»

Rehberim anlattı:

«Andaman'da yaşayanların kafaları köpek kafasına benziyormuş. Ben görmedim ama öyle dediler. Dişleri ve gözleri tıpkı köpeklerinki gibiymiş. Çok vahşi imişler; kendilerine benzemeyenleri yakalarlarsa hemen oracıkta çiğ çiğ yerlermiş.»

«Peki nasıl yaşıyorlar burada?» dedim.

«Dedim ya, vahşi hayvanların dağda yaşadıkları gibi yaşıyorlar... Pirinç yiyor süt içiyorlarmış. Adada buğday ve mısır yetişmiyor. Yalnız adada yetişen ağaçlar çok iyi cins...»

«Andaman'ı görmek isterdim.» dedim.

«Kaptan şunu söyledi.» dedi. «Adanın kıyıları çok derin ve sarp bu yüzden gemiler kolay kolay buraya yanaşamıyor.»

«Başka yolla adaya çıkmaya imkân yok mu?» diye sordum.

«Adanın kıyılarında kuvvetli akıntı varmış bu yüzden yaklaşmak bile tehlikeli imiş. Akıntıya kapılan gemiler soluğu körfezde alıyormuş.»

Bunun üzerine biz de adaya çıkmaktan vazgeçtik. Ben de sizlere ancak işittiklerimi anlattım. Bu arada kaptan şunları da anlattı:

«Adanın kıyıları çok derin, demirliyemiyoruz. Sonra dedim ya, akıntıya kapılmak var. Hem bu akıntı çok kuvvetlidir, adanın kıyısındaki kayalık kısmı bile hızla aşındırmaktadır.»

Andaman'da bizim memleketimizde olmayan cins

meyve yetiştiğini de söylediler. Başka ilgi çekici bir şey yokmuş.

Andaman'dan yola koyulduk, güney-batıya doğru yelken açtık. Aşağı yukarı 1500 kilometre kadar yol aldık ve Seylan adasına ulaştık.

Seylan, harikulade bir yer; böyle cennet misali bir adayı hiç görmedim diyebilirim.

Aşağı yukarı üç bin kilometre genişliğinde imiş; kimine göre ise dört bin kilometreyi falan buluyor. Hatta bazı haritalarda dört binden de fazla olduğu belirtiliyor.

Yalnız kaptan şöyle dedi:

«Adanın kuzeyinde çok kuvvetli bir rüzgâr eser, sonra adanın kuzey kısmında karanın büyük bir parçası sular altındadır, aslında ada göründüğünden çok büyüktür.»

Sonra karava çıktık, Seylan'ı gezdik gördük. Şimdi sizlere gördüklerimi anlatayım.

Seylan'da bir hükümdar var, adı Sendernam. Halkı bazı putlara tapıyor. Kendi başlarına buyruk yaşıyorlar. Kimseye bağlı değillermiş.

Çırılçıplak yaşıyorlar diyebilirim, ancak apış aralarını küçük bir kumaş parçasıyle örtmüşler. Seylan'da sadece pirinç yetişiyor, halk da pirinç yiyor. Buğday, mısır falan yok.

Adada halkın ne yeyip ne içtiklerini, nasıl yaşadıklarını sordum.

Rehberim sorup soruşturdu:

«Adada halk pirinç yiyor, bol da süt var, süt içiyorlar. Susam da çok bolmuş, yağından yararlanıyorlar. Şarap yok ancak Sumatra'da olduğu gibi bazı ağaçların özünü kaplara dolduruyor, içki diye içiyorlar.»

«Ada yemyeşil, cennete benziyor,» dedim. «Halkı

ıeden bu kadar yabanî acaba?»

«Avcılık da gelişmiş, hayvan avlıyor ama çiğ çiğ yiyenler bile var. Bir de iyi cins ağaç yetişiyor. Başka memleketlerde epey aranıyormuş.»

«Hükümdarın çok zengin olduğunu söylüyorlar, öyle mi?» diye sordum.

«Seylan'da dünyanın en güzel yakutu çıkar. Ayrıca amatis, safir gibi değerli taşlar da vardır.» dedi.

Söylendiğine göre, hükümdarda, atalarından kalmış şahane bir yakut varmış. Bir görmemi istediler.

Yakut alev kırmızısı idi, küçük bir avuç genişliğinde bilek kalınlığında idi. Diyebilirim ki dünyada bir eşi yoktur.

Dediler ki:

«Kubilay Han bu yakuta talip olmuş, hükümdar Sendernam'a elçi göndermiş ve yakutu vermesini istemiş.»

«Demek hükümdar Kubilay Han'ın istediğini yerine getirmemiş ve yakutu muhafaza etmiş.» dedim.

«Hem de Kubilay Han karşılığında bir şehiri ona vereceğini bile söylemiş, buna rağmen, Hükümdar Senerdam yakutun atalarından kaldığını kimseye veremiyeceğini bildirmiş.»

Seylan'da yaşayan halk hiç de savaşçı değil, ne askerleri varne de ordusu. Sebebi nedir diye sordum.

Rehberim:

«Seylan'da halk dövüşmeyi sevmiyor, azıcık korkak insanlar. Cesur değiller.» dedi.

«Ya, bir hücuma uğrarlarsa, ne yapıyorlar?» dedim.

«Parayla asker tutuyorlar. Hükümdarın böyle bir ordusu var. Ama çok küçük bir ordu. Hepsi başka memleketlerden parayla tutulmuş askerler.»

Seylan'da daha fazla anlatılacak bir şey olmadığı için biz Hindistan'a doğru yola çıktık.

ALTINCI BÖLÜM

EFSANELER DİYARI: HİNDİSTAN

Seylan adasından yola çıkar da batıya doğru yelken açarsanız 100 kilometre kadar ötede Hindistan topraklarına ayak basarsınız.

Burası Hindistan'ın büyük bir eyaletidir, adı Maabar.

Diyebilirim ki bu bölge, Hindistan'ın en güzel parçasıdır. Beş hükümdar burada hüküm sürer; hepsi de kardeştir. Sizlere bu hükümdarları ayrı ayrı anlatacağım.

Bunun sebebini söyleyeyim: Dünyanın en zengin ve en muhteşem bir eyaletidir, burası. Buradaki ihtişamı, tabiî güzelliği ve zenginliği dünyanın hiç bir yerinde göremezsiniz.

Bu eyaletteki hükümdarlardan biri, Sender Bandi Devar. Ülkesinde, incilerin en güzellerini en irilerini bulabilirsiniz.

Şunu da ilâve edeyim; Seylan ve Maabar, dünyada en çok inci çıkarılan iki memlekettir.

Dünyanın birçok köşesinde Seylan ve Maabar'a inci çıkarmak için tüccarlar geliyor. Kimi tek başına kimi de grup hâlinde bu denizlerde inci çıkarıyorlar.

Anlattıklarına göre, dünyanın en iri ve en çok incisi bu kıyılarda imiş. Sebebini sordum. Bir gemici şöyle dedi:

«Seylan ile Maabar'ın kıyılarında kuvvetli bir akıntı vardır. Sonra bu kıyılar kimi yerde iki kulaç kimi yerde on kulaç derinliktedir. İşte bu akıntı ile inciler en çok bu bölgede bulunur.»

İnci çıkarmak benim ilgimi çekmişti. Rehberimle kıyıda bu işi yapan tüccarları ziyaret ettik.

Dedim ki:

«Bu kıyılarda en iri incileri nasıl buluyorsunuz?»

Önemli olan akıntıyı iyi hesap etmekmiş. Çünkü bu körfezdeki akıntı en güzel ve iri incilerin burada toplanmasına sebep oluyormuş.

Bizim inci avcılığı üzerinde gösterdiğimiz merakı gören bir grup tüccar bu işi nasıl yaptıklarını anlattı:

«Bazan tek başımıza bazan da birkaç kişi bir arada inci avlamak için bir gemi tutarız. Ama bu gemi büyük ve sırf bu iş için hazırlanmış olmalıdır.»

«Demek özel bazı hazırlık istiyor, öyle mi?» dedim.

«İncilerin nasıl çıkarıldığını bir görseniz, siz de herhangi bir gemiyle bu işin yapılmayacağını anlarsınız. Gemide, su kovaları, özel olarak yaptırılmış kovalar ve diğer alet ve edavat bulunmalıdır.» dediler.

«Bu inci toplamak, o kadar zahmetli bir iş midir?» diye sordum.

«Sandığınızdan daha güçtür, önce bir tüccar sadece bu işi yapmalıdır. Yani bütün ömrünü inci toplamaya hasretmelidir. Sonra tek başına öyle sanıldığı gibi yapılacak bir iş değildir hani.»

«Bunun ayrı bir mevsimi var mı?» dedim.

Bir tüccar şöyle konuştu:

«Biz genel olarak nisan ve mayıs aylarında inci

avcılığına çıkarız. O da mayısın ilk iki haftasından sonra denize açılmayız bile.»

Merak etmiştim, sordum:

«Peki neden başka aylarda inci avlanmaz?»

«Eğer bu mevsimde inci avcılığına çıkmak istiyorsanız, nisan ile mayıs aylarında denize açılırsınız. Diğer aylarda bu körfezde ava çıkılmaz.»

Körfezde incilerin daha doğrusu en nadide incilerin bol bulunduğu yer Bettela imiş. Şimdi sizlere konuştuğumuz tüccarların nasıl inci topladıklarını anlatayım.

Kıyıdan 60 deniz mili kadar ötede demir atıyorlar; sonra küçük kayıklara biniyor ve açılıyorlar. İnciyi de şöyle topluyorlar:

Daha önceden denize dalıp inci çıkaracak adamları tutuyorlar. Tabiî parayla; bu adamlarla kayığa biniyor ve incilerin bol bulunduklarını sandıkları yere gidiyorlar.

Adamlar derin bir soluk alıp denize dalıyor; bu bölgede derinlik üç kulaç imiş, kimi yerlerde ise beş kulaç oluyormuş.

İşte inci avcıları, dalıp derinlerde, midye, istiridye arıyor; birinci sefer dalışlarında bir şey göremezlerse tekrar dalıyorlar. Bütün iş, adamların denizin dibinde daha çok kalabilmeleri.

Bir seferde denizin dibinde bir şey bulamayan dalgıç soluk almak için su yüzüne çıkar sonra tekrar dalarmış.

İnci, midye ve istiridye içinde bulunuyor. Bu midye ve istiridyeler de boy boy oluyor; iri, büyük, küçük. İşte onların kabukları aralanıyor ve su dolu kovaya atılıyor.

İnci asıl, istiridye ve midyenin et kısmı içinde saklı imiş. Adamlar, midye veya istiridyeyi bıçakla aralıyor ve su dolu kovalara koyuyorlar. Suda midye ve

istiridyenin et kısmı şişer ve suyun yüzüne çıkarmış, inci de kovanın dibinde kalırmış.

«Bu inci avcılığınızdan herhalde kazanç bakımından memnunsunuz.» dedim.

«Bu dediğimiz süre içinde pek çok inci toplarız.» dediler.

«Ya, öteki aylarda ne yapıyorsunuz?»

«Aslında mayıs ayının ilk iki haftasından sonra, bu körfezde inci avcılığına çıkılmaz. Çünkü akıntı bunu engeller. Ama kıyıdan 300 deniz mili uzaklaşırsanız, eylül hatta ekimde bile inci bulabilirsiniz. Ancak deniz, orada epey derindir.»

Hükümdar, bu inci işinden çok büyük gelir sağlıyor. O da, inci tutmayı vergiye bağlamış; bundan başka da inci çıkartmak için dalan adamları korumaya da epey yüklü para veriyorlar.

Uzaktan gelmiş bir tüccar şöyle anlattı:

«Hükümdara ödediğimiz vergi epey yüklüdür. Çıkardıklarımızdan belirli bir oranda ona da pay veririz. Ayrıca dua eden rahiplere de para veriyoruz.»

«Niçin dua eden rahiplere para veriyorsunuz?» dedim.

«Bu denizlerde canavar balıklar vardır, inci çıkarmak için dalan adamlarımızı parçalıyorlar. Bunun için Brahman rahipleri dua ederler.»

«Oldukça ilgi çekici geldi.»

«Bu körfezde inci tutmak için bunu yapmak zorundasınız. Brahman rahipler de sadece gündüz dua ederler, geceleyin ağızlarını bile açmazlar.»

«Peki, Brahman rahiplerine ne kadar para veriyorsunuz?» diye sordum.

Tüccar:

«Tuttuğumuz her yirmi incinin birini onlara veririz.» dedi.

Rehberimiz de bu Brahman rahipler için şunu söyledi:

«Brahman rahipler sadece denizlerde yaşayan canavarlara karşı insanları korumazlar. Her türlü vahşi hayvan ve kuşa karşı da dua ederler.»

Şimdi Maabar'da gördüğüm başka ilgi çekici olayları size nakledeyim.

Maabar'da terzi denen nesne yok. Elbise diken bir yana, kumaş kesene bile rastlıyamıyorsunuz. Çünkü Maabar, sıcak bir yer. Yalnız havası boğucu falan değil.

Kışın soğuk olmaz, yazın da boğucu sıcaklar bastırmazmış. Halk bunun için yarı çıplak dolaşıyor. Sadece küçük bir kumaş parçasıyle apış arasını örtüyor, hepsi o kadar.

Rehberim:

«Burada halk da, hükümdar da hükümdarın adamları da aynı kılıkta dolaşır. Yani küçük bir kumaş parçasını vücutlarına örterler.»

Rehberimin dediği doğru, Maabar hükümdarı da yarı çıplak dolaşıyor, küçük bir kumaş parçasını sarınıyor. Yalnız şunu belirteyim; hükümdarın sarındığı kumaş nefis bir ipekli.

Sonra nefis ipekli kumaşın kenarlarında da birkaç sıra kıymetli taş işlenmiş. Hem de nefis taşlar; yakutlar, safirler, amatisler, elmaslar... Pırıl pırıl insanın gözünü alıyor.

Yani sizin anlayacağınız, hükümdarın üzerindeki şu kumaş parçası büyük bir servet.

Bir de hükümdarın boynundaki büyük kolye dikkatimi çekti. Kalınca bir ipek ipliğe tam 104 tane nefis inci ve yakut dizilmiş.

Bu kolyede neden 104 tane yakut ve inci olduğu-

nu belki merak etmişsinizdir, anlatayım:

Buradaki halkın inanışına göre, taptıkları idollerin sayısı 104 imiş, her biri için bir kıymetli taşı, hükümdarın kolyesine dizmişler. Hükümdar, atalarından kalan bu âdeti sürdürüyormuş.

Rehberim dedi ki:

«Hükümdar, her sabah kolyesindeki kıymetli taşlar kadar dua eder. Bu, atalarından kendisine kalmış bir görevdir.»

Hükümdarın idoller için yaptığı dua da oldukça garip.

Sadece 104 defa «Pakauta» diyor.

Böylece Maabar halkının inançlarına göre dua etmiş oluyor.

Hükümdar kollarına ve bacaklarına da üçer tane bilezik takıyor. Her bileziğin üstünde nadide yakut ve inciler var. Bir de her iki ayağının baş parmağına kocaman birer inci takıyor.

Hiç kimse hükümdarın üstünde taşıdığı bu hazinenin hesabını yapamaz. Bütün bu yakut, safir, zümrüt ve inciler, Maabar'da çıkıyormuş. Üzerinde taşımadığı ama hazinesinde daha da kıymetli mücevherler bulunuyormuş.

Şimdi sizlere efsaneler diyarı Hindistan'daki garip âdetleri anlatayım.

Önce hükümdardan başlayalım. Hükümdar, belirli büyüklükten fazla olan inci, yakut veya kıymetli bir taşın ülkesinden çıkarılmasını yasak etmiş.

Yılın belirli aylarında bir emirname yayınlıyor, buna göre de elinde böyle değerli taş bulunanlar, hükümdara getiriyorlar. Hükümdar da onlara, mükâfat veriyor.

Dediler ki:

«İnançlarımıza göre, hükümdara değerli bir taş götürürseniz, hükümdar mücevherin değerinin iki katını verir. Bunun için sadece halk değil, inci toplamak için gelen tüccarlar bile çok kıymetli bir taş bulunca onu hemen hükümdara götürürler.»

İşte, Maabar hükümdarının dillere destan hazinesi böyle meydana gelmiş.

Azıcık da özel hayatlarını anlatayım.

Hükümdarın sarayında büyük bir haremi var. Haremde de 500 karısı varmış. Bu sayı bana biraz mübalağalı göründü, sordum.

Rehberim:

«Hükümdar, nerede güzel bir kadın görse hemen onu haremine alıyor. Haremi bunun için çok kalabalık.» dedi.

«Peki bu nasıl oluyor?» dedim.

«Âdetleri öyle. Hatta hükümdarın bu yüzden başına büyük bir felâket geliyormuş.»

Merak etmiştim, anlat dedim.

Rehberim anlattı:

«Hükümdar, günlerden bir gün, erkek kardeşinin karısına göz koyar, çekip onu haremine alır.»

«Çok ilgi çekici doğrusu.» dedi. «Peki erkek kardeşi ne yapmış?»

Hükümdarın erkek kardeşi önce hiç bir şey söylememiş. Ama içten içe hazırlanmış, birden kuvvetlerini toplayıp hükümdarı bastırmış. Daha doğrusu bastırmaya karar veriyor.»

«Sonra savaşmışlar, öyle mi?»

«Tam savaşacakları sırada, anneleri müdahale etmiş, hemen aralarına girip, eğer birbirinizle vuruşursanız size süt verdiğim göğüslerimi keserim.» demiş.

Bir başka garip âdetlerinden daha söz edeyim.

Hükümdarın yanında yardımcıları bulunuyor. Ya-

hut kendisine güvendiği adamları. Hükümdar nereye gitse bu adamları da yanından ayrılmıyor.

Bir de bu yardımcılar tıpkı hükümdar gibi karşılanıyor, ağırlanıyor. Hatta dediklerine göre, büyük de otoriteleri var.

Sadece bu hükümdar değil, bundan önceki bütün hükümdarların böyle yakın adamları bulunuyormuş. İşte hükümdar ölünce bu yakın adamları da ne yapıyorlar, biliyor musunuz? Anlatayım:

Buradaki âdetlerden biri de şu: Ölüleri yakıyorlar. Ölenin zenginliğine göre, bu değişiyor tabiî, kiminde muhteşem bir tören hazırlıyorlar.

Hükümdar için hazırlanan tören çok muhteşem oluyormuş. Hükümdarın cesedini ateşe atıp yakarken, hükümdarın yakın adamları var ya, işte onlar da diri diri kendilerini ateşe atıyor ve hükümdarın cesediyle birlikte yanıyorlarmış.

Rehberim şöyle dedi:

İnançlarına göre, hükümdara bu dünyada yardım eden, ona yakın olanlar, hükümdarı öteki dünyada da yalnız bırakmamak için böyle hükümdarın cesediyle birlikte yanıyorlar.»

Hükümdarlarıyle ilgili bir âdet daha var.

Bir hükümdar ölüp geride büyük bir hazine bırakınca, varisleri yani oğulları o hazineye el sürmüyorlar. İnanışları da şuymuş:

«Babamın bana bıraktığı ülke ve krallığa şimdi ben hakimim. Teb'am da var. Onun için hazinesine el süremem, o nasıl kazandı ise ben de kazanabilirim.»

İşte böyle düşünüyormuş ölen hükümdarın oğlu ve babasının hazinesine el sürmüyormuş. Bunun için, ülkede babadan oğula intikal eden nice muhteşem bir hazine varmış.

Kısaca şunu da anlatayım. Maabar'da at yetiştirmiyorlar. Memlekette at var ama bunlar dışarıdan geli-

yormuş. Hükümdar yıllık gelirinin önemli bir kısmını at satın almak için harcıyormuş.

Şöyle dediler:

«Hürmüz, Kayis, Dofar ve Aden'den tüccarlar gemilere seçme at yükler ve buraya getirirler. Tahminen hükümdar yılda iki binden fazla at satın alıyor. Ama yıl sonunda en fazla 150 at sağ kalıyor.»

«Bunun sebebi nedir?» dedim.

«Memlekette atlara bakmak için adam yok. Kimse atlara bakmayı bilmez burada. Atlar sık sık hastalanıyor ve ölüyorlar.»

«Peki neden at bakıcısı veya atların hastalığından anlayan adamları başka memleketlerden getirmiyorsunuz?» dedim.

Maabarlı bir tüccar şöyle cevap verdi:

«Atların en iyi cinsleri Hürmüz'de, Aden'de bulunuyor. Onlar da bize böyle adamları göndermiyorlar. Çünkü ne kadar hayvan telef olursa o kadar kazançları artıyor.»

Size şimdi oldukça feci âdetlerinden söz etmek istiyorum.

Bir adam, bir suç işler ve hükümdar da onu ölüme mahkum ederse, suçlu hükümdara şunları söylüyor:

«İzin verirseniz kendimi falan-falan idolün aşkı için öldüreceğim.»

Bunun üzerine hükümdar suçlunun isteğine razı oluyor. Suçlunun akrabaları ve yakınları, onu alıyor, bir sandalyeye oturtuyorlar ve bütün şehirde dolaştırıyorlar.

Bu sırada suçlu durmadan şunu tekrarlıyor:

«Kendimi, falan falan idolün aşkı için öldüreceğim.» Yakınları ve akrabaları da arada bir şöyle bağırıyorlar:

sır yetişmiyor. Halk pirinç yiyor, süt içiyor.

Daha önce halkın dövüşken olmadığını, savaşmayı sevmediğini söylemiştim. Gerekirse savaşıyorlar ama isteksiz. Kılıç ve kalkan kullanıyorlar.

Aslında ne bir hayvan ne de canlı bir varlık öldürüyorlar. Meselâ koyun kesip yemek istediler, başka dinden birini bulup hayvanı ona kestiriyorlar.

Günlük âdetlerinden biri de şu: Kadın erkek herkes soğuk su ile günde iki defa yıkanıyor. Bir sabahleyin bir de akşam üstü. Günde iki defa yıkanmayana kötü gözle bakıyorlar.

Yemek yeyişleri de şöyle: Daima sağ elle yemek yiyorlar, sol ellerini hiç bir yiyeceğe sürmüyorlar.

Rehberim:

«İnançlarına göre, sağ elin temiz tutulması gerekiyor.» dedi. «Onun için yeme içme gibi işleri sağ elle yapıyorlar.»

«Ya sol ellerini ne zaman kullanıyorlar?» dedim.

«Diğer işlerde. Meselâ burun siliyorlar, yahut pis işlerde kullanıyorlar.»

Bir de bana garip gelen âdetleri şu: Bir içki içerken bardağı veya şişeyi dudaklarına değdirmiyorlar.

Sonra herkes kendisine ait şişe veya bardakla içiyor, başkasının bardağını katiyen ağızlarına sürmüyorlar. Şişeyi dikip içindeki içkiyi ağızlarına akıtıyorlar.

Yabancıya içki ikram ederken de içkiyi yabancının avuçlarına döküyorlar, yabancı iki avucunu bitiştirip içkiyi içiyor.

Şimdi azıcık ülkedeki diğer durumlara temas edeyim.

Maabar'da adalet çok sıkı ve sert doğrusu. Bakınız nasıl.

Biri, bir adam öldürürse veya hırsızlık yaparsa

çok sert cezalara çarptırılıyor. Borç ve alacak işleri de epey karışık geldi bana.

Bir alacaklı borçlusuna, parayı ne zaman ödeyeceğini soruyor, borçlu da bir gün veriyor. Eğer o tarihte borcunu ödememişse, alacaklı, dilerse borçlusuna bir süre daha tanıyor, dilerse şöyle yapıyor:

Bir daire çiziyor, borçlu bu dairenin içine giriyor ve alacaklı izin vermedikçe bu daireden dışarı çıkamıyor.

Yahut borçlu, alacaklısına güven verecek vaadde bulunuyor. Borçlunun vaadine inanmazsa, alacaklı borçlusunun daireden dışarı çıkmasına izin vermiyor. Eğer borçlu izinsiz alacaklının çizdiği daireden dışarı çıkarsa, ölüme mahkûm ediliyor.

Ben Maabar'da iken şöyle bir olaya şahit oldum.

Bir gün hükümdar, maiyeti ve biz gezintiye çıkmıştık. Atla gidiyorduk. Derken, yabancı bir tüccar kılığında bir adam, geldi, bize yaklaştı ve elindeki bir çiviyle tam hükümdarın bulunduğu yere büyük bir daire çizdi.

Birden şaşırdım, hemen rehberime sordum. Sonradan meseleyi anladık.

Dediler ki:

«Bu adam yabancı bir tüccardır. Hükümdara bir mal satmış ve hükümdarın kendisine borcu olduğunu söylüyor. Hükümdar da borcunu vermemiş, yabancı tüccar, şu anda gezintiye çıkan hükümdarı bulmuş ve kanunlara göre, hemen çevresine bir daire çizdi.»

Bu arada şunu belirteyim. Hükümdar at üstünde idi ve hiç kımıldamıyor bile. Bir süre yabancı tüccarla konuştu ve hemen borcunu ödeyeceğini söyledi.

Bunun üzerine de tüccar, hükümdara dairenin dışına çıkabileceğini anlattı.

Dönüşte, hükümdara sorduk, neden hükümdar ol-

«Çok ilgi çekici doğrusu.» dedim. «Ya o adam bir daha aksırmazsa ne olur?»

Rehberim:

«Buradaki inanışlara göre, adam artık yoluna devam edemez.»

«Peki ne yapar?» dedim.

«Evine döner. Belki başka bir zaman tekrar yola çıkar. Eğer yola devam ederse, mutlak kötü bir şey olacağına inanırlar.»

Sonra buna benzer birkaç inancı daha anlattı. Bakın nelere inanıyorlar.

Haftanın her gününde bir saat vardır ki insan için uğursuzdur. Böylece haftanın belirli saatlarını tesbit etmişler.

Meselâ, pazartesi günü sabah saat yedi ile sekiz arası uğursuz imiş. Salı günü saat dokuz ile on arası, çarşamba günü de öğleyin on iki ile bir arası uğursuz imiş.

Böylece haftanın bütün günlerinde, kendilerine göre uğursuz olduğuna inandıkları saatları tesbit etmişler. O saatlarda hiç bir iş yapmıyorlar.

Sonra bütün bu inançlarını da bir kitapta topluyorlar. Yaşlı bir adam da şunları söyledi:

«Her adamın belirli günleri kendisi için uğursuzdur. Bunu da şöyle anlarız. Adamın güneşte boyunu ölçeriz. Bir de gölgesini ölçeriz. Sonra kendi inançlarımıza göre, bazı ölçülerimiz vardır. Eğer adamın gölgesi o uzunlukta ise, hangi gün hangi saatın kendisi için iyi olmadığını söyleriz.»

«Peki bu saatlarda herhangi bir adam bir şey yaparsa, ne olur?» dedim.

«Uğursuzluk sayılır, onun için hiç kimse dinsel bakımdan yasak edilmiş bir şey yapmaz.»

Bu konuda sonuç olarak şunu söyleyeyim: Uğursuz ve kötü olarak saydıkları şeyleri kesinlikle yapmı-

yorlar. Bu hareketleri bizim memleketimizde bir hayli yadırganır.

Hele bu saatlarda alışveriş yapacak olanlar daha dikkat etmek zorunda imişler, yoksa alışverişleri sonucu zarar ederlermiş.

Şimdi de günlük ve aile hayatlarından bir örnek vereyim:

Bir çocuk 13 yaşına basınca babası diyor ki ona:

«Oğlum artık büyüdün, ekmek parasını kazanacak yaşa geldin. Onun için git, hayatını kazan.»

Yani sizin anlayacağınız, evde on üç yaşına basan bir çocuğa babası yemek vermiyor.

Bununla birlikte, babası azıcık para verip, sermaye yapmasını istiyormuş. Böylece on üç yaşından sonra hayata atılan çocuklar tecrübe kazanıyor, ileri yaşlarda daha başarılı oluyorlarmış.

Yaptıkları işin başında inci ticareti geliyor. Bakın bu işi nasıl yapıyorlar, anlatayım.

İnci toplama işinin en kesif olduğu aylarda babasından para alan çocuk, hemen inci avcılarına koşuyor:

«Bana şu - şu incileri verin, satıp para kazanacağım.» diyor.

İnci ticareti yapan bazı kimseler, sıcakta güneşe çıkmak istemedikleri için, çocuklar onlara gidiyorlar:

«Bunu sizin için aldık, değerli incidir alır mısınız?»

Böylece o yaşta ticarete alışıyor çocuklar. Artırdıkları parayı eve götürüp annelerine:

«Bu parayı al, mutfak masrafına ilâve et.» diyorlar.

Halk çok çeşitli idollere tapıyor. Mabedlerinde çeşit çeşit idoller var; evlerde de bir âdet şu, genç kız-

ları ana ve babaları bu idollere veriyorlar. Yani idollerin hizmetine veriyorlar.

Rehberim şunları anlattı:

«Mabeddeki rahipler, idollere hizmet edilmek istendiği zaman bu kızlara haber verirler, kızlar da gelir idollere hizmet eder. Meselâ dans edip onları eğlendirirler.»

Haftanın belirli günlerinde de kızlar mabede yemek getirirlermiş. Yemeği idolün önüne bırakıp dansa başlar, uzun bir süre de dans ederler, sonra, idolün ruhunun yemeği yediğine kanaat getirerek neşe içinde yemeği yerlermiş.

Yalnız bu kızlar evleninceye kadar mabedlere gidip idollere yemek verir veya onları eğlendirirlermiş. Evlendikten sonra mabedlere gitmeleri yasakmış.

Maabar ile ilgili olarak epey şeyler anlattım size, şimdi de Maabar'ın kuzeyine düşen Motupalli'yi anlatayım.

Motupalli, Maabar'ın bin beş yüz kilometre kadar ötesinde bir memleket. Ülkeyi bir kadın idare ediyor, yani sizin anlayacağınız hükümdarı bir kadın.

Kocası ölünce ülkeyi idareye başlamış, kırk yıl da olmuş. Teb'ası hükümdardan çok memnun, kiminle konuşsak bize hükümdarlarının bulunmaz bir insan olduğunu söyledi.

Motupalli'de halk pirinç yiyor, buğday ve mısır yetiştirmiyorlar. Et, süt, balık ve meyve de çok yeniyor. Zaten bunlar çok bol burada.

Motupalli'de diyebilirim ki dünyanın en güzel ve nefis pırlantaları çıkıyor. Yalnız ülkenin çok dağlık bir bölgesi var, elmas ve pırlanta bu dağlık bölgede çok bulunuyor.

Yalnız şöyle anlattılar:

«Dağlık bölgede çok kıymetli pırlanta ve elmas bulunur. Ama oraya gitmek de çok tehlikelidir. Bilhassa zehirli yılanlar adım başı kol gezerler. Onun için bu dağlara gitmek ve mağara içlerinde, su kenarlarında elmas aramak güçtür.»

Motupalli'de nefis ince kumaşlar dokunuyor. Bunların bir eşini başka bir yerde göremezsiniz. Bu kumaşları pamuktan dokuyorlar, ama öyle ince ve güzel ki...

Burada bir erkek çocuk doğduğu zaman haftada bir defa çocuğun vücudunu susam yağıyle ovuyorlar. Bunun sebebi şu imiş:

İnançlarına göre, burada bir erkek ne kadar esmer olursa o kadar itibarlı sayılır ve hürmet görür. Bunun için de çocukların vücutlarını susam yağıyle ovarlar.

Merak etmiştim, sordum:

«Susam yağıyle vücud ovulunca ne oluyor?»

Rehberim dedi ki:

«Çocuk büyüdükçe derisi esmerleşir. Hatta burada bir de şuna inanırlar: Tanrıları daima siyah renkte, şeytanı da beyaz renkte boyarlar.»

Gerçekten de öyle. Gördüğüm birkaç idol simsiyah renkteydi.

Bir garip inançlarından daha söz edeyim.

Motupalli'de öküze çok saygı duyuyorlar. Bakın bunun bir nişanesini anlatayım. Savaşa giderken atlılar, öküz kılından yaptıkları bir demeti hayvanlarının boynuna bağlıyor yayalar da bir demek öküz kılını kalkanlarının bir yerine takıyorlar.

Bunun sebebini de şöyle ifade ettiler:

«Öküz çok kutsal bir hayvandır. Onun için savaşta bizleri korur.»

Yani sizin anlayacağınız, kalkanlarına iliştirdikleri öküz kılları, savaşçıyı ölümden kurtarıyormuş. Hat-

ta, her türlü kazadan da koruduğuna inanıyorlar ve bunun için de yanlarında bir demet öküz kılı taşıyorlar.

Motupalli'de daha fazla ilgi çekici bir şey olmadığı için şimdi de Lar eyaletini anlatacağım.

Lar eyaletinin bir özelliği var, diyebilirim ki dünyada Brahmanlı tüccarlar en çok bu bölgede yaşıyor.

Brahmanlar dünyada katiyen yalan söylemiyorlar. Bunun için yabancı bir tüccar buraya alış veriş etmeye gelince önce bir Brahman tüccara gidiyor ve kendisinden alıp satacağı mallar üzerinde yardımcı olmasını istiyor.

Rehberim şöyle anlattı:

«Brahmanlar, yabancıların işlerini kendi işleriymiş gibi görürler. Bunun için de bir karşılık beklemezler. Ama yabancı tüccar gönlünden bir şey koparsa, ona bir hediye verir.»

«Bu, din bakımından mı yasaktır?» dedim.

«Brahmanlar doğru ve dürüst insanlardır. Bir işi de iyilik olsun diye yaparlar, karşılık beklemezler.» dedi.

Size Brahmanların özelliklerinden de söz etmek isterim.

Brahmanlar, şarap içmiyor, et yemiyorlar. Başkasının malına mülküne asla göz koymuyorlar. Hayatları çok sade; yalnız fazilet timsali diyebilirim.

Bir Brahman tüccar ile tanışmıştık; ben, rehberim ve Brahman tüccar, onların yaşayışları ve inançları üzerinde konuştuk.

Brahman tüccar dedi ki:

«Başkasına ait olan herhangi bir şeye Brahmanlar asla el uzatmazlar. Brahmanlar arasında zina olmaz.»

Rehberim:

Brahmanlar canlı bir yaratık da öldürmezler. Bir canlıyı öldürmek onlar için çok günahtır.» dedi.

«Demek katı bazı kaideler ile yaşıyorsunuz.» dedim.

Brahman tüccar anlattı:

«Bunlar inançlarımızdır, atalarımızdan beri sürüp bize kadar gelen bu inançlarımıza karşı hareket edemeyiz. Bir Brahman, işinde daima kendisinden fazla karşısındakini düşünmelidir.»

Brahmanlar kendilerine has bir işaret taşırlarmış. O da şu:

Kalınca bir pamuklu kordonu, bir omuzundan öteki koltuk altına doğru geçirip sırtında düğümlüyorlar. Bu Brahmanların işareti, yahut aralarındaki özel sembol.

Bu yüzden bir Brahman nereye gitse, bu işareti taşıdığı için, başka Brahman tarafından kolaylıkla tanınıyor.

Rehberim:

«Brahmanların çok zengin bir hükümdarları vardır. Bu hükümdar da kıymetli taş almaya ve saklamaya meraklı.» dedi.

Hatta söylendiğine göre, dünyanın en nefis ve iri incileri, elmasları, bu hükümdarda imiş. Çünkü biri çok güzel ve nefis bir inci getirdi mi, hükümdar ona, kıymetli taşın değerinin iki mislini ödermiş. Bunun için de elinde böyle kıymetli taş bulunanlar hemen bu hükümdara koşarlarmış.

Sizlere az önce, dünyanın en iyi incilerinin Maabar'da çıktığını söylemiştim ya; işte hükümdarın bu âdetini bilenler de iri ve çok kıymetli inciler elde etmek için Maabar'a koşuyorlar.

Brahman tüccar şöyle dedi:

«Hükümdarın kıymetli bir incinin değerinin iki misli para ödediğini biliyorsunuz. Maabar'a gidip ora-

dan inci satın alanlar bunu hükümdara getirir, karşılığında para alır.»

«Peki hükümdar inciyi kendisine getiren kimsenin sözüne inanır mı?» dedim.

Brahman tüccar cevap verdi:

«Hükümdara şimdiye kadar kimsenin yalan söylediği görülmemiştir. İnciyi Maabar'da kaça almışsa o fiyatı söylemiştir.»

Maabar'da inci satın alıp Brahman hükümdarına satmak böylece kârlı bir işmiş, bunun için de hem satıcı kazanıyormuş hem de hükümdar inci ve kıymetli taşlara meraklı olduğu için hazinesi günden güne zenginleşiyormuş.

Şimdi de sizlere Brahmanların özelliklerinden söz edeyim.

Bundan önce de kısaca anlatmıştım ya; bir Brahman alışveriş ediyor, tüccarla da pazarlık yapıyor. Malı almadan önce, şöyle der:

«Bugün günlerden nedir?»

«Falan - falan gündür.»

Brahman hemen gölgesini ölçtürüyor. Eğer o gün, gölgesinin uzunluğu uğursuz ölçüde ise, hemen pazarlığı bırakıyor.

Tabiî, pazarlık yaptığı yahut alış veriş ettiği gün, gölgesinin uzunluğu, uğursuz sayılan ölçüde değilse, hemen pazarlığı tamamlıyor.

Rehberim bir de şunu ilâve etti:

«Pazarlık sırasında kertenkele görürlerse, şuna dikkat ederler. Eğer kertenkele inandıkları taraftan yani sağdan veya soldan geliyorsa alışverişi yürütürler.»

Brahmanların bu nevi inanışları merak çekici gelmişti sordum:

«Demek günlerini bu çeşit inanışlara bağlıyorlar.»

Rehberim:

«Atalarından gelme inanışlarına çok sıkı sıkıya bağlıdırlar.» dedi. «Hem şunu da söyleyeyim: Brahmanlar çok uzun ömürlü olurlar.»

«Bunun sebebi nedir?» diye sordum.

«Yemekleri çok hafiftir, sonra yılda uzun zaman oruç tutarlar. Bu bakımdan uzun yaşıyorlar. Bilhassa dişleri çok sağlam oluyor. Bunu da, ot yemeğe hiç et yememeğe borçlular.»

«Bir Brahman, et yemenin insan ömrünü kısalttığını söylemişti.» dedim.

Rehberim ilâve etti:

«Bu bölgede bir cins ot var, Brahmanlar o ottan yemek yapıp yiyorlar. Bu ot da bilhassa, dişleri kuvvetlendiririrmiş.»

Brahmanlar arasında özel bir hayat sürdürenler de bulunuyor. İşte bunlar çok ilgi çekici, size onları anlatmaya çalışayım.

Çok sıkı kaidelere bağlı olarak yaşıyorlar. Bu adamlara Yogi deniyor. Yogiler, hepimizin bildiği insan ömründen çok fazla yaşıyorlarmış.

Anlattıklarına göre, bir yogi, 150 hatta 200 yıl yaşıyormuş. Bu ileri yaşlarına rağmen yogiler çok hareketli imiş; bizim bildiğimiz insan yaşlanınca hareketleri ağırlaşır, oysa yogiler hiç de öyle değil.

Manastırlarında, mabedlerinde, idollere hizmet eden bu Yogiler, delikanlı gibiler, gördüğüm zaman ben de şaşırdım.

Size günlük hayatlarından kısaca bahsedeyim.

Çok az yemek yiyorlar. Yediklerini gördüğümüz zaman insanın bu kadar az gıda ile nasıl yaşadığına şaştım, doğrusu. Sonra uzun zaman oruç tutuyorlar.

Başlıca yiyecekleri pirinç ve süt. Bir de, garip bir sıvı hazırlayıp ayda iki defa içiyorlar.

Bu içtikleri sıvı merakımı çekmişti, rehberimize sordum.

Rehberimiz şöyle dedi:

«Yogiler civa ile sülfür karışımı bir sıvı içerler. Bu sıvıyı nasıl yaparlar, sadece kendileri bilir. Bu sıvı inanışlarına göre, hayatı uzatırmış.»

Yogiler, tâ çocukluk çağlarında bu civa ve sülfür karışımı sıvıyı içmeye alışıyorlarmış. Gene belirttiklerine göre, aralarında çok uzun yaşayanlar mutlaka bu civa ve sülfür karışımı sıvıyı içmişler.

Yogiler öküze tapıyorlar. Hayatları çok sıkı kayıtlara bağlı imiş. Günlerinin çoğunu oruç tutarak geçiriyorlar. Üzerlerini küçük bir kumaş parçası ile bile örtmüyorlar, çırılçıplak dolaşıyorlar.

Çoğunluğu bir işaret taşıyor; o da şu: Bakırdan yapılmış küçük bir öküz sembolü; bu öküz sembolünü alınlarında taşıyorlar. Bir iple bu öküz heykelciğini alınlarına bağlıyorlar.

Şunu anlattılar:

«Yogiler, öküz pisliğini kurutup yakarlar ve bundan bir toz elde ederler. Bu tozla da vücutlarının çeşitli yerlerini ovarlar.»

Bunun ne işe yaradığını sordum.

«Bir çeşit dinî ayin imiş. Yani bu tozu vücutlarına sürerken ibadet de ediyorlarmış.

Yemek yiyişleri de bir hayli garip. Bakın nasıl?

Tabağa veya bir çanağa yemeklerini koyup yemiyorlar. Sadece ağaç yaprağı ile bilhassa elma ağacından koparılmış yaprakla yemeklerini alıyor ve yiyorlar.

Yalnız bu ağaç yapraklarının yeşil olmaması şartmış; kurutulmuş ağaç yapraklarıyle yiyorlar.

Bunun sebebini sordum, şöyle dediler:

«Yeşil ağaç yaprağında ruh vardır. Bunun için

günahtır. Canlı bir varlığa hiç el sürmezler, en büyük günah budur.»

Rehberim de şunu ilâve etti:

«Yogiler bir günah işlemektense ölmeyi tercih ederler.»

Gezdiğimiz bazı adalarda insanların çırılçıplak dolaştıklarını görmüştüm de burada Yogilerin böyle dolaşmaları pek merakımı çekmemişti. Buna rağmen, sordum.

«Biz çırılçıplak dolaşırız. Bunun sebebi şudur: Biz bu dünyadan hiç bir şey istemiyoruz. Biz bu dünyaya çırılçıplak geldik, üzerimizde en küçük bir bez parçası bile yoktu.»

Bunun üzerine ben şunu söyledim:

«Peki bari ayıp yerlerinizi küçük bir bez parçasıyle örtün. Neden böyle yapmıyorsunuz?»

Şöyle karşılık verdiler:

«Biz cinsel organlarımızla hiç bir günah işlemiyoruz ki, onları saklayalım.»

«Ama görünmesi doğru değil ki.» dedim.

«Bakınız, siz elinizle veya yüzünüzle bir günah işlemiyorsunuz, böylece eliniz ve yüzünüzü örtmüyorsunuz. Bizim de inanışımız şudur: Biz cinsel organlarımızla bir günah işlemiyoruz, bunun için de örtmüyoruz.»

İşte, Yogiler, çıplak gezmekten utanmıyor musunuz diye biri bir şey sordu mu, bunları anlatıyorlar.

Yogilerin de manastırda yaşayan rahipleri var. Bu rahipler, idollerine tapıyorlar, onlara hizmet ediyorlar. Hatta bir rütbeye yükseltilmeden veya ölen birinin yerine tayin edilmeden önce idollerine tapıyorlar.

Canlı varlıklara karşı hiç bir şey yapmıyorlar dedim ya; ot veya herhangi bir köke de kurutmadan el sürmüyorlar.

Bir garip âdetleri daha var, söylemeden geçmeye-

ceğim. Çırılçıplak toprakta yatıyorlar, yatarlarken altlarına bir şey falan sermiyorlar, üstlerine de hiç bir şey örtmüyorlar.

Şimdi kısa bir şey daha nekledeyim.

Yogiler de ölülerini yakıyorlar. Ölülerini yakanlara çok rastladığım için bu benim merakımı çekmemişti. Ancak rehberim şöyle dedi:

«Yogiler, ölülerini yakarlar. O da şu sebeptendir: Bi insan ölür de cesedi yakılmazsa, solucanlara yarar. Onlara besin olur.»

Aşağı yukarı Yogiler hakkında da birşeyler öğrendiniz. Şimdi sizlere anlatmayı unuttuğum bir hikâyeyi nakledeyim.

Seylan adasını anlatırken sizlere adanın dağlık olduğunu söylemiştim. Hatta diyebilirim ki, kolay kolay kimse bu dağlara tırmanamaz.

Bu dağların en yükseğinde, denildiğine göre, Âdem'in mezarı varmış. Bazısına göre ise, bu yüksek dağın tepesindeki abide, Sakyamuni Burkhan adında birine ait. Size şimdi onun hikâyesini anlatayım.

Sakyamuni Burkhan, çok zengin bir hükümdarın oğlu; ancak öylesine iyi ve faziletli bir çocukmuş ki yüreğinde kötülük nedir bilmezmiş. Dünya nimetlerinden hiç birine iltifat etmez, ne kral olmak ister ne de yeryüzünde bir şey arzu edermiş.

Günlerden bir gün babası, oğlunu çağırır ve tacını ona vermek istediğini söyler. Ve der ki:

«Artık bundan sonra benim yerime geçeceksin ve memleketi bildiğin gibi idare edeceksin.»

Sakyamuni, babasının bu çağırısına karşı:

«Benim bu yeryüzünde istediğim bir şey yok.» der.

Babası bunun üzerine çok üzülür, türlü yollar de-

neyerek, Sakyamuni'yi kandırmaya çalışır. Ama bütün çabası boşa gider. Sakyamuni, tahta geçmek istemez.

Babası bakar ki oğlu tahta geçmek istemiyor, büsbütün kederlenir:

«Başka oğlum yok, bu tahta kim geçecek?» diye üzüntüsünden günlerce uyumaz.

Sakyamuni, çok nain bir genç, o yaşa gelinceye dek de babasının sarayından dışarı adım bile atmamış.

Bir gün ata biner ve yardımcılarıyle birlikte saraydan dışarı çıkar; yol boyunca giderlerken, yolun kenarında yere kıvrılmış bir ihtiyar adam görürler. Sakyamuni birden çok şaşırır:

«Kim bu? Ne yapıyor orada?» der.

Hükümdar babası, sarayına hiç yaşlı ve sakat insanları sokmamış, bunun için de Sakyamuni, böyle yaşlı ve kımıldamadan yerde yatan adamı görünce şaşırmış.

Sakyamuni yanındakine sorar:

«Bu adam neden burada uyuyor?»

Yanındaki der ki:

«Sanırım adam ölmüş.»

Sakyamuni bunu duyunca büsbütün şaşırır, çünkü o yaşa kadar kimse ölümden ona söz etmemiş.

«Peki neden ölmüş?» diye sorar.

«Yaşlılıktan efendim.»

Sakyamuni'nin şaşkınlığı daha da artar, yaşlılığın ne olduğunu sorar, yanındakiler de anlatırlar.

Sakyamuni saraya dönünce, uzun süre kimseyle konuşmaz, gördüklerini düşünür.

Sonra bir gün, saraydan çıkıp gider, yüksek bir dağın tepesine yerleşir. Emeli, ölüm nedir, onu kim yarattı, işte bu soruları bulmak.

Böylece Sakyamuni, geri kalan ömrünü, tam bir uzlet içinde ıssız bir dağın tepesinde geçirir.

Sakyamuni ölünce, cesedini babasına getirirler.

Babası, oğluna benzeyen bir heykel yaptırır ve heykeli de altınla kaplatır.

«Bundan böyle oğlum Sakyamuni'nin bu heykeline herkes ibadet edecektir.»

Sanırım, bu hikâye çok şeyler anlatmıştır. Onun için biz gene yolumuza devam edelim.

Şimdi size çok güzel bir şehirden söz edeceğim: Kayal.

Burası önemli bir liman şehridir. Daha çok Arap diyarı ile ticaret yapan gemiler bu limana uğrarlar. Bilhassa Hürmüz, Kayis, Aden tüccarları mallarını Kayal'a boşaltırlar.

Daha önce anlattığım kardeşlerin en büyüğüne aittir. Hükümdar, bilhassa yabancı tüccara iyi davranıyormuş. Bunun için de yabancı tüccar, Kayal limanını tercih ediyor, mallarını bu pazara boşlatıyormuş.

Hükümdarın çok zengin olduğunu ve muhteşem bir hazinesi bulunduğunu söylediler. Şunu da söylediler:

«Hükümdar iyi insandır. Teb'asına iyi muamele eder, çok da âdildir. Hele yabancılara karşı çok hassastır.»

Bu yüzden yabancı tüccarlar çoğunlukla burayı tercih ediyor. Ve bu sayede de çok iyi kazanıyor.

Hükümdarın 300 karısı varmış; hatta rehberim:

«Tahminlere göre 350'den fazla karısı vardır.» dedi.

«Herhalde bu kadar karısını yedirip baktığına göre, hükümdar çok zengin olmalı.» dedim.

Dediklerine bakılırsa, bu kardeş hükümdarlar arasında bazı zamanlar kavga çıkıyormuş, ama anneleri hemen araya girip kardeşleri teskin ediyormuş.

Hükümdar olan kardeşler de annelerini üzmek istemedikleri için münakaşayı keserlermiş.

Şimdi sizlere bazı âdetlerden bahsedeyim.

Hindistan'da garip bir âdet var; ne yalan söyleyeyim, garibime gitmedi değil.

Hindistan'da asiller, hükümdarlar, zenginler, tambur dedikleri yaprak çiğniyor. İlk gördüğüm zaman ben bile epey şaşırmıştım, sonra anlattılar:

«Tambur, bir cins yapraktır, bu yapraklar baharatla, kokulu otlarla harman edilir, sonra bunu zenginler, hükümdarlar ağızlarına atıp çiğnerler. Özünü emip posasını tükürürler.»

Bir inanışa göre, bu âdet, sıhhatlerine de çok iyi geliyormuş.

Rehberim de şöyle bir olay anlattı:

«Buradaki inanışa göre, çiğnenen kısım kıymetli, tükürülen kısım da değersizdir. Bunu hakaret olarak da kullanıyorlar.»

«Şurasını anlamadım.» dedim. «Tükürülen kısım nasıl hakaret etmekte kullanılır?»

Rehberim dedi ki:

«Meselâ bir adam sokakta başka biri tarafından tecavüze uğrarsa veya ona hakaret ederlerse, hakarete uğrayan hemen ağzına bir tutam bu yapraktan atar, azıcık çiğner sonra da karşısındakinin yüzüne tükürür:

«Sen işte bunun kadar kıymete sahipsin.» der.

Bundan başka bir de şu âdetini kısaca nakledeyim; birbirlerine çok ağır hakarette bulunan kişiler olursa, hemen hükümdara koşuyorlar ve düello etmeleri için izin istiyorlar. Eğer hükümdar izin verirse, bir meydanda her iki tarafın yakınları toplanıyor, hatta hükümdar da geliyor.

Sonra düello edecekler meydana çıkıyor ve ellerindeki bıçakla düello ediyorlar.

Burada daha fazla anlatacak ilgi çekici olay olmadığı için yolumuza devam edelim.

Maabar'dan hareket ettik. 700 kilometre kadar güney-batı istikametinde gittik ve Quilon'a vardık.

Quilon güzel bir memleket, hiç bir hükümdara bağlı değiller, Kubilay Han'a da bir şey ödemiyorlar. Halkı kendisine has bir dil konuşuyor.

Quilon'da bol miktarda karabiber yetişiyor; diyebilirim ki dünyanın en nefis karabiberi burada çıkıyor. Bir de abanoz ağacı fazla olarak bulunuyor.

Karabiberi mayıs, haziran ve temmuz aylarında topluyorlar. Çok özenle bakıyorlar karabiber tohumlarına, fidelerine. Dediler ki:

«Karabiberden biz çok para kazanırız. Daha çok yabancı tüccar gelir ve karabiberi alır. Hükümdarın hazinesine de çok para girer.»

Quilon güzel bir memleket ama çok sıcak. Şehrin içinden bir nehir geçiyor, tabî nehrin suyu da sıcak sıcak akıyor.

Bu sıcaklığı anlatmak için bir misal vereyim: nehrin suyuna yumurtayı bıraksanız, az sonra haşlanmış olarak alıyorsunuz.

Quilon'a en çok Manzi ve Arabistan'dan tüccarlar geliyor. En çok karabiber, baharat, alıyorlar. Burada hububat yetişmiyor, sadece pirinç yetiştiriyorlar. Zaten halkın yemekleri de çok sade, et ve pirinç yiyorlar.

Quilon'da hemen hemen her çeşit hayvan var; çoğu da vahşi hayvan. Burada siyah aslanlar yaşıyormuş, derilerinin üzerinde hiç leke yokmuş.

Bir de bembeyaz papağan yaşıyor; ayakları ve gagası kıpkırmızı ama süt beyazı papağanları başka bir memlekette hiç görmemiştim.

Meyveleri de çok bol; yalnız bizim memleketttekilere pek benzemiyor. Quilon'da bir şarap içtik, tadı güzel idi.

Rehberim dedi ki:

«Demek bu nehir sayesinde deniz ile irtibat kurmuşlar.» dedim.

«Evet. Arasıra nehir yoluyla Eli'ye yabancı gemiler gelir.» dedi. «Ama çoğu da bu nehire gelmeye tövbe edermiş.»

«Neden?» diye sordum.

«Halk yağmayı ve soygunu çok severmiş. Burada herkes bundan şikâyetçi.»

«Peki bir çare falan yok mu?»

«Bazan gemiyi zapteder ve siz buraya gelmiyordunuz, yolunuzu şaşırdınız, sularımıza giremezsiniz, derlermiş.»

«Yani nehre girip de topraklarına yaklaşan gemileri zapteder mallarını müsadere ederlermiş, öyle mi.»

Rehberim:

«İşte müsadere ettikleri için de, yabancı tüccar buraya pek gelmek istemiyor. Ancak kara yoluyla civardaki memleketlerden tüccar geliyor. Ne de olsa buranın karabiberi çok iyi cins.»

Gemiler de zaten yaz aylarında gelebilirmiş. Kışın sular dalgalı olduğu için kıyıya yanaşamazmış, çünkü burada liman gibi bir şey yok.

Sorduk, Manzi'den en çok gemi geliyor, dediler.

Kısaca da şunu söyleyeyim. Eli'de çok vahşi hayvan var, halk et yiyor, bir de pirinç yiyor. Zaten hayvan avıyle geçimlerini sağlıyorlar.

Şimdi sizlere çok büyük bir hükümdarlıktan söz edeceğim.

Burası Malabar'dır.

Malabar, Hindistan'ın batısında, artık buradan kuzey yıldızını daha berrak görebiliyorsunuz. Malabar'a komşu bir ülke var, adı Gujarat. Bu iki ülkede de soygun ve yağma olayları pek çokmuş.

Malabar'a nehir yoluyla gemiler geliyor, tabıı çoğu yabancı tüccarların gemileri. Korsanlar yaz aylarında bu yabancı tüccarların gemilerinde tahmil tahliye işlerinde çalışırlar, kışın da yağmaya çıkarlarmış.

Yağmayı da şöyle yapıyorlar.

Birkaç küçük tekne nehrin belirli yerlerini tutuyor. Teknelerini kıyıya çekiyor ve tüccar gemilerinin gelmelerini bekliyorlar.

Aralarındaki işaretleşme de şöyle: Tekneden tekneye garip sesler çıkararak haber veriyorlar, tıpkı vahşi kuşlar gibi... Sonra yabancı tüccar gemisine birden saldırıyorlar.

Ancak, dediklerine göre, korsanların bu tarz saldırıları yabancı tüccar gemileri tarafından iyice öğrenilmiş, yabancı tüccarlar da silâhlı adam bulunduruyorlarmış.

Burada, çok miktarda karabiber yetişiyor. Baharat ve kimyon da bol miktarda yetişen nebatlar arasında. Zaten ülkenin tek gelir kaynağı bunlarmış.

Bir de, nefis pamuklu kumaş dokunuyor burada. Rehberim şöyle anlattı:

«Bana dediklerine göre, çok ince pamuk ipliğinden dokudukları kumaşlar, Hindistan'da çok aranıyormuş. Bu arada ülkenin başlıca ihraç metaının karabiber ve pamuklu kumaş olduğunu söylediler.»

Malabar'da fazla ilgi çekici şeyler olmadığı için şimdi sözü Gujarata getireyim.

Yalnız şunu belirtmek isterim; Hindistan'da irili ufaklı krallıklar, prenslikler, hükümdarlıklar bulunuyor. Her hükümdarın da birçok köy ve kasabası var; yani kimi köy ve kasabalar o hükümdara tâbi.

Bu bakımdan, ben Hindistan'daki intibalarımı anlatırken en çok ilgi çeken olayları sizlere naklediyorum.

Gujarat, büyükçe bir ülke; kendilerine has bir dil

konuşuyorlar, kimseye tâbi değiller ve bağımsız bir de hükümdarları var.

Gujarat da korsanlık bakımından Malabar'dan aşağı kalmıyor. Yalnız buranın korsanları, Malabar'dakilerden daha açıkgöz.

Rehberim şunları anlattı:

«Gujarat'taki korsanlar, bir yabancı tüccar gemisini ele geçirdikleri zaman daha başka usûller uyguluyorlar.»

«Yani, yabancı tüccarların gemilerini zaptetmek için mi başka baskın biçimleri kullanıyorlar?» dedim.

«Pek öyle değil.» dedi. «Asıl önemli olan, ele geçen gemide kıymetli taşları, pırlanta ve elmasları bulabilmek.»

«Korsanlar bir gemiye hücum edince, malları müsadere etmiyorlar mı?» diye sordum.

Rehberim:

«Tabiî bütün malları zaptediyorlar ama, yabancı tüccarlar, korsanlara gitmesin diye kıymetli pırlanta ve taşları yutuyorlarmış.»

«Böylece korsanlar da tüccarları ele geçirince üstlerinde para eder bir şey bulamıyorlarmış.» dedim.

İlk zamanlar öyle ama sonraları, korsanlar bir yol bulmuşlar. Yakaladıkları tüccarlara deniz suyu içiriyorlarmış.»

Bir an düşündüm, korsanların ne yapmak istediklerini anlar gibi oldum:

«Deniz suyu tuzludur, tüccarlar içince hemen kusarlar, böylece yuttukları kıymetli taşları da çıkarırlar.» dedim.

Gujarat'ta bol miktarda karabiber yetişiyor. Tabiî karabiberin yanında diğer baharatlar ve kimyon da bol üretiliyor. Bir de çok iyi cins pamuk yetiştiriyorlar.

Gujarat aynı zamanda el sanatları imalât alanında da gelişmis bir ülke: bilhassa deri işleri çok ileri.

Keçi ve öküz derilerini güneşte kurutup kendi usullerine göre, işliyorlar.

Anlattıklarına bakılırsa, Gujarat'ın belli başlı ihraç malı da deri ve deriden yapılmış şeyler. En çok Arabistan'dan ve Kubilay Han'ın gözde eyaleti olan Manzi'den mal almak için geliyorlarmış.

Burada, altın ile işlenmiş deri eşyalar gördüm. Gerçekten çok güzel. Rehberim:

«Memleketin en önemli gelir kaynağıdır.» dedi. «Bunun için de deri işlemeye çok önem verirler.»

Yatak, seccade, küçük halı falan yapıyorlar. Yaban öküzlerinin derilerini işliyorlar, sonra parça parça altın iplikle birleştiriyorlar. Bazısının üzerine de süsler yapıyorlar.

Gujarat'ta en çok kullanılan eşya, deriden yapılıyor. Deriden yapılmış yastıklar, yataklar, seccadeler çok revaçta.

Gujarat'ta en önemli ne varsa, söyledim, işte. Onun için başka diyarlara geçelim.

Gujarat'tan yola çıktık ve batıya doğru gittik; Tana, Gujarat'ın batısında küçük bir krallık. Kendilerine has bir dil konuşuyorlar. Bağımsız bir de hükümdarları var.

Tana'da karabiber yetişmiyor, ama önemli bir ticaret merkezidir, diyebilirim; bilhassa deri işlemeciliği burada da önemli bir yer tutuyor.

Bir de ince pamuklu kumaş dokuması yabancılar tarafından çok beğeniliyor.

Bu arada şunu da söylemek isterim; bu bölgelerde korsanlık, yağma çok olağan karşılanıyor. Kimi dağda yol kesiyor, kimileri de nehir kıyısında saklanıp, gelen yabancı tüccar gemilerine saldırıyor ve onları soyuyor.

Neyse, bundan sonra gördüğümüz eyaletler, krallıklar hep birbirine benzediği için üstünde fazla durmayacağım. Tana'dan sonra Kambay'a geçtik.

Kambay'da da bundan önce neler görmüşsek ona benzer insanlar gördük. Hayatları da birbirlerine çok benziyordu.

Şimdi sizlere yeni memleketlerden bahsedeceğim.

yor. Bilhassa denize azıcık açıldılar mı, balina ve kaşalot bol bulunuyormuş.

Şimdi sizlere kısaca, burada balinayı nasıl avladıklarını anlatayım.

Önce, sırf bu iş için, kılıç balığı gibi eti çok balık avlarlar. Avladıkları bu balığın etini küçük küçük parçalara doğrarlar, tuzlar, içine de birkaç cins baharat ilâve ederler.

Sonra gemilerine binip balinaların bol bulunduğu yerlere giderler. Artık hazırlıkları tamamdır.

Bu doğranmış balıkları, kaplara koyup, denize sarkıtırlar. Balinalar, bu balık parçalarının kokusunu alırmış ve peşlerine düşermiş.

İşte bu anı gözleyen gemiciler, büyük zıpkınlarla balinaya saldırırlar. Zaten balinalar, bu baharatla ve tuzla pişirilmiş balıkları yedikleri zaman bir tür sarhoş oluyorlarmış.

O vakit de, gemiciler, hemen balinayı zıpkınlar hem de bir gemici balinanın sırtına çıkar, birkaç kuvvetli zıpkını balinanın boynuna saplar.

Size balina avını kısaca anlattım, tabiî bu arada balinaya zıpkın atmaları, balinayı bağlamaları falan oldukça ilgi çekiciymiş.

Sokotra'da iyi cins pamuk yetişiyor. Bundan da halk bilhassa sanatkârlar, bu iyi cins pamuktan iplik ve ınce nefis kumaş yapıyorlar.

Adada sadece pirinç yetişiyor, halk da sadece et, pirinç yiyor, bol bol da süt içiyor. Bu arada, balık tuzlamaları da civar memleketlerde çok aranıyormuş.

Hindistan'da gördüğüm gibi, bura halkı da çırılçıplak yaşıyor. Yol güzergâhında olduğu için adaya hemen bütün yabancı tüccar gemileri uğruyormuş.

Bu adada da korsanlık bir hayli ileri hani; ama her önüne çıkanın malını soymuyorlar. Çok zengin tüc-

carı yahut büyük kervanları veya gemileri yağmalıyorlar.

Sonra da ele geçirdikleri malları, belirli bir pazarda halka satıyorlarmış.

Sokotra adasını şöyle bir dolaştık. Fazla ilgi çekici bir olaya da rastlamadık.

Onun için buradan Madagaskar adasına geçtik.

Madagaskar adası, Sokotra adasının 1400 kilometre kadar güneyinde kalıyor.

Halkı Müslüman, adada dört imam var, bütün adaya bunlar hâkim. Diyebilirim ki, Madagaskar, dünyanın en büyük adalarından biridir.

Rehberim:

«Madagaskar adasının genişliği 6000 kilometreyi bulur. Çok büyük ve verimli bir adadır.» dedi.

Halkı ticaret ve el sanatlarıyle geçimlerini sağlıyor. Bunca yer gezdim Madagaskar adasındaki kadar çok filin bulunduğu bir yer görmedim.

Burada en çok deve eti yeniyor. Dediklerine göre, günde pek çok deve kesiliyormuş. Halk da en güzel etin deve eti olduğunu söylüyor.

Adada balta girmemiş ormanlar varmış, biz gidip görmedik. Bir de civarda çok bol olarak balina bulunduğunu söylediler.

Rehberim:

«Yerli halk, balinadan bol miktarda yağ çıkarıyor, sonra bunu yabancı tüccarlara satıyor. Adada bol miktarda da vahşi hayvan var; aslan, sırtlan, kaplan, leopar... Sonra kuş da bol.»

«Demek halk avcılıkta bir hayli ileri.» dedim.

«Hem vahşi hayvan avında hem de kuş avında ustadırlar. Dışarıdan gelen yabancı tüccar, buraya, nefis ipekli kumaşlar, altın ve gümüşle bezenmiş kumaşlar

getirir. Buradan da ince pamuklu kumaş alır. Veya Madagaskar'da bol bulunan şeyler...»

Bu bölgede çok kuvvetli bir akıntı varmış. Bize bu konuda şunları söylediler:

«Maabar'dan yola çıkan bir gemi, Madagaskar'a ancak yirmi günde varır. Madagaskar adasından güneye doğru çok kuvvetli bir su akıntısı vardır. Bu akıntıya kapıldınız mı, kolay kolay kurtulamazsınız.»

Şimdi size, adada yaşayan çok garip yaratıklardan söz edeyim.

Adanın güney kısmında yarı aslan yarı kuş yaratıklar yaşıyormuş. Bunu bana böyle anlattılar.

Gene dediklerine göre, bu yarı aslan yarı kuşların iki kanadı arasındaki mesafe 9 metre imiş. Tüylerinin uzunluğu da 4 metreyi buluyormuş.

Bu canavarlar, bilhassa fillere düşman imiş. Bakın filleri de nasıl yok ediyorlarmış.

Muazzam güçleri olan bu yarı aslan kuşlar fillere hücum ediyor, sonra güçlü gagalarıyle birini kapıp havalanıyor epey yükseldikten sonra birden fili bırakıyor, fil de yere düşüp paramparça oluyor, sonra bu yarı aslan kuşlar leşlerinin üzerine üşüşüp filleri bir çırpıda temizliyorlar.

Hatta dediklerine bakılırsa, Kubilay Han bile bu yarı aslan kuşları merak etmiş de Madagaskar'a gizli bir elçi göndermiş. Bu elçi kuşları yerinde incelemiş.

Bir de Madagaskar'da bol bol zürafa görürsünüz.

Şimdi sizlere azıcık da Zanzibar'ı anlatayım.

Zanzibar, büyük bir ada, şöyle böyle 300 kilometre genişliğinde. Çok da güzel bir ada. Yemyeşil, her yanı orman.

Kendilerine has bir dilleri var, başlarına da buy-

içine girerler. Bu kulübelere de yirmi kişi falan sığar hani.»

«Peki hangi silâhları kullanıyorsunuz?» dedim.

«Kılıç, ok ve taş kullanırlar.»

Gene dediklerine bakılırsa, savaşlarında çok can kaybı oluyormuş, birbirlerine vahşice giriyorlar, acımadan öldürüyorlarmış.

Rehberim de şöyle dedi:

«Pek görmedim ama bana anlattılar, savaşmadan önce fillerine de şarap içiriyorlar.»

Merakımı çekti bu, sordum:

«Fillere de neden şarap içirsinler?»

«Sarhoş olup, kanları ateşlenip saldırsınlar diye fillere de şarap içiriyorlar.»

Zanzibar'da fazla kalmadık. Buradan Habeşistan'a yahut öteki deyimle Orta Hindistan'a geldik.

Önce şunu belirtmek isterim, bu gezimiz sırasında en çok ilgimi çeken bölgelerden, halklardan söz ediyorum. Oysa yol boyunca nice yerler gördük, nice halkla konuştuk, ama pek ilgi çekici değillerdi.

Habeşistan'ın hükümdarı, Hıristiyan; yalnız bu Hıristiyan hükümdar, memleketteki diğer altı hükümdarın da üstünde bir kral. Diğer krallar ise altı eyaleti aralarında taksim etmişler, idare ediyorlar.

Şunu da söylemek isterim; buradaki hükümdarların yüzlerinde üç işaret var. Biri alnından burnuna göre, diğerleri de iki yanağının üstünde.

Bu işaretler kızgın demir ile yapılıyor. Dediklerine göre de hükümdarların rütbesini gösteriyormuş.

Memlekette bol miktarda mahsul yetişiyor. Daha doğrusu gezip gördüğüm yerlerde halk bolluk içinde yaşıyordu.

Burada pirinç ve buğday yetişiyor, halkın başlıca

yiyeceği de bunlar, bir de et ve av kuşlarını çok seviyorlar.

Filleri, dışarıdan başka adalardan getirtiyorlarmış, yalnız zürafa var.

Habeşistan'da daha çok ilgi çekici şeyler pek yok, yani diğer memleketlerde neler varsa burada da aşağı yukarı onlara rastladık. Onun için kısa kestim. Son olarak şunu söyleyeyim: Memlekette birçok şehir ve kasaba var, biz çok azını gördük. Tüccar sınıfı da diğer sınıflardan daha iyi yaşıyormuş.

Şimdi sizlere Aden'den söz edebilirim.

Aden, Habeşistan'ın kuzey-doğusuna düşüyor. Küçük bir memleket. Halkı Müslüman, hükümdarlarına da Sultan diyorlar.

Aden'e geince, tabiî her yerde olduğu gibi iyi bir rehber bulduk. Çok uzaklardan geldiğimizi, çok yerler gördüğümüzü söyledik, çok ilgilendi.

Dedi ki:

«Burada halk bildiğiniz gibi Müslümandır. Sonra Hıristiyanlara karşı da iyi niyet beslemezler.»

Gene de Aden'in birçok yerini gezdik.

Aden'de irili ufaklı köy ve kasabalar var. Zaten memleket yani Aden büyük bir limandır, bilhassa Hindistan'dan gelen gemiler hep bu limana uğrarlar.

Rehberimiz şöyle anlattı:

«Aden bir limandır ama işi olan veya olmayan bütün gemiler buraya uğrarlar. Meselâ Aden'e sadece mal almak veya boşaltmak için gemiler gelmez. Başka gemilere mal aktarmak için de gemiler gelir.»

«Yani anladığım kadarıyle bir merkez, gemiler için iltica yeri.» dedim.

«Evet öyledir. Hindistan'dan gelen bütün gemiler.

diyebilirim ki, mutlaka Aden'e uğrarlar. İşleri olsun olmasın uğrarlar.»

«Buradan daha çok nereye giderler?» diye sordum.

«Mallar Aden'de boşaltılır. Çoğunlukla Uzak Doğu'dan ve Hindistan'dan gelir. Bu mallar Aden'de küçük teknelere yüklenir. Küçük tekneler de bu malları, tâ İskenderiye'ye kadar taşırlar.»

Rehberimizin dediği de şu: Küçük tekneler Kızıl deniz ile malları kuzeye taşıyor, oradan da Nil nehri vasıtasıyle İskenderiye'ye götürüyor.

Hindistan'dan en çok karabiber, baharat, nefis ipekli kumaşlar ve kıymetli taşlar getiriyorlar. Arap memleketlerinde de en çok bu mallar rağbet görüyormuş.

Aden aynı zamanda doğuya gidecek gemiler için de bir liman; daha doğrusu bir çıkış kapısı sayılıyormuş.

Rıhtıma inip hem gemilerin mal yükleyip boşaltmalarını seyrediyor hem de konuşuyoruz.

«Herhalde Aden sultanı bu alış verişten epey para kazanır, öyle mi.» dedim.

Rehberimiz:

«Elbette. Buradan Hindistan'a giden gemiler bilhassa Arap mallarına çok ilgi gösterirler. İhraç edilen mallardan da iyi para kazanırlar.»

«En çok ne tür mal ihraç edilir?»

«Bilhassa Hindistan'a at göndeririz.» dedi.

«Hindistan'da görmüştüm. En iyi cins atlar, Aden'den, Hürmüz'den geliyordu.» dedim.

«Aden sultanı da bu at satışlarından iyi para kazanır. Bir at burada 100 gümüş akçadan fazla eder. Sonra sultan Aden'de satılan her cins mala ağır vergiler koymuştur.»

Aden'de, daha doğrusu bu denizlerde öyle müthiş

fırtınalar oluyormuş ki, koca tekneler ceviz kabuğu gibi sallanıyor ve batıyormuş.

Anlattıklarına göre, gemiciler veya mal taşıyan tüccarlar buna bir çare bulmuşlar. Kıymetli taşları, pahalı malları torbalara koyuyorlar, torbaları da birbirine bağlıyorlar, bunları da bir kalasa tutturuyorlar.

Böylece, hazır bir sal her an patlayan fırtınaya karşı bir emniyet tedbiri olarak bekliyormuş.

Rehberimiz şöyle anlattı:

«Tüccarlar aynı zamanda bu torbalara yiyecek ve içecek de korlar. Hani fırtınadan denize uçarlarsa bir süre, kendilerini idare etsin diye.»

Şimdi size kısaca Shihr'den söz edeyim.

Shihr, Aden'in 600 kilometre kuzey-batısında küçük bir memleket. Bağımsız bir sultan yönetiyor, halkı da Müslüman.

Buranın bir özelliği varmış, cezalar çok ağırmış, sultan da çok sertmiş, en küçük bir hareketi ayaklanmayı şiddetle cezalandırırmış.

Başşehri büyükçe bir liman, Hindistan'dan gelen tüccarlar mutlaka Aden gibi buraya da uğruyor. Shihr de Aden gibi iyi cins at yetiştiriyor ve Hindistan'a ihraç ediyor.

Burada, hububat yetişmiyor yalnız pirinç üretiliyor. Buna rağmen yüksek fiyatla dışardan ithal ediliyor.

Rehberimiz:

«Burada halkın başlıca gıdası balıktır.» dedi. «Kıyıda ve azıcık açılırsanız bol miktarda balık tutabilirsiniz.»

Shihr'de şarap var ama şekerden yapıyorlar. İçine de bazı buruk otlar koyuyorlarmış. Onun için çok çarpıyor.

Simdi size garip bir şeyi anlatacağım.

İlk defa burada, balıkla beslenen koyun ve öküz gördük. Tabiî buna da epey şaştık.

Rehberime dedim ki:

«Bunca yer gezdim, hem bu biçimde koyun görmedim hem de koyunların balıkla beslendiğine ilk defa burada şahit oluyorum.»

Rehberim:

«Shihr'de yetiştirdiğimiz hayvanlar çok iyi cinstir. Sonra sizin gezip bulunduğunuz memleketlerdeki hayvanlara pek benzemezler.»

«Bunu nasıl yapıyorsunuz?» dedim.

«Önce şunu söyleyeyim. Ne Shihr'de ne de yakın bir memlekette ot yetişmez. Bunun için biz hayvanlarımızı balıkla besleriz. Bu atalarımızdan beri süregelen bir usûldür.»

«Peki, koyunlara veya öküzlere, develere verdiğiniz balıkları nerede tutuyorsunuz?» diye sordum.

Rehberim o zaman şunları söyledi:

«Bu balıklar çok küçüktür. Biz bu balıkları, sadece mart ayında tutarız. Bir de nisan ayının ortalarına kadar tutabiliriz bu cins balıkları.»

«Ya başka mevsimlerde ne yaparsınız?»

Mart ve nisan aylarında bu cins balıkları bol bulabiliriz. Öteki aylarda, bol miktarda tuttuğumuz balıkları kurutur depo ederiz. Sonra senenin öteki aylarında hayvanlarımıza yediririz.»

«Doğrusu çok ilgi çekici.» dedim.

«Sonra hayvanlara yaz aylarında, yani balığı tuttuğumuz zaman çiğ ciğ yediririz.» dedi.

Halk da balık seviyor, ama kıyıdan açılıp büyük büyük balık tutuyorlar. Burada balık çok ucuz. Bir de balık konservesi yapıyorlar. Yani şöyle:

Tuttukları büyük balıkları küçük küçük parçalıyorlar. Sonra bunları güneşte kurutuyorlar ve evlerinde bir

kap içinde saklıyorlar. Bu balık parçaları kaskatı oluyor, halk da onları bütün kış peksimet gibi yiyor.

Shihr'de fazla kalmayıp Dofar'a geçtik.

Dofa, Shihr'in altı yüz kilometre kuzeyine düşüyor, büyük ve çok güzel bir şehir. Bağımsız bir şehir yalnız, başlarında bir şeyh var, halkı Müslüman.

Dofar için güzel bir şehir dedim ama aslında büyük bir liman, bundan önce anlattığım gibi buraya da en çok Hindistan'dan mal getiren yabancı tüccar gemileri uğruyor.

Şeyh, gelen tüccarlardan epey vergi alıyor, onun için buranın zenginlerinden sayılıyormuş, bilhassa at ticaretinden çok para kazanıyormuş.

Dofar'da, pirinç yetişiyor, hububat, taıan yetişmiyor. Bu yüzden yiyeceklerinin büyük kısmını dışarıdan getirtiyorlar. Dofar'da da üzüm yetişmediği için şarabı şekerden ve pirinçten yapıyorlar.

Dofar'da fazla bir şey olmadığı için kısa kesip şimdi size Kalhat ve Hürmüz'ü anlatacağım.

Kalhat körfezin içinde büyük bir şehir. Zaten bu körfeze de Kalhat diyorlar. Dofar'dan 700 kilometre uzakta. Halkı Müslüman, Hürmüz'e bağlı ama başlarında bir melik bulunuyor.

Dofar'ın bir özelliği şu imiş, bunu da rehberimiz anlattı:

«Hürmüz meliki komşularıyle savaşa tutuştuğu zaman çoğunlukla buraya gelir. Hele düşmanları kuvvetliyse, mutlaka burada kendisini savunur.»

«Peki bunun sebebi nedir?» dedim.

«Dofar çok kuvvetli bir kaledir.» dedi. «Öyle kolay kolay ele geçmez, zaptedilmez.»

Dofar'da buğday ve mısır yetişmiyor, dışarıdan getirtiyorlar. Buranın başlıca özelliği de liman olması, bundan önce anlattığım şehir gibi, gelirin büyük kısmını gelen tüccardan aldıkları vergiler teşkil ediyor.

Dofar'dan Hindistan'a at ihraç ediyorlar. Burada da iyi cins at yetiştiriliyor.

Kalhat tam körfezin ağzında olduğu için, gelen giden bütün gemileri rahatlıkla kontrol edebiliyorlar. Körfeze girmek isteyen gemiler, mutlaka Kalhat emîrine bir vergi veriyormuş.

Rehberim şöyle anlattı:

«Buranın emîri biliyorsunuz Hürmüz melikine bağlıdır. Onun adına tüccarlardan vergi toplar. Kalhat hem liman şehri hem de sağlam bir kaledir.»

«Demek, Kalhat kalesinden idare ediyor, öyle mi?» dedim.

«Evet. Bu kale bütün körfeze hâkimdir. Hürmüz meliki çoğunlukla bu kaleden memleketi yönetir.»

Hürmüz de buradan 400 kilometre uzakta. Büyük ve gerçekten güzel bir şehir. Yalnız iklimi çok berbat, dayanılmaz derecede sıcak. Büyük bir liman şehri olduğu için gelen giden gemilerin sayısı belli değil.

Sizlere daha önce Hürmüz'ü anlatmıştım. Onun için artık tekrarlamıyacağım.

Şimdi sizlere Türkistan'dan bahsedeyim.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRKİSTAN VE TATAR SAVAŞLARI

Türkistanda bir hükümdar bulunuyor, adı Kaydu. Ve Büyük Hükümdar Kubilay Han'ın yeğeni.

Kendisi de halkı da çok savaşçı doğrusu. Hiç bir zaman barış içinde yaşamıyor, diyebilirim ki durmadan Kubilay Han ile savaş hâlinde imiş.

Kaydu ile Kubilay Han'ın askerleri arasında durmadan süregelen savaşın sebebi şu:

Kaydu, babasının da katıldığı Manzi ve Katay savaşlarından hissesini ister; Kubilay Han buna pek karşı koymaz ama şöyle bir haber salar:

«Kaydu'ya savaşlardan hissesini veririm. Ancak bir şartım var. Bana tâbi beyler gibi çağırdığım zaman meclisime gelecek. Nasıl öteki oğullarım çağırdığım zaman meclisime geliyorsa sen de geleceksin.»

Buna ilâve olarak da Kaydu'nun kendisine tâbi olmasını da ister.

Kubilay Han, bu şartla Kaydu'ya hissesini vereceğini söyler.

Kaydu, Kubilay Han'ın bu teklifini düşünür. Aslında gönlü yatmaz çünkü amcası olan Kubilay Han'a

inanmamaktadır. Bunun için Kubilay Han'ın çağırısını kabul etmez.

Kaydu ile konuşanlar, onun bu düşüncesini şöyle anlatırlar:

«Ben burada kendisine tâbi olayım, ama Kubilay Han'ın sarayına gitmem. Çünkü, onun ne yapacağı belli olmaz.»

Bu sözlerin anlamı şu imiş: Kaydu, eğer Kubilay Han'ın sarayına giderse ödürüleceğinden korkuyormuş.

İşte, Kaydu ile Kubilay Han arasındaki çatışma ve kavga böyle başlamış.

Gel zaman git zaman, aralarındaki kavga silâhlı çatışmaya dönüşmüş. Kaydu, bu savaşlarda pek yalnız kalmadığını görmüş. Cengiz Han'ın soyundan gelen bazı beyler Kaydu'nun yanında yer almışlar.

Cengiz Han, bu imparatorluğun kurucusudur, dünyanın da yarısını fethetmiştir. Şimdi sizlere Kaydu ile Kubilay Han'ın askerleri arasındaki bir-iki savaşı anlatayım.

Daha önce şunu söylemek isterim. Tatarlar şöyle savaşıyorlar:

«Her asker yanına 60 ok alıyor. Bunların 30 tanesi küçük ince delici oklar. Diğerleri de kalın büyük parçalayıcı oklar. Önce oklarla düşmanlarını saf dışı etmeye çalışıyorlar. Okları bitince, kılıçlarını çekiyorlar, kalın da birer kalkanları var.

Şimdi gelelim ilk savaşlarına.

1266 yılında, Kaydu, yanına yeğeni Yesudar'ı alır ve birlikte büyük bir ordu toplarlar. Niyetleri, Kubilay Han'ın iki kumandanına - ki bunlar aynı zamanda Kaydu'nun da kuzenleri olmaktadır - saldırmaktır.

Kaydu'un yeğenlerinin adları, Çibay ve Çiban. Bunlar hem Kubilay Han'ın güvendiği kumandanlar

hem de büyük hükümdar onlara arazi vermiş, asker vermiş.

Çibay ile Çiban, Çağatay'ın oğulları; emirlerinde büyük bir de ordu var.

Kaydu, askerlerini toplar. Aşağı yukarı söylediklerine bakılırsa 100 bin atlı başlarında Kaydu olduğu halde Çiban ve Çibay'ın askerlerine saldırır.

Her iki taraf da kıyasıya savaşırlar, çok ölen olur; sonunda Kaydu, hasımlarını yener. Çibay ile Çiban kaçarlar.

Kaydu, kazandığı bu zaferle memleketine döner, artık mağrur bir kumandandır, çünkü Kubilay Han'ın askerlerini yenmiştir.

İki yıl barış içinde yaşar. Bu iyi yıl içinde de Kubilay Han ona karşı hiç bir harekette bulunmaz.

İki yılın sonunda Kaydu, gene büyük bir ordu toplar. Bu defa niyeti şu:

«Karakurum'da Kubilay Han'ın bir oğlu yaşamaktadır. Adı, Numughan'dır. İşte, Kaydu, bu defa Numughan'a saldırmak ister.

Ordusuyla Karakurum'a yürür. Yaklaştığında Numughan'ın adamları ,hemen durumu haber verirler. Numughan da hemen ordusunu toparlar. Onun da aşağı yukarı 60 bin atlısı vardır.

Derken, her iki taraf da en müsait bir yerde kamp yapar. Askerlerine çeki düzen verir, onların morallerini yükseltir.

Sonra iki Tatar ordusu karşı karşıya gelir. Atlılar, yayalar, saf hâlinde beklerler. Tatarlarda bir de şu var: Hükümdarları veya kumandanları davul çalmadan hücuma geçmiyorlar.

O arada askerler, dört telli bir çalgı çalıyor, şarkı söylüyorlar. Böylece savaş anını bekliyorlar.

Uzun bir zaman askerler, çalgı çalıp, şarkı söylerler ve beklerler. Sonunda davulun sesi duyulur. Bu-

larken Numughan, Kaydu'nun askerlerinin atlarına binmiş epey uzaklaşmış olduğunu görür.

Bu defa o danışmanlarını çağırır:

«İzleyelim onları, savaşı bitirelim artık.» der.

Komutanları da:

«Askerlerimiz yorgundur, bir adım bile atacak halleri yoktur, hem kaybımız büyüktür.» derler.

Böylece Kubilay Han'ın oğlu Numughan da Kaydu'yu izlemez.

Kaydu ve askerleri, yorgun argın, Semerkant'a döner.

Kubilay Han, Kaydu'nun orduyla oğlu Numughan üstüne yürümesine öyle kızar ki sarayını adeta alt üst eder, önüne çıkana bağırır.

Hemen danışmanlarını toplar, sorar:

«Kaydu, sık sık topraklarımıza saldırıyor, insanlara zarar veriyor.»

Danışmanları, pek bir şey söylemezler, bilirler ki Kaydu ne de olsa Kubilay Han'ın yeğenidir, aralarında kan bağı vardır.

Kubilay Han da:

«Eğer yeğenim olmasaydı, en ağır işkencelerle onu öldürtürdüm.» der.

Böylece Kaydu, Kubilay Han'ın elinden kurtulur.

Şimdi size Kaydu ile ilgili başka bir olayı anlatayım.

Kaydu'nun bir kızı vardı, adı Ayyürek idi. Tatarcada dolun ay anlamına gelir.

Ayyürek güçlü cesur bir kızdı, ülkede bileğini bükecek bir erkek daha yoktu. Cesarette, kuvvette nice erkeği pes ettirmiş, nicesini ok atmada, kılıçla vuruşmada alt etmişti.

Babası, kızı değil mi, Ayyürek'in evlenmesini istiyordu.

Günlerden bir gün kızını çağırdı:

«Ayyürek, artık zamanı geldi, evlen.» dedi.

Ayyürek:

«Ülkede bileğimi bükecek bir erkek yok, kuvvet yarışmalarında hepsi pes ediyor.» dedi.

Burada size bir Türk geleneğini söyleyeyim. Türkler evlenirken sınıf ayırımı gözetmezler, bir asil Türk erkeği, dilerse, beğenirse, istediği kızla evlenebilir. Kızın kendisi gibi asil bir aileden gelmesi şart değildir.

Bir de şu var: Türkler çocuklarını babalarının adlarıyle çağırırlar. Meselâ, annesinin adı Bertha ise, Bertha'nın oğlu veya Mary'nin oğlu demezler. Babasının adı meselâ Peter ise Peter'in oğlu diye çağırırlar.

İşte bunun için, Türkler evlenirken kadınların asil bir aileden gelmesine önem vermezler.

Kaydu, kızı Ayyürek'e:

«Madem öyle istiyorsun, dileğin ne ise onu yap. istediğinle evlen.» dedi.

Ayyürek, babasının bu açık konuşmasına sevindi.

«Kim benden cesur ve güçlü ise onunla evleneceğim.» dedi.

Bunun üzerine, Ayyürek, dört bucağa haber saldı, dedi ki haberinde:

«Soylu bir aileden gelen, benden cesur ve kuvvetli bir erkekle evleneceğim. Bileğine güvenen, karşıma çıksın.»

Haber dört bucağa yayılınca kendisine bileğine güvenen soylu erkekler yola çıkarlar, Ayyürek ile yarışmak için Semerkant'a gelirler.

Yarışma günü geldi. Soylular Kaydu'nun sarayında toplandılar.

Derken, Ayyürek ile bileğine güvenen erkekler ala-

na çıktılar. Hepsi geyik derisinden işlemeli elbise giymişti.

Kaydu, Ayyürek ile kapışacaklara seslendi:

«Eğer Ayyürek'in sırtını yere getirirseniz eşiniz olacak, yoksa ona 100 at vereceksiniz.»

Böylece yarışma başladı.

Size şunu söyleyeyim, Ayyürek küçük bir dev idi, kolları bilekleri adaleleri alt edilmez güçteydi.

Sonunda ne oldu?

Dört bucaktan gelen soylu erkekler bir bir pes ettiler, Kaydu'nun demir bilekli kızı Ayyürek, hepsinin sırtını yere serdi. Hatta dediklerine bakılırsa, 10 bin at da kazandı.

Yıllardan 1280 idi. Çok zengin, çok yakışıklı çok da soylu bir genç, Ayyürek ile yarış etmek istedi, haber de saldı.

Genç, Pumar hükümdarının oğlu idi, çok kuvvetliydi, şimdiye dek de ne sırtı yere gelmişti ne de bileğini büken çıkmıştı.

Kaydu'nun sarayına vardığı zaman herkes içinden:

«Ah ne yakışıklı genç, keşke Ayyürek'in sırtını yere serse de evlenseler.» diye geçirdi.

O gün, gene soylular sarayın avlusunda toplandılar, Pumar hükümdarının oğlu çıktı, seslendi:

«Ayyürek'i kuvvette pes ettireceğim, yoksa ona bin at vereceğim.»

Pumar hükümdarının oğlu yanında bin at da getirmişti, inanıyordu ki, Ayyürek'i pes ettirecek.

Ayyürek ile genç, gene geyik derisinden işlemeli elbiselerle avluya çıktılar, çok kalın bir halatın bir ucundan biri diğerinden de öteki tuttu, başladılar çekiştirmeye.

Her ikisi de kuvvetliydi, hatta dediklerine göre,

hirlerimizi korumaya git. Kaydu'nun ne yapacağı belli olmaz, saldırabilir.»

Bunun üzerine Arghun, askerlerini toplar, sınıra gider, Gıhon nehrinin bir kıyısında yerleşir.

Kaydu ise Arghun ile savaşı aklına koymuş bir defa, kardeşi Barak'ı çağırır:

«Cesur bir askersin, senin Arghun'un üzerine yürümeni istiyorum.» der.

Barak şöyle bir düşünür:

«Atlılarımız güçlüdür, onlardan da fazlayız. Söz veriyorum, Arghun'u pes ettireceğim.»

Barak, hemen askerlerini toplar, çeki düzen verir ve sefere çıkar.

Günlerce yol alırlar, sonunda Gihon nehrinin öteki kıyısına varırlar. Arghun'un adamları bakıp görürler ki, Barak kuvvetli bir ordu ile üstlerine geliyor, hemen koşup haber verirler.

Barak hemen askerlerini alarma geçirir. Kumandanlarını toplar:

«Barak nehrin karşı kıyısında kamp kurdu, ne yapalım?» der.

Kumandanları hazır durmalarını ve beklemelerini söylerler. Böylece üç gün her iki taraf da hazır halde, bekler.

Derken,üç günün sonunda, Barak, gün ışırken nehri aşar ve Arghun'un üstüne saldırır, savaş davulları çalınır, şarkılar söylenir.

Çok geçmeden de iki Tatar ordusu birbirlerine girer. Müthiş bir savaşa tutuşurlar, havada uçan oklardan gökyüzü görünmez olur, akan kanlardan yer kızıla boyanır.

Sonunda Barak, Arghun'un öyle kanlı savaştığını görür, askerlerinde derman kalmadığını da anlayıp ordusunu toplar nehri bir acele geçerler.

Bunu gören Arghun hemen emir verir:

«Hiç bir düşman askerini kaçırmadan takip edin.»

Arghun'un askerleri Barak'ın peşine düşerler. İşte tam bu sırada Arghun'a bir haber gelir:

«Baban öldü, hemen geri dön.»

Babası Abaka'nın ölümü, Arghun'u çok kederlendirir, hemen kumandanlarını toplar:

«Geri döneceğiz, babam ölmüş.» der.

Bunun üzerine Arghun, askerlerini toplar, uzun yolculuğa çıkarlar. Saraya en azından kırk günde giderler.

Şimdi gelelim, Abaka'ın ölümüne.

Abaka ölünce, onun diğer kardeşi Ahmet Sultan, kardeşinin tahtına geçmek ister, yeğeni Arghun'un savaşa gittiğini ve hiç bir haber olmadığını bildiği için, der ki:

«Arghun'dan bir haber gelmedi. Öldü mü kaldı mı bilmiyorum. Kardeşimin tahtına ben çıkacağım.»

Bir merasim yapılır, Ahmet Sultan tahta çıkar, gene geleneklerine göre, kardeşi Abaka'nın bütün odalıkları ve karılarını da alıp, hazinesine el koyar.

Sarayındaki kardeşinin danışmanları şöyle derler:

«Hükümdarımız Abaka öldü, yeğeniniz Arghun uzak illerde savaşmaktadır. Taht böyle bırakılmaz, siz geçiniz.»

Ahmet Sultan, Müslüman bir hükümdar; kardeşinin sarayında hemen herkes onun tarafını tutar ve:

«Sizden iyi hükümdar gelmez, ülkeye siz lâzımsınız.» diye ısrar ederler.

İşte bunun üzerine Ahmet Sultan tahta geçer. Abaka'nın hazinesi de öyle zenginmiş ki, dillere destan imiş.

Ahmet Sultan tahta oturduktan sonra, ülkesini yönetmeye başlar, dediklerine göre iyi bir insanmıs idaresinden herkes memnunmuş.

Biz gelelim, Arghun'a.

Arghun, ordusunu toplayıp, memleketine döner. Tabiî haber duyulur, Ahmet, yeğeni Arghun'un ordusuyle başşehire geldiğini işitir.

Hiç telâşa kapılmaz, danışmanlarını çağırır, meclis toplanır. Der ki:

«Yeğenim Arghun, ordusuyla geliyor.»

Danışmanları, tek tek düşüncelerini söylerler. Şunları derler:

«Hemen ordumuzu toplayalım, Arghun'u karşılayalım, cezasını verelim, işkenceyle onu öldürelim.»

Ahmet düşünür:

«Bunun için ordu toplamak gerekir, Arghun nerdeyse kapımıza gelecek.»

Danışmanları:

«Olsun, bir haftada asker toplarız.» derler.

Gerçekten de bir haftada 60 bin atlı yaya toplanır. Danışmanları da askerleri de Ahmet'i sevdikleri için hırsla Arghun'un üzerine yürüyüşe geçerler.

Haber duyulur; Arghun'un beş günlük yolda olduğu öğrenilir. Bunun üzerine Ahmet, konaklar.

Savaşa pek elverişli bir yerdir burası, hemen askerlerini, subaylarını toplar, onlara şunu söyler:

«Bu taht hak olarak bana kaldı, kardeşim Abaka ölünce taht bana kalmalıydı, çünkü aynı babanın oğullarıyız. Babamız bu toprakları zaptetti, ben de onlara dirlik getirdim.»

Askerleri bu sözleri coşkunlukla karşılarlar, evet haklısın, derler.

Ahmet konuşur:

«Şimdi kardeşimin oğlu benim yeğenim Arghun, tahtı ele geçirmek için üzerimize geliyor. Aslında tahtta hiç bir hakkı yoktur. Babasının oturduğu tahtta aslında benim de yarı hakkım vardı ama ben hepsini karde-

şimi Abaka'ya bırakmıştım. Oysa Arghun tahtta hak iddia ediyor. Tahtın asıl sahibi benim.»

Subaylar, kumandanlar bunun üzerine:

«Arghun tahtta hak sahibi olamaz, onun asıl haklı sahibi sensin.» derler.

Ahmet askerlerin bağlılığına sevinir:

«Benim ardımdan geldiğiniz için çok sevinçliyim. Ülkeyi sizlerle birlikte iyi niyetle yöneteceğim, size bunu söz veriyorum. Madem siz de tahtın asıl sahibinin ben olduğumu kabul ediyorsunuz, Arghun'a dersini verelim.»

Bu konuşma askerlerinin tasvibiyle karşılanır, kumandanları:

«Bütün kuvvetimizle çarpışacağız, Arghun'a gereken dersini vereceğiz.» dediler.

Ahmet de şu cevabı verir:

«Hepiniz cesur iyi askerlersiniz, iyi niyetinizden şüphem yoktur.»

Bunlar ola dursun, Arghun, adamları vasıtasıyle amcası Ahmet'in büyük bir kuvvet ile, kendisini beklediğini öğrenir. Hemen danışmanlarını toplar.

«Amcam Ahmet, en az 60 bin kişilik bir orduyla bizi bekliyormuş, ne yaparız?» der.

Danışmanları:

«Hiç vakit kaybetmiyelim. Yürüyüşümüzü kesmeyelim. Ahmet'in üstüne saldıralım.» derler.

Arghun bu tavsiyeyi makul bulur, amcası Ahmet'in üstüne yürüyüşe geçer.

Bunun bir sebebi de şudur; amcasından korkuyor dedirtmemek. Böyle olursa, askerlerinin artık kendisini takip etmiyeceklerini de bilmektedir.

Bunun üzerine, cesur olarak korkmadan karşılaşmayı kabul eder.

Ahmet'in ordusuna yakın bir de konaklarlar, sonra

Arghun danışmanlarını toplantıya çağırır, meclis kurulur:

Arghun der ki:

«Dostlar, kardeşler, babam Abaka'nın sizleri ne kadar çok sevdiğini biliyorsunuz. Hayattayken sizleri kardeşi olarak görürdü. Onunla birlikte nice yerler zaptettiniz, memleketimize nice topraklar kattınız. Ben, sizleri bu kadar seven hükümdarın oğluyum.»

Danışmanları Arghunun sözlerini tasdik ederler:

«Biliriz, babanız Abaka, bizleri çok severdi, onun için ardından gittik, bunca savaşa katıldık.»

Arghun, konuşur:

«Babam Abaka sizleri ne kadar seviyor idiyse, ben de oğlu olarak sizleri severim. Oysa amcam Ahmet, babamdan kalan tahtı gaspetti, bizlerin fethettiği topraklardan gene bizleri atmak istiyor. Sonra şunu asla unutmayın, o bizim dinimizden bile değildir, Müslüman oldu.»

Kumandanları danışmanları bağırırlar:

«Evet haklısın, o Müslümandır. Bizden sayılmaz.»

Arghun, kumandanların bu tepkisini sevinçle karşılar, der ki:

«İşte bunun için biz hakkımız için savaşacağız. Haklı olan biziz, düşmanımız ise yanlış yoldadır. Şimdi sizlerden şunu istiyorum: Herkes kendisine düşeni yapacaktır. Bütün gücümüzle savaşacağız, hakkımızı alacağız.»

Kumandanları da şöyle dediler:

«Dediklerin doğrudur, tahtın hakik sahibı sensin, bunun için savaşmak lâzımdır, biz de öyle yapacağız.»

Sonra hep birlikte cesurca çarpışacaklarını, öldüreceklerini, kazanıncaya kadar vuruşacaklarını söylerler.

Tam bu sırada kumandanlarından biri ayağa kalkar ve der ki:

«Sözlerinin her kelimesinin doğru olduğuna yürekten inanıyorum. Mutlaka zafere ulaşacağız. Hepimiz cesurca dövüşeceğiz, bu savaşın galibiyetini kimse bizden alamıyacaktır. Ancak bunun için vakit kaybetmemeliyiz. Hemen düşmana saldırmalıyız.»

Öteki kumandanlar, onun bu sözlerini başlarını sallayarak tasdik ettiklerini gösterdiler.

Bunun üzerine Arghun, ertesi sabah şafakla birlikte Ahmet'in konakladığı yere doğru yürüyüşe geçmeye karar verdi. Gün doğarken de ordu harekete geçti.

Ahmet'in konak yerine 15 kilometre kadar uzakta durup en güvendiği iki adamını yanına çağırır. Şunları der:

«Size güvenim vardır, gizlice gidecek ve Ahmet'e bu mesajı ileteceksiniz.»

İki elçi, gizlice atlarına atladılar, Ahmet'in konak yerine gittiler. Aslında Ahmet ile danışmanları da o iki elçi de birbirlerini iyi tanıyorlardı.

Ahmet, iki elçiyi iyilikle ve güler yüzle karşıladı, buyur etti, çadırında danışmanları ile oturmuş konuşuyordu.

Elçiler, onu selâmladılar ve dediler ki:

«Sultanım, yeğeniniz olan Arghun, olup bitenleri çok iyi bilmektedir. İnanıyor ki, siz, ondan tahtı çaldınız ve şimdi ölüm kalım savaşına giriştiniz. Gerçek şudur ki, siz üstünüze düşen görevi yapmadınız, iyi bir amca gibi hareket etmediniz.»

Rahmet, elçilerin sözlerini dinler, ama hiç bir tepki göstermez. Elçiler sözlerine devam ederler:

«İyi bir amca böyle hareket etmezdi. Bunun için kusurlusunuz. Ama Arghun size şu haberi gönderdi: Ne olursa olsun, Arghun, sizi bir büyük olarak kabul ediyor. Hatta bir baba kabul ediyor. Sizden istediği şu, savaşa son verelim, sizinle bir büyük bir küçük arasındaki münasebet nasılsa gene öyle hareket edelim.»

Ahmet, bir süre düşünceye dalıyor, hiç karşılık vermiyor. Bu arada elçiler konuşmalarını şöyle bitiriyorlar:

«Yeğeniniz Arghun, size haber eder, aramızdaki bu kırgınlık bitsin, gene barış içinde yaşayalım.»

Ahmet gene bir süre cevap vermez, sonunda şunları söyler:

«Yeğenimin ne dediğini iyice anladım. Bu topraklar benimdir. Onun değildir. Babası nasıl bu toprakları almışsa ben de tıpkı babası gibi bu toprakların alınışında hizmet ettim. Bunun için toprakların tek hâkimi benim. Ama öyle istiyorsa, kendisine söyleyin, ülkenin hükümdarı benim, ona istediği ünvanı veririm, tıpkı oğullarım gibi onu eşit tutarım.»

Elçiler sükûnet içinde Ahmet'in sözlerini dinlerler.

Ahmet devam eder:

«Oğullarım neye sahip iseler Arghun da aynı haklara sahip olacaktır. Hatta en yüksek rütbeyi kendisine vereceğim. Yok bunu da istemezse, artık kendisi bilir. Bundan başka elimden bir şey gelmez.»

Elçiler bir an bakışırlar, sonra usulca sorarlar:

«Son teklifiniz bu mudur?»

Ahmet başını sallar:

«Evet. Yaşadığım kadarıyle söyleyeyim, bundan başka söyleyecek bir şeyim yoktur.»

Bunun üzerine iki elçi, artık Ahmet'in konak yerinde durmanın gereksizliğini anlar yola çıkarlar.

Arghun'un konak yerindeki çadırına gelince hemen atlarıdan iner içeri koşarlar. Arghun büyük bir heyecanla onları beklemektedir.

Elçiler soluk soluğa Ahmet'in anlattıklarını naklederler. Arghun, amcasının söylediklerini işitince kıpkırmızı kesilir, kızgınlıktan bağırmaya başlar:

«Amcam, beni gasıp ilân etmek istiyor. Asıl ga-

sıp kendisidir. Benim hakkımı çaldı. Ben ona gösteririm.»

Bunları o kadar yüksek sesle bağırır ki, işiten, ne oluyor diye koşar.

Arghun, bunun üzerine:

«Yarın gün ışırken saldıracağız. Hazır olun cenge.» diye bağırır.

Arghun'un askerleri bütün gece hazırlanırlar.

Ne var ki, amcası Ahmet de casusları vasıtasıyle Arghun'un ertesi sabah gün ışırken saldırıya geçeceğini öğrenir. O da hazırlanır.

Sabah olup gün ışımaya başlarken, Arghun'un askerleri ile amcası Ahmet'in askerleri karşılaşırlar; bir şiddetli savaşa tutuşuyorlar.

Tatar savaşlarının ne denli şiddetli geçtiklerini birkaç defa sizlere anlattım; işte bu savaşta da kara oklar havada uçuşur, gökyüzü görünmez olur.

Oklar bitince de kılıçlar çekilir, kanlı bir dövüştür sürer gider. Kılıç kalkan çarpışmasından gökyüzü inler, gürültüler yüce dağlarda yankılanır.

Arghun, çok cesurca dövüşür, bütün adamlarına örnek olur, ama sonunda yenilir. Askerleri artık dayanamazlar ve kaçarlar. Ahmet ile askerleri de hemen peşlerine düşer.

Sonunda Arghun ele geçer.

Ahmet bunu işitince:

«Yeter artık takip etmeyin, nasıl olsa Arghun'u ele geçirdik.» der.

Artık Ahmet'in askerleri sevinç içinde ganimetleri toplarlar, Ahmet de Arghun'u zincire vurdurur, zaferini de içki içerek eğlenceler düzenleyerek kutlar.

Askerleri toplanınca da emir buyurur:

«Ben memlekete dönüyorum, bir kısmınız benimle birlikte gelecek, diğerleri sonra gelir.»

Danışmanları ve kumandanları arasında en çok güvendiği yaşlı bir melik varmış, hemen onu çağırır ve der ki:

«Arghun'u sana teslim ediyorum. Buradaki kuvvetlere de sen bakacaksın.»

Yaşlı melik baş eğer:

«Sultanım, siz yurda dönünüz, gözünüz arkada kalmaz, ben Arghun'a da askerlerimize de göz kulak olurum.»

Bunun üzerine Ahmet askerlerini ve ganimetlerini toplar, bir an önce sarayında eğlenceler düzenlemek iştiyakıyle yurda döner.

Gelelim biz yaşlı melik ile Arghun'un hikâyesine.

Yaşlı melik, Arghun'u da babası Abaka'yı da tanıyormuş. Ahmet gittikten sonra kendi kendisine düşünür:

«Ne de olsa soylu bir kişidir Arghun, sonra tahtı da babasından ona kaldı. Böyle zincirler içinde kalması doğru olur mu?»

Bir zaman işte böyle düşünür. Bir yandan da Arghun'a karşı kötü davrandıklarını, ona itaat etmediklerini itiraf eder. Tabiî bunları içinden yapar.

Bunun üzerine, diğer melik ve kumandanları toplar onlara sunları söyler:

«Kardeşler, biz bundan yıllar önce Arghun'un babasına hizmet etmiştik. Birlikte savaşlara katıldık, bu toprakları sizlerin yardımıyle aldık. Bugün Arghun'un böyle zincire vurulması sizin vicdanınızı sızlatmıyor mu?»

Diğer melikler baslarını sallarlar:

«Evet. Biz Arghun'un babasının sarayında idik, ona hizmet ettik. Son böyle olmamalıydı.» derler.

Yaşlı melik sözü tekrar alır:

«Aslında taht babasından Arghun'a kaldı. Bu durumu haksızlıktır. Tahtın asıl sahibi Arghun'dur.»

Melikler.

«Sen içimizde en bilgili ve zeki olan kişisin. Sen ne diyorsan doğrudur.» derler. Ve aralarında bir birlik kurarlar.

Birliğe katılan melikler şunlar:

Boga, Elçiday, Togan, Tegena, Togaçar, Ulatay ve Samagar.

Aralarından Boga'yı temsilci seçerler. Boga da Arghun'un kaldığı çadıra gider ona şunları söyler:

«Ey Arghun, seni hapsettirmekle ne kadar yanlış bir şey yaptığımızı anlıyoruz. Aramızda toplandık karar verdik: hatamızı affet ve bizi tekrar meclisine kabul et. Biz eskisi gibi sana hizmet etmek istiyoruz.»

Arghun bu sözleri duyunca önce birden hiddetlenir:

«Siz benimle alay mı ediyorsunuz?» der, bağırır.

Boga, ciddiyetle cevap verir:

«Hayır, biz iyi niyetle sana geldik, hatamızı kabul edip sana söyledik.»

Bunun üzerine Arghun:

«Benimle alay etmekle de büyük hata yapıyorsunuz. Hem meclisinize kabul ediniz diyorsunuz hem ben zincirler içindeyim. Gidiniz ve beni rahat bırakınız.»

Boga der ki:

«Güven bize Ey Arghun, seninle alay etmiyoruz. Bak sana bağlı kalacağım için huzurunda yemin edeyim.»

Boga yemin eder, ardından diğer kumandanlar girer, onlar da Arghun'a bağlı kalacaklarına dair yemin ederler. Arghun bundan sonra:

«Hazır olun, gidiyoruz. Artık burada duramayız.»

Yol hazırlıklarını tamamladılar. Ahmet:

«Mısır sultanı beni sever, yanına gideceğiz.» dedi.

Doğru atlarına atlayıp yola koyuldular. Rüzgâr gibi gittiler.

Sarayda kimse Ahmet ile has adamlarının nereye gittiğini öğrenemedi.

Ahmet uçar gibi gidiyor ya; altı gün yol almış. Altı günün sonunda bir geçite gelirler. Geçit de sınır hani. Askerler geçiti bekliyorlar.

Geçitten geçerlerken, bir subay onu tanır, yolunu keser:

«Sen Ahmet'sin değil mi?» der.

Ahmet büsbütün telâşa kapılır, tanındığını anlayınca, başlar yalvarmaya:

«Sana yanımdaki bütün hazinemi vereyim, ne olur beni bırak, yolumuza gidelim.»

Subay kaşlarını çatar:

«Olmaz, sen Arghun'un tahtına haksız olarak oturdun, onu zincire vurdun.» der.

Ahmet subayın ayaklarına kapanır:

«Ne olur beni serbest bırak, gidelim.» der tekrar.

Subay, hiç acımaz, Ahmet ile adamlarını bağlar, sıkı bir emniyet tedbiri alarak, saraya doğru yola koyulur. Günlerce hiç durmadan at koştururlar.

Saraya vardıklarında Arghun'un üç gün önce geldiğini, Ahmet'in kaçtığını duyunca çok kızdığını öğrenirler. Subay hemen Arghun'un huzuruna çıkar:

«Merak etmeyin, sultanım,» der. «Ahmet kaçarken yakaladık size teslim etmeye geldik.»

Sonra kolları bağlı olarak Ahmet'i huzura getirirler. Arghun buna çok sevinir, ona mükâfatlar verir, sonra da emreder:

«Amcam Ahmet'i hemen götürün.»

Yalnız bu emri çok güvendiği adamlarına verir. Onlar da Ahmet'i alırlar, meçhul bir yere götürürler. Bir daha da Ahmet'ten haber alınmaz.

Arghun, saraya gelip babası Abaka'dan kalan tahtına oturunca, memleketindeki bütün subaylar, soylular saraya gelir Arghun'a bağlılıklarını bildirirler.

Derler ki:

«Bir zamanlar bu tahtta baban Abaka oturuyordu, şimdi sen hakiki varisi olarak oturacaksın.»

Anlattığım bu olaylar 1286 yılında cereyan etti. Arghun tahta çıkınca altı yıl hüküm sürdü, oysa amcası Ahmet ancak iki yıl tahtta kalabilmişti.

Sonra Arghun bir gün öldü; dediklerine göre hastalanmış da ölmüş. Ama bunun tersini söyleyenler de var; bir rivayet de şöyle, düşmanları Arghun'u zehirlemişler. Kesin olarak Arghun'un neden öldüğü bilinmiyor.

Arghun ölünce amcası Kayikhatu tahtı hemen ele geçirdi. Daha doğrusu zaptetti.

Size şimdi bu hikâyeyi anlatayım.

Arghun'un bir oğlu vardı, adı Gazan idi. Ancak babası Arghun onu uzak bir diyara göndermişti. Gazan 30 bin kadar atlı ile başka bir ülkede bulunuyordu.

Babasının öldüğünü nice sonra öğrendi, bir gün bir haberci geldi, dedi ki:

«Ey Gazan, sana acı bir haber vereceğim. Üzülme.»

Gazan önce merak etti, sordu:

«Söyle, neymiş acı haberin.»

«Sultanımız Arghun öldü.»

Gazan, babasının ölümüne çok üzüldü, büyük bir yeise düştü. Haberci:

«Başka bir haberim daha var, amcanız Kayikhatu, babanız ölünce tahtını gasbetti.»

Gazan bu habere daha üzülür, yeisi büsbütün artar. Gazan hemen yanındaki subayları topladı ve dedi ki:

«Şu anda babamın tahtını korumak için hareket edebiliriz. Ama sınırdaki vazifemiz daha önemlidir, düşman hazır durumda, saldırabilir.»

Subaylar da dediler ki:

«Buradan ayrılamayız. Münasip bir zaman kollar, sonra amcanızı tahttan indirebiliriz.»

Bunlar oladursun, Kayikhatu, tahta iyice yerleşti Arghun'un karısıyle evlendi, zevk ve sefa içinde yaşamaya başladı.

Kayikhatu zaten eğlenceyi severdi, onun için de zamanının büyük kısmını sarayında eğlenceler düzenleyerek geçirdi.

İki yıl hüküm sürdü, sonra bir gün ansızın öldü. Neden öldüğünü bilmiyorlar ama ben size söyleyeyim; bir rivayete göre, Gazan taraftarları onu zehirlemişler.

Şimdi de size kısaca Kayikhatu'nun ölümünden sonraki olayları hikâye etmeye çalışayım.

Kayikhatu ölünce amcası Baydu, tahtı gaspetti, yani kuvvetle ele geçirdi. Yıllardan 1294 idi.

Sarayında meclisinde bulunanlar, Baydu'ya bağlılıklarını bildirdiler. Hatta memleketin birçok yerinden gelenler oldu, hepsi de Baydu'ya bağlı kalacaklarını söylediler.

Yalnız Gazan ile askerleri ve taraftarları Baydu'yu tanımadılar. Dediler ki:

«Baydu, tahtı zorla almıştır, hakiki tahtın sahibi değildir.»

Gazan, Kayikhatu'nun öldüğünü ve tahtı da zorla Baydu'nun ele geçirdiğini duyunca çok kızdı, hemen subaylarını topladı:

«Vazifemiz, vakit kaybetmeden Baydu'ya gereken dersi vermektir.» dedi.

Bunun üzerine askerler hazırlandılar, başlarında Gazan, yürüyüşe geçtiler.

Baydu, Gazan'ın büyük bir kuvvetle üzerlerine geldiğini duyunca meclisi toplantıya çağırdı.

«Gazan, kuvvetleriyle üzerimize geliyor. Onu karşılamak zorundayız. Kuvvetlerimizi toplayalım, üzerine yürüyelim.»

Derken, Baydu da büyük bir kuvvet topladı, yola çıktı. On gün kadar gittiler, çok geniş bir düzlüğe geldiler, savaş için elverişli bir yerdi burası.

Baydu buyurdu:

«Burada konaklarız ve Gazan'ı bekleriz.»

Gazan kuvvetleriyle ancak iki gün sonra oraya varabildi. O da Baydu'nun karşısında yerini aldı konakladı. Artık davullar çalınıp şarkılar söyleyince kanlı bir savaş başlayacaktı. Beklediler.

Size Tatarların savaşlarını birkaç defa anlattığım için artık burada tekrar etmeyeceğim.

Sonunda, Baydu yenildi. Buna da sebep, tahta çıktığı zaman kendisine bağlılıklarını bildiren bazı asker ve subayların, karşı saflara geçmesi, Gazan'a katılmalarıydı.

Baydu yenildi ve savaşta öldü. Askerleri darmadağın oldular. Bunun üzerine Gazan, askerlerini ve ganimetleri topladı, saraya döndü.

Tahta çıktı. Soylular gene geldiler, bağlılıklarını bildirdiler. Yıllardan 1294 idi.

DOKUZUNCU BÖLÜM

TÜRKİSTAN

Size bundan önceki kısımlarda, Tatarları ve savaşlarını anlattım.

Şimdi sizlere Türkistan'ı nakletmeye çalışayım.

Kaydu'nun hükümdar olduğu memlekettir Türkistan. Size Kaydu hakkında da çok hikâyeler anlattım. Azıcık da yaşayanlardan söz edeyim.

Kuzeyde bir hükümdar vardır adı Kaunçi'dir. Tatar'dır, halkı da Tatar'dır. Ve çok zalimdirler. Kendilerine göre töreleri kanunları vadır, onları tatbik ederler.

Tanrılarının adı Natigay'dır. Natigay'ın eşi de vardır. Natigay ve eşi, Tatarların hayatlarına kumanda eder, mahsulün bol olmasını sağlar ve hayvanlarını sürülerini korur.

İşte Tatarlar, Natigay ile eşine taparlar.

Yemeklerinin en iyi parçasını, Natigay ile eşine verirler. Oysa kendilerini görseniz, vahşi hayvandan farksız yaşarlar.

Kaunçi başına buyruk yaşayan bir hükümdardır, kimseye bağlı değildir. Hatta dediklerine göre, Cengiz Han'ın soyundan geliyormuş.

Yerleşik bir halk değil bu Tatarlar; göçebe bir hayat sürüyorlar. Öyle bizim memleketteki gibi kasaba, köy ve şehirleri yok. Geniş bir düzlükte, yaylalarda, dağlık bölgelerde yaşıyorlar.

Başlıca meşgaleleri hayvancılık. Büyük sürüleri var, onları yetiştiriyorlar. Zaten yedikleri et, bol bol da süt içiyorlar.

Göçebe oldukları için de bir yerde buğday veya hububat yetiştirmiyorlar. Eti öylece, ekmeksiz falan yiyorlar. Çok sayıda, deve, koyun, inek, sığır sürüleri var.

Başka hayvanlar da yaşıyor bu bölgelerde, çok iri bembeyaz ayılar, kocaman siyah tilkiler, yabanî eşekler... Bunların kürklerinden de istifade ediyorlar. Kendileri kullanıyor veya satıyorlar.

Daha kuzeyde sazlıklar, büyük göller ve nehirler bulunuyor. Buralara pek atla gidemiyorsunuz. Kar ve buzla kaplı imiş çoğu yer.

Anlattıklarına göre, bu buz ve göller mıntıkası ancak on üç günde aşılabiliyormuş. Öylesine genişmiş. Bu mesafeyi şöyle katediyorlarmış:

Bir günlük mesafede istasyonlar kurmuşlar, orada iri köpekler bulunuyor. Hatta büyük istasyonlarda 40'-dan fazla köpek bulunuyormuş.

İşte, haberciler bu köpeklere binerek, atların bile geçmediği yerlere gidiyorlarmış.

Köpeklere de şöyle biniyorlar; tekerlekli araçların pek işlemediği bu yerlerde altları düz kızaklar kullanıyorlar. Bizim memlekette bu atları düz şeyleri harmanda kullanırız, ama Tatarlar buz ve karla kaplı yerlerde taşıma için kullanıyorlar.

Gördüğüm kadarıyle halk doğrusu çok keskin avcı. Hele kürkleri kıymetli hayvanları avlıyor ve epey para kazanıyorlar.

Kürkleri bizim memlekette çok para eden ermin, kara tilki, erkolin gibi hayvanları ustalıkla avlıyorlar.

Avlarken de öyle silâhla falan vuruyor sanmayın, mükemmel tuzak usulleri var, tuzaklarla bu hayvanları tutuyorlar.

Şimdi sizlere garip bir diyardan sözedeceğim.

Burası devamlı karanlıktır, yani başka adıyla Karanlıklar ülkesi.

Daha kuzeye giderseniz, Karanlıklar ülkesine ulaşırsınız. Neden buraya Karanlıklar ülkesi demişler? Anlatması çok basit. Çünkü burada devamlı bir karanlık hüküm sürüyor.

Neden mi karanlık? Ne yıldız ne güneş veya ay, burasını aydınlatıyor. Hani, bizim memleketimizde bir akşam üstü vardır da yarı aydınlıkla karanlık arasıdır, işte burası da böyle.

Bu karanlıklar ülkesinde insanlar vahşi hayvan gibi yaşıyorlar. Kendi başlarına buyruk, ne şef ne kumanda edecek bir kimse...

Bu ülkede bol miktarda kıymetli kürk bulunuyor. Halkı en iyi cins kürkleri, ermin, kara tilki, erkolin gibi hayvanları tuzakla tutup yüksek fiyata satıyor.

Bura insanları iriyarı, güçlü kuvvetli, ama çok renksiz, yüzleri hastalıklı gibi... Bunun da sebebini şöyle anlattılar:

«Karanlıklar ülkesinde yaşamak zahmetlidir. Tabiatın en güç şartları içinde yaşıyorlar, güneş yok, devamlı bir karanlık. Bunun için soluk benizli ve hastalıklı gibi oluyorlar.»

İşte bu karanlıklar ülkesi, bir tarafından Büyük Rusya ile komşu olur. Şimdi sizlere az da olsa Büyük Rusya'dan söz edeyim. Çünkü Karanlıklar ülkesinde artık anlatacak ilgi çekici olay ve şeyler yok.

Rusya, çok büyük bir memleket, kuzeye doğru uzanıyor. Halkı Hıristiyan ama Katolik değil, Ortodoks.

Her bölgesinde ayrı ayrı hükümdarlıklar var, hepsi de başına buyruk yaşıyor, bağımsız krallar, hüküm sürüyor.

Bura halkı tamamiyle bağımsız dedim ama, ara sıra Toktay adındaki bir Tatar hükümdarına vergi ödüyorlar. Ama bu vergi fazla değil.

Rusya'da ticaret çok gelişmiş, pek çok zengin var. Bilhassa kürk ticareti epey para kazandırıyor. Rusya'da birçok memlekette çok aranan ermin, tilki, erkolin gibi pahalı kürkler bol bol bulunuyor.

Rusya'da bir de zengin gümüş madenleri varmış, çok miktarda da gümüş elde ediliyormuş. Zaten tüccarlar kürk ve maden işleriyle uğraşıyorlar, dediklerine göre de çok para kazanıyorlarmış.

Yalnız şunu söylemek isterim; Rusya çok soğuk bir memleket. Soğukluğunu kelimelerle anlatmak çok güçtür, insanlar soğuktan ölüyorlar.

Bunun için ne yapmışlar; yol güzergâhlarında bir çeşit hanlar inşa etmişler; devamlı büyük kütükler yanıyor ocakta, bu hanların da ara mesafeleri kısa; yola çıkanlar veya bir yere gitmek isteyen tüccar, burada ısınıyor, sonra yoluna devam ediyor.

Rusya'da baldan garip bir şarap yapıyorlar. İçimi çok hoş, insanı da çabucak sarhoş ediyor. İçki derken gördüğüm bir şeyi size nakledeyim.

Klüplere çok meraklılar, 50'şer kişilik klüpler kurmuşlar, kadın erkek, zaman zaman burada toplanıp içki içiyorlar. Yalnız bu klüplere daha çok soylular devam ediyor. Bir de klüp dışındaki insanları almıyorlar.

Her klübün bir başı var, buna yüzbası anlamına gelen bir rütbe vermişler. Bir de her klübün statüsü ayrı. Kendilerine göre kanun koymuşlar.

Rusya'da altın para kullanıyorlar. Ama bu bizim

bildiğimiz tipte sikke değil, altın varak gibi bir şey, şöyle böyle 15 santim uzunluğunda.

Çok büyük ve geniş bir memleket, bir ucu okyanusta öteki ucu Avrupa'da.

Rusya, kuzeyde Norveç'e çok yakın, ama soğuktan insan kolay kolay seyahat edemiyor ki...

Rusya'nın âdeta kucakladığı bir deniz de Karadeniz. Size şimdi azıcık oradan söz edeyim.

Karadeniz yuvarlak biçimde, bir bakıma gölü andırıyor. Kıyılarında çeşitli kabileler, milletler yaşıyor.

Bura insanları ticaret ve el sanatlarıyle geçiniyorlar. Kendilerine has da bir dil konuşuyorlar. Karadeniz'in batı kısmında sıra dağlar var.

Size Karadeniz ve çevresinde yaşayan milletlerden söz etmek istemiyorum, çünkü herkes tarafından çok iyi bilinen bir yerdir. Onun için konuyu gene Tatarlara getireceğim.

Batı bölgesindeki ilk Tatar hükümdarı Sayin idi. Büyük ve güçlü bir hükümdardı. Rusya'yı, Kumanya'yı, Alanya'yı, Mencar, Kırgızya, Hazerya'yı zaptetti.

Daha önceleri, yani Tatar hükümdarı Sayin tarafından zaptedilmeden önce, buraları, Kumanlara bağlı idi. Ancak Kumanlar arasında birlik olmadığı için dağınlık küçük küçük kabileler, halklar idi.

Bana dediklerine göre, zaten bu yüzden de bağımsızlıklarını koruyamadılar ve oraya buraya dağılıp gittiler.

Şimdi size iki Tatar hükümdarı, Barka ile Hulagu arasında olan kanlı bir savaşı anlatayım.

Yıllardan 1261 idi. Hulagu ile Barka arasında bir sınır anlaşmazlığı başgösterdi. Her iki hükümdar da kendisini haklı görüyordu.

Anlaşmazlık bir an öylesine kızıştı ki, ikisi de birbirlerine haber saldılar:

Hulagu şöyle dedi:

«Bu iş artık savaşla bitirilir. Savaşacağım.»

Barka da kendi elçisini gönderdi:

«Haklı olan benim. Ben savaşmak istiyorum.»

Böylece her iki taraf da birbirlerine savaş ilân etmiş oldular.

Bunun üzerine Hulagu ile Barka, büyük birer ordu topladılar. Rivayete göre, her bir hükümdarın topladığı asker sayısı 300 bini aşıyormuş.

Tabiî şunu da ilâve edeyim, birbirlerine savaş ilân ettikten sonra altı ayda bu büyük orduyu topladılar.

Derken, Hulagu, askerlerinin başına geçti, yürüyüş başladı. Günlerce gittiler. Sonunda Kafkasya'da bir büyük ovaya vardılar.

Hulagu, burasını savaşa elverişli gördü:

«Burada konaklayacağız.» diye emretti.

Sonra kumandanlarını topladı, dedi ki:

«Burada bekleyin. Barka'nın askerleri gelsin görelim.»

Gelelim Barka'ya.

Hulagu'nun büyük bir ordu ile yürüyüşe geçtiğini işitince Barka, hiç vakit kaybetmedi, savaş meclisini topladı.

«Hemen harekete geçmeliyiz.» dedi.

Kumandanları aynı görüşteydiler:

«Ordumuz hazırdır, hemen yola çıkabiliriz.» dediler.

Bunun üzerine Barka, yürüyüşe geçti, ve Hulagu'nun daha önce gelip konakladığı ovaya vardı.

Aralarında 15 kilometre kadar uzaklık vardı. Ama kuvveti Hulagu'nunkinden fazlaydı, 350 bin atlı ile savaşa gelmişti.

İki gün burada dinlendiler, üçüncü gün savaş meclisini topladı, dedi ki:

«Kumandanlarım, bilirsiniz ki sizleri kardeşim ve oğullarım gibi severim. Şimdiye kadar sizlerle büyük topraklar zaptettik, sizler bana büyük hizmet gördünüz. Şunu da bilin benim neyim varsa, nelere sahipsem, bunlara sizler de en az benim kadar sahipsiniz.»

Kumandanlar da dediler ki:

«Büyük hükümdar, bizleri sevdiğini biliyoruz, sana hizmet ettik, birlikte toprak elegeçirdik.»

Barka devam etti:

«Hulagu bizimle savaşmak istiyor, buraya büyük bir ordu ile geldi. Yalnız şunu da bilin ki Hulagu haksızdır, haklı olan biziz. Onun için savaşacağız. Bizim 350 bin atlımız var, hepsi sayenizde iyi yetişmiştir. Zafer bizim olacaktır.»

Kumandanları da tasdik ettiler:

«Atlılarımız askerlerimiz cesur ve kahramandır, her biri iyi savaşçıdır. Zafer mutlaka bizimdir.»

Bundan sonra savaş meclisinde ne zaman harekete geçeceklerini konuşup görüştüler. Barka:

«Ertesi gün yürüyüşe geçeriz. En çok üç günde düşmanı yeneriz.» dedi.

Kumandanları da birliklerini hazır ettiler.

Gelelim Hulagu'ya, bakalım o neler yapıyor.

Hulagu da savaş meclisini topladı, danışmanlarına kumandanlarına şöyle dedi:

«Dostlarım, oğullarım, kardeşlerim, biliyorsunuz, hayatım boyunca bana hizmet ettiniz, bana yardım ettiniz, Bugüne kadar yanımdan ayrılmadınız, bütün savaşlarıma sizinle katıldım, zaferleri sizinle kazandım.»

Kumandanlar ve subaylar da cevap verdiler:

«Biz sana hizmet ettik, sayende zaferden zafere koştuk.»

Hulagu devam etti:

«Şimdi karşımızda Barka büyük bir ordu ile gelmiş, bizimle savaşmak istiyor. Bizden iki misli de olsa zaferin bizimle birlikte olacağına inanıyorum.»

Ertesi gün Hulagu erkenden kalktı. Kumandanlarına nasıl bir savaş düzenine gireceklerini anlattı. Ordusunu 10 bin 10 bin ayırdı. Sonra yürüyüşe geçti.

Barka da aynı gün, ordusunu düzene sokmuş harekete geçmişti. Sonunda karşılaştılar, bir an durup dinlendiler.

Aslında her iki hükümdar da cesur ve kahramandı, ikisi de Cengiz Han'ın soyundan geliyordu.

Önce davullar çalındı, şarkılar söylendi, sonra kızgın kanlı bir savaş başladı.

Atılan oklardan gökyüzü görünmez oldu, kara bir bulut gibi gökyüzünü kapladı. Oklar bitince de kılıçlar çekildi.

Bu defa, kalkan ve kılıç çarpışmasından başka bir ses duyulmaz oldu.

Hulagu, dediklerine göre, daha cesur da dövüşüyordu, sonunda Barka'nın askerleri kaçmaya başladılar. Hulagu hemen emir verdi:

«Düşmanı izleyin.»

Ama o kadar yorgun idiler ki, düşmanı istedikleri kadar yani sonuna kadar izleyecek gücü kendilerinde bulamadılar.

Hulagu kumandanlarını topladı:

«Savaş meydanında dost düşman, bizden veya Barka'nın askerlerinden kim varsa, hepsinin cesedlerini yakın.»

Sonra ordusuyla birlikte memleketine döndü.

Bir Tatar hükümdarı vardı, adı Mongu Timur idi, ölünce tahtına Tulabugha geçti.

Tulabugha gençti, cesurdu, iyi bir askerdi. Ne yazık ki başka bir Tatar hükümdarı tarafından öldürüldü, öldüren Tatar hükümdarının adı Tuda Mongu idi, bir Tatar kralı yardımıyle Noghayi'nin yard;mıyle Tulabugha'yı öldürttü.

Tuda Mongu, böylece tahta geçti ama hükümdarlığı kısa sürdü, yerine Toktayi geçti. Toktayi iyi ve cesur bir hükümdardı.

Biz gelelim Tulabugha'nın oğullarına.

Bu sırada ikisi de büyümüş silâh sallayacak yaşa gelmişlerdi.

Günlerden bir gün,.Toktayi'nin huzuruna çıktılar, Toktayi onları iyi ve güler yüzle karşıladı:

«Bir şey mi istiyorsunz?» dedi.

İki kardeş şöyle dediler:

«Büyük hükümdar, biliyorsunuz babamızı Tuda Mongu ile Noghayi bir olup öldürttü. Bunun için bunların cezalanmasını isityoruz.»

Toktayi:

«İyi ama Tuda Mongu öldü.» dedi.

İki delikanlı karşılık verdi:

«Evet öldü. Ama Noghayi sağ, yaşıyor. Kozumuzu onunla paylaşalım, izin veriniz.»

Bunun üzerne Toktayi şöyle konuştu:

«Ben Noghayi'yi huzuruma çağırırım, burada konuşur hakl:yı haksızı ayırt ederiz.»

Derken, Noghayi'ye elçi ve haberci gönderildi, Noghayi habercilerin sözlerini duyunca güldü:

«Siz gidiniz, daveti kabul etmiyeceğimi söyleyiniz.» dedi.

Toktayi bu habere çok kızdı, bağırdı:

«Gidin söyleyin Noghayi'ye, ya huzuruma gelir yahut ben ordumla gelir ona dersini veririm.»

iki güvenilir elçisiyle bu haberi gönderdi. Elçiler Noghayi'nin huzuruna çıktılar dediler ki:

«Biz elçiyiz, size haber getirdik. Toktayi kızdı, ya gelir sorularıma cevap verir, diyor, yahut ben askerlerimle gelir ona sorarım.»

Noghayi, elçilere dedi ki:

«Kimseden korkum yok, gidin söyleyin.»

Toktayi, bunun üzerine hemen subaylarını ve kumandanlarını topladı, emir verdi:

«Orduyu savaşa hazır edin.»

Kısa zamanda 200 bin kişilik bir ordu topladılar. Yürüyüşe geçtiler, Don nehri kıyısında büyük bir düzlükte konakladılar.

Noghayi de askerlerini hazırlamıştı, ancak asker sayısı 150 bin kadardı.

Noghayi de Don nehrinin kıyısındaki düzlüğe geldi, savaş düzenine girdi.

Gene Tatar geleneğine göre, davullar çalındı, şarkılar söylendi. Sonra kanlı bir savaş başladı. Size bu savaşı geniş geniş anlatmayacağım. Çünkü Tatarların nasıl savaştığını zaman zaman naklettim.

Sonunda, Toktayi'nin askerleri yenik düştüler, kaçmaya başladılar. Toktayi çok uğraştı, gurur ve şerefini kurtarmak için cesurca dövüştü ama nafile. Sonunda askerleriyle birlikte kaçtı. Tulabugha'nın iki oğlu da onunla birlikte kaçtı.

Noghayi, büyük bir zafer ve ganimetle memleketine döndü.

— S O N —

İÇİNDEKİLER

Birinci Bölüm, Pekin'den Hindistan'a doğru	S 5–18
İkinci Bölüm, Pekin'den Amoy'a	S 19–36
Üçüncü Bölüm, Manzi	S 37–64
Dördüncü Bölüm,Cennetin Şehri:Kinsan	S 65–118
Beşinci Bölüm, Çin'den Hindistan'a	S 119–144
Altıncı Bölüm, Efsaneler Diyarı:Hindistan	S 145–178
Yedinci Bölüm, Arap Denizi	S 179–192
Sekizinci Bölüm, Türkistan Savaşları	S 193–216
Dokuzuncu Bölüm, Türkistan	S 217–226

TERCÜMAN 1001 TEMEL ESER SERİSİNDEN ÇIKAN KİTAPLAR

1—YUNUS EMRE
2—HUZUR
3—18. YÜZYIL TÜRK ÖRF VE ADETLERİ
4—EŞREFOĞLU DİVANI
5—ORUÇ BEĞ TARİHİ
6—BOZGUN
7—MEVLANA
8—EMİR SULTAN
9—BUHRANLARIMIZ
10—TÜRKLERİN MANEVİ GÜCÜ
11—BİR ZAMANLAR İSTANBUL
12—TÜRKİYE MEKTUPLARI
13—NECATİ BEY DİVANI
14—BARBAROS HAYRETTİN PAŞA I
15—BARBAROS HAYRETTİN PAŞA II
16—SOSYALİST ÜLKELERDE FİKİR SANATIN KADERİ
17—TEŞRİFAT VE TEŞKİLATIMIZ
18—TÜRKİYE'NİN DÖRT YILI
19—KİTAB—I BAHRİYE I
KİTAB—I BAHRİYE II
20—GECE HİKAYELERİ (Müsameretname)
21—FATİH'İN TARİHİ
22—RAMAZANNAME
23—GAZİ MUSTAFA KEMAL
24—ZAĞRA MÜFTÜSÜNÜN HATIRALARI
25—EVRAK—I PERİŞAN
26—KARACAOĞLAN
27—CAN ÇEKİŞEN TÜRKİYE
28—BUDİN KANUNNAMESİ
29—İSLAM MEDENİYETİ
30—AHLAK
31—TÜRKİYE'Yİ BÖYLE GÖRDÜM
32—LEHÇETÜ'L HAKAYIK
33—TÜRKLERİN SOY KÜTÜĞÜ
34—AHMET HARAMİ DESTANI
35—A'MAK—I HAYAL
36—KABUSNAME I
KABISNAME II
37—MÜNECCİM BAŞI TARİHİ I
MÜNECCİM BAŞI TARİHİ II
38—AŞİRETTEN DEVLETE (Türkiye Tarihi I)
39—İMPARATORLUK YOLU (Türkiye tarihi II)
40—CİHAN HAKİMİYETİ(Türkiye tarihi III)
41—OLGUNLUK ÇAĞI(Türkiye tarihi IV)
42—SONUN BAŞLANGICI (Türkiye tarihi V)
43—SONA DOĞRU(Türkiye tarihi VI)
44—DÜŞERKEN(türkiye tarihi VII)
45—BÜYÜK SANCAĞIN GÖLGESİNDE
46—BİZANS TARİHİ I
47—BİZANS TARİHİ II
48—ENVARU'L AŞIKIN I
49—ENVARU'L AŞIKIN II
50—ENVARU'L AŞIKIN III
51—1001 HADİS I
52—1001 HADİS II
53—MEVLANA CELALEDDİN RUMİ
54—İSTANBUL TÜRK KALELERİ
55—MUHAMMEDİYE I
56—MUHAMMEDİYE II
57—MUHAMMEDİYE III
58—MUHAMMEDİYE IV
59—TÜRKİYE'DE SANATLAR VE ZENEATLAR
60—DELHİ TÜRK İMPARATORLUĞU
61—MİR—AT—ÜL MEMALİK
62—TAVSİR—İ AHLAK
63—TÜRKİYE 1850 CİLT I
64—TÜRKİYE 1850 CİLT II
65—ESLAF
66—SÖMÜRÜLEN TOPRAKLAR SOVYET İMPARATORLUĞU
67—SÖMÜRÜLEN MİLLETLER SOVYET İMPARATORLUĞU 2 CİLT
68—ZAFERNAME
69—DEVLET VE AİLE AHLAKI
70—VAKA—I—CEDİD
71—HUZUR—U AKLÜ FENDE MADDİYUN MESLEK—İ DELALETİ
72—KOCA SEKBANBAŞI
73—HAYDAR ÇELEBİ RUZNAMESİ
74—TARİHİ GİLMANİ
75—GİZLİ NOTLAR
76—FATİH SULTAN MEHMEDE NASİHATLER
77—KIRIM HARBİ
78 — ÇANAKKALE İÇİNDE VURDULAR BENİ
79 — ESİR ORTA ASYA
80 — YÖNETENLERİN YÖNETİMİ
81 — TÜRKLERİN SİYASİ DÜSTURLARI
82 — YİRMİSEKİZ ÇELEBİ MEHMED EFENDİ SEFARETNAMESİ
83 — TÜRK İSLAM TARİHİNDEN CİLT 1
84 — TÜRK İSLAM TARİHİNDEN CİLT 2
85 — ESKİ YURT
86 — YENİKAPI MEVLEVİHANESİ
87 — MORKOPOLO SEYAHATNAMESİ CİLT 1

Fiatı 15.— Lira